
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
•LIBRARIES•
1817

ԿՈՉՈՒՄՆ
ԸՆԾԱՅՈՒԹԵԱՆ

Cyril, Saint

ԵՐԱՆԵԼԻՈՅՆ

ԿԻՒՐՂԻ

Koczumn entsajutean...

ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԱՅ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ

ԿՈՉՈՒՄՆ

ԸՆԾԱՅՈՒԹԵԱՆ

Ի ՎԵՆՆԱ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ
1832

ԱՌ ԸՆԹԵՐՑՈՂՍ

Օգովասանականին զօրինաւոր մասն ընդ հաւատարմութիւն և ընդ պատուականութիւն մատենից՝ յիրաւի էր մեզ արդեօք առանց հատուցանել սակաւուք, եթէ սա անհնարին մերոց դաւանաց՝ իւրով խակ ընտանի նշխարաւքն ոչ պա-փայլէր ՚ի սոյն ամենեցուն յերկիս առաւելապէս: Ի Համբաւն. անուն Մատենադարանին, ՚ի Փիլիսոփայան հանճարք իմաստից, և ՚ի գերապայծառ ոճ հայկական թարգմանչին: Արդ, ՚ի սոյն զանազանեայն զՀռովմաական՝ յորդորնց բանից մէջ կարգաւորութեամբ · շատ իսկ է այն, զի յամենեցուն ծանուցեալ ազգաց և հանդերձ. այսու մատենագրութեամբ ՚ի գովութիւնս առեալ ճանաչի ՚ի պարզնոց ընդ գոյս խորագանչիւր: Այն զի և քանզի են միաբանաբանյի՝ որ ՚ի մէջի, յայտարար Հանգամանաց անձին, և Ճշգրիտ երկրորդեցէ հիւր ընդ հայկին՝ պատկերի հոգւոյն մեծանձնութեան և հանճարոյն սորին, զոր անեղծ կենդանագրեաց ՚ի նմա Եղիշեյին: Յորս մէջ

զայլ ինչ է տեսանել, բայց զմարգարտայեռ շարս մասանց Հաւատոյ միայն խառն ընդ չքնաղ գանձուց աստուածային տառից մԹերելոց 'ի Թանգարանիս, որ առ Հասարակ զամենեցուն խտղեն զաչս՝ որոց յակն զսա արկանեն ։ Օյգ և Հաւատար իմաստից պերճանայ աՀա և գրիչ Թարգմանչիս, յորում ծայրանայ գոգցես սմա 'ի լրումն գերազանցուԹեան մասանց գործոյս, զոր Հայասեր մերձաւնելեացն Թողումք իմաստասիրել ։

Ի սոյն Հայեցեալ մեր՝ ոչ այլում ընծայելի տեղւոյս Համարիմք երկասիրուԹիւնս, քան Թէ բազմերախտ Թարգմանչացն, և կամ միում յաշակերտաց նոցին, որք 'ի չորրորդ դարուն առաքեցան 'ի Միջագետս և 'ի Հելլէն, յեղուլ զսուրբ Հարս յունաց 'ի Հայ ։ Քանզի Հարազատութիւն Թարգմանութեան՝ զոյգ ընդ գեղեցիկ Հայկաբանութեան ակնյանդիման ՈՍԿԻ ԴԱՐՈՒՆ արժանավայել զինքն ընծայեցուցանէ, առ որով փայլեցան մեր սուրբ Թարգմանիչք և նոցուն ձեռնասուն աշակերտք՝ Մովսէս Խորենացի, Երձան, Եզնիկ, և որ 'ի կարգին ։ Եւ Թէ ով ոք 'ի սոյն Թարգմանութիւն պարապեցաւ, չունիմք առել Հաւաստի առ ոչ ունելք յայտարարութեան իրիք լինելոյ ։

Այն 'ի սակաւագիւտ գրչագիրս գաղափարաց Հայ Թարգմանութեանս Հասեալ էր 'ի մեր ձեռս այժմ յառաջ ժամանակաւ, այլ յեղմունք չարադէպ բաղդին ետուն յանդգունդս մոռացութեան մնալ ամս ոչ սակաւ ժամանակ: Նոյն արդ ելանէ 'ի լոյս այս երկրորդ նուագ 'ի տիպ արձանացեալ. (ոչ Թերամանեայ յայն անշուք կերպարան՝ ըստ որում էր տեսանել զնա 'ի Նախընծայ տպագրելումն Բիւզանդիայ, ուր ըստ մերումս սկսեալ յ299, մինչեւ ց337 էջն պակասէր), Թէպէտ եւ 'ի միոյ եւեթ՝ այլ ըստ ամենայն մասին յանստագիւտ ձեռագրէ. եւ ըստ հնութեան եւս գտեալ չափաւոր, զոր յիշատակարան գրչին ցուցանէ ձեռագրեալ 'ի Թուին Հայոց ՉԻՕ: Այլ մեք յառաւել վստահութիւն ոչինչ դանդաղեցաք ճշգիւ համեմատել զնոյնն ընդ յոյնին եւս, եւ ընդ այլ գըրչագիր օրինակ մի. զայլ ինչ ոչ ուղղագրեալ միջէն, բայց յաննկրելի վրիպակացն, որ յայտնապէս 'ի գրչէ անտի լինելոյ կարծիս տային: Իսկ յայլ անբաւ խտրութեանցն՝ որ 'ի մէջ օրինակին եւ բնագրին եւ միւսոյն, զայնպիսիսն միայն հոգացաք դրոշմել 'ի ծանօթութեանն եղելոյ յետոյ ճառիցն իւրաքանչիւր, յորոց միտք բանիցն զանխը-

լանայլին. քանզի անհնարին իսկ էր զայլ զման-
րանկրկիտ ծանօթութեամբ միոյ միոյ 'ի տարրե-
րութեանց՝ յարձակ թարգմանութենէ 'ի վեր ե-
րևելոց, եթէ չէին մեզ կամք մատեան մի յօ-
րինել ։

Ի յարմարագրութեանն կալաք զկարգ՝ որ-
պէս և Հասարակացն բերէր սովորութիւն, զի՜ն
յօրինակին, փոխեցաք յհ ; ուրդէոյ եղաք ու-
դէօյ, ընդդէմ ; ընդդէմ այլովքն Հանդերձ. թող
զի և զգիր մատենին յերկոսին ևս վարէր անխտիր ։

Այս լիցի օղերձ ընծայաբերի բանիցս առ
մերազնեայս, և այն յորդոր, մի՛ յամր բերել
նոցա առ այս Հոգեշահ Մատեան բազում բա-
րեաց մերըբերող, այլ փոյթ ընթերցասիրել, և
զսեղանաւորեալն զպտ. 'ի նմանէ զբան Հաւատոյ՝
'ի Հոգիս նոցա տարփմամբ ընդունել. և տալ փո-
խարէն ոչ զայլ ինչ, բայց զլսելութիւն միայն
յաննենգ մտաց, որով և զանձանցն և զընկերացն
միանգամայն շահեսցին զփրկութիւն 'ի փառս ան-
նիազ Նարբյոյն, առ որ և մերս ուղղեցան վաստակք
յարտադրութիւն երկուց հնգից և ութի միոյ ըն-
ծայութեան ձառիցս ։

ՍՈՒՐԲ ԿԻՒՐՂ.

ԵՐԱՆԵԼՒՈՅՆ

Կ Ի Ւ Ր Ղ Ի

ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԱՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ

ԿՈՉՈՒՄՆ

ԸՆԾԱՅՈՒԹԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ

Որք կոչեալ էին ինչ առժամու յերուսաղէմ մկրտե-լոց: Եւ ընթերցուած յԵսայեայ որ ասէ. «Լուացա-րուք, սրբեցարուք, 'ի բաց բարձէք զչարիս յան-ձանց ձերոց». այլովքն հանդերձ:

Աշակերտք Նորոյ կտակարանաց, և խորհըր-դակիցք տեառն, այժմիկ հրաւիրեալք կոչմամբ, դարձեալ փոքր մի ևս ժամանակաւ և շնորհօք, սիրտ անձանց ձերոց նոր ստացջիք, և ոգի նոր. զի պատճառք ուրախութեան լիցուք երկնաւորացն: Զի եթէ 'ի վերայ միոյ մեղաւորի դարձելոյ ու-րախութիւն եղև յերկինս, ըստ բանին աւետարա-նին, որչափ ևս առաւել այսչափ ոգւոց ուրախու-թիւն լիցի երկնաւորաց և երկրաւորաց առ հասա-րակ: Զբարեաց ճանապարհաց և զգեղեցիկ շա-ւղաց բուռն հարեալ, երկիւղածութեամբ և խո-

մեր 'ի զօրածողովս առնել օգնոյն՝ քննել զբարս և զկամս մարդկան. զի եթէ կեղծաւորութիւն ինչ 'ի ներքս թագուցեալ գտանի 'ի նոսա, խոտեսցեն, 'ի բաց ընկեց զայնպիսին՝ իբր 'ի ճշմարիտ զօրականէ անպիտան գտեալ: Ապա թէ արժանի զոք գտանէ, նմա տայ վարդապետի զշնորհսն պատրաստեալ: Ո՛չ տայ զօրութիւն շանց, այլ ուր գտանէ բանիւ բարեբանօք՝ անդ դնէ զդրօշմն[3] փրկութեան աքանչելի, յորմէ փախչին դևք դողացեալք, և զնովին փարեն հրեշտակք. զի նոքա հաղործեալք փախիցեն, և սոքա իբրև զարդարողք փարիցեն: Իսկ որ ընդունին զհոգեւորն զայն զփրկութեան զկնիքն, պիտոյ է նոցա յանձանց նպաստամատոյց լինել: Զոր օրինակ դրոշ գրեն, կամ նշանք 'ի գիրկս կորովեայց, խնդրեն 'ի դրկացն զօրութիւն. սոյնպէս և շնորհքն խնդրեն 'ի հաւատացելոցն զծառայսն:

Օ՛կն առնուլ ունիս, ո՛չ պատուականութեան, այլ զհոգեւորն: Տունկ ունիս այսուհետև հոգեւոր դրախտի անդ: Նոյն ժառանգելոց ես նոր, զոր յառաջագոյն ո՛չ ունէիր: Յառաջ անուանէիր երախայ, արդ հաւատացեալ կոչիս: Տունկ անկելոց ես այսուհետև հոգեւոր դրախտի անդ, 'ի վայրի ձիթենւոյ անտի յընտանի ձիթենի անդր պատուաստեալ: 'Ի մեղաց յարդարութիւն, 'ի պղծծութենէ 'ի սրբութիւն: [illegible] այսուհետև հաղորդ և հաւատարմորդ այգւոյն. բայց եթէ կայցես 'ի նմին վայելչութեան այգւոյն, աճեսցես իբրև ճղոլթ պտղաբեր. ապա թէ ո՛չ կայցես մնասցես,

հաշեալ մաշեալ 'ի հրոյն սաստկեացիս : Պտղաբե՛րք լիցուք այսուհետև արժանապէս, զի մի՛ լիցի՝ թէ 'ի մէնջ ոք գտցի ըստ անպտղութեան թզենւոյն. գուցէ եկեալ դարձեալ Տէր Յիսուս նզովեսցէ վասն անպտղութեանն։ Այլ եղիցի ձեզ ամենեցուն ասել զայն, թէ «Ես իբրև զձիթենի պտղալից 'ի տան Աստուծոյ»։ Ձիթենին ոչ մարմնաւոր, այլ հոգևոր, մտաւոր, լուսաւոր։ Զի նորա է տնկելն, արբուցանել, և աճեցուցանել, և քո է պտղաբեր լինել։ Աստուծոյ է շնորհելն, և քո է առնելն՝ և պահելն։ Մի՛ վասն ձրի պարգևին արհամարհեր զշնորհն, այլ առցի՛ր, պահեսջի՛ր երկիւղածութեամբ և խոնարհութեամբ։

Ժամանակ խոստովանութեան է ժամանակս՝ որ հասեալ կայ. եկ, լե՛ր խոստովան, զինչ գործեալ է, ինչ որ բանիւք, որ գործովք, որ 'ի տուէ, որ 'ի գիշերի։ Դու լե՛ր խոստովան 'ի ժամանակի ընդունելութեան, զի յաւուրն փրկութեան ընդունելով մարթասցես զգանձն երկնաւոր։ Տո՛ւր պարապ անձին քում կանխեալ ընդ ձեռնադրութեամբքն։ Դադարեա՛ց, կաց 'ի կողմանս ընծայութեան, և յուշ լիցին քեզ բանքն ամենայն, զոր խօսիցին։ Ասեն նոքա, ոչ միայն զի լսելով լուիցես, այլ զի հաւատովք կնքիցես ծրարեալ 'ի սրտի քում։ Զամենայն հոգս մարդկան 'ի բաց ընկեա 'ի քէն, զի վասն ոգւոց ընթանաս։ Զի թէ աշխարհիս ապաքէն ցասպարք թողուցես. փոքր է այս, որ լքեալս լինի, և մեծամեծ է այն, որ 'ի սեպհականէն շնորհի։ Թո՛ղ, լի՛ք 'ի բաց զաւաճանմունս, և հաւատով դու 'ի պատ-

բատտեալն ։ Զայնչափ բոլորեալ թիւս տարեց տարեկանաց անցեր՝ զաշխարհաւ զուր տարապարտուց զբաղեալ. արդ՝ զայս քառասնօրեայ ժամանակ ո՞չ եկեսցես կանխեալ յանձնառութեամբ[5] վասն քոյին ոգւոյդ փրկութեան ։ «Պատրաստեցէք, և տեսէք, զի ես եմ Աստուած», ասէ գիր ։ 'Ի դատարկ բանից բազմաց պարապեցո՛ զանձն քո ։ Մի՛ խօսիր զումեքէ, և մի՛ լսեր զումեքէ. այլ առաւել յաղօթս և 'ի խնդրուածս պարապեալ զանձն քո ։ Ցո՛յց 'ի վարդապետութենէ անտի զհաստատութիւն կարծրութեան ։ Զընկալից սրտիւ քո սըրբեան զանդամն [6], զի բազմագոյն շնորհս ընդունել մարթասցես, զի թողութիւն մեղաց առ հասարակ շնորհի ամենեցուն. իսկ հաւատարութիւն հոգւոյն սրբոյ՝ ըստ չափոյ ընտրութեան բաշխի ըստ իւրաքանչիւր հաւատոց ։ Եթէ սակաւ վաստակես, սակաւ ինչ ընդունիս. եթէ բազում գործես, բազում վարձս ընկալցիս ։ Զանձին քում ընթանաս, զօգուտն և զլաւն խորհեսջիր ։

Եթէ ինչ զումեքէ ունիս, թող 'ի բաց ։ Մանաւանդ դու ընդունել մեղաց թողութիւն, հարկ է և քեզ թողուլ քում յանցաւորին. ապա թէ դու ո՛չ թողուս, որո՞վ երեսօք մատուցեալ առաջես ցուէր, թողութիւն արա մեղաց իմոց բազմաց. զի քո և զփոքր ինչ քոյում ծառայակցին չիցէ թողեալ ։ 'Ի ժողովս ժողովրդոց մի՛ վեհերոտ լինիցիս, մի՛ միայն այժմ՝ յորժամ 'ի հարկէ զքեզ ածեն ուխտի մանկունքս, այլ յորժամ ընկալեալ իցէ քո զշնորհսն ։ Զի եթէ յառաջ քան զա-

նուէն բարի է, որ լինելոցն է, տեսանել և յետ տա-
նելոյն զգեղեցիկ եւ լինիցի: Եթէ յառաջ մինչև
պատկերիւդ պիտոյ է արբուցանելդ և գործելդ,
յետ անկելոյն ոչ ես տեսանել գեղեցիկ է: Ջա-
նամ վասն հոգւոյ քո, մանաւանդ յայսպիսի աւուր:
Պարարեալ զանձն քո գրովք սրբովք, զի պատրաս-
տեալ քեզ առէք սեղան հոգեւոր: Ա՛հ, ասա՛ դու ընդ
սաղմոսերգողին. “Տէր հովուեսցէ զիս, և ինձ ինչ ոչ
պակասեսցէ: ՚Ի վայրի դալարւոջ անդ բնակեցոյց
զիս, և ՚ի ջուրս հանգստեան սնոյց զիս: Զանձն իմ
դարձոյց առ իս,,. զի և հրեշտակք ընդ ձեզ ուրախ
լինիցին: Այլ ինքն Քրիստոս մեծ քահանայապետն
զձերոցն բարուց նպաստ ընկալեալ, մատուցանիցէ
զձեզ զամենեսեան առաջի Հօր և ասիցէ. “Ահա-
ւասիկ ես և մանկունք իմ, զոր ետ ինձ Աստուած,,.
զի նա զձեզ զամենեսեան նմա հաճոյս պահեսցէ.
և նմա փառք և պատիւ յաւիտեանս յաւիտենից,
ամէն:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

1. Տօնագիրն ունի զգրաւական Հոգւոյն սրբոյ, համայայն Յոհաննին։
2. Օրինօք ի որդիքն հաւատոյք։
3. Օրինօք ի զշնորհն փրկութեան։
4. Տօնագիրն համայայն Յոհաննին անունն։
5. Տօնագիրն կանխեալ յաճախիցես։
6. Այլ օրինօք համայայն Յոհաննին ընդ զամանդ։
7. Տօնագիրն ՚ի հաճոյս։

ԿՈՉՈՒՄՆ
ԸՆԾԱՅՈՒԹԵԱՆ
ԵՐԿՐՈՐԴ

Վասն առաջնորդութեան եւ ծառայութեան մեղաց. եւ վասն առատանոյն. եւ ընթերցուած յեզեկիէլէ որ ասէ. «Արդարութիւն արդարոյն ՚ի վերայ նորին եղիցի». այլովքն համդերձ:

Չար չար են մեղք, եւ անհնարին չար է ախտ ոգւոց. անօրէնութիւն կորէ զնեարդս, եւ խղէ զջիղս նորա, եւ հզօրն յախտանենից նպաստամատոյց լինի: Չար չար է կամակորութիւն, մանաւանդ թէ ինքնականն եւս մեղանչելն. ասէ ուրեմն յայտնապէս մարգարէն. «Ես տնկեցի զքեզ այգի պտղաբեր համակ ճշմարիտ, զիարդ դարձար ՚ի դառնութիւն այգւոյդ օտարացեալ»: Այդ տունկն ՚ի բնոյ քաղցրաբեր, եւ պտուղն ՚ի բարուց դառնաբեր, վասն այնորիկ տնկողն անպարտ է, բայց այգին ՚ի հուր այրեսցի. քանզի ՚ի բարիս տնկեցաւ, եւ ՚ի չարիս պտղաբերեցաւ: «Արար Աստուած զմարդն յուղղութիւն, որպէս ասէ ժողովողն, եւ նոքա անկան ընդ խորհուրդս բազումս»: Եւ դարձեալ առաքեալ ասէ. «Զի նորա արարածք իսկ եմք», ՚ի գործս բարութեան ստեղծեալ, զոր պատրաստեաց Աստուած,

զի 'ի Նմին գնասցուք ։ Արդ արարիչն բարերար է , 'ի գործս բարութեան ստեղծ զմարդն . իսկ արարածք յիւրեանց բարուցն 'ի չարութիւն կործանեցան ։ Չար չար են , որպէս և ասացաւ մեղք չար են , այլ ոչ եթէ առանց բժշկութեան են . չար են այնոցիկ , որ լամբեալ [1] յինքեանս զիւրեաւ ունին . և դիւրին այնոցիկ են , որ ապաշխարութեամբն 'ի բաց թօթափեն ։ Բայց եկ , դիցուք գրեսցուք՝ եթէ առեալ ոք ունիցի 'ի ձեռին կայծակունս , ապաքէն մինչդեռ ունիցի զկայծակունսն , այրի իսկ . իբրև 'ի բաց ընկենուցու զկայծակունսն , և դայրելն յանձնէ 'ի բաց թօթափիցէ ։ Ապա թէ ոք ընդ մեղանչելն խորում համարիցի՝ թէ ոչ այրիմ , այնպիսումն ասէ գիր . «Ծրարիցէ ոք հուր յանկարծի , և զձորձս իւր ոչ կիզու» ։ Այրեն այրեն մեղք զջիղս ոգւոց , և փշրեն խորտակեն զմտաւոր ոսկերս խորհրդոց , և շիջուցանեն զլուսաւորութիւնս մտաց ։

Իսկ արդ՝ ասիցէ ոք թէ զի՞նչ են մեղք . հրեշտա՞կ իցէ , դե՞ւ իցէ , ի՞նչ 'ի կենդանեաց իցէ . զի՞նչ են , որ այնչափ հնարողք և զօրաւորք են ։ Չէ ինչ ոք ուստեք այլ դու , և ոչ յօտարուստ թշնամի ոք է , որ մարտնչի ընդ քեզ . այլ բոյս չարին 'ի կամակար բարուց քոց անդուստին 'ի քէն բուսեալ ։ Ա՛ղէ դու ուղիղ քոյլք աչօք հայեաց , և ոչ ուստեք ծնանի ցանկութիւն ։ Այն յափշտակեր զայլոցն , և դադարեալ ննջեալ կայ զըղկումն և զերծումն ։ Յուշ լիցի քեզ ահեղ օրն դատաստանին , և ոչ պոռնկութիւնք , և ոչ շնութիւնք , և ոչ սպանութիւնք ,

և ոչ մի ինչ յայսոց անօրէնութեանց յաղթել կարասցեն քեզ : Այսպէս թէ մատուսցես զԱստուած, յայնժամ սկսանիցես խորհել զանօրէնութիւն, և կատարել զչարիս :

Այլ ոչ եթէ դու միայն ես տառապողդ չարին, այլ՝ այլ ումն է չարագոյն քան զքեզ, Հրապուրիչն բանսարկուն : Հրապուրելով Հրապուրէ նա, այլ ոչ եթէ բռնութեամբ յաղթահարել կարէ, որ ոչն անսան նմա : Այսպէս պայքարին խոկ առէ և ժողովողն, «Եթէ ոգին իշխանին ելանիցէ 'ի վերայ քո, զտեղի մի՛ տար նմա զքո առեղին» : Ոչ թէ եթէ վակեցցես զզգուշս խորհրդոց քոց ընդդէմ նորա, քանզի հեռի է 'ի քէն, ոչ ինչ ոչ կարասցէ քեզ մերձենալ : Այսպէս թէ անխոտիր ցանկութեան զմտա ածիցես, քո խոկ խորհրդովքն արգասեա չարեաց 'ի քեզ անկէ, և թակարդապատ արարեալ զքեզ քոյին խորհրդովքն շաղեալ պատեալ, 'ի խորխորատն չարեաց կործանեսցէ զքեզ : Իսկ արդ՝ թէ երկնս ասիցես, թէ հաստատեցեալ պինդ եմ, ոչ յաղթէ ինձ ցանկութիւն, թէպէտև սակաւ սակաւ ցանկացայց : Մի՛ խաբիր, զի՞արդ ոչ գիտես, թէ և զմեծամեծ պատուաւորսն արմատք, որ առ նմա բուսեալ են : Մի՛ ընդունիր աննշանն զանկումանցս չարին ; զի պատուարէ զՀասմանս քո : Մինչև բուսեալ Համբաձակ, անգէն 'ի ծաղկի անդ խլեա զարմատս չարին, զի մի՛ Հեղձուսցեալ 'ի սկզբանէ անդ՝ Հաւաք և սուրբ ժողովեսցես : 'Ի սկզբանն առաջացունն 2 զարմանն ասար աչաց, զի մի կուրասցեալ առ խաւարիսն : որպէս զորմանն 'ի բժշկաց խնդրիր շրջեցես :

անխտրիր անխնդրոյ առեալ զանձն իւր 'ի մեղանչել ։ իսկ որ յայսն կայ 'ի բժշկութիւն, յայնժամ Հեռանէ խնայէ յանձն իւր ։ Օ՛ի և առաքելք, որոց Հաւատալ է յայսն ; և ոչ ամենեցունց շնորհին, յանդըր-նագոյն յօժարեն 'ի կորուստ. այլ յորժամ յուսան 'ի Թողութիւն, յառաջխաղացութիւն դատանանե ։ Օ՛նք մերկանալոյն զծերութիւն մարմնոյ իւրեանց, մեք ոչ կարասցուք Թօթափել զմեղս մեր 'ի մէնջ ։ Նշկեր փչարեր տատանակացեր 'ի պտղաբերութիւն դատանայ, առ 'ի դարմնոյն ածել Հաղագործնայ, իսկ մեզ այնչափ անՀնար է ուզել զանձինս 'ի Թիւրութենէ ։ Ո՛չ բնչս բարդուց վաղվաղակի ընդունի զցրտութիւնն ?, բայց խնդիր է մնալ յօժարութեանն.

Ամբարտաւանէր է Նաբուգոդոն, և բարեմտագունիկ մարգարէք ։ Ամենայն եղբարք, եթէ պատուհասեցայց, չնայցէք, անՀնարին գործք գործեսցեն, ոչ մտացաւ, այլ բարեկամ ընդունել ։ արդ՝ զխնդիրդ մարթիցի լինել Թողութիւն, զխնդիրդ լինին այնչափ մեղք անթիւ չափակ ։ Դու դու, զինչ ասէ առաքեալն ։ «Դիտես զի բարեկամ են առ, զերութիւն քաղցրութեան քո ունէր» ։ Ո՛չ յաղթէ բարձրութիւն մեղաց քոց ողորմութեանցն Աստուծոյ ։ ոչ է մարթ կարեւոր լինել մխիթարել ։ քոյ քան զձայրապատութիւն բժշկապետին ։ Տո՛ւր միայն զանձն քո Հաւատով ։ սպասեա զբժշկին զբարեխառնս քո ։ և մինչ դու 'ի նմանութիւն դաւթի ։ «Այս առնելի սակայն, պարտիմեց անձամբ զանձնեաց զանօրէնութիւնս իմ առ տէր» ։ և լիցի քեզ անդէն նմին նման, որ առացաւն,

«Այս նա թող տալ, զամբարշտութիւնս մեղաց իմոց»։

Կամի՞ս տեսանել զմարդասիրութիւնն Աստուծոյ դու՝ որ նորոգեալ ես 'ի հաւատս անդր մատուցեալ ես։ Կամի՞ս տեսանել զԱստուծոյ մարդասիրութիւնն, և զչափ առնուլ զերկայնմտութեանն զքաղցրութիւն. լուր, և 'ի միտ առ։ Ո՞նց զպատուիրանաւն Ադամ առաջինն ստեղծուածն Աստուծոյ։ Իսկ տոր՝ ոչ կարէր անդէն վաղվաղակի զմահն 'ի վեր [9] գումարեալ. բայց սպէ դու տես զմարդասիրութիւնն Աստուծոյ։ Հանել եհան զնա 'ի դրախտէ անտի, զի ձեռնել նմա անդէն 'ի նմին անարժան էր վասն մեղացն, և բնակեցուցանէ առաջոյ դրախտին ընդդէմ դրախտին. զի տեսանելով տեսցէ ուստի անկաւն, և յորմէ պատուոյ յինչն [10] կործանեցաւն. կարօտեսցի և միւս դիցէ ապաշխարութեան, զի անդէն 'ի նոյն կոչմանն արժանի լիցի դառնալոյն։ Անդրանիկ մարդկութեանս Կային մարդասպանն եղև, զատակ չարեաց, և առաջնորդ սպանմանց, նենգաւոր նախանձուն առաջին։ Արդ իբրև սպան զեղբայրն իւր, զի դատապարտեսցէ. «Երերեալ և տատանեալ լիցիս ասէ, 'ի վերայ երեսաց երկրի»։ Տես որչափ զի մեծ է մեղադ, և զհամար փոքր է պատիժ պատուհասին։

Ո՞չ է մեծ և այս ճշմարիտ մարդասիրութիւն Աստուծոյ. բայց սակայն փոքր ինչ է առ այն, զոր ասելոց եմ։ Արդ՝ եկ. ածդ դու զմտաւ զազգն և զտոհմն զայնս, որ յաւուրս Նոյի մեղան հսկայքն, և անօրէնութիւն բազում յայնմ ժամանակի 'ի վե-

րայ ամենայն տիեզերաց տարածեցաւ, և վասն այսորիկ ջրհեղեղ գալ հրամայեցաւ ։ Արդ 'ի հինգհարիւրերորդի ամի անդ սպառնալիք պատուհասին եղեն յԱստուծոյ, և 'ի վեցհարիւրերորդի ամին ջըրհեղեղն հասանէ յաշխարհս ։ Տեսանես զմարդասիրութիւնն Աստուծոյ, լինելի զհարիւր ամ ձգեաց ժամանակն ։ Իսկ արդ՝ զոր յետ հարիւրամեան ժամանակի առնելոց էր, ոչ կարէր նոյնժամայն առնել և կատարել. այլ կամեցաւ թողանայր և ներէր, զի ժամանակ տացէ նոցա ապաշխարութեան ։ Նա եթէ էր նոցա ապաշխարեալ, ոչ էին վրիպեալ և ելեալ 'ի մարդասիրութենէն Աստուծոյ ։

Արդ նկ. դու դարձեալ յայլս, որ ապաշխարութեամբ ապրեցան ։ Նինուէ. ասիցեն ոմանք և 'ի կանանց, եթէ պոռնկեցայ, շնացայ, պղծեցի զմարմինս իմ աղտեղի աղտեղութեամբ. մարդ զոյ փրկութիւն ։ Հայեաց կին դու ընդ Ռախաբն, և անկանիլ դու և քում փրկութեան. զի եթէ որ յայտնապէս հրապարակաւ ՚՚ պոռնկէր ապաշխարութեամբ փրկեցաւ, դու որ թերևս միանգամ պոռնկեցար, ո՞ զիարդ, եթէ յառաջ. քան զշնորհան՝ ապաշխարութեամբ և պահօք պնդութեամբ ոչ կարասցես ապրել ։ Արդ ա՞սէ 'ի խնդիր լեր դու, զիարդ ապրեցաւ Նա. զայս միայն ասաց. «Աստուածն ձեր ասէ, որ յերկինս և յերկիր» ։ Աստուածն ձեր ասաց, և զինքն ոչ իշխեաց խառնել վասն պըղծութեանն իւրոյ ։ Արդ՝ եթէ կամիս վկայութիւն ընդունել զփրկութեան նորա, գրով ցուցից քեզ ։ Գրեալ է 'ի սաղմոսի անդ. «Յիշեցի ասէ, զրա-

խաղ և զբաղիլոյն, որք ճանաչեն զնա,, ։ Ո՛վ մեծի մարդասիրութեան աստուածութեանն, որդ և պոռնկաց յիշատակք կան 'ի գիրս սուրբս ։ Եւ ոչ դատարկապէս ինչ յիշեցից ես, ասէ, զբախաղ և զբաղիլոյն, այլ և զայն եւս եդ, և ասէ. որք ճանաչեն զնա ։ Արդ գոյ աւադիկ փրկութիւն արանց և կանանց միով նմանութեամբ, որ ապաշխարութեամբն հնարի ։

Եւ եթէ բնաւ գունդք առ գունդս, և ժողովք առ ժողովս մեղիցեն, ոչ կարեն յաղթել մարդասիրութեանն Աստուծոյ ։ Որթ կանգնեցին ժողովուրդն յանապատի անդ, այլ ոչ թողացաւ Աստուած 'ի մարդասիրութենէ իւրմէ ։ Ուրացան զԱստուած մարդիկ, այլ Աստուած զանձն իւր ոչ ուրացաւ ։ “Այս աստուածք են քո Իսրայէլ,, ասացին. և դարձեալ Աստուած ըստ սովորութեան փրկիչ լինէր նոցա. զի ոչ միայն ժողովուրդքն մեղան, այլ և ահարոն քահանայապետն նոցա ։ Օք մովսէս ինքնին էր, որ ասէր. “Եւ 'ի վերայ ահարոնի եղև բարկութիւն տեառն, և ես աղաչեցի վասն նորա, և նա եթող նմա,, ։ Իսկ արդ մովսէս խնդրէր քահանայապետին յանցուածոցն, և հաճէր զմիտսն Աստուծոյ. իսկ Որդին միածին խնդրէ վասն մեր, և ոչ հաճէ զմիտս Աստուծոյ ։ Իսկ արդ՝ ո՞չ եղև նմա խափան գալ անդրէն 'ի նոյն քահանայապետութիւն. իսկ զքեզ, որ 'ի հեթանոսաց այտի եկեալ 12 ես, արգելուցու մտանել 'ի սրբութիւն ։ Դարձ յապաշխարութիւն այր դու այսուհետև. և չէ ինչ քեզ խափան 'ի շնորհաց ։ Անարատ կալ յայսմհետէ զմիտս

քս․ զի մարդասէր է ճշմարտիւ Աստուած, և ոչ
են բաւական ամենայն յաւիտեանք արժանապէս
պատմել զնորա մարդասիրութիւնն։ Եւ եթէ ամե֊
նայն լեզուք մարդկան 'ի մի տեղի ժողովեսցին, և
ոչ զմասն ինչ զմարդասիրութեան նորա արժանի
պատմել մարթասցեն։ Այլ ասել ասեմք․ մեք զի֊
բացն եղելոց փոքր 'ի շատէ՝ վասն առ 'ի մարդիկ
մարդասիրութեանն, այլ ոչ գիտեմք, որչափ ևս
հրեշտակաց ևս թողացոյց․ զի թողացուցանէ, և
ներէ և նոցա։ Քանզի մի միայն է անմեղ, որ ա֊
մենեցուն մեղաց թողիչն և սրբիչն է Յիսուս։ Եւ
վասն նոցա շատ է և այսչափ։

Ապա եթէ կամիցիս, քեզ և այլ առակ ա֊
պաշխարութեան ցուցից։ Ե՛կ դու և առ երանե֊
լին Դաւիթ, և կա՛լ քեզ առակ օրինակի զնորա զա֊
պաշխարութիւնն։ Յանցեաւ մեծն յետ երեկո֊
թոցի առ ընդ երեկս, զի ելեալ շրջէր 'ի վերայ տան֊
եաց, յանխտիրս հայեցաւ, յանդէպս տեսանէր․
անց ընդ նա ինչ մի յանցից մարդկութեան․ կատար֊
եալ կատարեցաւ մեղքն, այլ ոչ եթէ ընդ նմին
մեռան յանցուածոցն խոստովանութեանն բարերա֊
րութիւնքն։ Եկն եհաս Նաթան մարգարէ, յան֊
դիմանիչն, կշտամբիչն, երագ երագ բժիշկն վիրաց․
“Բարկացաւ ասէ, տէր, զի մեղար„։ Տեսանե՞ս զտը֊
նանկն զտառապեալն, զիա՛րդ յանդիման խօսի ընդ
թագաւորին։ Իսկ Դաւիթ արքայ ոչ բարկանայր,
զի ոչ 'ի նա հայէր, որ խօսէրն, այլ 'ի նա հայէր,
որ առաքեացն․ ոչ հպարտացոյց զնա սպահ զօ֊
րացն բազմաց, որ շուրջ զնովաւ պատեալ կային,

այլ ներքին մարդովն հայէր ընդ զօրս հրեշտակաց, որ զաստուածութեամբն պատեալ կային, և յաներևոյթ տեսլենէ անտի, իբրև յերևելի տեսլենէ զանգիտեալ սարսէր: Այս ասէր ցնա, որ եկեալն էր, մանաւանդ թէ 'ի ձեռն նորա, որ առաքեացն զնա. «Մեղայ առաջի տեառն»: Տեսանե՞ս զթագաւորին խոնարհութիւնն. տեսանե՞ս զարքային խոստովանութիւնն. միթէ յանդիմանութեամբ կշտամբեաց զնա. միթէ բազո՞ւմք ոյք էին, որ գիտակ էին գործոյն: Արագ արագ իրքն կատարեցան, և անդէն վաղվաղակի մարգարէն հասանէր ամբաստանող, և որ 'ի պարտութիւն մատնեալ էր, խոստովան լինէր զչարեացն: Այլ որովհետև մտադիւր բարերարութեամբն խոստովան լինէր, արագ արագ և բժշկութիւն գտանէր: Զի նոյն ինքն մարգարէն, որ սպառնալեօք պատուհասիցն 'ի վերայ հասանէր, նոյն ինքն անդէն ասէ. «Այս տէր անցոյց զքև զյանցանս քո»: Տեսանե՞ս արագ արագ զԱստուծոյ մարդասիրութիւնն զպատուհասիցն զփոփոխումն: Այլ սակայն ասէ. «Զկծեցուցանելով զկծեցուցիչ ըզթշնամիս տեառն»: Այն էին քո թշնամիք բազումք վասն արդարութեան քո, այլ կայր պահէր զքեզ զգաստութիւն քո, արդ՝ իբրև ընկեցեր մեկնեցեր զայս 'ի քէն պատրաստեալ շուրջ զքև ունիս յարուցեալս 'ի վերայ քո զթշնամիս քո: Արդ մարգարէս այսպէս [13] այնպէս մխիթարէր զնա:

Իսկ երանելին դաւիթ, թէպէտ և լուաւ, թէ տէր անցոյց զքև զմեղս քո, ոչ եկաց 'ի բաց յապաշխարութենէ անտի. այլ քուրձ առեալ զգե-

նայր փոխանակ ծիրանեաց, և փոխանակ ոսկիապատ ոսկիակուռ աթոռոցն՝ իջեալ յերկիր 'ի վերայ մոխրոյ թագաւորն նստէր ։ Եւ ոչ միայն 'ի վերայ մոխրոյ նստէր, այլև մոխիր առեալ ուտէր կերակուր, որպէս և ինքն իսկ ասաց. «Զմոխիր որպէս զհաց կերայ, և զըմպելի իմ արտասուօք խառնեցի» ։ Հաչէր, մաշէր, և հալէր զցանկացող ակն յարտասուս. «Լուացից ասէ, զգիշեր զամենայն արտասուօք զմահիճս իմ, և զանկողինս իմ թացից» ։ Իշխանք ամենայն մտեալ խոնարհութեամբ աղաչէին, և ոչ առնոյր յանձն խորտիկս ճաշակեալ. այլ եօթնօրեայ ժամանակս բովանդակեալ զպահոցն պնդութիւն ձգտէր ։ Իսկ արդ՝ եթէ այր թագաւոր այնպէս պահօք պնդութեան խոստովանէր, դու՝ որ տառապեալդ ես, ո՞րչափ ևս առաւել պարտիս խոստովանել ։ Դարձեալ յետ ամբաստանելոյն 'ի վերայ նորա աբեսողոմայ, թէպէտ և բազում ճանապարհք առաջի կային փախստեան, ընդ լեառն ձիթենեաց ընտրեաց ճանապարհ առնել փախստեան իւրում, իբրև 'ի մտի եդեալ ներքին մարդոյն զայն, որ ընդ այն լեառն անցանելոց էր յերկինս, զնա փրկիչ մեղաց իւրոց և ազատիչ կոչէր ։ Դարձեալ թէպէտ և կայր դէմ յանդիման դառնապէս նզովէր սեմէի, ասէ. «Թո՛յլ տուք նմա». զի գիտէր, եթէ որ թողցէ, թողեալ լիցի նմա ։

Տեսանե՞ս, զի գեղեցիկ է խոստովանութիւն. տեսանե՞ս, զի աւասիկ ապաշխարողաց դոյ փրկութիւն ։ Նաև սողոմոն յանցեաւ. այլ զինչ ասաց յետոյ. «Յետուստ ուրեմն, ասէ, և ես ապաշխա-

բեցի»։ Եւ աքայաբ արքայ շամրինի էր նա այր ա-
նօրէն, կռապաշտ, բուռն օտարացեալ 'ի բարեպաշ-
տութենէ, ցանկացող ագարակի ընկերին։ Նա և
յորժամ զնաբովթ 'ի ձեռն յեզաբելայ սպանանէր.
իբրև եկն եղիա մարգարէն միայն, իբրև սպառ-
նացաւ նմա, պատառեաց զպատմուճան իւր, և քուրձ
զգեցաւ։ Արդ՝ տեսե՞ր, զինչ ասաց մարգարէ
Աստուած ցեղիա. «Տեսե՞ր ասէ, զինչ զղջացաւ,
զամօթի հարաւ աքայաբ յերեսաց իմոց»։ Իբրու
զայս իմն, ջանայր հաճել զեռանդնոտ միտս մարգա-
րէին, զիջանել ներել ապաշխարողին. «Ո՛չ ածից
զչարիս յաւուրս նորա», ասէ։ Արդ թէպէտ և յետ
նեղութեանն ոչ կայր 'ի բաց 'ի չարութենէ անտի,
սակայն թողութիւն առնէր՝ որ թողլոցն էր. և ոչ
եթէ ոչ գիտէր, յետ թողութեանն զինչ գործե-
լոց էր, այլ յորում ժամանակի կայր յապաշխա-
րութեանն, յայտնապէս թողութիւն շնորհէր. զի
արդար ճշմարիտ դատաւորի գործ այս է, առ իւրա-
քանչիւր բանիցն դէպս դէպ զմիտս դատաստանին
մատուցանել։

Դարձեալ կայր 'ի վերայ բարձանցն յերբո-
բովամ, մատուցանէր զոհս կռոցն 'ի վերայ սեղա-
նոյն. ցամաքեցաւ ձեռնն, քանզի ունել հրամայեաց
զյանդիմանիչ մարգարէն. և անդէն փաղփաղակի
զփոխ առնոյր զօրութեանն, և ասէ. «Աղաչեա դու
վասն իմ զտէր». վասն լոկոյ բանիս այսորիկ՝ դար-
ձեալ միւսանգամ ձեռնն անդրէն 'ի նոյն առողջու-
թիւն դառնայր։ Իսկ արդ՝ եթէ զյերոբովամ բժշ-
կէր մարգարէն, զքեզ Քրիստոս ոչ կարասցէ 'ի

Նոյր փոխանակ ծիրանեաց, և փոխանակ ոսկիապատ ոսկիակուռ աթոռոցն՝ իջեալ յերկիր 'ի վերայ մոխրոյ թագաւորն նստէր ։ Եւ ոչ միայն 'ի վերայ մոխրոյ նստէր, այլև մոխիր առեալ ուտէր կերակուր, որպէս և ինքն իսկ ասաց․ “Զմոխիր որպէս զհաց կերայ, և զըմպելի իմ արտասուօք խառնեցի„ ։ Հաչէր, մաշէր, և հալէր զցանկացող ակն յարտասուս․ “Լուացից ասէ, զգիշեր զամենայն արտասուօք զմահիճս իմ, և զանկողինս իմ թացից„ ։ Իշխանք ամենայն մտեալ խոնարհութեամբ աղաչէին, և ոչ առնոյր յանձն խորտիկս ճաշակեալ․ այլ եօթնօրեայ ժամանակս բովանդակեալ զպահոցն պնդութիւն ձգտէր ։ Իսկ արդ՝ եթէ այր թագաւոր այնպէս պահօք պնդութեան խոստովանէր, դու՝ որ տառապեալդ ես, որչափ ևս առաւել պարտիս խոստովանել ։ Դարձեալ յետ ամբառնալոյն 'ի վերայ նորա Աբեսողոմայ, թէպէտ և բազում ճանապարհք առաջի կային փախստեան, ընդ լեառն ձիթենեաց ընտրեաց ճանապարհ առնել փախստեան իւրում, իբրև 'ի մտի եդեալ ներքին մարդոյն զայն, որ ընդ այն լեառն անցանելոց էր յերկինս, զնա փրկիչ մեղաց իւրոց և ազատիչ կոչէր ։ Դարձեալ թէպէտ և կայր դէմ յանդիման դառնապէս նզովէր Սեմէի, ասէ․ “Թո՛յլ տուք նմա„ ․ զի գիտէր, եթէ որ թողցէ, թողեալ լիցի նմա ։

Տեսանե՞ս ; զի գեղեցիկ է խոստովանութիւն․ տեսանե՞ս, զի ուսանիս ապաշխարողաց դոյ փրկութիւն ։ Նաև Սողոմոն յանցեաւ․ այլ զինչ ասաց յետոյ․ “Յետուստ ուրեմն, ասէ, և ես ապաշխա-

բեցի»: Նոյն Աքայաբ արքայ Շամրնի էր նա այր անօրէն, կռապաշտ, բուռն օտարացեալ 'ի բարեպաշտութենէ, ցանկացող ագարակի ընկերին: Նոյն յորժամ զՆաբովթ 'ի ձեռն Յեզաբելայ սպանանէր. իբրև եկն Եղիա մարգարէն միայն, իբրև սպառնացաւ նմա, պատառեաց զպատմուճան իւր, և քուրձ զգեցաւ: Ո՞րդ՝ տեսե՞ր, զինչ ասաց մարգարէր Աստուած ցԵղիա. «Տեսե՞ր ասէ, զիա՞րդ զղջացաւ, զամօթի հարաւ Աքայաբ յերեսաց իմոց»: Իբրու զայս իմն, ջանայր հաճել զեռանդնոտ միտս մարգարէին, զիջանել նեղել ապաշխարողին. «Ո՛չ ածից զչարիս յաւուրս նորա», ասէ: Ո՞րդ թէպէտ և յետ նեղութեանն ոչ կայր 'ի բաց 'ի չարութենէ անտի, սակայն թողութիւն առնէր՝ որ թողլոցն էր. և ոչ եթէ ոչ գիտէր, յետ թողութեանն զինչ գործելոց էր, այլ յորում ժամանակի կայր յապաշխարութեանն, յայտնապէս թողութիւն շնորհէր. զի արդար ճշմարիտ դատաւորի գործ այս է, առ իւրաքանչիւր բանիցն դէպու դէպ զվճիռ դատաստանին մատուցանել:

Դարձեալ կայր 'ի վերայ բարձանցն Յերոբովամ, մատուցանէր զոհս կռոցն 'ի վերայ սեղանոյն. ցամաքեցաւ ձեռնն, քանզի ունել հրամայեաց զյանդիմանիչ մարգարէն. և անդէն վաղվաղակի զփորձ առնոյր զօրութեանն, և ասէ. «Աղաչեա՛ դու վասն իմ զտէր». վասն լոկոյ բանիս այսորիկ՝ դարձեալ միւսանգամ ձեռնն անդրէն 'ի նոյն առողջութիւն դառնայր: Իսկ արդ՝ եթէ զՅերոբովամ բժըշկէր մարգարէն, զքեզ Քրիստոս ոչ կարասցէ 'ի

մեղաց այսր ազատել և թօթափել․ Նոյնև մանա–
սէ անօրինագոյն քան զամենեսեան, որ զեսայեան իսկ
սղոցեաց, և յազգի ազգի կռապաշտութիւնս պղծ–
ծեցաւ, և ելից արդարոց արեամբ զԵրուսաղէմ․
'ի գերութիւն մատնեցաւ, և երթեալ 'ի բաբիլոն՝
զփորձ առեալ զչարեացն, դարձեալ մեղաց զապաշ–
խարութիւնն խառնէր։ Նաև այսպէս գիրն, անկա–
նէր, նկուն լինէր առաջի տեառն, մանասէ կայր յա–
ղօթս, և Աստուած լսէր նմա, և դարձուցանէր անդ–
րէն 'ի նոյն տէրութիւն արքայութեան։ Իսկ արդ՝
որ զմարգարէն սղոցեաց, ապաշխարութեամբ ապ–
րեցաւ․ դու որ ոչինչ այսպիսի գործեալ՝ զգոյշ
լինիջիր, գուցէ 'ի զօրութենէ անտի ապաշխարու–
թեանն զանգիտեալ՝ թերահաւատիցես 'ի տարա–
պարտուց։

Կամի՞ս գիտել, թէ որչափ ինչ զօրաւոր է ա–
պաշխարութիւնն։ Կամի՞ս գիտել զկարծրութիւն
քաջութեան զինու ապաշխարութեան․ և ուսանել
որչափ զօրանայ ապաշխարութիւնն խոստովանու–
թեամբ[14]։ Հարիւր ութսուն և հինգ հազար սպա–
ռազէն եզեկիա 'ի միում ժամու կործանեաց։ Մե՞ծ
է, մե՛ծ է և այս, արդարև մեծ․ բայց սակայն փոքր է
առ այն, զոր ասելոց եմ։ Ոզիա մահու 'ի բերանոյ
ելեալ աստուածութեանն անդրէն դարձոյց ապաշ–
խարութիւնն․ զի հիւանդութեամբ անկեալ դնէր,
մատ առ նա եսայի մարգարէ, ասէ․ "Հրաման
տուր վասն տան քո, զի մահկանացու ես դու և ոչ
կենդանացու"։ Արդ զի՞նչ ևս ակնկալութիւն մնաց,
զի՞նչ յոյս առ 'ի փրկութիւն․ զի ինքնին մարգա–

րէն զմձիռ մահու յառաջագոյն մարգարէացաւ։
Սակայն ոչ եկաց 'ի բնաց յապաշխարութենէն եզե-
կիա. զի յիշեաց նա զբան գրոյն որ ասէ. "Յոր-
ժամ դարձցիս, և հեծեծեսցես, ապրիս"։ Պատ-
ճառ` ինքնին յորմէ կոյս, համբարձ զմիտս իւր 'ի
նմին անկողնաց յերկինս. (զի ոչինչ լինին խափանք
լայնութիւնք որմոց, և թանձրութիւնք ձեղուանց
աղօթից խոնարհութեամբ և սրբութեամբ յերկինս
կանխեսցելոյ)։ Եւ ասէ այսպէս. "Տէր, ասէ, յի-
շեա զիս". զի բաւական է առ 'ի դարման բժշկու-
թեան քո զիմն յիշելն։ Ոչ ի ոչ ընդ ժամանակօք
ես դու, այլ ինքնին կենաց և մահու օրէնսդիր ես.
զի ոչ եթէ ըստ ծննդեան, և ոչ ըստ խառնախառ-
նեղ աստեղաց, որպէս ոմանք զրաբանեն, կեամք
մեք. այլ դու ինքն և կենաց իսկ զբան, և ցերբ կայն
արժան իցէ, որպէս կամիս, կարգիչ և օրէնսդիր
քինիս։ Արդ` որում կենաց իսկ յոյս համեալ էր`
վասն համառօտ վճռի դատաստանի մարգարէին,
նմա հնգետասանամեայ ժամանակօք աւուրք յաւե-
լուին, անդրէն ընթացեալ արեգակն, առ նշանակ
յետս ընդդէմ ընթացելոց։ Իսկ արդ` վասն եզե-
կիայ արեգակն անդրէն դարձաւ. բայց վասն Քրիս-
տոսի արեգակն ոչ թէ ընդդէմ յետս դարձաւ,
այլ ընաւ իսկ պակասեաց. և այսու իսկ յայտ արար
զընտրութիւն երկոցունց զեզեկիայ, և զՅիսուսի։
Եզեկիա կարող եղև զմահուբեր հրամանն լուծանել,
իսկ տէրն ոչ իցէ բաւական թողութիւն առնել մե-
ղացն քոց։ Այլ դարձ յապաշխարութիւն, յոգ-
ւոց հան, և հեծեա. փակեա զդուռս քո, և կաց

յաղօթս առ այն, որ զգաղտնիսն տեսանէ. զի զերծ-
ցէ 'ի քէն, և 'ի բաց թօթափեսցէ զպատրաստեալ
յաւիտենից տանջանսն զհրեղէնս: Զի կարող է, և
հզօր է խոստովանութիւն և զհուրն շիջուցանել.

Ապա թերահաւատ ինչ լիցիս, ած զմտաւ քով,
ո՞վ էր այրն այն, որ էջ 'ի հնոցն ընդ անանիայն,
որպիսի աղբիւրք բխեցին 'ի մէջ անդ. զինչպիսի
չափք ջրոց զայն, որ 'ի քառասուն և յինն կան-
գուն վերանայր բոցն, շիջուցանել կարէր: Այլ ուր
բոցն մեծապէս բարձրանայր, անդ առատապէս աղ-
բերք խոստովանութեան հոսէին, յասել անդ նո-
ցա. թէ "Արդար ես յամենայնի, զոր ածեր 'ի վե-
րայ մեր. զի մեղաք, յանցեաք, և անօրինեցաք":
Իսկ արդ զհնոցին բոց ցածոյց ապաշխարութիւնն.
Թերահաւատ ի՞նչ լինիցիս, թէ և զդժոխոց բոցն
ո՛չ իցէ կարող ցածուցանել ապաշխարութիւնն:
Իսկ արդ՝ թերևս ընդդէմ գայցէ ոք ինձ 'ի սրունկն
լսողաց անտի, եթէ իւրաց ժամանակիս այսօրիկ ան-
դէպ է առակ պատգամիս այս: Փոխանակ զի ո՛չ կա-
մեցան անանիանքն յօժարել 'ի կռապաշտութիւն
նոցա, արար զմեծամեծ սքանչելիսն Աստուած, և
ետ նոցա զօրութիւն: Այո՛ զինչ, ներեցից և ես
այնպիսեացն, և զառակ օրինակի սքանչելեացն ա-
ռատագոյն ցուցանել փոփոխեցայց.

Արդ՝ զի՞նչ կարծիս կարծէք դուք վասն նա-
բուգոդոնոսոր արքայի. լուար ապաքէն 'ի գրոց, թէ
ամպարշտագոյն էր քան զամենայն, զի վայրենի գա-
զանագոյն էր բարուք, եթէ առիւծագոյն էր քան
զգազանս. լուեալ իցէ քո, զի զոսկերս թագաւո-

րաց 'ի գերեզմանաց անտի բերեալ, հան, յարեգակն ընկէց ։ Ո՞չ է գիտացեալ քո, զի զժողովուրդն աշխարհօքն համդերձ 'ի գերութիւն վարեաց ․ ո՞չ իցէ լուեալ քո, զի զաչս թագաւորացն եհան ․ նախ առաջի նոցա զորդիս նոցա 'ի բերան փողոտեաց ։ Ո՞չ է լուեալ քո, զի զքրովբէսն յափշտակեաց ․ ո՞չ զայն ասեմ, հողեղէնքն երկնաւորք են, այլ զայն՝ որ 'ի ներքս 'ի տաճարի անդ արարեալ գնէին, որ 'ի վերայ քաւութեան տապանակին եդեալ կային․ յորոց միջոյ խօսէր տէրն տերանց ընդ ժողովրդեանն ։ Այս նաբուգոդոնոսոր զվարագոյր սրբոցն պատառեաց, զսեղանն կործանեաց, և զսպաս տաճարին առեալ տանէր, առաջի կռոցն իւրոց դնէր, և ըզտաճարն ինքնին գլխովին հրձիգ առնէր ։ Արդ՝ քանի՞ պատիժ պատուհասից և տանջանաց արժանի էր նա ․ քանզի զթագաւորս կուրորէր, քանզի զորդութիւնն հրձիգ արար, քանզի զժողովուրդն գերի վարէր, քանզի զսպաս սրբութեան 'ի մեհեանս անդր կրեալ առաջի կռոցն իւրոց դնէր ։ Արդ ո՞չ բիւրուց մահուց արժանի էր նա ։ Տեսէ՞ր դու զմեծութիւն չարեաց նորա ․ արդ տես դու զմարդասիրութիւնն Աստուծոյ ․ 'ի գազանաց կերպարանս փոփոխեցաւ, յիրաւի ․ զի զգազանաց իսկ զխակութիւն 18
և զգազանութիւն 'ի բարս իւր առեալ բերէր ։ Ի գազանաց նմանութիւն փոփոխեցաւ, իբր ոչ եթէ կորիցէ, այլ զի յապաշխարութիւն դարձեալ փըրկեսցի ։ Նոյնգունակքն աճեցին, եղեն իբրև զմագիլս թռչնոց, զի յափշտակողագոյն էր նա սրբոցն ամենայնի ։ Թաւացաւ իբրև զգէսս առիւծու, զի էր

բակ իբրեւ զառիւծ 'ի մռնչել 'ի յափշտակել ։ Խոտ ուտէր իբրեւ զարջառ, զի անասնագոյն էր քան զամենայն անասուն. քանզի ոչ գիտէր ճանաչել զայն, որոյ տուեալ էր նմա զարքայութիւնն ։ Ներկեաւ մարմին նորա 'ի ցօղոյ երկնից, քանզի մուտ, նայեցաւ 'ի հնոց հրոյն՝ ուր անանիանքն էին. եւ ետես անդ զցօղ օդոյն, զի ցօղէր [16], եւ ոչ սրտի մտօք հաւատոց, այլ յետոյ որպէս եւ ինքն պատմեաց. "Ես նաբուգոդոնոսոր համբարձի զաչս իմ յերկինս, եւ զբարձրեալն օրհնեցի, եւ կենդանւոյն յաւիտենից ետու փառս„ ։ Արդ՝ որովհետեւ բազմամեայն ժամանակօք տանջեալն օրհնեաց զկենդանին 'ի բարձունս, եւ խոստովան եղեւ առ այն, որ ետ նմա զթագաւորութիւնն, եւ ծանեաւ նա զթագաւորն թագաւորաց. եւ բազմապատիկ արգեամբք յանցուցեալ՝ բանիւք լոկօք խոստովան լինէր, եւ զայնչափ զանբաւ մարդասիրութիւնն Աստուծոյ ժառանգէր ։

Ոչ է այն՝ որ քան զամենեսեան անօրինագոյն էր, աստուածութեանն դատաստանաւ եւ մարդասիրութեամբ խրատչին, դարձեալ միւսանգամ զարքայութեան թագն ինքնին ժառանգէր. դարձեալ միւսանգամ զմեծութեան զիշխանութեան զաթոռն յինքն ըմբռնէր ։ Արդ եթէ ոք 'ի մեզ 'ի հեթանոսաց իցէ, որոյ զքրիստոնեայսն հալածեալ իցէ, կամ եկեղեցեաց սրբոց 'ի ժամանակի հալածանացն գաւ բերեալ իցէ, առցէ առակ օրինակի զնաբուգոդոնոսոր, խոստովան լիցի նման նմա. զի նորին նմանութեամբ անյիշատակ զմեղս յանձնէ 'ի բաց

թօթափիցէ ։ Եթէ իցէ ոք, որ 'ի ցանկութիւնս պղծութեանց շաղախեալ իցէ, զերանելւոյն դաւթայ զապաշխարութիւնն յանձն առցէ ։ Իցէ ոք, որ ուրացեալ իցէ ընդ պետրոսին, մտցէ միւսանգամ ըստ նորա օրինակին 'ի վերայ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ․ զի որ նմայն բարև [17] փոխանակ առաքելութեան ոչ չարակնեաց, և ոչ ընդ քեզ նախանձեսցի զաւետարանութեան խորհուրդն սփռեալ 'ի վերայ քո ։

Արդ՝ կանանց առակ օրինակի իցէ 'ի փրկութիւն ռախաբ ․ և արանց որ միանգամ յառաջագոյն ասացաք, քաջքն և առաքինիքն օրինակ լիցին ։ Եւ ամենեքեան 'ի մարդասիրութիւնն Աստուծոյ հայեցեալ մեծայոյս լինիջիք ։ Իբր ոչ եթէ դարձեալ միւսանգամ անդրէն 'ի նոյն յանցանս թաթաւիջիք, այլ զի 'ի փրկութեան անդր վայելեալ, և փրկութեան [18] գործ գործեալ, զչարագործութեան նամակ՝ որ զմէնջ գրեալ է, գործովք բարեօք ջնջել կարասցուք ․ և զգեցցուք զօրութիւն միածնին Որդւոյն Աստուծոյ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ․ զի նմա են փառք և պատիւ յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն ։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

1. Այլ օրհնեալ բարձեալ։
2. Յօրհնեալսն 'ի սկզբան աչացաւ, 'ի Նեռնէ, յորոնէ վերջոյ Գերեզմանին։
3. Օրհնեալ մի կամ 'ի Հարկէ։
4. Տաղագրեալն զան։
5. Յոյնն կանգման։
6. Տաղագիրն յանյոյսն սասանութիւն։
7. Յոյնն ունի զփրկութիւն։
8. Յօրհնեալսն քեզ, յորոնէ վերջոյ Գերեզն, որ 'ի Բոլոր Լուսոյ։
9. Յոյնն 'ի վերայ։
10. Յօրհնեալսն յորմէ պատու յորոնէ վերջոյ Գերեզն։
11. Օրհնեալ մի Հրապարակաւ։
12. Օրհնեալ մի ելեալ ես։
13. Յոյնն ունի այսպէս և այնպէս։
14. Զէր 'ի Յոյնն խոստովանութեամբ։
15. Օրհնեալ մի զբարկութիւն։
16. Օրհնեալ մի ցանէր.
17. Տաղագիրն ունի, որ նմայն բարեաւ փոխանակ. Իսկ Յոյնն զի որ նմայն որ ելաց, ընդ պատիւ առաքելութեան ոչ չարակնեաց։
18. Տաղագիրն փրկութեան արժանի։

ԿՈՉՈՒՄՆ
ԸՆԾԱՅՈՒԹԵԱՆ
ԵՐՐՈՐԴ

Առաջնոյ վասն հրաւիրելեան: Եւ ընծայութեան 'ի հաւատացելոց Եկեղեցին, որ ասէ, Եւ "Մի՛ գիտէք, Եւ որ կոչեցան հրաւիրեալ 'ի Կիրակոս, 'ի հարսանիս նորա հրաւիրեալ. Եւ կոչեցաւ ընդ նմա հրաւիրելեան,,. այսպէս հանդերձ:

Ուրախ լիցին երկինք, և ցնծասցէ երկիր. վասն այդորիկ որ զոպայինն թաթաւելոց իցեն. այլ զայս միայն ասեմք զմտաւորն, վասն զօրութեան այնորիկ որ չարչարանօքն՝ զոպայինն միջակն և եղեգամբն արբուցան: Երկնաւոր զօրութիւնքն ուրախ լիցին. իսկ ոգիք և անձինք, որ 'ի մտաւոր 'ի հոգեւոր փեսայ անդր հաղորդելոց իցեն, զգաստացեալք և պատրաստեալք եղիցին: Զի "Ձայն բարբառոյ յանապատի, ասէ, պատրաստ արարէք զճանապարհս տեառն,,: Որքդ ոչինչ կարի փոքր են. զի ոչ եթէ մարմնոյ սովորութեան անչափ անխտիր խառնակութեան պատրաստութիւնք են, այլ հոգւոյն սրբոյ; որ զամենայն քննէ, հաւատովք ընտրութիւն: Զի ամուսնութիւնք աշխարհիս, և ուխտք, և դաշինք, թերևս և ոչ սուրբք լինին անխտրութեամբ.

այլ ուր ծիծաղին գեղեցկութիւնք, կամ մեծութիւնք, անդր վաղվաղակի ակնարկեալ խոնարհեցաւ փեսայն։ Իսկ աստ ոչ եթէ մարմնոց գեղեցկութիւնք են, այլ ուր հոգւոյն անջան խորհուրդք և իմաստութիւն։ Աստ ոչ մամոնայն դարուեալ խայտառակեալ, այլ հոգւոց հեզութեան և խոնարհութեան մեծութիւնք։

Սանկնդէր լերուք այսուհետև ձրգեալք առգարութեան, յովհաննու երանելւոյ, որ աղաչէն և ասէ. «Ուղիղ արարէք զճանապարհս տեառն»։ 'Ի բաց արարէք զամենայն խոչընդոտն, և զգայթագղութիւն, զի դիւրաւ գնալ մարթասցիք առ 'ի կեանսն յաւիտենից։ Պատրաստեցէք զամենս անձանց ձերոց 'ի սրբութիւն անխիղճ հաւատով, զի ընդունել մարթասցիք զհոգւոյն սրբոյ զպարգևացն շնորհս պատրաստեալս։ Սկսարուք լուանալ զհանդերձս ձեր ապաշխարութեանն, զի կոչեցեալ 'ի տաճարն հարսանեաց՝ սրբեալք և լուսաւորեալք գտանիցիք։ Զի որ փեսայն է, կոչէ զամենեսեան համարձակապէս. քանզի առատ են շնորհքն։ Եւ 'ի ձայն բարձր քարոզութեան կոչէ զամենեսեան, բայց ընտրութիւն առնէ մտանելոցն 'ի հարսանիսն։ Բայց քաւ մի լիցի այն 'ի վերայ այսոցիկ, որոց զանուանսն գրեալ է, լսել զայս. «Այր դու, ոչ ունէիր հանդերձ հարսանեաց. զիա՞րդ եկիր մտեր այսր»։ Այլ եղիցի ձեզ ամենեցուն լսել զայն. «Ե՛կ և դու բարի ծառայ բարեգործ հաւատարիմ»։ Զի եթէ 'ի փոքուն հաւատարիմ եղեր, 'ի վերայ բազմաց կացուցից զքեզ. ե՛կ մուտ յուրա-

խութիւն տեառն»։ Զի այժմիկ գեռ տրտմութիւնք կատ ուրախութեան։ Այլ եղիցի ձեզ ամենեցուն ասել. «Ողորմեա եղիցի, և ցնծասցէ անձն իմ 'ի տէր, զի զգեցոյց ինձ պատմուճան փրկութեան. իբրև զփեսայի արկ զինև զվակաս, իբրև զհարսն զարդու զարդարեաց զիս»։ Զի գտցին անձինք ձեր ամենեցուն, զի մի գտցէ 'ի ձեզ զշաղախ ինչ նեխկուած, կամ խորշ կարկամութեան, կամ այլ ինչ այնպիսեացն սակի։ Զայս ոչ ասեմ, թէ յառաջագոյն մինչև զշնորհսն ընկալեալ է ձեր։ Զի զի՞արդ մարթ է, որ զեռ իսկ այժմ 'ի թողութիւն մեղացդ իսկ կոչեցեալ էք. այլ յորժամ առեալ լիցին ձեզ շնորհքն, առանց ստգիւտ խղճի մտացն գտեալ՝ ընթացակից լինել մարթայցէք։

Այն են իրքդ արգարև ճշմարիտք, զգուշութեամբ մատերուք։ Այլ խորհրդանշիւք 'ի ձէնջ յանդիման լինելոց է առաջի ճիւղուց բիւրուց [1] զօրացն հրեշտակաց։ Հոգի սուրբ գրոշմելոց է զձեր անձինս, 'ի ձեռն նորա զօրաժողով լինելոց էք դուք առաջի մեծի թագաւորին. Այս թէ այդ այգեկն է, պատրաստեցարուք, և կազմեցարուք. ոչ 'ի սպիտակութիւնս պատմուճանաց լուսաւորեալ, և ոչ 'ի հանդերձս պաճուճեալս, այլ յոգիս, և յանձինս բարեբարս հեզութեամբ, խոնարհութեամբ, և արդարութեամբ զարդարեալք։ Մի լոկ 'ի ջուր, կամ 'ի դատարկ հայիցիս յաւազան անդր, այլ [2] ջրովն և շնորհօքն տեառն 'ի Հոգին սուրբ կենդանի.

Բանզի կրկին է մարդն, յոգւոյ և 'ի շնչոյ կարգեալ, վասն այսորիկ կրկին և սրբելն պիտոյ.

զի որ անմարմին է, անմարմնովն. և որ մարմնաւոր է, մարմնովն։ Նոյն Ջուրն սրբէ զմարմինն, Հոգին դրոշմէ զոգին. զի ցօղեալք 'ի սիրտ, և լուացեալ զմարմինն Ջրով սրբով, մատչել յանդիմանն լինել առաջի մեծութեանցն աստուածութեանն կարասցուք։ Նոր՝ յորժամ իջանիցես 'ի Ջուր անդր, մի՛ իբրև 'ի թեթև 'ի դատարկ Ջուր ինչ հայիցես, այլ 'ի զօրութիւնէ Հոգւոյ սրբոյ փրկութեան սպասեսջիր, զի առանց երկոցունց անհնար է քեզ կատարեալ լինել։ Ոչ եմ ես, որ ասեմ զայս. այլ Տէր Յիսուս Քրիստոս, որ իրացն իշխանութիւն ունի, զոր այսպէս. «Եթէ ոչ ոք ծնցի 'ի Ջրոյ և 'ի Հոգւոյ, ոչ կարասցէ մտանել յարքայութիւնն Աստուծոյ»։ Նա ոչ իբրև կնքէ Ջրով ոք մկրտեսցի, արժանի է կատարեալ ընդունել զշնորհսն. և ոչ որ թէպէտ և կարի ոք պիտանի իցէ գործովք, և չիցէ առեալ զկնիքն դրոշմ՝ կարէ մտանել յարքայութիւնն Աստուծոյ։ Բանս ժպրհութեամբ է, բայց ոչ եթէ յինէն, այլ Յիսուս Քրիստոս է, որ ետ զվճիռս պատասխանիդ։ Բայց թէ պիտոյցի, եկ և տես զբանիցդ հանդէս 'ի գրոց սրբոց։ Կոռնելիոս այր մի արդար, տեսլեան հրեշտակաց արժանի եղև, որձան քաջութեան զիւր աղօթսն և զենդրուածս յերկինս կանգնեաց. եկն եմուտ պետրոս, և Հոգին սուրբ 'ի վերայ ամենայն հաւատացելոցն հոսեցաւ. սկսան խօսել լեզուս լեզուս օտարս, և մարգարէանալ. և յետ Հոգւոյն շնորհաց, որպէս գիրք ցուցանեն, ասէ, հրամայեաց եւ նոցա պետրոս, զի յանուն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի մկրտեսցին։

Զի Թէպէտ ոգիքն 'ի ձեռն հաւատոյն վերստին ծնեալ էին, ընկալցի և մարմինն 'ի ձեռն ջրոյն զշնորհացն զօրութիւն :

Ապա եթէ ոք ցանկասցի գիտել, թէ ընդէր 'ի ձեռն ջուրց, և ոչ 'ի ձեռն այլոց արարածոց շնորհք պարգևեցան. եկեսցէ առցէ գիրս 'ի ձեռն, և գտցէ իմն մի մեծ է ջուր; և քան զչորեսին արարածս որ յաշխարհի երևին, գեղեցկագոյն արարած է: Հրեշտակաց բնակութիւնք են երկինք, սակայն 'ի ջուրց մածուցեալ է զերկինս: Երկիր մարդկան բնակութիւն է, այլ 'ի ջուրց մածուցեալ է ամենայն երկիրս. և առաջին արարած սա քան զամենայն վերջօրեայ արարածոցս կազմութիւն: "Հոգի, ասէ, Աստուծոյ շրջէր 'ի վերայ ջուրց": Սկիզբն աշխարհի ջուրք, և սկիզբն աւետարանացն յորդանան: Ազատութիւն իսրայելի 'ի ձեռաց փարաւոնի 'ի ձեռն մովսեսի ընդ ծովն. և ազատութիւն մեղաւորաց աշխարհիս 'ի ձեռն ջուրց աւազանին 'ի բանն կենդանի: Ուր կտակ ուխտի իցէ, առ ով ոք իցէ, անդ և ջուրք: Յետ ջրհեղեղին եդաւ ուխտ առ Նոյ, եդաւ ուխտ և առ իսրայէլ 'ի սինէական լերանէ անտի, սակայն ջրով և կարմրով և զոպայիւ: Համբառնայր յերկինս եղիա, այլ ոչ եթէ առանց ջուրց. անցանէր նախ ընդ յորդանան, և ապա վերացեալ արշաւէր յերկինս: Նախ լուանայր քահանայն, և ապա իշխէր մատչել խունկ արկանել. Նախ զառաջինն ինքնին [3] լուացաւ ահարոնն, և ապա իշխեաց լինել քահանայապետ: Զի զիա՞րդ մարթ ուպատշաճ էր 'ի վերայ այլոց աղօթս առնել, որ ինքն

ջուրքն չև էր սրբեալ ։ Այս և նշանակ կայր մկրտութեանն, որ 'ի ներքս 'ի վերայ ժամու անդ լուանալին էր ։

Հնոց օրինացն կատարած, և նորոց կտակարանացն սկիզբն մկրտութիւն ։ Զի յովհաննէս ինքն էր առաջնորդն . զի քան զնա մեծ 'ի ծնունդս կանանց և ոչ ոք ծնեալ ։ Ի՛ր էր յետոյ քան զամենայն մարգարէսն, զի "Ամենայն, ասէ, օրէնք և մարգարէք մինչև ցյովհաննէս" . բայց առաջին էր ամենայն աւետարանականն իրաց և առաքելոց ։ "Սկիզբն, ասէ, աւետարանի Յիսուսի Քրիստոսի" . այլովքն հանդերձ . "Նա էր, ասէ, յովհաննէս յառաջապատի անդ և մկրտէր" ։ Արդ եթէ զեղիա ասես մեծ, որ վերացաւ յերկինս, այլ ոչ է լաւ քան զյովհաննէս ։ Ենովք որ փոխեցաւ յերկինս, այլ ոչ է լաւ քան զյովհաննէս ։ Մեծ և զքանչելի է 'ի մարգարէս օրինադիրն մովսէս այլովք մարգարէիւքն հանդերձ, այլ ոչ եթէ մեծ ինչ են նոքա քան զյովհաննէս ։ Իբր ոչ եթէ ես իշխեմ ընտրութիւն ինչ առնել 'ի մէջ նոցա, այլ ինքն տէր նոցա և մեր հասարակաց ասաց Յիսուս, ասէ . "Մեծ 'ի ծնունդս կանանց քան զյովհաննէս չիք յարուցեալ" ։ Տե՛ս 'ի ծնունդս կանանց, և ոչ 'ի ծնունդս կուսից ։ Թէպէտ մեծ է ծառայն, սակայն ընդ ծառայակիցս իւր է հաշիւ ընտրութեան ։ Իսկ որդւոյն ընդ ծառայս առանց հաշուի առանց ընտրութեան են շնորհքն ։ Տեսանե՞ս, որպիսի մեծ այր ընտրեաց առաջնորդ, և ետ Աստուած շնորհացս այսոցիկ այր անինչ, անինչստացիչ [4], անապատասէր, և ոչ մար-

զատեաց էր . մորթի ունէր, և նորափետուր զարդարեալ վառեալ Թուուցեալ ունէր զգլխան . մեղր ուտէր 'ի վայրի, և քան զմեղր քաղցրագոյն և օգտակարագոյնս խօսէր . ստև ուղտու զգեցեալ էր, և զվարդապետութիւն միանձանց յանձին իւրում առեալ բարձեալ բերէր : Այս զի՞նչ եւս մեծ, զի անդէն յարգանդի մօր իւրոյ 'ի հրամանէ Հոգւոյն սրբոյ սրբեցաւ : Սրբել սրբեցաւ և երեմիա, այլ ոչ եթէ յարգանդի անդ մարգարէացաւ . բայց միայն յովհաննէս խայտաց, խաղաց, ցնծաց, և մինչև աչօք տեսեալ էր, Հոգւով սրբով ծանեաւ զարարիչն իւր, և զտէրն իւր : Քանզի մեծ էին շնորհ.ք Հոգւոյն, պարտ և պատշաճ էր ընդ մեծաւ վերակացուաւ և մարգարէութեանն լինել :

Սա եկեալ մկրտէր յորդանան գետ, և դիմեալ երթային առ նա ամենայն երուսաղէմացիքն 'ի վայելել իսկ զբան 'ի մկրտութիւնն . զի ամենայն բարեաց պատուի գլուխ երուսաղէմ է : Բայց արդ՝ դուք տեսէք երուսաղէմացիք . զիա՞րդ "Ելանէին, ասէ, և մկրտէին 'ի նմանէ, և խոստովան լինէին զմեղս իւրեանց,, : Տեսանե՞ս, 'ի ձէնջ ելանէին, և անդ խոստովան լինէին : Նախ տարածեալ ցուցանէին զվէրս իւրեանց, և նա ապա ածէր 'ի վերայ նոցա զդարմանն, և զվիրացն զբժշկութիւն . և որ հաւատայինն՝ տայր նոցա փրկութիւն 'ի հրոյն յաւիտենից : Իսկ արդ՝ եթէ կամիցիս հաւատալ դու, եթէ ճշմարիտ քաւութիւն է մկրտութիւնն յովհաննու առ 'ի հրոյն սպառնալեաց, արդ լո՛ւր, զի՞նչ ասէ նա . "Ծնունդք իժից, ո՞ եցոյց ձեզ փախչել 'ի

բարկութենէ անտի որ գալոցն է„ ։ Այլ մի՛ դու տա-
կաւին իժ կայցես. զի թէպէտ և երբեմն էիր դու
ծնեալ ծնունդ իժից, մերկա՛ց [5] դու 'ի քէն զառաջին
մեղանչական կենացն զբծկանութիւն ։ Ո՛ր ամենայն
օձք ընդ մացառս և ընդ քարածերպս մտեալք մերկա-
նան զհնութիւնն իւրեանց նեղութեամբ, և զհնու-
թիւնն մերկացեալ նորոգին 'ի մարմինս իւրեանց ։
Սոյնպէս և դու ե՛կ մուտ ընդ նեղ դուռն, և ընդ ան-
ձուկ ճանապարհն, մինչեւ զանձն քո պահօք պնդու-
թեան ։ Մերկա՛ց դու զհի՛ն մարդկութիւնն գոր-
ծովքն իւրովք համդերձ. և ասա դու զայն, որ յօրհ-
նութիւնս օրհնութեանց ասացաւ. «Մերկացայ ըզ
պատմուճան իմ, արդ զիա՞րդ անդրէն զգեցայց զնա„։
Արդ՝ եթէ դուցէ ոք 'ի ձեզ կեղծաւոր, մարդա-
հաճոյ, զհեզութիւն խոնարհութեան կեղծաւորու-
թեամբ զգեցեալ, և ո՛չ սրտի միտք հաւատացեալ,
զխմորի կախարդի զկեղծաւորութիւն յանձին բար-
ձեալ բերիցէ. իբր ո՛չ եթէ զի օգտեսցի 'ի շնորհաց
աստի, այլ զի խորամանկութեան քննութեան զբարս
ունիցի, լուիցէ նա զպատգամս յովհաննու. «Աւասիկ
տապար առ արմին ծառոցն կայ, ամենայն ծառ՝ որ ո՛չ
առնիցէ զպտուղ բարիոք, հատցեն զնա, և նիւթ
հրոյն յաւիտենից պատրաստեսցեն„ ։ Անաչառ է
դատաւորն, 'ի բաց արա զկեղծաւորութիւնդ քո ։

Իսկ զի՞նչ առնել արժան իցէ ասել [6], կամ
զի՞նչ իցեն պտուղք ապաշխարութեան ։ «Որ ու-
նիցի, ասէ, երկուս հանդերձս, տացէ այնմ, որ
ո՛չն ունիցի„ ։ Հաւատարիմ է վարդապետն, նախ
ինքն կատարէր, և ապա ուսուցանէր. ոչինչ զան-

գիտէր յասել անդ, զի ոչինչ արգել առնէին խիղճ մտացն լեզուին. "Դու ոյր գուցէ, ասէ, կերակուր, նոյնպէս արասցէ,,։ Որդ 'ի շնորհս Հոգւոյն սրբոյ վայելել կամիս, և անցաւոր կերակրոյն զաղքատն չտանես արժանի. զմեծամեծան խնդրես, և փոքր-կանցն չառնես զոք բաժանորդ։ Եթէ մեղաւոր իցես, եթէ մաքսաւոր իցես, թէ պոռնիկ իցես, մի՛ հատաներ զյոյս քո 'ի փրկութենէն։ "Մեղաւորք, ասէ, և մաքսաւորք, և պոռնիկք յառաջագոյն երթիցեն յարքայութիւն,,։ Դու վկայ՝ առաքելոյ. զի թէպէտ և ասաց, թէ "Ո՛չ պոռնիկք, և ո՛չ կռապաշտք, և ո՛չ որ այլ ինչ, ասաց, զարքայութիւնն Աստուծոյ ժառանգել ո՛չ կարեն,,. ած և թափեաց վաղվաղակի։ "Ո՛չ այս ամենայն, ասէ, էր երբեմն զի էիք, սակայն լուացարուք, սրբեցարուք,,. ո՛չ ասաց թէ ոմանք էք, այլ թէ ոմանք էիք։ Այն որ 'ի տգիտութեան մեղքն լինին, թողութիւն գտանեն. որք կանխեսնն և յամախեսնն 'ի չարիս անդ, պատիժ պատուհասից ընդունին։

Ունիս աւասիկ պարծանս մկրտութեան զնոյն ինքն զգլխովին զՄիածինն Աստուծոյ, և զինչ ևս պիտոյ է ասել զմարդկանէ։ Մեծ էր Յովհաննէս, այլ զի՞ առ տէր մեր։ Մեծաբարբառ էր գոչումն, այլ զի՞ առ բանն։ Գեղեցիկ էր կարապետն, այլ զի՞ առ Թագաւորն։ Գեղեցիկ էր, որ մկրտէր 'ի ջուրն, այլ զի՞ առ այն, որ մկրտէր 'ի հուր 'ի Հոգին կենդանի։ Դու 'ի հուր և 'ի Հոգին սուրբ զառաքելոցն մկրտեաց փրկիչն, 'ի ժամանակի իբրև լինէր ձայն յերկնից յանկարծակի իբրև զհողմ սաս-

տիկ, եկն ելից զտունն ամենայն, ուր էին անդ նըստեալ. և երևեցան նոցա բաժանեալ լեզուք լեզուք իբրև 'ի հրոյ, և եկն նստաւ 'ի վերայ միոյ միոյ նոցա. և լի եղեն Հոգւով սրբով։

Եթէ ոք ոչ ընկալցի զմկրտութիւն, փրկութիւն ոչ գոյ նորա, բայց միայն մարտիրոսաց, որք և առանց ջուրց առնուն զքաւութիւն։ 'Ի ժամանակի իբրև եկն տէրն մեր փրկել զաշխարհ խաչիւն իւրով, և 'ի կողս խոցեցաւ, և եհան անտի արիւն և ջուր. զի ոմանք որ 'ի ժամանակի խաղաղութեան իցեն, ջուրբք մկրտեսցին, իսկ որ 'ի ժամանակի հալածանաց իցեն, անդէն յիւրեանց արիւն մկըրտեսցին։ Զի և մարտիրոսութիւն ինքնին գիտէ մըկրտութիւն անուանել։ Ասաց իսկ փրկիչն. «Կարող իցէք ըմպել զբաժակն, զոր ես ըմպելոց իցեմ, և զմկրտութիւնն մկրտել, զոր ես մկրտելոց եմ»։ Իսկ արդ մարտիրոսքն խոստովանին երևոյթ լինել աշխարհի, և հրեշտակաց և մարդկան. այլ դու առ փոքր մի ժամանակ ես լիցիս լսել, բայց այժմ չև է քեզ ժամանակ զայսպիսեացս լսել։

Արբեաց զմկրտութիւնն Յիսուս 'ի մկրտել անդ իւրում. իսկ արդ եթէ Որդին աստուծոյ մկրտեցաւ, ով է արդ յայսմհետէ, որ արհամարհիցէ զմկրտութեամբն, և է 'ի կարգս աստուածպաշտութեան. իսկ նա զի մկրտեցաւ Յիսուս, իբր ոչ եթէ զի մեղաց թողութիւն գտցէ, զի առանց մեղաց էր. արդ թէպէտ առանց մեղաց էր, մկրտեցաւ. այլ զի մկըրտեցաւ, զի զշնորհս ապաշխարութեան զիւրաքանչիւր չափոյ տացէ մկրտելոցն։ Զոր օրինակ զի մանկը-

տին հաղորդ եղեն արեան և մարմնոյ, նոյն օրինակ և ինքն հաղորդ եղև չարչարանացն . զի մարմնաւոր զայլատեանն հաւատարմոցդ եղեալ, և աստուածութեանն շնորհաց ժառանգորդք և բաժանորդք լիցուք : Նոյնպէս մկրտեցաւ Յիսուս, զի և նոյն զարձեալ մեզ զհաւասարութիւն փրկութեան ընդունել մարթասցուք զարժանի : Ն՞ր էր վիշապն 'ի ներքս 'ի ջուրն ըստ բանիցն յոբայ, "Որ ընդունի, ասէ, զյորդանան 'ի յանկանելապիձս իւր" : Բայց որովհետև պարտ էր խորտակել զգլուխ վիշապին, եկն էջ տէրն մեր 'ի ջուրսն, կապեաց զվիշապն, զի իշխանութիւն առցուք կոխել 'ի վերայ օձից և քարբից, և 'ի վերայ ամենայն զօրութեանց թշնամւոյն : Ո՛չ եթէ փոքր ինչ էր գազանն, այլ մեծ և ահագին . զի ամենայն նաւք որսորդաց զթեփ մի տանոյ նորա բերել ոչ կարեն . առաջի նորա ընթանայր կորուստ, սատակել զամենայն պատահեալս : Յառաջընթաց լինէին կեանք, զի կարկեսցի սանձեսցի մահ . զի որ այրեալս իցեմք, ամենեքեան աւել մարթասցուք . «Ո՞ւր է մահ յաղթութիւն քո, ո՞ւր է քո դժոխք խայթոցդ» . զի լուծանի մահուն խայթոցք 'ի ձեռն մկրտութեան :

Արդ՝ իջանես դու զմեղս քո զգեցեալ 'ի ջուր անդր, այլ շնորհացն բարբառ կնքէ զգլուխ քո, և ոչ տայ թոյլ յահեղ գազան վիշապէ անտի կլանել զքեզ : Մեղօքն հանդերձ մեռեալ իջանես դու 'ի ջուրն, և ելանես անտի կենդանացեալ արդարութեամբ : Զի եթէ անկակից եղեր դու նմանութեան մահու փրկչին, և յարութեան նորա արժանի լիցիս :

Եւ զոր օրինակ Յիսուս զաշխարհահական զմեղսն եկն առ յանձն իւր, և մեռաւ, զի և զմահ սպանցէ, և զյարութիւնն հաստատեսցէ յարութեամբ իւրով․ այնպէս և դու իջեալ 'ի ջուրսն, և իբրև գրեթէ թաղեալ 'ի ջուրս անդ որպէս Նա 'ի վիմին, յարիցես միւսանգամ 'ի նորոգումն 'ի կենդանութեան ծնմեցեալ ։

Այլ յորժամ դու արժանի լիցիս շնորհաց, յայնժամ քեզ առ զօրութիւնս թշնամւոյն տացէ արժանի լինել մարտնչել ։ Զոր օրինակ յետ մկրտութեան քառասնօրեայ ժամանակին 'ի փորձութիւն մտանէր․ իբր ոչ եթէ յառաջ քան զայն ժամանակ յաղթել չկարէր, այլ զի զամենայն ինչ կարգաւ յօրինել կատարեսցէ․ սոյնպէս և դու յառաջ քան զմկրտութիւնն ընդ զօրս թշնամւոյն մարտնչել իշխան մի լինիր․ այլ յորժամ զշնորհս ընկալցիս, և 'ի զէն արդարութեան քաջալերեալ համարձակիցիս, ապա ջանասցիր, ապա եթէ կամիս ևս լինել աւետեացս ?։

Զի Յիսուս որդի էր Աստուծոյ, այլ ոչ եթէ յառաջ քան զմկրտութիւն աւետարանէր ։ Արդ՝ եթէ տէրն ինքնին կարգաւ գնայր ըստ չափոյ ժամանակին, մեք ծառայքս զի՞ իշխեմք ստահակութեամբ գնալ ։ "Յայնմհետէ, ասէ, սկսաւ Յիսուս քարոզել"․ յայնմհետէ, յորմէհետէ էջ Հոգին սուրբ մարմնապէս տեսլեամբ 'ի տեսիլ աղաւնւոյ․ իբր ոչ եթէ վասն այնր երևեցաւ, զի Յիսուս զառաջինն զայն տեսցէ, զի Նա գիտէր իսկ յառաջագոյն և առանց մարմնոյն երևելոյ․ այլ զի որ մի-

կրտսերն յովհաննէս տեսցէ զնա ։ Զի ինքն ասաց, «Այս ո՛չ գիտէի զնա, այլ որ առաքեացն զիս մկրտել, նա ասաց ցիս, ասէ, յոր վերայ տեսանիցես զհոգին սուրբ, զի իջանիցէ և հանգչիցի 'ի վերայ նորա, նա է»։ Արդ՝ թէ և դու առանց երկմտութեան հաւատս ունիցիս, իջանէ և 'ի վերայ քո Հոգին սուրբ, և ձայն հայրենի հնչէ յերկնից 'ի քեզ, և ասէ։ Ո՛չ եթէ այնպէս ասէ, որպէս առ տէրն ասաց, թէ «Սա է որդի իմ»․ զի 'ի վերայ նորա ասէ․ զի «Ի սկզբանէ էր բանն, և բանն էր առ Աստուած, և Աստուած էր բանն»։ Առ նմա ասէ է, զի յամենայն ժամանակի է Որդի աստուծոյ․ այլ առ քև ասէ, եղև, զի ո՛չ եթէ 'ի բնութենէ ունէիր, այլ յանուանելոյ զորդեգրութիւն ընկալար։ Նա մշտնջենաւոր է, դու 'ի պիտանութենէ ընդունիս զշնորհն։

Արդ թէ այդպէս է, պատրաստեա զանձին քում զանդամդ, զի որդի Աստուծոյ կոչեալ և ժառանգորդ լիցիս, ժառանգ Աստուծոյ, ժառանգորդ Քրիստոսի։ Զի եթէ պատրաստեսցես զանձն քո, հասցես․ եթէ հաւատովք մտցես, ճշմարիտ հաւատարիմ լինիս․ թէ սրտի մտօք թողցես զհին մեղկութիւնն, ամենայն ինչ զոր և գործեալ իցես, թողցին քեզ․ եթէ պոռնկութիւն, եթէ շնութիւն, թէ այլ ինչ գործ աղտեղութեան իցէ։ Զի՞նչ մեծ իցէ քան զխաչելն զՔրիստոս․ սակայն և այնոցիկ լուալի եղև մկրտութիւնն։ Զի երեք հազարքն որ մատեան առ պետրոս, այն իսկ էին՝ որ հանին 'ի խաչ զտէր մեր Յիսուս Քրիստոս․ հարցանէին և ասէին, «Զի՞նչ գործեսցուք այրք եղբարք»։ Մեծ են առաջիկ վէրքդ․

'ի ճանապարհ հանէր զմեզ ով պետրոս մերոյ բեկմանս , զի ասացեր թէ զառաջնորդն կենաց ուրանէք . արդ՝ զի՞նչ իցէ դեղ պատուհանաց այսպիսւոյ բեկմանս , զի՞նչ օրինչ լինի այսպիսւոյ աղանդութեան , զի՞նչ փրկութիւն լինի այս մեծի կորստեան ։ “Ապաշաւեցէք , և զղջացարո՛ւք ասէ , և մկրտեսցի այր իւրաքանչիւր յանուն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի 'ի թողութիւն մեղաց , և ընկալջիք զպարգևս Հոգւոյն,, ։ Սքանչելի էր բանն , և առանց պատմելոյ զօրութիւն մարդասիրութեան մեծութեանցն Աստուծոյ ։ Արդեւ ապրել իսկ ակն ունէին , և պարգևաց Հոգւոյն սրբոյ արժանի լինէին ։ Տեսե՞ր զզօրութիւն մկրտութեանն ։ Թէ որ 'ի ձէնջ բանիւ հայհոյութեան խաչեաց զՔրիստոս , թէ որ 'ի ձէնջ չգիտութեամբ առաջի մարդկան ուրացաւ , թէ որ 'ի ձէնջ գործովք չարեօք պատճառ եղև դրոշմութեան ուխտի սրբութեան , զիբայցս լիցի ապաշխարութեամբ . զի հասեալ կան առաջիկ նոյն շնորհք ։

“Բաւական եղեաց Երուսաղէմ . ջերծցէ և հանցէ 'ի քէն զամենայն անօրէնութիւնս քո , լուացէ առէք զամենայն աղտ որդւոցն քոց . և դստերացն քոց յոգի դատապարտանքի , յոգի ջերմութեան ։ Ցանեսցէ 'ի վերայ ձեր ջուր սրբութեան , և սրբեսջիք յամենայն մեղաց ձերոց,, ։ Շուրջ առեալ զքև պար հրեշտակք ասիցեն , “Ո՞վ է այս , որ ելեալ գայ սպիտակացեալ , և հաստատեալ գայ յենու 'ի քեռորդեակն իւր,, ։ Օ՜հ որ յառաջ ապրկութեանցն աղախինն ոգիք էին , այժմ որդեակք զաւէրն անուա-

նեալ կոչէ, որոյ զանխիղճ զառանց երկմտութեան
բարս ընկալեալ, եւ ձայն և ասէ. «Ո՜ հաւատարիկ ես
մերձաւոր իմ, ահաւասիկ ես գեղեցիկ. գեղեցիկ
ատամունք քո իբրև երամակք կտրելոցն»: Սան
մտադիւր բարերարութեամբ խոստովանութեանն
ամենայն երկուորեակ ծննդիւքն. այսինքն՝ 'ի ջրոյն
և 'ի Հոգւոյն կատարեալ. և կամ 'ի հին և 'ի նոր
կտակարանաց պատմեալ: Նաւ եղիցի ձեզ ամենե-
ցուն զընթացս պահոցն պնդութեան կատարելոցն
'ի մտի ունել զհանգամանս բանիցն ասացելոց. զըրա-
ղաբեր լինել 'ի գործս բարութեան, առանց արա-
տոյ հոգեւոր փեսայն յանդիման եղելոցս հատա-
նել Թողութեան մեղաց յաստուծոյ Հօրէ ատեառն
մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, նմա փառք և պատիւ
յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

1. Օրհնեալ է անձն *բիւրուց բիւրաւորաց* ։
2. Օրհնեալ է և պատարագեալն *շուրջ ջրոյն* ։
3. Օրհնեալ է *ինքն* ։
4. Տաղագէրն *անընչասատացիչ* ։
5. Տաղագէրն *մերկացիր* ։
6. Օրհնեալ է *արժան իցէ ասել* ։
7. Օրհնեալ է *վկայէ* ։
8. Այսօր տանց *εὐαγγελίζε* աւետարանեա՛ ։
9. Տաղագէրն *եղջօրորդեակ* ։

ԿՈՉՈՒՄՆ
ԸՆԾԱՅՈՒԹԵԱՆ
ՉՈՐՐՈՐԴ

Ըստ յաւէոյ վաղվաղակի առանց խորհրդոյ ասացեալ վասն դասն հրամանեան հասարակաց ։ Եւ ընթերցուած ՚ի Կողոսացւոց թղթոյ անտի, որ ասէ. «Զգո՛յշ լինիջիք, Գուցէ ոք զձեզ կապուտ կողոպուտ [illegible] ճարտարաբանութեամբ և ընդունայն խաբէութեամբ ըստ վարդապետութեան մարդկան ըստ արարածոց աշխարհի, և ո՛չ ըստ Քրիստոսի». այլովքն հանդերձ ։

Ջանայ նախանձի չարութիւն ընդ. քաջութիւնն. և որոմն յառաջ մատուցեալ բռնադատէ ցորենոյ կարծիս մատուցեալ, և կերպարանօք ցորենոյ ջանայ նմանել, բայց ճաշակօքն ՚ի ձեռն ընտրողացն կշտամբեալ յանդիմանի ։ Եւ սատանայ բանսարկու կեղծաւորեալ կերպարանի ՚ի կերպարանս լուսաւոր հրեշտակաց. և՝ ջանայ, ո՛չ եթէ զի ՚ի նոյն տեղի մատիցէ, ուստի կործանեցաւն. (զի իբրև զսալ դարբնաց անոշտ և անվազ սիրտ մնացեալ՝ առանց զղջման, այսուհետև զբարսն յանձին բարձեալ բերէ.) այլ զի և զայնոսիկ՝ որ ՚ի հրեշտակօրէն գնացս զանձինս իւրեանց մատուցին, անհայեաց խաւարի, և ախտաբեր անհաւատութեանն

զգեցուցէ ամբողջութեամբ։ Բազո՛ւմ գայլք շրջին 'ի հանդերձս գառանց . գառանց հանդերձս զգեցեալ ունին, այլ ո՛չ եթէ մագիլս և ժանիս, այլ զհեզութեան և զհանդարտութեան զհանդերձ առեալ, 'ի պատճառս խոնարհութեան կերպարանաց զանմեղս սրտից պատրել պատրաստին . մահաբեր թունիւք զանօրէնութեան ժանեն յատամանց անտի իւրեանց 'ի ներքուստ արտաքս փսխեն ։ Պիտոյ են մեզ այսուհետև շնորհք հոգևոր, միտք զգաստութեան, աչք հայեցող, զի մի՛ զորոմն իբրև զցորեան կերեալ տգիտութեամբ 'ի կորուստ մատնեսցուք . և մի՛ զգայլն գառն համարեալ որս նորա լիցուք . և զպատակիչ մահաբեր բանսարկուն սատանայ հրեշտակ համարեալ ընկղմեսցուք 'ի նմանէ . զի "Շուրջ գայ նա իբրև զառիւծ մռնչելով, խնդրէ թէ զո՛վ կարասցէ բեկանել" . որպէս և գրեալ է ։ Նման այսորիկ սուրբ եկեղեցին խրատէ, վասն այսորիկ են ամենայն ճառք ընթերցուածոցս այսոցիկ ։

Զի աստուածպաշտութեան օրինակք յերկուց կարգաց հրամանի հաստատեալ են այսոքիկ 'ի կամակարգ աստուածութենէ, և 'ի գործոց բարութենէ . այլ ո՛չ կամակարգ հրամանքն առանց գործոց բարեաց ընդունելի են առաջի Աստուծոյ, և ո՛չ որ առանց գործոց բարութեան . որ հրամանակարգն գործին, ընդունելի են Աստուծոյ ։ Զի զինչ օգուտ է գիտել զվարդապետութիւն աստուածութեանն ուղղութեամբ, և գործել չարաչար . և զինչ օգուտ է զգաստութեամբ շրջել բարուք,

և հայհոյել ամբարշտութեամբ ։ Որք մեծ են սաստ-
ցուածք հրամանական կամաց վարդապետութեան,
և պիտոյ են մեւք զգաստութեան. քանզի բազում
են՝ որ կապուտ կողոպուտ առնեն ճարտարաբան
բանիւք, և ունայնութեան խաբէութեանն պատ-
րանօք ։ Այլ որ 'ի հեթանոսութեան են ճարտա-
րութեամբ և թրթռակ լեզուի խաբէութեամբ ղըր-
սովեն զմեզ ։ “Օր մեղր կաթէ, ասէ, 'ի շրթանց
կնոջ պոռնկի„ ։ Իսկ որք 'ի թլփատութենէ անտի
են, 'ի գրոց սրբոց պատրեն չարաչար զմատուցեալսն
պատրանօք 'ի խաբէութիւն. 'ի մանկութենէ կան-
խեալ 'ի գիրս մինչև 'ի ծերանալ, և 'ի տգիտութեան
մեռանին ։ Իսկ հերետիկոսացն մանկունք քաղցրա-
բան օրհնութեամբ պատրեն զսիրտս անմեղաց, իբ-
րև մեղու քաղցրութեամբ ողջունիւն Քրիստո-
սի զամպարշտութեան զժանգախառն կարգսն ծած-
կեալ 'ի ներքս ջամբեն ։ Վասն այսր առաքեալն
ասէ տէր. “Զգո՛յշ լինիջիք, գուցէ ոք զձեզ մո-
լորեցուցանիցէ„ ։ Վասն այսորիկ և հաւատոց վար-
դապետութիւնք, և որ 'ի նմա պատմութիւնք լինին ։

Այլ մինչչև 'ի հաւատոց կարգսն մատուցեալ.
բարւոք թուի ինձ այժմիկ կարճ 'ի կարճոյ հրամա-
նակարգ բանիցն սկիզբն առնել. զի մի զբաղմութիւն
ճառիցն, և որ 'ի մէջ ժամանակքն են աւուրցն
մոռացութիւն 'ի մէջ արկցուք այնոցիկ, որ 'ի մեզ
դիւրին իցեն ։ Այլ զի այժմիկ կարճ 'ի կարճոյ զգը-
լուխ ճառիցն փոքր 'ի շատէ ինչ ստորմանեալ, մի
մոռասցուք զնոյնս լայնագոյնս և պարզագոյնս
եւ ասել, ապա յարդիւնաբարութիւնս մատչել ։

Ներեսցեն մեզ և դուքս, որ այժմիկ աստ կան, որ կատարելագոյնքդ իցեն, որոց ճաշակելիք իւր-եանց կրթագոյնք իցեն առ ընտրութիւն բարեաց և չարեաց, եթէ զողջագոյնս և զկաթնակերագոյնս ժամանակաց յընծայութիւնս ճառից մատուցա-նեմք։ Մինչդամայն զի ծարաւագոյնքն և կարօտա-գոյքն օգտեսցին, և որ լի գիտութեամբ իցեն, զայն որ յառաջն գիտէին, վերստին արծարծեալք լուսաւորեսցին։

ՎԱՍՆ ԱՍՏՈՒԱԾՈՒԹԵԱՆՆ

Նախ առաջին 'ի մտի ձերում անկեալ հաստա-տեալ կայցեն հրամանակարգ աստուածութեանն. զի Աստուած մի է, անծին, միայն անիշխան, ան-արատ, առանց անցանելոյ, ոչ յումեքէ ծնեալ, և ոչ զոք ունի կենաց իւրոց փոխանակ. ոչ ժա-մանակօք զկեալն սկսեալ, ոչ ընդ սկզբամբ է, և ոչ ընդ վախճանաւ. և զի նոյն ինքն արդար և նոյն բարերար։ Զի եթէ երբէք լուիցես, և ասիցէ ոք 'ի հակառակորդ հերեսիովտաց անտի, այլ է արդար, և այլ է բարերար. անդէն 'ի մտի եդեալ գիտասջիր վաղվաղակի զհերեսիովտացն մահա-բեր ժանկագոյն [2] զժանդակութիւն։ Զի իշխեսցին ա-մենք յանօրինաց անտի զմի Աստուածն բաժանել բանիւք իւրեանց, և այլ արարիչ ասացին օդոց և տէր, և այլ արարիչ մարմնոց. անմտութեամբ և անօրէնութեամբ և ամբարշտութեամբ վարդա-

պետեցին ։ Զի զիա՞րդ մարթ ու պատշաճ է երկուց տերանց մի ծառայ լինել, այլ դու, զի տէրն ինքնին ասաց յաւետարանին. թէ «Ո՛չ ոք կարէ երկուց տերանց ծառայել»։ Ա՛րդ՝ յայտ է, զի մի է Աստուած, միայն ոգւոց և մարմնոց արարիչ, մի է Աստուած արարիչ երկնից և երկրի, հրեշտակաց և հրեշտակապետաց, որ ամենայնի արարիչ է։ Միայն մին միայնոյն Հայր յառաջ քան զյաւիտեանս. միոյն մին միածին Որդւոյ Նորա տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որով արար զամենայն զերևոյթս և զաներևոյթս։

Սա Հայր տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ ոչ վայրօք փակեալ բովանդակի, և ոչ փոքր է քան զերկինս. քանզի երկինք գործք մատանց Նորա են, և զերկինս ամենայն 'ի բուռն իւրում ունի, սա ամենեցուն մի է, և զատ յամենեցունց։ Մի՛ համարիք զնա, թէ փոքր է քան զարեգակն, և կամ համեմատ. զի որ զարեգակն զայս արար, պարտ և պատշաճ իցէ, զի ինքն մեծագոյն և առաւել լուսագոյն լուսաւորութեամբն իցէ, և ոչ ամենևին մտեալ 'ի հաշիւ ընտրութեան ընդ արարածս։ Յառաջագէտ է ամենայն լինելոյ, և զօրագոյն է քան զամենայն. գիտէ և առնէ, որպէս և կամի. ոչինչ է գիտօք կարգօք անցաւոր ժամանակաց, ոչ ծննդեամբք, և ոչ բաղդիւք, ոչ օրհասիւք փակեալ, ամենայնիւ կատարեալ, զամենայն ազգս զօրութեամբ քաջութեամբ 'ի ներքս ունի։ Ո՛չ մաշի, և ոչ աճէ, այլ նոյնպէս և 'ի նոյն օրինակի։ Պատրաստեալ ունի տանջանս մեղաւորաց, և պսակս արդարոց։

Արդ որովհետեւ մոլորեցան 'ի միջէ Աստուծոյ անտի, 'ի պէսպէս խորհուրդս բազումս անկան. Այլ ոմանք զարեգակն աստուածացուցին, զի իբրև արևն մտցէ, զգիշերոյն ժամանակ անաստուած կայցեն: Այլ ոմանք զլուսինն աստուածացուցին, զի տունջեանն հասանելով չափ անաստուածք իցեն. և այլք զինչս ինչս աշխարհիս, ոմանք զճարտարութիւնս, ոմանք զկերակուրս, ոմանք զցանկութիւնս: Իսկ կէսքն ընաւ, որ իգամոլքն էին, կնոջ մարդոյ ուրումն պատկեր կուռս 'ի բարձունս կացուցեալ աստղիկ անուն եդեալ՝ յերևելոյ անտի աստին երկիր պագանէին: Կէսք ընդ ոսկւոյդ ճաճանչաւոր փայլիւնդ զարմացեալք, և որ այլ ինչ հիւթանիւթք իցեն, սմին նման աստուածացուցեալ պաշտեն: Արդ եթէ ոք զմիահեծան բանն աստուածութեան 'ի սրտի և 'ի մտի իւրում հաստատեսցէ, և ամենայն մոգք 'ի սմին բնակեսցէ, զամենայն չարեաց կռապաշտութեան առ հասարակ, և զանօրէն հերեսիովտացն մոլորութեան հօսանս ցամաքեցուցանէ:

ՎԱՍՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Նախ առաջին այս յանձին քում հաստատեալ կայցեն հաւատք: Հաւատամ դու յՈրդին Աստուծոյ, 'ի մին միայն, 'ի տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, որ յԱստուծոյն Աստուած ծնեալ, որ 'ի կենացն կեանք ծնեալ, որ 'ի լուսոյն լոյս ծնեալ.

որ նման նմանն է ամենայնիւ ծնչին իւրոյ։ Այլ ոչ եթէ ժամանակօք յինչ է զէութիւնն ծնեալ, այլ յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս, մշտնջենաւորութեամբ և անհասութեամբ 'ի Հօրէ ծնեալ, իմաստութիւն Աստուծոյ. և զօրութիւն և արդարութիւն անդստին ընդ աջմէ Հօր յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս նստեալ։ Եւ ոչ եթէ՝ որպէս ոմանք կարծեցին, եթէ յետ չարչարանացն պսակեցաւ. որպէս թէ յԱստուծոյ վասն համբերութեանն առեալ իցէ զընդ աջմէ զաթոռն, այլ 'ի սկզբանէ է, որպէս և էրն ծնեալ, միշտ ունի յաւիտենից զարքայական զիշխանութիւն ընդ Հօր նստեալ։ Աստուած 'ի սկզբանէ և զօրութիւն և իմաստութիւն, որպէս յառաջագոյն ասացեալ, ընդ Հօր թագաւորեալ, և ամենայնի արարիչ վասն Հօր. առանց պակասութեան 'ի փառս աստուածութեանն, և գիտէ զծնիչն. և վաղվաղակի ասացեալ է յաւետարանն, եթէ “Ո՛չ ոք գիտէ զՈրդի, եթէ ոչ Հայր. և ոչ զՀայր ոք գիտէ, եթէ ոչ որդին„։

Եւ մի օտարացուցաներ 'ի Հօրէ զՈրդին, և մի խառնակեալ որդեհայրութիւն երևեցուսցես, այլ հաւատամ դու, եթէ միոյ Աստուծոյ միածին մի է Որդի, յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս բանն Աստուծոյ. ոչ եթէ որ 'ի բերանոյ կարգի, և յօդլուծանի. և ոչ որպէս բանք պատուաստելով կարգին այնմ նմանեալ, այլ բան Որդի, բանաւորացս և հոգեւորացն արարիչ. բան՝ որ ելեալ 'ի Հօրէ, և խօսի ինքնին։ Նոյն վասն այսր ամենայնի, թէ Աստուած ասացէ, լայնագոյնս, և պարարտագոյնս ևս

տացից ձեզ. զի ոչ՝ եթէ մտաւանամբ՝ զոր առաջի արկաք, այլ այժմիկ ծիրաքաղ [3] արարաք վասն ձերոյ Հրաւիրանաւ Հաւատոցդ ։

ՎԱՍՆ ՈՐ Ի ԿՈՒՍԷՆ

Եւ Հաւատամ դու, թէ աս միածին Որդիս աստուծոյ վասն մերոյ մեղաւորաց ՚ի յերկնից էջ յերկիր՝ զՀաւատարակից մարդկութեանս մերոյ յանձն իւր առեալ զչարաչարանս. և ծնաւ ՚ի սուրբ Կուսէն ՚ի Հոգւոյն սրբոյ. ոչ իբրև ցնորք ինչ և առ աչս երևելով զմարմին զգեցեալ, այլ ճշմարտիւ ։ Եւ ոչ իբրև ընդ փող ինչ անցեալ ընդ կոյսն, այլ մարմին զգեցեալ ճշմարիտ անդստին ՚ի նմանէ ։ Եւ եկեր իբրև զմեզ ճշմարիտ, և էարբ իբրև զմեզ ճշմարիտ, և կաթնասուն եղև իբրև զմեզ ճշմարիտ. Ոչ ի եթէ իբրև ցնորք առ աչօք էր ծնունդն, այլ և առ աչօք էին փրկութիւնն ։ Երկին էր Քրիստոս, մարդ էր որ երևէրն, և Աստուած էր որ ոչն երևէր ։ Սնանէր իբրև զմարդ ճշմարիտ, և [5] զգեցեալ էր զչարչարակիցս մեր իբրև զմեզ. այլ կերակրեաց զհինգ հազարսն ՚ի հինգ նկանակէ իբրև զԱստուած ։ Մեռաւ իբրև զմարդ ճշմարիտ, յարեաւ և յարոյց զմեռեալս իբրև զԱստուած ։ Եկն ՚ի քուն եղև ճշմարիտ ՚ի նաւի անդ իբրև զմարդ, և յարուցեալ գայր ՚ի վերայ ջուրցն իբրև զԱստուած ։

ՎԱՍՆ ԽԱՉԻՆ

Սա եկն եւ 'ի խաչ վասն մերոց մեղացն ճշմարտիւ: Իսկ արդ թէպէտ և յուրաստ ես կամիցիս լինել, ինքն տեղիս այս ճշմարտիւ կշտամբեալ յանդիմանէ զքեզ, երանելիս այս գողգոթա. յորում այժմիկ իսկ ժողովեալ կամք, վասն այնորիկ եկն, և 'ի վերայ սորա խաչեցաւ, և փայտիւն խաչի արդ ամենայն տիեզերք լցեալ իսկ են: Եկն և խաչեցաւ, ոչ վասն իւրոց ինչ յանցուածոց, այլ զի զմեզ 'ի մեղաց մերոց ազատեսցէ: Ա՛ռ յանձն զարհամարհանս և ապտակս իբրև զմարդ, զի 6 յայտնի գիտասցեն ամենայն արարածք, թէ Աստուած էր. զի արեգակն իբրև ետես զտէրն նշկահեալ պակասեցաւ, կորեաւ, սայթաքեցաւ դողութեամբ. զի ոչ կարաց հանդարտել տեսլեան տեառնն անարգանաց:

ՎԱՍՆ ԹԱՂՄԱՆ

Ի գերեզմանի վիմի եդաւ իբրև զմարդ. այլ անդէն վաղվաղակի վասն նորա յահէ անտի նորա վէմք պատառեցան: Եկն էջ յանդունդս դժոխոց, զի և անտի զարդարսն փրկեսցէ: Արդ ե՞կ աստ դուցիս, կամեիր դու վասն կենդանեացս, զի վայելեսցեն 'ի շնորհս նորա, և այդ զի ոչ թերևս ամենեքեան սուրբք ոք իցեն. զի որ յադամայ հետէ բազմաժամանակեայ արգելեալ փակեալ կացին, զհայրդ

ոչ գտցեն փրկութիւն ազատութեան, գոնէ յայսմ-հետէ։ Եսայի մարգարէ զլուսոյն ճառագայթս վասն նորա մեծաբարբառ գուշակէր. արդ ոչ կամէիր՝ թէ թագաւորն երկնից իջեալ փրկեսցէ զքարոզիչսն. Դաւիթ էր անդ և սամուէլ, և ամենայն մարգարէքն. և յովհաննէս ինքն իսկ գլխովին, որ ասէր 'ի ձեռն այնոցիկ զորս առաքեաց. «Դու ես այն, որ գալոցն ես, թէ այլում ակն ունիցիմք». ոչ կամէիր թէ իջեալ նա փրկեսցէ զայնպիսիսն։

ՎԱՍՆ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ

Այլ որ էջն յանդունդս դժոխոց, դարձեալ ել 'ի վեր, և որ թաղեցաւն Յիսուս, յարեաւ երեքօրեայ ճշմարիտ։ Ապա եթէ երբէք այպն առնիցեն հրէայքն, արագ արագ ընդ առաջ լինիջիր նոցա, և ասասջիր. յովնան երեքօրեայ 'ի պորտոյ ձկանն եկն ել 'ի վեր, և Քրիստոս երեքօրեայ ո՞չ կարէր յառնել յերկրէ։ Յոսկերս եղիայի մեռեալ մերձեցեալ յարեաւ. և մարդկան արարիչն Քրիստոս զօրութեամբ հօր ո՞չ արագ արագ դիւրագոյն ևս յառնէր, Այլ յարեաւ, յարեաւ ճշմարիտ, և յարուցեալ երևեցաւ աշակերտացն. և վկայ նորա յարութեանն երկոտասան աշակերտքն են. ոչ բանիւք լոկօք շնորհեալ վկայէին, այլ մինչև 'ի տանջանս, 'ի քարշանս, և 'ի մահուանս 'ի վերայ ճշմարիտ յարութեանն պատրաստեալք։ Իսկ արդ՝ «Ի բերանոյ երկուց և երից վկայից հաստատեսցի ամենայն բան», որպէս և

տեսեն զիրս ։ Արդ երկոտասանքն են առաքեալ, որ վկայեն վասն տեառն յարութեանն, և իցէ ոք՝ որ յերկուացեալ գտանիցի վասն յարութեան ։

Այլ զընթացս համբերութեամբ կատարեաց տէրն մեր Յիսուս, և զմարդիկ 'ի մեղաց փրկեաց, և միւսանգամ ել յերկինս, յընդունել ամպոյն., զի վերացաւն ․ և հրեշտակք շուրջ զնովաւ կային, և առաքեալքն ինքեանք տեսանէին ։ Ապա թէ ոք 'ի բանից անտի յայնցանէ թերահաւատեսցէ, այսմ զօրութեան հաւատասցէ, զոր այժմդ տեսանեմք ։ Ամենայն թագաւորք 'ի մեռանելն իւրեանց շիջուցանեն ընդ կեանս իւրեանց և զզօրութիւնս իւրեանց ։ Իսկ Քրիստոս 'ի խաչ ելեալ յամենայն տիեզերաց երկրպագութիւն ընդունի ․ զխաչելեալն քարոզեմք, և սարսեն դևք ամենայն ։ Նազովմք ընդ ժամանակս ժամանակս 'ի խաչ ելին, այլ ոչ եթէ դևք յանուն նոցա ելանէին, այլ խաչելոյս այսորիկ անուն 'ի վերայ կոչեցեալ, զդևս ամենայն առ հասարակ փախստեայս առաջի արկեալ հալածական տանի ։

Այսուհետև մի ամօթ համարեսցուք մեք զխաչըն Քրիստոսի, այլ թէպէտ և այլ ոք ծածկեսցէ, դու յայտնապէս 'ի վերայ ճակատուդ նշանակեսջիր․ զի դևք զնշան արքունի տեսեալ, յառաջագոյն վաղվաղակի դողութեամբ փախստեայ գնան ։ Այլ առնիջիր զնշանն յամենայն ժամանակի, յորժամ ուտիցես, յորժամ ըմպիցես, 'ի վերայ ամենայն նկանակի, 'ի վերայ ամենայն բաժակի անպակաս, թէ նստիցիս, թէ յառնիցես, թէ խօսեսցիս, թէ շրջի-

ցիս, թէ ընդ անկողին մտանիցես ։ Ո՜չ է որ յայսմ գողգոթայս խաչեցաւ, և 'ի սմին թաղեցաւ ․ աստ էջ 'ի դժոխս ․ և անտի եկն եւ առ մեզ, և ընդ այն լեառն Ձիթենեաց որ յարևելից կուսէդ է, վերացաւ յերկինս 'ի ձայն հօր, զի կարդայր և ասէր ․ «Նի՛ստ ընդ աջմէ իմմէ, մինչև եդից զթշնամիս քո պատուանդան 'ի ներքոյ ոտից քոց» ․

ՎԱՍՆ ՄԻՒՍԱՆԳԱՄ ՓԱՌՕՔ ԳԱԼՍՏԵԱՆ

Այս Յիսուս Քրիստոս որ ել յերկինս, գայ միւսանգամ, ոչ յերկրէ՝ այլ յերկնից ․ այլ զի առացեդ ոչ յերկրէ, զի բազում սուտ քրիստոսք գալոց են յերկրէ ։ Արդէն իսկ որպէս և տեսանէք բազումք սկսան ասել, ես եմ քրիստոսն ։ Անրձեալ է արդ այսուհետև կալ պիղծն յանապատի, սուտն քրիստոս անուանել գայ ։ Իսկ դու ճշմարիտ Քրիստոսին Որդւոյն աստուծոյ միածնին մի այսուհետև յերկրէ ակն ունիցիս, այլ յերկնից քան զամենայն փայլակն լուսաւորագոյն ամենեցուն երևեալ, 'ի հրեշտակաց պաշտեալ ․ զի եկեալ դատիցէ զմեռեալս և զկենդանիս և թագաւորիցէ թագաւորութիւն յաւիտենական զանմահն ։ Արդ զգուշ լինիջիր ինձ յայսմ վայրի ․ զի բազումք են, որ ասեն, թէ գոյ կատարած արքայութեան Քրիստոսի ։

ՎԱՍՆ ՀՈԳՒՈՅՆ ՍՐԲՈՅ

Ո՛վ հաւատամ դու: և 'ի Հոգին սուրբ կեն-
դանի, և զուղիղ հաւատոն կալ վասն նորա. քանզի
բազումք են, որ օտարացեալ են 'ի Հոգւոյն սրբոյ.
որ զանօրէն վարդապետութիւնն չարին ուսուցա-
նեն. Ո՛վ դու եկ ուսիր, զի մի է Հոգին սուրբ,
առանց բաժանման է, և բազմազօր. զամենայն ինչ
զօրացուցանէ, և ինքն յինքենէ ոչ է բաժանեալ.
որ և գիտէ զխորհուրդս, և քննէ զամենայն, և զխորս
Աստուծոյ. որ 'ի վերայ տեառն մերոյ Յիսուսի
Քրիստոսի 'ի նմանութիւն աղաւնոյ իջանէր, որ
յօրէնս և 'ի մարգարէս զօրացաւ, որ այժմիկ 'ի
ժամանակի մկրտութեանս դրոշմէ զոգիս և զմարմինս
ձեր. որով կարօտին ամենայն մտաւոր և հոգեւորք,
և խնդրէ սրբութիւն 'ի նմանէ. զոր թէ հայհոյել
ոք սկսանի, ոչ գոյ թողութիւննմա յայսմ աշխար-
հիս, և ոչ յաշխարհին յայնմ՝ որ յաւիտենից է.
որ ընդ Հօր և ընդ Որդւոյ 'ի պատիւ փառաց փա-
ռաւորեալ է հանապազ. որով կարօտին և խնդրեն
աթոռք և տէրութիւնք, և պետութիւնք, և իշխա-
նութիւնք: Զի մի է Աստուած Հայր Քրիստոսի,
և մի է տէր Յիսուս Քրիստոս, միայնոյ Աստու-
ծոյ միածին Որդի, և մի է Հոգին սուրբ, որ զամե-
նեսեան սրբութեամբ լնու, որ յօրէնս և 'ի մար-
գարէս 'ի հին և 'ի նոր կտակարանսն խօսեցաւ:

Զայս դրոշմ ունիջիր 'ի մտի քում յամենայն
ժամանակի, զոր այժմ առ ժամանակ մի ծայրաքաղ

արարայք ։ Ապա եթէ տացէ տէր, գրոց վկայութեամբ հանդերձ յայտնապէս ըստ կարի ասացեալ լիցի ։ Զի պարտ և պատշաճ իցէ վասն աստուածեղէն և սուրբ խորհրդոյն հաւատոցս, և մի որ փոքրիկ ինչ բան իցէ, առանց վկայութեան գրոց սրբոց ցուցանել, և ոչ տարապարտուց մտահաճոյ բանիւք պաճուճելոցք թօթափեալ ։ Արդ մի ինձ՝ զոր ասեմս հաւատար, եթէ ոչ փորձ պատմութեանդ ամենայնի գրոց սրբոց վկայութեամբ ցուցից ձեզ ։ Զի վկայութիւն այսց հաւատոցս մերոց ոչ ՚ի բան գիտութենէ է, այլ ՚ի յանդիմանութենէ վկայութեան գրոց սրբոց ։

ՎԱՍՆ ՈԳԻՈՑ ՄԱՐԴԿԱՆ

Արդ յետ գիտութեանս այսորիկ սուրբ և պարկեշտ հաւատոյ, և զանձն քո իմասջիր գիտել այսուհետև զինչ ես դու ։ Զի կրկին է մարդն շինեալ՝ ՚ի շնչոյ և ՚ի մարմնոյ, որպէս և յառաջագոյն ևս ասացաք, թէ նոյն Աստուած՝ որ շնչոց և մարմնոց արարիչ նոյն ։ Նա գիտասջիր, զի շունչ ունիս ; անձնիշխան գործ Աստուծոյ գեղեցիկ, ըստ նմանութեան պատկերի կերպարանաց արարչին արարեալ անմահ, վասն այնր որ անմահացոյց ։ Կենդանի մի բանաւոր առանց ապականութեան, վասն շնորհացն իշխանութիւն առեալ գործել, զինչ և կամի ։ Զի ոչ եթէ ըստ ծնունդս մեղանչել [8], և ոչ ըստ դէպ բաղդից պտունկել․ և ոչ որպէս բար-

բանջեն ոմանք, աստեղացն խառնակութիւնք խոնարհեալ տագնապեն: Ո՛հ փախստեայ լինիս խոստովան լինել զչարիսն քո, և անմեղ աստեղացն զնես զմեղսն քո: Մի՛ հայիր այսուհետև յաստեղագիտութիւն, զի վասն այսորիկ ասէն սուրբ գիրք. "Նկեսցեն, կացցեն, և փրկեսցեն զքեզ ամենայն աստեղագէտքն երկնից, ահաւադիկ ամենեքեան իբրև զխոտ 'ի հրոյ այրեսցին, և ոչ կարասցեն փրկել զանձինս իւրեանց 'ի բոցոյ անտի„:

Բայց և զայս գիտասջիր, մինչչև եկեալ են ոգիքն յաշխարհս յայս, ոչինչ են մեղուցեալ. այլ իբրև գան, ապա 'ի կամաց բարուցն մեղանչեմք. Արդ՝ մի՛ ասեմք անսար զու, որ պատասխանեն, թէ աւասիկ գրեալ իսկ է. թէ, "Զոր ինչ ոչ կամիմ, զայն գործեմ„: Այլ յուշ լիցի քեզ, որ ասացն. թէ "Կամիջիք, և լուիջիք ինձ„: Դարձեալ ասէ. "Զոր օրինակ պատրաստեցէք զմարմինս ձեր 'ի ծառայութիւն անօրէնութեան յանօրէնութիւն. սոյնպէս պատրաստեցէք զմարմինս ձեր 'ի ծառայութիւն ազատութեան 'ի սրբութիւն„: Նաև յիշեսջիք դուք զնորուն առաքելոյ, որ ասէ. "Նա որպէս ոչ ընտրեցին զԱստուած ունել 'ի միտս իւրեանց„. և դարձեալ ասէ. "Զի գիտութիւնն Աստուծոյ յայտնի է 'ի նոսա„. և զի ասէ. "Զաչս իւրեանց խցին„. և դարձեալ այլուր ասէ մեղադրութեամբ. "Դու անկեցի ասէ, զքեզ այգի պտղաբեր, համակ ճշմարիտ, զիարդ դարձար 'ի դառնութիւն այգիդ օտարացեալ„:

Անմահ են ոգիք, և ամենայն ոգիք նման են

մտմեանց արանց և կանանց . բայց անդամքն ընտրեալ են 'ի մտմեանց ։ Ո՛չ [10] գոյ դաս ոգւոյ ըստ ծննդեան բուսոյն արդարագնաց . այլ 'ի բարուց անտի են , երկրքինն միաձև միանման յամենայնի բարք հոգւոցն ։ Այս գիտեմ , զի կարի շատ խօսիմ , և ժամանակս դեռ զանցանէ . բայց իսկ արդ՝ զի՞նչ լաւ քան զմերկութիւն . ոչ կամիս աշխատ լինել , և առնուլ պաշար առ հերեսիովտացն հակառակութիւն . ոչ կամիս գիտել զելս այսր անդր ճանապարհիդ , զի մի 'ի գահէ անկեալ ազխտութեամբ կործանեսցիս ։ Ո՛չ եթէ վարդապետքն ոչ փոքր օգուտ համարին , զի դու զայս ուսցիս . դու որ ուսանիսդ , ոչ տասել ևս պարտիս քաղցրութեամբ ընդունել զբանիցն բազմութիւն ։

Ինքնիշխան են ոգիք , և սատանայ զհրապուրեալն հրապուրէ , բայց տագնապել և ստիպել չունի իշխանութիւն ։ Նկարէ 'ի սրտի քում զխորհուրդս պոռնկութեան . թէ կամեցար՝ ընկալար , թէ չկամեցար՝ չընկալար ։ Ո՛չ եթէ 'ի հարկէ պոռնկէիր , իսկ բնաւ ընդէ՞ր զգեհեանն պատրաստէր Աստուած . եթէ 'ի բարուց բուսոյ անտի և ոչ կամօք արդարագնաց լինէիր , ընդէ՞ր բնաւ զանպատում պսակսն պատրաստէր Աստուած ։ Հանդարտ է ոչխար , այլ ոչ երբեք սա վասն հանդարտութեանն պսակեցաւ . քանզի հանդարտութիւնն ոչ 'ի կամաց է , այլ 'ի բարուց բուսոյ ծննդեան ծնեալ որ ընդ նմա ։

ՎԱՍՆ ՄԱՐՄՆՈՅ

Գիտացեր սիրելի, որչափ ինչ մարթ էր առ ժամանակս ասել վասն ոգւոյ և շնչոյ. արդ ընկալ դու ըստ կարի և որ վասն մարմնոյդ քո բան է. Այլ ումէք անսար դու այնոցիկ, որ ասեն, օտարի ուրումն Աստուծոյ է այս մարմին. զի որք հաւատան՝ թէ օտար ուրուք իցէ մարմինս, իբրև զօտար ամանն 'ի պոռնկութիւնս և 'ի շնութիւնս համարձակապէս յանխնայ վարեն: Իսկ արդ՝ զինչ այն ինչ անդամ իցէ, որ ստգիւտն համարեն 'ի սքանչելի արարած մարմնոյս այսորիկ. զի՞նչ այն ինչ՝ որ պակաս իցէ 'ի գեղեցկութենէ. զի՞նչ այն ինչ՝ որ ոչն ճարտարութեամբ կարգեալ իցէ: Իսկ արդ ո՞չ է պարտ նոցա հայել և տեսանել աչաց լուսաւորութեանս զհաստատութիւն. կամ ո՞րպէս ականջացն 'ի կողմանէ եղելոց անխափան լսելիս. կամ ո՞րպէս հոտոտելիքն ընտրութիւնս գիտեն առնել. և զի՞արդ զհագագն 'ի տալ և առնուլ զշունչն մատակարարել կարէ. կամ լեզուն զի՞արդ կրկին կարգաց արբանեակ է, ճաշակելեաց, առողջիչ ըստ ամպքելոյ բանաւոր խօսիցն զօրութեան: Կամ շնչափողն 'ի ծածուկ 'ի ներքս ամրացեալ, զի՞արդ անդադար ունի զօդոյն և զշնչոյն տալ և յառնուլ մատակարարութիւն: Կամ զի՞արդ սիրտն ի ներքս անդ միշտ անդադար զշնդիւնն պատրաստէ՝ կամ զի՞արդ յիւրաքանչիւր կարգս բաժանին երակքն և նեարդքն բազմացեալք. և կամ ո՞վ է, որ հանաւ ջղքն և ներդիւքն զոսկերսն ըս-

քանչելապէս. կամ ո՞վ է, որ զխորտիկսն 'ի գեղեցիկ բաժինս բաժանեաց, կէս 'ի հաստատութիւն զօրութեան, և կէս 'ի գեղեցիկ ընտրութիւն խորհրրդով բաժանեալ. և զամօթոյ մարմինսն 'ի պարկեշտագոյն կողմանս թագուցեալ պահէ, կամ ո՞վ է, որ զբարս բուսոյ ծննդեան մարդկան առ 'ի պակասելոյ 'ի չնչին հաստատութենէ անսպառ կարգեաց:

Արդ. մի՛ ասեր դու ցիս ; թէ մարմին պարտ է մեղաց. զի թէ մարմին պարտ է մեղաց, ընդէ՞ր մեռեալն չմեղանչէ: Դի՛ր սուսեր 'ի ձեռին դիական, և սպանութեան երկիւղ ինչ ո՛չ գոյ 'ի նմա. առ նորոգ դիակամբ երիտասարդի ած անցո՛ զազգի ազգի գեղ երեսաց, և ցանկութիւն պոռնկութեան ամենևին 'ի նմա ո՛չ ծնանի: Ընդէ՞ր, քանզի ո՛չ եթէ մարմին մեղանչէ անձամբ, այլ մարմնով շունչն մեղանչէ. իբրու գործի իմն է մարմինն շընչոյն, և իբրև հանդերձ ինչ արկանելի շնչոյն. եթէ 'ի սմանէ 'ի պոռնկութիւն մատնի, լինի ևս պղծեալ. ապա թէ ընդ սուրբ շունչ բնակեալ է, լինի նա տաճար Հոգւոյն սրբոյ: Ո՛չ ես ասեմ զայս, այլ պաւղոս առաքեալն. "Ո՛չ գիտէք, ասէ, թէ մարմինք ձեր տաճար են, որ 'ի ձեզ Հոգւոյն սուրբ բնակեալ է": Խնայեա՛ դու 'ի մարմին քո, իբրու տաճար իցէ Հոգւոյն սրբոյ: Մի՛ պղծեր պոռնկութեամբ զմարմինս քո. մի՛ թաթաւեր պղծութեամբ զայդ գեղեցիկ պատմուճանդ քո: Ապա թէ պղծեցեր երբէք, եկ լուա՛ ապաշխարութեամբ, մկրտեա՛ց, լուա՛, մինչ ժամանակ է:

Իսկ արդ՝ որովհետեւ ծառայ եղեւ պարկեշտութեան, զգաստութեան. առաւելագոյն լուիցեն զայս գունդք գունդք մենակեցացդ. եւ դասք դասք կուսանաց, որոց զհրեշտակական կարգս եւ վարս յաշխարհի յանձին առեալ բերեն: Մ՚եծամեծ պսակք ձեզ պատրաստեալ են եղբարք. մի՛ չնչինն [11] ցանկութեան զմեծապատիւ փառսն փոխանակիցէք. Ընդ հրեշտակաց գիրս զանուանս ձեր գրեալ է վասն պարկեշտութեան ուխտի. զգոյշ լինիջիք. գուցէ անդրէն ջնջիք վասն պոռնկութեան խառնակութեան:

Դարձեալ հայեաց, գուցէ ունել ունիցիս զուխտ պարկեշտութեան, եւ հպարտացեալ ամբարհաւանիցես ՚ի վերայ ամուսնացելոցն յաշխարհի. "Զի պատուական են հարսանիք, եւ սուրբ են անկողինք", ասէ առաքեալ: Եւ դու, որ զկուսութիւնդ ունիս՚ի սկզբանէ. ոչ յամուսնացելոց ծնեալ ես, եւ մի՛ դու, եթէ զոսկիս ստացուածս ստացեալ ես, զարծաթն խոտան համարիցիս. այլ մեծայոյսք լինիցին, որ զամուսնութիւն օրինօք յանձինս բերեն. որ զամուսնութիւնն օրինօք, եւ ոչ եթէ լկտութեամբ վասն անչափ շնութեանն վարիցեն: Ճ՚անաչիցեն զժամանակս հանգստեան, զի կանխեսցեն յաղօթս. զի հանդերձիւն հանդերձ սուրբ զմարմինս իւրեանց ՚ի ժողովս մատուցանիցեն. որք վասն որդեծնութեան, եւ ոչ վասն անառակութեան յամուսնութիւնն խառնակեալ:

Որ միակնիքն [12] իցեն զերկկանայսն մի՛ բամբասեալ խոտիցեն: Զի լաւ է, լաւ է սրբութիւն

և զքանչելի, բայց առանց մեղադրութեան են երկրորդ հարսանիքն, զի մի՛ պոռնկեսցին տկարագոյնքն ։ լաւ է, "Լաւ էր նոցա, ասէ առաքեալ, եթէ կայցեն մնասցեն իբրև զիս, ապա թէ ոչ համբերեսցեն, արանց լիցին. զի լաւ է ամուսնանալ քան զջեռնուլ" ։ Այլ այլն ամենայն՝ ՚ի բաց հալածեսցին պոռնկութիւնք և շնութիւնք, և ամենայն իրք գիջութեան ։ Պահեալ կացցէ մարմինդ Աստուծոյ սուրբ. զի և Աստուած հայեսցի ՚ի մարմինդ, կերակրեսցի մարմինդ կերակրովք, զի կեցցէ, և անխափան պաշտեսցէ ։

Այլ վասն կերակրոց այս եղիցին ձեզ հրամանք. քանզի բազումք են՝ և որ ՚ի կերակուրսդ մեղանչեն ։ Զի են ոմանք, որ ՚ի զոհեալ անդր անխտիր մատչին. և են ոմանք, որ պահեալ պահեն, բայց զատապարտեն զայնոսիկ՝ որ ուտենն. պէսպէս իմն ՚ի կերակրոց բանի անդ ոմանց ոգիքն պղծին ՚ի տգիտութենէ ուտելոյ անտի, և ոչ օգտեալ պատճառաց ։ Պահեմք ՚ի մսոյ և ՚ի գինւոյ, ոչ իբրև զպիղծ ինչ առեցեալ խորշիմք, այլ վարձուց ակն ունիմք. զի զանցաւոր կերակուրս արհամարհեսցուք, և վայելել մարթասցուք ՚ի հոգեւոր և ՚ի մտաւոր սեղանն. զի այժմիկ արտասուօք սերմանեալ, ցնծութեամբ հնձեսցուք ՚ի հանդերձեալ ժամանակի անդ ։ Արդ այսուհետև մի՛ արհամարհեր զայնոսիկ՝ որ ուտենն. զի վասն տկարութեան մարմնոյ ճաշակեն ինչ. մի՛ անգոսներ, որ փոքր մի գինի վասն ստամոքսի և ստէպ ստէպ տկարութեան ըմպեն. զնոսա մի՛ իբրև զմեղաւորս դատիցես ։ Այլ մի՛ իբրև օտա-

րոտի ինչ զմիսն ատիցես . զի գիտէ և զայնպիսին առաքեալ , և ասէ . «Արգելուն առնել կանայս , մեկնին 'ի կերակրոց , զոր Աստուած հաստատեաց 'ի վայելչութիւն հաւատացելոց» : Արդ՝ թէպէտ և մեկնեալ իցես դու յայսցանէ , մի իբրև 'ի պղծութենէ ինչ խորշիցիս , և պահիցես . ապա թէ ոչ՝ վարձք ոչ գտանին քեզ . այլ իբրև 'ի բարւոյ իմեքէ զմիտսդ 'ի վեր կալ , վասն այնորիկ երկնաւոր բարիքն պահեալ կայցեն քեզ :

Զգոյշ լինիջիր դու , մի երբեք ուտիցես յայնցանէ , որ կռոցն առաջի եդեալ են . զի վասն կերակրոց ոչ ինձ միայն այժմիկ , այլև Յակովբայ որ այժմ եկեղեցւոյ առաջնորդն էր՝ փոյթ եղև : Գրեալ առաքելոցն ամենեցուն և երիցանց առ ամենայն հեթանոսս առանձինն գլխաւոր նախն իրի հրամարտակս . «Նախ առաւել 'ի բաց լինել ձեզ , ասէ , 'ի զոհեալ կռոցն կերակրոց . և ապա 'ի հեղձուցիկ և յարենէ , և 'ի պոռնկութենէ» : Օ՛ք բազումք այնք են 'ի մարդկանէ , իբրև չարաչար գազանք ինչ շանց օրինակ կերանս կերան . պիղծ գազանաց օրինակ զարիւնն խորովեն , և զհեղձուցիկն ուտեն անխտիր : Իսկ դու , որ Քրիստոսի ծառայդ ես , կարգ դիր երկիւղածութեամբ ուտել , և անխտիր ոչ ուտել :

Զանդերձ լիցի քեզ և պարկեշտ . մի առ զարդարել , այլ առ ամփոփ զգենուլ . մի թողացեալ լուծջիր , այլ առ ցրտոյ ջեռջիր , և զմարմնոյ մերկութիւն ծածկեսջիր . զի մի 'ի պատճառս մերկութեան ծածկելոյ , յայլ ինչ ծանակութիւն անկանիցիս :

ՎԱՍՆ ՄԱՐՄՆՈՑ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ

Անխայեա դու աղաչեմ զքեզ 'ի մարմինդ յայդ • և զգաստասջիր , զի 'ի մեռելոց յառնելոց ես մարմնովդ այդուիկ՝ յատեան դատաստանի մատուցեալ : Ապա թէ ինչ բան թերահաւատութեան դիցես 'ի միտ քում , իբրու թէ անհնար է գործդ այդ յարութեան , յանձնէ քումմէ խարհեաց դու զաներևոյթն : Դու Խակ ինքնին տես ցիս • յառաջ քան զհարիւր ամ ո՞ւր էիր , յո՞րպիսի չնչինս և 'ի փոքր կարգաց յայսպիսի զարդ գեղեցկութեան մեծապատիւ զարդարեցար : Իսկ արդ՝ որ զչէինն յէ դարձուցանէ , զեղեալն և զանկեալն միւսանգամ անդրէն դարձուցանել ոչ կարէ : Որ զվասն մեր սերմանեալ ցորեանն ամի ամի մեռեալն յարուցանէ , զմեզ ինքն վասն որոյ նայն յառնէ դժուար ի՞նչ իցէ յարուցանել : Տեսանե՞ս , զի ծառքդ այդ այժմիկ որ այնչափ . ամօք անպտուղ և անտերև կացեալ են , իբրև ձմեռնդ անցանէ , դարձեալ իբրև 'ի մեռելոց կենդանանան • ոչ առաւել և մեք դիւրագոյն կենդանասցուք : Գաւազանն մովսեսի 'ի բուսոյ բարուց'ի ծննդեան արեան կամօքն Աստուծոյ 'ի փայտէ 'ի մարմին փոխեցաւ , և մարդ անկեալ անդրէն միւսանգամ ոչ հաստատեսցի :

Մի՛ անսար այնոցիկ որ ասեն , թէ մարմինս այս ոչ յառնէ : Յառնէ , վկայէ մարգարէն եսայի , զի ասէ • «Կանգնեսցին մեռեալք , և յարիցեն 'ի գերեզմանաց» • և բազում թաղեալք յերկրի յա-

րիցեն ՚ի ննջեցելոցն, ըստ բանին Դանիէլի, ոմանք ՚ի կեանս յաւիտենից, և ոմանք յամօթն յաւիտենից ։ Իսկ արդ յառնելն ՚ի մեռելոց ամենայն մարդկան է, այլ ոչ եթէ ամենեցուն միօրինակ է յարութիւնն ։ Ամենքեան յաւիտենական միւսանգամ առնուցուն զմարմինն, այլ ոչ եթէ միմեանց նման ամենքեան . այլ արդարքն զի մշտնջենաւորք՝ եղեալ ընդ Հրեշտակս ցնծասցեն, իսկ մեղաւորքն զյաւիտենից մեղացն իւրեանց զտանջանս ընկալեալ ըմբերել մարթասցեն ։

ՎԱՍՆ ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ

Վասն այսորիկ յառաջագոյն Աստուած մկրտութեամբ ապաշխարութիւն ետ, զի զթողութիւն մեղացն, մանաւանդ թէ զամենայն բեռինս ՚ի բաց թօթափեալ, և ՚ի սուրբ Հոգւոյ անտի կնունք առեալ բաղորդք և բաժանորդք լիցուք կենացն յաւիտենից ։ Այլ վասն մկրտութեան բազում ինչ յառաջագոյն ասացեալ, արդ ՚ի մնացորդս անտի կոչմանն ընծայութեան վարդապետութիւնս մատիցուք ։

ՎԱՍՆ ԳՐՈՑ ՍՐԲՈՑ

Զայս ուսուցանեն մեզ գիրք աստուածաշունչք Հնոց և Նորոց կտակարանաց, զի մի է տուիչ երկոցունց կտակարանացն Աստուած . որ ՚ի Նորում

անդ երեւեցաւ Քրիստոս , և զհինն յառաջագոյն պատմեալ , որ 'ի ձեռն օրինացն և մարգարէիցն 'ի Քրիստոս եղև դաստիարակ · զի "Մինչև եկեալ էին հաւատքն ; ընդ օրինօքն արգելեալ կայաք · և օրէնքն դաստիարակ եղեն մեզ 'ի Քրիստոս,, · Արդ թէ երբէք 'ի հերեսիովտաց անտի լուիցես , թէ հայհոյեն զօրէնս և զմարգարէս , պատասխանի տուր նոցա փրկութենական բարբառովն · ոչ եկն Քրիստոս քակել զօրէնս , այլ կատարել : Ուսում-նասէր մտօք իմաստասիր յեկեղեցւոյ աստի , որ են գիրք հնոց կտակարանաց , որ են նոր կտակարանք , և մի ինչ փոյթ առներ զծածկոյթ յայտնութեանց : Զի եթէ այն՝ որ յայտնապէսն է , չգիտես , զի՞ զվտա-րանդեօքն տագնապեալ տառապիցես : Այլ ըն-թեռնիջիր զքսան և զերկու գիրս հնոց կտակարա-նաց , որ յեօթանասունն և յերկուց թարգմանացն թարգմանեալ են :

Քանզի 'ի ժամանակի իւրև մեռաւ աղէքսան-դրի արքայ մակեդոնացւոց , թագաւորութիւն 'ի չորս առաջս իշխանութեան բաժանեցաւ · անդր 'ի կողմն բաբելացւոցն , և մակեդոնացւոցն , և ասիացւոցն , և եգիպտացւոցն : Ընդ մի ումն յեգիպտացւոցն թա-գաւորաց անտի պտղոմէոս՝ սիրելի եղբայր անուն ընթերցասէր թագաւորեալ , հրաման ետ զամենայն գիրս ժողովել 'ի դեմետրայ փաղերանց , որ ա-մենայն դիւանապանացն գլուխ էր : Խուզեցին զհին մատեանս ամենայն , և անտի բերին զհնոց կտակա-րանացն և զմարգարէիցն գիրսն ; և յանդիման ըն-թեռնուլ նմա : Նա լաւ այսպէս համարեցաւ , զի

ոչ եթէ բանութեամբ սաստիւ խնդրեաց զգրեանն , այլ սիրով կամեցաւ զնիւս հանել պահապանացն . իբրեւ կշռեաց 'ի միտս իւրում՝ թէ սաստիւն խնդիր նենգ ինչ խառնիցեն ակամայն ժողովելոյն . իսկ որ կնքնակամ շնորհիցի , ճշմարտիւ ժողովիցի ։ Նշխա-զարաւ՝ որ յայն ժամանակս քահանայապետն լի-եալ էր , եւ տանել պարգեւս բազումս 'ի նոյն իսկ տաճար երուսաղէմացւոց . եւ վեց վեց այր յազգէ յերկոտասան ազգացն իսրայելացւոց արս ընտիրս գիտութեամբ 'ի թարգմանութիւն առ ինքն հրամայեաց կոչել ։ Ապա զփորձ առ , թէ իցեն սուրբ գիրքն՝ թէ չիցեն , զհանդէս տեսանէր ։ Դարձեալ զի մի ընդ միմեանս խորհուրդ ինչ դիցեն թարգմանիչք կարծեաց , 'ի փարոսն անուն , որ մօտ յաղեքսանդրիա կայ . թարգմանացն որ եկեալ էին , տուն իւրաքանչիւր սեննակ բաշխեալ , զամենայն գիրսն հրամայեաց թարգմանել ։ Նոքա իբրեւ եկին մտին յեօթանասուն եւ յերկուս աւուրս զամենայն մատեանս յիւրաքանչիւր սեննկի անդ թարգմանեցին ։ Եւ առեալ զամենայն մատեանսն որ նոցա՝ չէր ընդ միմեանս խառնել . 'ի մի վայր ժողովեալ եւ գտանէր ոչ միայն միոյ զօրութեամբ 'ի մի միաբանութիւն եկեալ , այլ 'ի բանս , եւ 'ի բարբառս , եւ 'ի միաձայնս միաբանեալ գտան ։ Զի ոչ եթէ բան գիտութեան ինչ էր , եւ խորագիտութիւն ճարտարութեան որ մարդկայէս լինելոց էր , այլ 'ի Հոգւոյն սրբոյ . որ Հոգին սուրբ յարանցն 'ի սիրտս խօսեցաւ , թարգմանութիւնքն կատարէին ։

Յայսցանէ զքսան եւ զերկու գիրսն ընթեռ-

նիւթէր , այլ 'ի ծածուկ յայտնութիւնս ամենևին մերձեցիս մի . զի յայս կանխեաջէր ընթեռնուլ , զոր մանաւանդ համարձակութեամբ յամենայն եկեղեցիս կարգամբ : Սակի իմաստուն իմաստնագոյնք և լուսագոյնք [13] էին առաքեալքն , առաջին եպիսկոպոսքն , գլուխք եկեղեցեացն որ էին՝ որ զայս հրաման եառուն : Արդ դու որդի ես եկեղեցւոյն , մի՛ զօրէնսն եղծաներ . և զհնոց կտակարանացն որպէս ասացաւ , զ'քսան և զերկու գիրսն միայն ընթեռնուցուս : Զի եթէ ուսումնասէր ես իցես , որպէս ասեմ՝ յանուանէ 'ի մտի ունել փութասջիր : Արդ հնոց կտակարանացդ մովսեսի են հինգ գիրք . ծնունդք , և ելք , ղևտիկոնք [14] , թիւք , երկրորդ օրէնք , և յեսու որդի նաւեայ . և գիրք դատաւորաց , հռութով հանդերձ եօթներորդ թուեալ : Երկուսայլոց մատենագիր գրոց առաջին և երկրորդ թագաւորութեան երբայեցւոց ընդ մի համար են : Նոյնպէս ընդ մի համար է երրորդն և չորրորդն : Նոյնօրինակ և գիրք մնացորդաց առաջինն և երկրորդն ընդ մի համար են . Նաև եզրայ առաջինն և երկրորդն ընդ մի համար են երկոքին : Երկոտասաներորդ գիրք եսթեր : Արդ մատենագիրք այս : Իսկ ստիքերոյն հինգ գիրք . յոբ , և սաղմոսարան , և զգօնութիւն , և եկղեսիաստէս , և օրհնութիւնք օրհնութեանց : Յայսր վերայ մարգարէիցն հինգ գիրք , երկոտասան մարգարէ , եսայի , երեմիայ բարուքայ թղթովքն հանդերձ և ողբովքն . և եզեկիէլ , և դանիէլ . քսան և երկու գիրք հնոց կտակարանաց :

Իսկ 'ի նորոց կտակարանաց չորս աւետարանք

միայն . այլ այլքն սուտ անուանեալ գրեալ , և զնոսա ընթերցեալ ընթեռնլեացն ։ Այլ գրեցին և մանի-քեցիքն Թովմայգլուխ աւետարան . որում անու-շահոտ աւետարանացն անուն 15 եդեալ կարգան . ծե-փեալ շաղախ առ ապականել զոգի միամտացն ։ Այլ ընկալջիր դու զգործս երկոտասան առաքելոցն , յայսր վերայ և զեօթն թուղթսն գլխաւորս զյակոբայ , և զպետրոսի զերկուս , և զյովհաննու երիս , և զյուդայի գլխաւոր թուղթն ։ Ի վերայ այսր ամե-նայնի իբրև մատանի հաստատութեան 'ի վերայ ե-դեալ պաւղոսի զչորեքտասան թուղթսն ։ Այլ այլն ամենայն 'ի բացեայ կացցէ . և որ միանգամ յեկե-ղեցիս ոչ ընթեռնլի են , զայն և առանձինն մի ըն-թեռնուցուս . և վասն այսր ամենայնի այսչափ ։

Խորշիջիր , փախիջիր յամենայն սատանայ-ական հնարից , և 'ի հաւանութիւն մի մտանիցես վիշապին ապստամբի , որ 'ի բարեաց հաստատու-թենէ անտի անձամբ անձին խնքնակամ եղեւ զան-ձինն զկործանումն . որ հրապուրել կարէ զհաւա-նեալսն , բայց ստիպել և տագնապել և ոչ զոք ոչ կարէ ։ Նա մի յաստեղագիտութիւնս խնչ և 'ի հաւհմայս , և 'ի հմայել հայիցիս ամենևին . և մի 'ի մոլորութիւնս կռոցն սնոտեաց հայիցիս 16 ։ Զհար-ցուկսն դիւթութեան , և զթովչութեան , և զմե-ռելահարցուածն դիւթութիւն և ճառիւք չափ լսել յանձն մի առնուր ։ Ի բաց լինիջիր յամենայն ազ-գաց պղծութենէ . մի զորկորստութեան զհետ լի-նիցիս , մի բարս գիտութեան զկնի լինիցիս ։ Այլ արծաթսիրութեան և վաշխից ամենայնի 'ի վերայ

թագաւորիցէք ։ Մի՛ 'ի ժողովուրդս հեթանոսաց խառ-
նիցէք . և մի՛ զոր յուռութենն ինչ և ընդ անձին
կապեն՝ մերձեցուսցես 'ի քեզ ։ Ի բաց փախիջիր
յամենայն կրպակամուտ պղծութենէ ։ Զգո՛յշ լի-
նիջիր , զուցէ երբէք 'ի շամբուտութիւն կամ 'ի
հրէութիւն կործանեսցիս . զի փրկեաց զքեզ տէր
Յիսուս և հրամանք առաքելոցն ։ Եւ յամենայն
շաբաթապահ և շաբաթախտիր կրօնից զանձն 'ի
բաց պահեսջիր . և մի՛ պիղծ ինչ կամ խառնակ
զհամարձակեալ կերակուրսն համարիցիս ։ Առա-
ւելապէս առեսջիր զամենայն ժողովս հերետիկոսացն
անօրինաց , և ամենայնիւ զանձն քո ամրացուսջիր
պահօք և ողորմութեամբ . զի զգաստութեամբ և
առաքինութեամբ գործովք կեալ մարթասցես ։
Զայս փրկութիւն աւազանին յանձինդ քում բար-
ձեալ՝ 'ի ժողովս երկնաւոր զօրացն արժանի լիցիս
մտանել առաջի Հօր աստուծոյ . յերկնաւորս ար-
ժանի լիցիս պսակացն , զոր պատրաստեալ է 'ի
ձեռանէ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի , նմա
փառք և պատիւ յաւիտեանս յաւիտենից ։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

1. Տղաքներն ունին ստացեալ :
2. Տղաքներն ժանկոյն :
3. Օրինակ մը ի տղաքներն ծայրաքաղ :
4. Նոյնն մեղաց :
5. Օրինակ մը ի տղաքներն համառօտ յանձին զոր զգե-ցեալ էր :
6. Նոյնն այլ յայտնի գիտացին ամենայն :
7. Նոյնն որում կարօտի :
8. Տղաքներն լինի մեղանչել :
9. Նոյնն ասէ. զբարութիւնս երկրի կերիցիք. ապա թէ ոչ կամիցիք ինձ լսել, սուր կերիցէ զձեզ :
10. Տղաքներն ոգւոց ոչ գոյ գաւ :
11. Օրինակ մը մի ՚ի չնչէն :
12. Տղաքներն միակինք :
13. Նոյնն լուսաւորագոյնք :
14. Տղաքներն ղեռտականք :
15. Յօրինակին պաշտօնէր անուն :
16. Յօրինակին մոլորութիւնս հայեցիս. տղա-քներն մի՛ ՚ի մոլեգնութիւն կռոց սնոտեաց մո-լորութիւնս հայեցիս :

ԿՈՉՈՒՄՆ
ԸՆԾԱՅՈՒԹԵԱՆ
ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Վասն հաւատոյ, և ընթերցուած առաքելոյ յեբրայե-ցւոց թղթոյ անտի, որ ասէ. «Հաւատքն են, ասէ, հաստատութիւն իրաց յուսացելոց. յանդիմանութիւն աներևոյթ գործոց. զի ՚ի սա ընկալան վկայութիւնս երիցագոյնն առաջինքն». այլովքն հանդերձ.

Զորպիսի պատիւ փառաց տայ ձեզ Աստուած, յերախայութեան կարգաց այտի՝ ՚ի կարգս հա-տատութեան հաւատացելոցն փոփոխելով։ Պաւ-ղոս առաքեալ մխիթարութեան պատուիրանաւ ա-սէ, «Հաւատարիմ է Աստուած, յորում և դուք կոչեցարուք ՚ի հաւասարութիւն որդւոյ Նորա»։ Արդ Աստուած հաւատարիմ կոչեցաւ, և դու զնոյն ա-նուն առեալ ժառանգես. մեծ են փառք պատուիդ, զոր առնլոց ես։ Զոր օրինակ անուանեալ կոչի Աստուած բարերար և արդար, և ամենակալ և ա-րարիչ ամենայնի, սոյնպէս և հաւատարիմ կոչի։ Արդ ե՛կ ած դու զմտաւ, յորպիսի փառս ելանես. Աստուծոյ անուանակից արժանի եղեալ, նմին ա-նուան ժառանգորդ լինիս։

Արդ՝ այսուհետև խնդիր է, զի ոք ՚ի ձէնջ

սրտի մտօք հաւատարիմ գտանել մարթասցէ։ Զի գործ մի մեծ է այր հաւատարիմ գտանել։ Ո՛րդ ոչ եթէ ինձ ինչ 'ի հանդիսի դքո բարբառ ցուցանես, ոչ եթէ 'ի մարդկանէ ումեքէ կշտամբեալ յանդիմանիս, այլ զի անուան Աստուծոյ՝ քում ցուցցես զհանդէս անարատ հաւատոցդ, որ քննէ զսիրտս, և զերիկամունս, և զխորհուրդս մարդկան։ Մեծ իմն՝ մեծ իրք են գտանել մարդ հաւատացեալ. քան զամենայն գանձս մարդկան զմարդն մեծագանձ երևեցուցանեմ. զի հաւատացելոյն աշխարհ ամենայն գանձիւք լի նորա է, վասն նշխահելոյն, կոխելոյն, և 'ի վերոյն թառանելոյն։ Զի այս որ երևելեօքս մեծացեալ են, թէպէտ և բազում գանձուց տէր են, աղքատ են ոգւով. զի որչափ շատ ժողովեն, առ հոգս ցանկութեան մաշին ոգւովք իւրեանց և մարմնովք վասն և այլն [1] պիտելոյ։ Իսկ հաւատացեալ մարդն՝ զարմանք են այս, զի տնանկութիւնք ցնծութիւն [2] են նմա. զի հաստատեալ գիտէ 'ի միտ իւրում, թէ բաւական են մարդոյն հանդերձք և կերակուրք, և շատեալ 'ի նմին կոխեսցէ զմեծութիւն։

Նա ոչ եթէ առ մեզք միայն, որ զՔրիստոսի զանունն բարձեալ բերեմք հաւատովք, այլ որ ինչ միանգամ իրք յաշխարհի պաշտին, և որ ինչ արտաքս քան զեկեղեցի են, սակայն հաւատովք կարգին։ Հաւատովք և օրէնք ամուսնութեան զօտարացեալսն 'ի հաւանութիւն միաբանութեան կարգեն. մարդ օտար յօտարէ առ ամուսնութեանն հաւատարութիւն լինի տէր բերդից և գանձից և

գերդաստանաց ։ Առ հաւատալ և արդիւնաւորաց գործք հաստատուն ․ զի թէ ոչ հաւատայ ընդունել զբեր պտղոյն, չհամբերէ վաստակել ։ Ի հաւատս յեցեալ կան մարդիկ, որոց ընդ ծովս ճանապարհ է ․ 'ի չնչին փայտիկ անդր զանձինս հաւատացեալ հաստատութիւն արարածոցս զծփիլն և զշարժումն արարածն փոխանակեն, աներկեւթ յուսոյն զանձինս հաւատացեալ ․ և քան զամենայն խարիսխս հաստատունս 'ի յոյս հաւատոյ անդր յեցեալ՝ քաջալերեալք զանձինս բարձեալ բերեն ։ Արդ գիտասցիր, զի շատ ինչ յաշխարհի և առ արտաքնովքն գործդ հաւատոց հաստատեալ ։ Դարձեալ թէպէտև ոչ ընդունին զմեր գիրս արտաքինքն, զիւրեանց իմն ուսումն վարդապետութեան 'ի մէջ առեալ՝ հաւատոցն յուսով վճարեն զիրս իւրեանց ։

Արդ՝ 'ի հաւատս ճշմարիտս կոչէ զձեզ ընթերցուածդ այսր աւուր ․ ճանապարհացդ լինի մեզ, որպէս պարտ և պատշաճ իցէ հաճոյ լինել մեծութեանցն աստուածութեան ։ Եւ ասէ այսպէս, թէ առանց հաւատոյ չիք հնար հաճոյ լինել Աստուծոյ ։ Զի ուստի՞ դնէ 'ի մտի իւրում մարդ ծառայել Աստուծոյ, եթէ ոչ ճշմարտիւ հաւատաց, թէ լինելոց են վարձուցն հատուցմունքն ։ Ե՞րբ յօժարեսցի աղջիկ մանուկ 'ի կուսութիւն, կամ երիտասարդ 'ի պարկեշտութիւն զգաստութեան, թէ ոչ հաւատաց, թէ կան պահին մեզ սրբութեան անթառամ պսակքն ։ Լուսացուցիչ ակն են ամենայն խորհրդոց հաւատքն, և գործելի ամենայն իմաստութեան ։ Եւ ասէ մարգարէն,

թէ «Մի՛շտ հաւատասջիք, և ոչ իմասջիք»։ Խնամ կարկեն զբերանս առիւծուց հաւատք, ըստ օրինա-կին դանիէլի։ Տե՛ս վասն նորա գիր. «Այլ անդէն հանին զդանիէլ 'ի գբոյ անտի, ասէ, և ամենևին ապականութիւն ինչ ոչ գտաւ 'ի նմա. զի հաւա-տացեալ էր նա յԱստուած իւր»։ Դո՛յն ինչ դառն քան զստառանայ, և արդ առ նա մեք այլ ինչ ոչ կարեմք գտանել, բայց միայն զհաւատս. անհիւթ անմնիւթ վասն աներևոյթ 'ի վերայ թշնամւոյն։ Արձակէ զաղեղն աղեղն նետս իւր, և խոցոտէ ընդ խաւար յանդգայս։ Բայց քանզի աներևոյթ է թշնամին, հաւատոյն զէն ամրութեան առեալ է մեզ զհաւատս, որպէս ասէ առաքեալ։ «Ի վե-րայ ամենայնի, ասէ, առջիք մեզ զվահանն հա-ւատոց. որով զամենայն նետս հրեղէնս սատանայի կարասջիք շիջուցանել»։ Նետս հրեղէնս զցան-կութիւն պղծութեան բազում անգամ 'ի մեզ արձակէ սատանայ, այլ հաւատքն զզգօնական զա-տաստանն 'ի ներքս նկարեալ՝ զմիտսն զովացու-ցեալ զնետսն շիջուցանեն։

Այլ բազում են՝ որ վասն հաւատոց բանք են, և ոչ են բաւական ամենայն աւուրք կենաց մերոց 'ի պատմել։ Բայց այժմն բաւական լիցի առ ժա-մանակ այսր 'ի հին 'ի հին օրինակաց անտի միայն աբրահամ, քանզի և նորա որդիք եղեալք մեք 'ի հաւատոց։ Զի նա ոչ եթէ 'ի գործոց անտի ար-դարացաւ, այլ 'ի հաւատոց։ Բազում բազում ինչ իրս աւղղեաց նա զարդարութեան, այլ ոչ եր-բէք բարեկամ Աստուծոյ կոչեցաւ նա. այլ յոր-

ժամ հաւատոց նոա, զի ամենայն գործք նորա հա-
ւատով կատարեցան ։ Եթող նա զընտանիս, զգա-
ւառ, և զաշխարհ, և զտուն վասն հաւատոց ։ Արդ՝
որպէս նոյն արդարացաւ, և դու արդարացիր ։
Մեռեալ էր նա քաջ քաջ մարմնով առ որդե-
ծնութիւն, և ծեր կին ունէր զսառա ընդ իւր, և
որդեծնութեան յոյս ամենևին և ոչ յումեք չէր
մնացեալ ։ Որդեծնութիւն խոստացաւ Աստուած
ծերոյն, և ոչինչ կասեաց 'ի հաւատոց անտի աբրա-
համ ․ թէպէտ և հայեցաւ 'ի մարմին իւր մեռեալ,
ոչ 'ի տկարութիւն մարմնոյն հայեցաւ, զի հաւատա-
րիմ համարեցաւ զայն, որ խոստացաւն 'ի մեռեալ
մարմնոյն իւրով զօրութեամբ կատարել զորդե-
ծնութիւն ։ Տեսեր զզարմանալի ծնունդն, որ զմա-
նուկն ստացաւ ։ Այլ իբրև ստացաւն, առ հրաման
անդէն մատուցանել պատարագ ․ զի թէպէտ և
լուաւ, թէ "Իսահակաւ կոչեսցի զաւակ" ․ մե-
ծաւ յօժարութեամբ Աստուծոյ ածեալ մատու-
ցանէր զմիածինն ․ քանզի հաւատաց, թէ և 'ի մե-
ռելոց կարող է յարուցանել Աստուած ։ Այլ կա-
պեաց ոտիւք և ձեռօք զորդին հանեալ 'ի վերայ
փայտիցն պատարագաց յօժարութեամբ մատու-
ցանել, բայց բարերարութիւնն Աստուծոյ ընդ
որդւոյն զխոյն փոխանակէր ․ վասն այսորիկ 'ի հա-
ւատս և յարդարութիւն կնքեալ դրոշմն նշանակի
զթլփատութիւն ընդունէր, և անդէն առ նմին
զաւետիս ընդունէր, հայր ամենայն հեթանոսաց
պատրաստեալ ։

Արդ՝ զիա՞րդ է հայր հեթանոսաց պատրաս-

տեսալ ։ Նայս յայտ է, թէ լիցէ հայր հրէից, վասն մի ըստ միոջէ մարմնով փոխանակաւ նահապետու- թեանց ։ Նորա եթէ 'ի մարմնին անդր հայրենիք , ա- կամնայ տագնապիւք զլանին 'ի տաւսս հանելով ։ զի ոչ գտանի մեր ամենեցուն հայր ։ այլ վասն օրի- նակի նորա հաւատոյ, զամենեսեան զմեզ որդիս աբրահամու կոչէ ։ Որպէս , կամ զիարդ ։ անհա- ւատ էր ազգաքն մարդկութեան , եթէ 'ի մեռե- լոց ոք յառնիցէ , իբրու որպէս անհաւատ էլէ 'ի մարմնոյ մեռելոյ որդեծնութիւն լինել ։ Նոյն զի Աբրահամու պատմի 'ի վերայ փայտին 'ի խաչ ե- լեալ , մեռեալ , թաղեալ , և յարուցեալ ։ մեզ հաւատամք ։ ապա 'ի նմանութիւն անդր այնր հա- ւատոյ յորդեգրութիւն գամք աբրահամու ։ Նա- ապա յետ այնր հաւատոյ 'ի նորին օրինակի նմա- նութեան և մեզ զհոգևոր զորս ընդունիմք զօ- րութեամբ հոգւոյն սրբոյ 'ի ձեռն առաքելոցն ։ Թլփատեալք ոչ զմարմնոյ զթլփատութիւն , այլ զսրտից ։ և որպէս ասաց երանելին մարգարէ , "Նա թլփատեսջիք դուք , ասէ ; տեառն Աստուծոյ զթլփատութիւն սրտից ձերոց" ։ Զնոյն և առաքեալ հաստատեաց , 'ի թլփատութիւն անդր Աբրահամու ասէ , "Թաղակիցք եղեաք մեք մկրտութեամբ" այլովքն հանդերձ ։

Զայս հաւատս եթէ պահեսցուք մեք , ան- հնարին ամենայն առաքինութեամբք զտանիցիմք ։ և ազգի ազգի առաքինութեամբք զարդարիմք ։ Այն- չափ հզօր և կարևոր են հաւատք [3] , զի և զմարդիկ 'ի վերայ ջուրցն ծովու թեթևացեալս գնացուցա-

նեն ։ Մնոյր էր քեզ և մեզ նման աղերսոս, յաւիտե-նէ և 'ի մարմնոյ կարգեալ, և նովին կերպարանօք կենդանացեալ ։ Նոյն իբրև ասաց ոչ էր Յիսուս «Նիկ առ իս», հաւատաց վաղվաղակի, և սկսաւ 'ի վերայ ջուրցն գնալ ։ Բայց զամենայն հաւատու-թիւնս յաստակաց զհաւատոյն 'ի վերայ ջուրցն ու-նէր տարածեալ, և զծանրութիւն մարմնոյն 'ի թեթևութիւնս հաւատոցն բարձեալ թռուցեալ տանէր ։ Նոյն մինչդեռ զհաւատոյն յանձին ունէր, 'ի վերայ ջուրցն համարձակութեամբ զգնացս փո-փոխէր ։ և իբրև երկուացաւ, յայնժամ ընկղմե-լ սկսաւ, զի ընդ թուլանալն 'ի հաւատոց, զի-ջանել սկսաւ և ծանրութիւն մարմնոյն ։ Նոյն իբրև եւեթ զնորա միջովն, որ զկէշասս ոգւոցն դառ-նայր Յիսուս, ասէ. «Ո՞վ սակաւահաւատ, զի՞ երկ-մտեցեր, զի՞ զանգիտեցեր» ։ Նա դարձեալ անդ-րէն զօրացեալ յայնմանէ՝ որ զամենայն ձեռամբ նորա բռնեալ հարկեալ ունէր, հաւատոյ դարձեալ ։ հա-ւատոյ և աերայն ձեռնտուութեամբն զնոյն գնացս 'ի վերայ ջուրցն սկսանէր գնալ ։ Զայս բանս կամե-նալով իմն յիշեաց աւետարանիչն ։ զի ասաց, թէ «Իբրև ելին նոքա 'ի նաւն անդր» ։ ոչ ասաց, թէ լողեցաւ պետրոս, և եկն եւ 'ի նաւն անդր ։ այլ տայ իմանալ, թէ որչափ ինչ վայրս գնաց եկն առ Յիսուս, նոյնչափ վայրս գնաց միւսանգամ չոգա-ւ եւ 'ի նաւն անդր ։

Արդ՝ այնչափ զօրութիւն է հաւատոց, մինչ զի ոչ միայն որ հաւատայ փրկի, այլ և այլք յայ-լոց 'ի հաւատալ անդ արքին ։ Ո՛չ գտին հաւատք,

որ 'ի Կափառնաում անդամալուծն հիւանդացեալ դնէր . զի հիւանդացեալ էին ոգիքն ընդ հիւանդացելոյն . այլ որ բարձեալն բերէին , և 'ի ցուցն կախեցին , 'ի նոսա էին հաւատք : Եւ մի այսպէս ինչ համարիցիս , թէ ես զուր ինչ ամբաստանիցեմ զնմանէ . նոյն ինքն աւետարանիչն ասաց : Ասէ “Հայեցաւ Յիսուս , ոչ եթէ 'ի հաւատս անձին նորա , այլ 'ի հաւատս նոցա . ասէ ցանդամալոյծն , յոտն կաց,, : Արդ բարձողքն հաւատացին , և որ անկեալն դնէր անդամալոյծ՝ վայելէր 'ի բժշկութեան :

Արդ կամի՞ս գիտել ճշմարտիւ , թէ և այլոց հաւատովք այլք բժշկին : Մեռաւ Ղազար . անց օր մի , երկուք , և երեք . քակտեցան ջիլքն , և նեխ անկաւ 'ի մարմինն : Արդ զիարդ մարթ էր հաւատալ մեռեալն չորեքօրեայ , և վասն իւրոյ անձինն զփրկիչն աղաչել . այլ որ ինչ պակասութիւն էր 'ի մեռեալ անդր , այն 'ի հարազատաց անտի լցեալ կատարէր : Եկն անկաւ առէ , քոյրն առաջի տեառն . և ասէ ընդ հարցանելն “Ո՞ւր եդիք զնա,, . նա ետ պատասխանի և ասէ , “Տէր , ասէ , արդարև նեխեալ է , զի չորեքօրեայ իսկ էր,, : Ասէ ցնա տէր . “Եթէ հաւատասցես , տեսցես զփառսն Աստուծոյ,, : Իբրու զի թէ ասէր , թէ դու զպակասութիւն մեռելոյն զհաւատոցն լցջիր : Եւ այնչափ հզօր եղեն հաւատքն հարազատացն , զի զչորեքօրեայ մեռեալն 'ի դրաց դժոխոցն յարուցեալ կոչեցին . իսկ արդ՝ այլք 'ի վերայ այլոց հաւատան , և 'ի մեռելոց կարող լինին յարուցանել . դու եթէ վասն քո հաւատասցես , ո՞չ կարասցես ճշմարտիւ

օգտել ։ Այլ թէպէտ և թերահաւատ իցես , կամ սակաւահաւատ . մարդասէր է Աստուած , ներել զեղջանել գիտէ ընդ ապաշխարողին ։ Բայց միայն սամ զու պարզամտութեամբ . "Հաւատամ , օգնեա թերահաւատութեանս իմում" ։ Այլ թէպէտ և հաւատացեալ զանձն համարիցիս , և ոչ կատարեալ հաւատս ունիցիս , այսպէս պիտոյ է քեզ ըստ առաքելոցն բանին ասել . եթէ "Տէր յաւել 'ի մեզ հաւատս" ։ Այնուհետև իցէ ինչ . որ յանձին քում ունիցիս , և իցէ ինչ , որ 'ի նմանէ տանուցուս ։

Զի հաւատոցս անուն մի մեկին է անուանեալ , բայց յերկուս ազգս բաժանեալ լինի ։ Մի ազգն հաւատոց 'ի հրամանական կուսէ առ յանձնութիւն ունի ընդ ոգւոյն վասն ուրուք , և լինի օգնական ոգւոց , որպէս ասաց տէր մեր . "Որ լսէ , ասէ , զբանս իմ , և հաւատայ յառաքիչն իմ , ընդունի ըզկեանս յաւիտենից , և 'ի դատաստան ոչ մտանէ" ։ Եւ ասէ , "Որ հաւատայ յորդի, նա ոչ դատապարտեսցի . այլ փոխեցաւ նա 'ի մահուանէ 'ի կեանս" ։ Ո՛վ մեծի մարդասիրութեան Աստուծոյ ։ Արդ որ ինչ արդարքն բազում ժամանակօք ջանացան , հազիւ ինչ ուղղէին զանձինս իւրեանց . և զոր նոքա ջանալովն և վաստակելով ուղղէին զանձինս , զայդ քեզ Աստուած աւադիկ միով ժամանակաւ պատրաստեաց ։ Զի թէ հաւատասցես ասէ , թէ տէր է Յիսուս Քրիստոս , և Աստուած որ յարոյց զնա 'ի մեռելոց , կեցցես , և փոխեսցիս 'ի դրախտն կենաց 'ի ձեռն այնորիկ , որ զաւազակն 'ի մի ճառբանից յական թօթափել 'ի դրախտ անդր մա-

տուցանէր ։ Անտաւանդ թէ ոչ թերահաւատեցես, և ասիցես թէ կարող իցէ, թէ չիցէ. զի որ զաւազակին վասն միոյ ժամու հաւատոց յայսմ գողգոթա՛ի դրախտն մատուցանէր, կարող է և զքեզ ընկալեալ զհաւատոյն կեցուցանել միանգամայն ։

Երկրորդ ազգ հաւատոյ, այն որ 'ի շնորհաց անտի տեառն պարգևեալ գտանի ։ Զի գրեալ է, ասէ, «Ումեմն 'ի Հոգւոյն տուեալ է բան իմաստութեան, այլում տուեալ է բան գիտութեան ըստ նմին Հոգւոյ, միւսումն հաւատք 'ի նոյն Հոգի, այլում տուեալ են շնորհք բժշկութեան» ։ Արդ՝ որ շնորհօք հաւատքս են յոգւոյ անտի, ոչ եթէ հրամանական միայն կամօք, այլ և որ առաւել ևս ինչ քան զմարդն հաստատութեամբ է. որպէս և ասէ, «Թէ ունիցի ոք զհաւատս զայս, ասէ լերինս այսմիկ, թէ փոխեաց դու համարձակ, և փոխեսցի» ։ Զի յորժամ հաւատովք ասեմք ինչ, թէ զայս ինչ հաւատամ՝ թէ լիցի, և ոչ յերկուսացի 'ի սրտի իւրում, յայնժամ ընդունի զշնորհսն ։ Եւ վասն հաւատոց ասացաւ ասէ «Թէ ունիցիս հաւատս քան զհատ մանանխոյ» ։ Զի զոր օրինակ հատ մի մանանխոյ փոքրիկ է 'ի մեծութենէ, բայց կծու և ջերմ է զօրութեամբ. և յամփոփ գետնի կայ մինչ սերմանեալ լինի, և մեծամեծ ոստս շուրջ զիւրեաւ արձակէ, մինչև թռչունք երկնից կարող լինին մտանել և ամրանալ 'ի նմա ։ Այսպէս և հաւատք յանձին 'ի մէտ սակաւ ինչ զթռչունս ընդ իւրեաւ դարմանէ. խորհուրդ առնու յանձն աստուածութեան, և հայի յԱստուած, և դիտէ զնա, և

որչափ բաւական է ընդունիլ զնա հաւատովքն լուսաւորեալ ։ Զաշխարհի տիեզերօք պատի, և յառաջ քան զաշխարհ զատեան դատաստանին անսանէ, և զհաստուցումն վարձուցն աւետեաց ։ Այլ 'ի քեզ այսուհետև զհաւատսն, որ 'ի Նա է. զի ընկալցիս դու 'ի Նմանէ զայն, որ առաւել է քան զմարդկութեանս զօրութիւն 'ի հաւատոդ ։

Եւ ստացցիր դու զհաւատս ուսմամբ և պատմութեամբ, և պահեա դու միայն զայն հաւատս, որ 'ի սուրբ եկեղեցւոյ աստ վարդապետեալ, որ յամենայն գրոց սրբոց հաստատեալ է ։ Արդ՝ որովհետև ոչ ամենեքեան գիրս ընթեռնուլ կարեն. ոմանք առ տգիտութենէ, ոմանք առ անպարապութենէ խափանելոյ զտգիտութիւն զոր յինքեանս ստացեալ ունին ։ Արդ զի մի 'ի տգիտութենէն ոգիքն կորիցեն, սակաւ կարգօք զամենայն հրաման հաւատոցն 'ի ներքս առաք ։ Կամիմ փութով առաւել պատմել ձեզ, ոչ 'ի գիրս նամակաց, այլ 'ի քաջ ուշ սրտից արձանագրեալ ։ Զգոյշ լինել ձեզ 'ի դոյն կանխեալ, մանաւանդ թէ զի մի ոք երախայ լուիցէ զասացեալդ ։ Ունել զայս պնդութեամբ իբրև պաշար արարեալ ամենայն ժամանակի կենաց ձերոց, և քան զայս այլ մի ինչ ընդունել ։ Ո՛ր թէ կամ մեք իսկ ինքեանք մեղէն բանս փոփոխեալ ընդդէմ դնիցեմք. և մի թէ հրեշտակ ինչ թշնամի 'ի հրեշտակ լուսոյ կերպարանեալ խաբել կամիցի զձեզ. զի գրեալ այսպէս է. «Եթէ կամ մեք, կամ հրեշտակ յերկնից աւետարանեսցէ ձեզ աւելի քան զայդ, զոր 'ի մէնջ ընկալարուք,

նուիրեալ լիցի» ։ Այլ նախ 'ի նորին բանից վերայ խոկ պնդեալ յուշ լիցի քեզ հաւատոց ․ այլ ակըն-կալջիր դու 'ի դիպուն ժամանակի գրոց սրբոց վասն սորին բանից յանդիմանութեան ։ Զի ո՛չ եթէ որպէս մարդկան հաճոյ թուէր եղաւ հաւատոցս հաստատութիւն, այլ յամենայն գրոց զաղգդյ աղ-դոյ բանս ժողովեալ՝ 'ի մի վարդապետութիւն հաս-տատութեան կատարին ։ Այլ զոր օրինակ հատ մա-նանխոյ փոքր հասակումն[5] ոստս բազումս յինքեան առեալ տարածանէ, սոյնպէս և հաւատքս այս սա-կաւ բանիւքս ապսողքիւք զամենայն Նորոց և զՀին կտակարանաց զհաստատութիւն յինքեան գրկեալ[6] ունի ։

Արդ զգո՛յշ լերուք եղբարք, և ընկալարո՛ւք զաւանդամունդ՝ զոր այժմդ լուարուք ։ Պահեցէք զդոսա 'ի տախտակս սրտից ձերոց ․ պահեցէք զդոսա զգուշութեամբ, գուցէ թուլանայցէք յու-լանայցէք, և հասեալ թշնամւոյն կապուտ կողո-պուտ թողուցու զձեզ ։ Մի՛ ոք 'ի հերեսիովտաց անտի թիւրել կարասցէ զվարդապետութիւնդ ձեր ։ Մ՝եր գործ է արկանել զարծաթն 'ի սեղան, Աստուած 'ի ձէնջ պահանջէ զբանս աւանդոյդ ։ «Վկայեմ ես ուխտիւ, որպէս ասաց առաքեալ, առաջի Աստուծոյ կենդանարարի, և Քրիստոսի Յիսուսի, որ վկայեաց առաջի պոնտացւոյ պիղա-տոսի զգեղեցիկ խոստովանութիւն ․ պահեա՛ զայս վարդապետութիւն հաւատոյ ամբիծ և անարատ մինչև 'ի գալուստ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիս-տոսի»։ Գանձ կենաց ձեզ բացեալ տուաւ, և 'ի գա-

լուսեան անդ իւրում խնդրէ զաւանդ տէրն գանձին ։ Նա ժամանակօք իւրովք ցուցցէ երանելին և միայն հզօրն . Թագաւորն թագաւորաց , և տէր տերանց , որ միայն ունի զանմահութիւն , և յանմատոյց լոյս բնակեալ է , զոր ոչ ոք ետես 'ի մարդկանէ , ´և ոչ այլ կարէ տեսանել ։ Նորա են փառք և պատիւ և զօրութիւն 'ի ձեռն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի յաւիտեանս յաւիտենից , ամէն ։

ՆՇԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

1. Օրինակ մը վասն և այլ ևս պիտելոյ ։
2. Յոյժն մեծութիւն ։
3. Յօրինակէն առաջանէր այնչափ հզօր և կարևոր են հաւատք ։
4. Օրինակ մը թանձրութիւն ։
5. Օրինակ մը հաստակաւն ։
6. Օրինակ մը գոգեալ ։

ԿՈՉՈՒՄՆ
ԸՆԾԱՅՈՒԹԵԱՆ
ՎԵՑԵՐՈՐԴ

Սամն Աստուծոյ վահեծան իշխանութեան. յորժ որ տայ, հաստատել ՚ի ի Աստուած: Նա ընթերցուած ցեայեալ. «Նորոգեցաւոր՚ա այս են իրքն որ տայ. Իսրայէլ ծրէն ՚ի տեառնէ պէրծութեան յառաջինէց, մի՛ ամաշեսցեն, և մի՛ զառծարեալեսցեն». այնուհետև հանդերձ:

Օրհնեալ է Աստուած, և Հայր տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Զի առ ՚ի զմտաւ ածել զԱստուծոյ, զմտաւ ածցուք և զՀօրէ, զի առանց բաժանման Հօր և Որդւոյ փառաւորութիւնն կատարեսցին: Զի ոչ եթէ այլ փառք են Հօր, և այլ Որդւոյ, այլ նոյն, զի մի և նոյն աստուածութիւն. քանզի Հօր Որդի է միածին, և ընդ փառաւորելն զՀայր՝ ՚ի նոյն փառս և Որդին փառաւորի, զի փառք Որդւոյ են փառք Հօր. և դարձեալ ՚ի փառաւորել անդ Որդւոյ, մեծապէս փառաւորի այնպիսեաց բարեաց Հայր:

Առ մտաց կորովութիւն արագագոյնս ածեն ժողովեն զամենայն միանգամայն. իսկ ծանրութիւն լեզուի ընդ բազում ճառս և պատմութիւնս անկեալ՝ հազիւ կարէ շինել զբանն: Այլ ակն զգուշա

գունդս ժողովոյ սատեղաց միանգամայն կարող է զբոլորութիւնն բովանդակեալ. այլ յորժամ զիւրաքանչիւր ոք 'ի նոցանէ պատմել կամիցի, զի՞նչ է արուսեակն, և զի՞նչ է գիշերավարն, կամ զի՞նչ այլք յաստեղաց են, բազում բանք և ճառք և պատմութիւնք պիտոյ են: Դարձեալ զծով և զցամաք, և զամենայն ծագս տիեզերաց աշխարհիս վաղվաղակի յական թօթափել մարթեն միտք շուրջ առեալ բովանդակեալ. սակայն որ վաղվաղակին յական թօթափել զմտաւ ածել ոք կարէ, բազում ճառք և բանք առ 'ի պատմել պիտին: Մե՛ծ, մե՛ծ է օրինակդ զոր ասացին, սակայն անկար է առ որ ասեմքս և անկար: Զի արկանեմք մեք ճառս, ոչ եթէ ասել կարեմք, որպէս և արժան է ասել վասն Աստուծոյ, զի այս նմա միայն յայտնի է. այլ որչափ բաւական կարէ լինել բարուց մարդկան, և որչափ մեր տկարութիւնս բառնալ կարէ: Զի ոչ եթէ զի՞նչ է Աստուած՝ պատմել նկրտիմք, այլ զի զճշմարիտն վասն նորա ասել չգիտեմք, մտադիւրութեամբ խոստովանիմք. զի վասն իրացն Աստուծոյ մեծ գիտութիւն է զանգիտութիւն խոստովանել: «Մե՛ծ արարէք, ասէ, զտէր ինև, և բարձրացուցէք զանուն նորա 'ի միասին»: Զի մին ոչ է կարող. մանաւանդ թէ ամենայն 'ի մի վայր գումարիցին, և ոչ այնպէս զոր ինչ արժանն էր առնել՝ առնել կարիցեն: Ո՛չ ասեմ ձեզ միայն ամենեսեան [1], այլ թէպէտ և ամենայն եկեղեցիք որ այժմ են, և որ առ յապա լինելոց են, և ամենայն հօտք և խաշինք 'ի մի վայր ժո-

զովեսցին, զմի հովիւն արժանապէս օրհնել ոչ կարասցեն։

Մեծ էր աբրահամ, և մեծաւ պատուով փառաւորեալ առ մարդիկ էր։ Այլ յորժամ յԱստուած հաս, յայնժամ մտադիւրութեամբ ճշմարտեալ խօսի․ «Ես եմ, ասէ, հող և մոխիր»։ Ոչ ասաց հող՝ և լռեաց, զի մի մեծի արարածոյն զանձն համեմատիցէ․ այլ մոխիր ասաց, զի զդիւրաքակն և զտկարագոյնդ անձին երևեցուցանել մարթասցէ։ Գո՞յ ինչ յաշխարհի անարգ և փոքր և մանր քան զմոխիր։ Արդ ած դու զմտաւ զհամեմատութիւն մոխրոյն առ համեմատութիւն տան միոյ, և զհամեմատութիւնն տանն առ քաղաք մի, և զքաղաքն առ գաւառ մի, և զգաւառն առ աշխարհն հռոմոց, և զաշխարհն հռոմոց առ երկիրս ամենայն տիեզերօք հանդերձ, և զամենայն տիեզերս առ երկինս, որ զնոսա զամենեսեան յինքեան գոգեալ ունի։ Զի երկիրս ամենայն տիեզերօք առ երկինս այնչափ համեմատութիւն ունի, որչափ առ միջնանիւն՝ որ երևի երկնից․ այդչափ է համեմատութիւն երկրիս առ երկինս։ Եւ արդ դիր դու զառաջին երկինս որ երևին, և իմասջիր, զի փոքրագոյն են սոքա քան զերկրորդն, և զերկրորդ երկինս փոքրագոյն համարեսջիր քան զերրորդն․ զի երրորդաւն չափ անուանեցին գիրք, զի ² ոչ եթէ այնչափ ճանաչել պատշաճ և օգուտ համարեցան։ Եւ յորժամ տեսցես զայն երկինս ամենայն ՚ի մտի քում, և ոչ երկինք զայն ամենայն կարեն պատմել, և զչափ ունել զմեծութեան նորա․ և ոչ եթէ ձայնք որոտմանց բարձ-

բարբարոսագոյնս գուշիցեն։ Իսկ արդ[3] եթէ այնչափ երկինք. զմիմեամբք կուտակեալք զԱստուած արժանապէս ոչ կարեն օրհնել, թէ ո՞բր իցէ, [4] հող և մոխիր որ փոքր և մանր է քան զամենայն, մանաւանդ թէ յետնագոյն ևս իցէ քան զամենայն արժանի օրհնութիւն առ Աստուած արձակել կարիցէ։ Որ ունի զտիեզերս 'ի ձեռին իւրում, և զամենայն բնակիչս նորա իբրև զմարախ։

Եթէ ոք յօժարէ առնել վասն Աստուծոյ, նախ պատմեսցեն մեզ զերեսս տիեզերաց երկրիս։ Յերկրի բնակեալ ես, և զտիեզերս սահմանաց ընտրութեան երկրիդ քո չգիտես. և զհա՞րդ զհաստատողին արժանապէս իմանալ կարասցես։ Զաստեղս տեսանես, զարարիչն ոչ տեսանես, աղէ դու նախ թուեա՛ որ երևինդ քեզ և տեսանես, և ապա որ ոչն երևի՝ զնմանէ պատմել կարասցես։ "Որ թուէ զբազմութիւն աստեղաց, և զամենեսեան զնոսա յանուանէ կոչէ,,։ Շիթք անձրևաց յորդագոյն հոսեալ 'ի վերայ մեր՝ դեռ զմեզ 'ի միջոյ 'ի բաց կորուսանէին։ Աղէ դու զայս քաղաքի միայն զշիթս թուեա՛. նա՝ մի՛ զայս քաղաքի, բայց զքո տանեացն միայն որ 'ի միում ժամու միայն։ Ապա թէ ոչ կարես, գիտասջիր զքո անձին տկարութիւն, և անդէն առ նմին գիտասջիր զԱստուծոյ զօրութիւնն. զի թուով են նմա շիթք անձրևաց ընդ ամենայն աշխարհս, ոչ որ այժմս հոսին միայն, այլև յամենայն ժամանակս։ Արարած մի Աստուծոյ մեծ է արեգակն, բայց 'ի միմեանց ընտրութենէ քաջ փոքր է քան զերկինս։ Աղէ հայեաց դու ընդդէմ արե-

դականն , և ապա զտէր արեգականն քննել կա-
րաւղէր : «Որ ինչ 'ի խոր է քան զքեզ , զայն մի՛
քններ . և որ ինչ հզօր է քան զքեզ , զայն մի՛
հարցաներ . որ ինչ հրաման տուաւ քեզ , զայնու-
ամ զմիտս քո» :

Իսկ արդ՝ Թերևս ասիցես , եթէ այնչափ ան-
քննին և առանց հասանելոյ է աստուածութիւնն ,
զի՞նչ ինչ ևս պատմեսք վասն նորա : Եթէ զգետն
բովանդակ ըմպել ոչ կարեմ , որչափ ինձն չափով
և յօգուտ պիտոյ է , այնչափ ըմպել ո՞չ կարիցեմ :
Արդ եթէ զամենայն արեգականդ զնշոյլս ճառա-
գայթիցն յական իմ ժողովել ոչ կարիցեմ , և որ-
չափ ինձն պիտոյ է՝ ո՞չ հայիցիմ 'ի նա : Եթէ 'ի
դրախտ մի լի մրգով մտանեմք , եթէ զամենայն
միրգն ուտել ոչ կարեմք , կամի՞ս թէ և քաղցեալ
ևս գնասցիս 'ի նմանէ : Օրհնեմ և փառաւոր առ-
նեմ զարարիչն . հրամանս այս յերկնից է , զի ասէ .
«Ամենայն հոգիք օրհնեսցեն զտէր» : Փառաւորել
պարտ է զտէրն և զարարիչն , այլ ոչ եթէ 'ի քննել
և 'ի պատմել յօժարել . զի թէ ասիցեմ զփառա-
ւորելոյն պատիւ , սակայն կասեալ գտանիմ : Գործ
է աստուածպաշտութեան յօժարել : Մխիթարէ
զմեր տկարութիւնս տէր Յիսուս և ասէ . «Զաս-
տուած ոչ ոք երբէք ետես ուրեք» :

Արդ զիա՞րդ գրեալ է , թէ «Հրեշտակք այսց
փոքրկանց յամենայն ժամ տեսանեն զերեսս Հօր
իմոյ , որ յերկինսն է» : Այն տեսանեն հրեշտակք
զԱստուած , ոչ եթէ 5 որչափ ինքն Աստուածն է ,
այլ որչափ նոքա բաւական լինին տեսանել զԱս-

տուած ։ Զի ինքն տէր ասաց Յիսուս ․ իբրու թէ «զհայր ոք ոչ կարաց տեսանել, այլ որ էն յԱստուծոյ, նա եսես զհայրն»։ Տեսանեն հրեշտակք զԱստուած, այլ այնչափ՝ որչափ ինքեանք կարեն բաւական լինել ․ և հրեշտակապետք որչափ և կարեն ։ Այլ աթոռք և տէրութիւնք և պետութիւնք առաւելագոյն քան զառաջինն, և պակասագոյն քան զչափն ․ բայց սակայն տեսանեն որչափ արժան է ։ Հոգին սուրբ տեսանէ, և քննէ զխորս Աստուծոյ ․ իսկ միածին Որդին աստուծոյ տեսանէ և քննէ ․ և ասէ, «Ո՛չ զհայր ոք ինչ կարաց ճանաչել, բայց Որդի, և ում Որդին կամեսցի, յայտնեսցէ»․ զի տեսանէ, և պատմէ Հոգւովն, որպէս ոք իւրաքանչիւր բաւական լինի տեսանել ։ Քանզի աստուածապէս հաղորդ է հայրութեանն Որդին միածին ծնեալ, գիտէ զծնիչն իւր, և որ ծնօղն է, գիտէ զծնեալն իւր ։ Արդ հրեշտակք չգիտեն, զի ըստ իւրաքանչիւր զօրութեան նոցա Որդին Հոգւովն յայտնէ, որպէս և ասացաք ․ մի՛ ոք ամենևին ՚ի մարդկանէ ամօթ համարեսցի խոստովան լինել զտգիտութիւն իւր ։ Խօսիմ այժմիկ ես, և այլ իւրաքանչիւր յիւրում ժամանակի, այլ ո՞րպէս, զիա՞րդ, զի՞նչ խօսիցիմքն, զայն ոչ կարեմք պատմել ․ իսկ զիա՞րդ զտուիչն կենաց կարասցուք պատմել ։ Որ ինձէն ես որ շունչս յանձին իմում ունիմ․, զկերպարանս նորա քեզ պատմել ոչ կարեմ, իսկ զիա՞րդ զտուիչն ոգւոց պատմել մարթասցից ։

Շատ է ձեզ առ աստուածպաշտութիւն անդր այնչափ միայն գիտել, եթէ ունիմք Աստուած ․

զԱստուած, զմին Աստուած որ էն միշտ. Նման անձին իւրում, որոյ հայր չիք այլ ոք, զոր ոչ ոք ետես, զոր փոխանակել ոչ ոք կարէ, և ոչ հանել յարքայութենէ անտի. զբազմանուն, զամենազօրն, զմիապետն հաստատութիւնն։ Իբր ոչ եթէ փոխանակ զի անուանեալ կոչի արդար, և բարերար, և ամենակալ, և կամարար, և այլ այնպիսի անուանք, վասն այսորիկ պարտ և պատշաճ է ազգի ազգի ինչ ասել, և այլազգ. այլ մի և նոյն է, և բիւրազգի զօրութիւնս աստուածութեան ընդ ամենայն կողմանս առաքէ։ Ո՛չ եթէ ՚ի միոջէ կողմանէ բազում ինչ ունիցի, և ՚ի միոջէ կողմանէ թերանայցէ. այլ յամենայն կողմանց նման է ինքն անձին իւրում։ Ո՛չ եթէ մեծ ինչ է ՚ի մարդասիրութեան, և փոքր յիմաստութեան. այլ հաւասար զօրութեամբ ունի և իմաստութեամբ զմարդասիրութիւնն։ Ո՛չ եթէ ՚ի մի կողմանէ տեսանէ, և ՚ի միոջէ կողմանէ նուազեալ ինչ է. այլ ամենևին ակն է, ամենայնիւ ունկն է, ամենայնիւ միտք է։ Ո՛չ եթէ որպէս մեք. կիսով իմանամք, և կիսով ոչ իմանամք. հայհոյութիւն է այդ, և աստուածութեան զօրութեանն անարժան է։ Այլ ամենագէտ է ամենայնի, և սուրբ է, և ամենակալ է, և բարերար է, քան զամենայն մեծ է, քան զամենայն իմաստուն է։ Զորոյ ոչ զկերպարանս, և ոչ զտեսիլ ոք կարաց տեսանել։ Վասն այսորիկ և առ իսրայէլացիսն ասէ մովսէս. “Զգոյշ լինիցիք յանձինս ձեր, ասէ, զի նմանութիւն ինչ ոչ տեսէք„։ Իսկ արդ՝ եթէ զնմանութիւն ամենևին տեսանել անհնար էր, մե՞րձ լինէին միտք ՚ի զօրութիւն

անդր ։ Բայց ցնորեցան բազումք բազում անգամ, և ամենեքեան վրիպեցան ․ ոմանք հուր համարեցան թէ իցէ Աստուած և այլք թևաւոր իմն մարդ համարեցան ․ վասն այսորիկ որ գրեալն էր բարիոք , և իմացան չարաչար ․ զի ասէ , «Ի հովանի թևոց քոց ծածկեսցես զիս» ։ Արդ մատուցա՟ր զտէր Յիսուս Քրիստոս զմիածին Որդին Աստուծոյ , զի ասէ յայս նմանութիւն վասն նորա ցերուսաղէմ ։ «Քանիցս անգամ , ասէ , կամեցայ ժողովել զմանկունս քո , զոր օրինակ ժողովէ մարի զձագս իւր ընդ թևօք իւրովք , և դուք ոչ կամեցարուք» ։ Արդ որովհետև 'ի պաշտպանող զօրութիւն անդր առաքեաց զթևս , նոքա առ չիմանալ 'ի մարդկօրէն իբրս կործանեալ՝ մարդկութիւնն զանքնինն համարեցան ։ Ոմանք եօթն աչս իշխեցին ասել ; թէ ունի նա , վասն այնր որ գրեալ է , զի ասէ ։ «Եօթն աչք տեառն հային ընդ ամենայն երկիր» ։ Ոչ ի եթէ եօթն աչք միայն են , կէս 'ի կէս ուրեմն է տեսանել նմա և ոչ կատարեալ տեսլեամբ ։ Հայհոյութիւն է բանդ , զի Աստուած կատարեալ յամենայնի է ․ և հաստատեալ յամենայնի արժանի է ըստ փրկչին բարբառոյ որ ասէ ․ «Հայր ձեր երկնաւոր կատարեալ է» ։ Կատարեալ 'ի հայել , կատարեալ 'ի զօրութեան , կատարեալ 'ի մեծութեան , կատարեալ յառաջգիտութեան , կատարեալ 'ի բարերարութեան , կատարեալ յարդարութեան , կատարեալ 'ի մարդասիրութեան ։ Ոչ ընդ վայրօք փակեալ , այլ վայրացն , ինքն է արարիչ ․ ինքն է յամենայնի , և ինքն ոչ յումեքէ

փակի ։ Աթոռն նորա յերկինս է, այլ որ նստի, 'ի վեր է քան զամենայն ․ պատուանդան ոտից նորա երկիրս է, այլ հաստ է զօրութիւն նորա մինչև յանդունդս սանդարամետի ։

Ա՛ն է, և յամենայնի է ․ զամենայն տեսանէ, զամենայն իմանայ, զամենայն 'ի ձեռն Քրիստոսի հաստատէ ։ Աղբիւր ամենայն բարեաց, մեծ և անպակաս գետ բարերարութեան, լոյս մշտնջենաւոր, որ անպակաս փայլէ ․ զօրութիւն անհնարին, որ զիջանել ներել գիտէ տկարութեան որոյ զանուն անհնար է մեզ լսել, և կամ զհետ տեսանել գտանել, որպէս և ասաց յովբ ․ եթէ «Ո՞ ծագս նորա հասցէ, ասէ, զոր արար ամենակալն» ։ Իսկ արդ եթէ 'ի ծագս արարածոց ոչ կարես հասանել, այնմ՝ որ արար զամենայն, նմա հասու՞ կարես լինել ։ «Զոր ակն ոչ ետես, և ունկն ոչ լուաւ, և 'ի սիրտ մարդոյ ոչ ել, զոր պատրաստեաց Աստուած սիրելեաց իւրոց» ։ Իսկ արդ զոր պատրաստեացն մեզ Աստուած, այնմ հասու ոչ կարեմք լինել մտօք մերովք, նմին՝ որ պատրաստեաց մարդկան, զիա՞րդ կարեմք հասու լինել ։ «Ո՜ խորութիւնք մեծութեանց և իմաստութեանց և գիտութեանց աստուածութեանն ․ իբրև անքննին իմն են դատաստանք նորա, և առանց քննելոյ ճանապարհք նորա» ․ ասէ առաքեալ ։ Իսկ արդ եթէ դատաստանք և ճանապարհք նորա առանց հասու լինելոյ են, նմա հասու ով զիա՞րդ մարթիցէ լինել ։

Արդ զի այսչափ իմն է Աստուած, և ես մեծամեծ ինչ ․ զի թէպէտ և զամենայն զօրութիւն

'ի մի լեզու փոփոխեցից, և ոչ այնպէս կարող լի-
նիմ զարժանի ասել. մանաւանդ եթէ ամենայն
հրեշտակք 'ի մի վայր ժողովին, ոչ կարեն զար-
ժանի ինչ ասել: Արդ զի այնչափ ինչ է բարե-
րար Աստուած և մեծ, մարդ զքար քանդակել
առ աստուածացոյց: Անչափ և յանչափ մեծու-
թենէ՝ յայսչափ նկունութիւն իջուցեալ պաշտէ:
Արդ զփայտն զոր Աստուած տնկեաց, և անձրև
աճեցոյց, յետոյ այրեցեալ մոխիր եղեալ 'ի հրոյ
լինի, այն աստուած անուանեալ կոչի. և որ ճըշ-
մարիտ Աստուածն է՝ արհամարհի: Այսև աստու-
տացաւ ես չարութիւն կռապաշտութեան, մինչև
կզեց և շանց ես փոխանակ Աստուծոյ երկիրպա-
գանեն. արդ առիւծուց և գայլոց մարդակերաց
փոխանակ մարդասիրին երկրպագանեն: Օձից և
վիշապաց որ այնմ նման են, որ զմեզ եհան 'ի
դրախտէ անտի, երկիրպագանեն. և որ զդրախտն
ինքն գլխովին տնկեաց, արհամարհեն: Ամաչեմ
ասել, սակայն ասացից. արդ և սոխոյ անգամ
երկիրպագանեն: Պլինի տուաւ, զի ուրախացուցէ
զսիրտս մարդկան, և դեռմէեսիոս փոխանակ Աս-
տուծոյ երկիրպագութիւն ընդունի: Զքորեանն
Աստուած հաստատեաց յասել անդ իւրում, թէ
"Արտեսցէ երկիր զբանջար խոտոյ սերմանել սերմն
ըստ ազգի իւրում„. զի հաց հաստատեսցէ զսիրտ
մարդոյ. արդ ուստի՞ է այս, զի սանդարամետապե-
տին 6 իբրև Աստուծոյ երկիրպագանեն: Հուրդ'ի
քարէ բաղխելոյ Թափի մինչև ցայսօր, և ուստի՞
է հեփեստոս հրոյդ արարիչ:

Ուստի՞ եկն բուսաւ հեթանոսացն բազմաս-
տուածութեանն մոլորութիւն : Աստուած անմար-
մին է, արդ ուստի՞ են պոռնկութիւնք և շնութիւնք՝
որ 'ի դիս նոցա անկեալ են նախատանօք : Լուա-
եղէց փարթար զօրմզդի'ի կարայն փոփոխութիւնս,
ամօթ է 'ի ցուլն փոփոխութիւնք . զի անարժան է
աստուծոյ անուան պոչիւնք և պոռոչիւնք : Սեղեխ
գտաւ աստուածն հեթանոսաց, և չամաչեն . իսկ արդ
եթէ սեղեխ գտաւ, գոնեայ և աստուած մի անուա-
նեացի . նաև մահուանս ևս և կործանմունս, և շանդիկս
ևս 'ի վերայ դիցն նոցա հասեալ ցուցանէ : Տեսանե՞ս,
'ի մեծէ մեծութենէ անտի յորպխսի անարգութիւն
կործանեցան : Նա մի թէ զո՞ւր ինչ տարապարտուց
Որդին աստուծոյ էջ յերկնից 'ի յերկիր, այլ զի
զայն վէրսն բժշկել մարթասցէ : Ո՛չ թէ ընդունայն
ինչ եկն Որդին յերկիր, այլ զի զՀայրն մարդիկ
ծանիցեն : Գիտացե՞ր դու, զինչ շարժեաց խաղալ
գալ իջանել յաջմէ աթոռոյ անտի զմիածինն յեր-
կիր : Հայր արհամարհեալ կայր, պարտ էր դար-
ձուցանել զմոլորութիւն մարդկան . պարտ և պատ-
շաճ էր որով եղևն ամենայն, տեառն ամենայնի
մատուցանել զամենայն . պարտ և պատշաճ էր բժշկել
զվէրսն : Զի՞նչ չար ևս առաւ քան զայն էր, զի
քարինք փոխանակ աստուածութեանն երկրպագու-
թեան արժանի լինէին :

ՎԱՍՆ ՀԵՐԵՍԻՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՆԻՔԵՑԻՈՑ

Եւ ոչ միայն 'ի մէջ հեթանոսաց ջանացաւ զայս սատանայ, այլ և բազումք ևս որ սուտ քրիստոնեայք անուանեալ են, որ իշխեցին անօրէնութեամբն իւրեանց օտարացուցանել զԱստուած յընտանի արարածոց իւրոց։ Զհերեսիովտացն որդիս ասեմ զանուանարկսն և զանաստուածն, որք կեղծաւորին լինել քրիստոսասէրք, և քրիստոսատեացք են ամենեքեան. զի որ զՀայրն Որդւոյ հայհոյէ, թշնամի է նա Որդւոյն։ Իշխեցին սոքա ասել երկուս աստուածութիւնս, զմին բարերար՝ և զմին չարարար։ Բա՛րքէ մեծի կուրութեանն, թէ աստուածութիւն իցէ, ապա և բարերար՝ ապա թէ ո՛չ բարերար է, զի՞ աստուածութիւն կոչի, զի Աստուծոյ է բարերարութիւն։ Եթէ Աստուծոյ վայելէ մարդասիրութիւն, և երախտաւորութիւնն, և ամենակալութիւնն, զանունն յերկուս մի՛ արասցեն, կամ Աստուած կոչեսցեն անուամբ հանդերձ զօրութեամբ. ապա թէ պակասեալ ինչ համարին 'ի զօրութեանց անտի, մի՛ իշխեսցեն բնաւ և զանունն անուանել։

Իշխեցին հերեսիովտայքն երկուս աստուածս ասել, և երկուս աղբիւրս բարւոյ և չարի, և զայս առանց ծնանելոյ։ Թէ առանց ծնանելոյ են երկոքին, ապաքէն հաւասարք են երկոքին և հզօր. արդ զի՞արդ կարէր չքացուցանել խաւարն զլոյս։ Բայց զայս առա՛ դու ցիս. 'ի մի՞ իցեն, թէ բաժա-

նեալ ։ 'Ի մի՛ լինել չկարեն . զի , "Զի՞նչ հաւասարութիւն է լուսոյ ընդ խաւարի„ , ասէ առաքեալ ։ Ապա թէ հեռի են 'ի միմեանց , յայտ է թէ իւրաքանչիւր տեղիս ինչ ունիցին . և եթէ իւրաքանչիւր տեղիք իցեն , ապաքէն մեք միոյ ուրուք աստուծոյ իցեմք , ապաքէն միումն երկիրպագանիցեմք ։ Զի զբանդ այդպէս մարթի չինել , թէպէտ և նոցա մոլորութեան զհետ երթամք , զի միումն արժան է երկրպագանել ։ Արդ եկայք հարցցուք մեք զնոսա , զի՞նչ ասեն վասն բարերարին Աստուծոյ . կարող է , թէ տկար է . զի եթէ կարող է , ապա ուստի՞ եղև չար , իսկ ակամա՞յն նորա եղև ։ Իսկ արդ եթէ գիտել գիտէր՝ և չկարէր , բարիոք է , ապա տկարութիւն դնեն նմա . ապա թէ կարէր , և ո՛չ արգելոյր , ամբաստանեն աւաղիկ՝ թէ մասն եղև ։ Եւ արդ տես զնոցա զանմտութիւնն . երբեմն ասեն զչարէն , թէ ոչինչ ունի հաւասարութիւն առ բարերարն Աստուած յաշխարհիս արարչութիւն ։ Եւ երբեմն ասեն զնա , թէ չորրորդ մասն միայն ունի , և զբարերարն ասեն հայր Քրիստոսի , և Քրիստոս զարեգակնս զայս կոչեն ։ Արդ եթէ աշխարհս ըստ նոցա բանին 'ի չարէ անտի եղեալ է , և արեգակնս յաշխարհի է , զիա՞րդ որդիս բարերարին չարացն ակամայ 'ի ծառայութիւն կայ ։ Ընդ խոհեր թաթաւիմք , զի զայս ասեմք . սակայն վասն ձեր ասեմք , զի դուք մի՛ տգիտութեամբ 'ի խոհեր հերեսիովտացն անկանիցիք ։ Եւ գիտեմ , զի զիմ բերանս չաղախեմ մինչ ասեմս , և զլսելիս լողացդ . բայց սակայն առաւել լաւագոյն լաւ է 'ի չարախօսու-

թեան զայլոց լսել զանարժանս, քան 'ի տգիտութենէ անկանել յանօրէնութիւն ։ Առաւել լաւ է քեզ ճանաչել զխոհերն և տալ զնա, քան տգիտութեամբ յանդուգն անկանել 'ի նա ։ Բազմապատիկ են և կարկատուն բանք անպատուած հերետիկոսացն ։ Վանզի յորժամ 'ի միջէ ճանապարհէ ուղղութեանցն մոլորեալ գտանին, 'ի բազում գահէ 'ի գահ կործանեալք անկեալք բաբախին ։

ՎԱՍՆ ՍԻՄՈՆԻ ԿԱԽԱՐԴԻ

Ամենայն հերեսիութեանցն գլուխ Սիմոն կախարդ է. Սիմոն այն՝ որ 'ի գործս առաքելոցն որ զանվաճառ շնորհս Հոգւոյն վաճառու արծաթոյ գնել կամեցաւ. և լուաւ, զի ասացին, թէ, «Արծաթ քո ընդ քեզ մասն և բաժին 'ի բանիդ յայդմիկ». այլովքն հանդերձ ։ Սա եկն եհաս 'ի կողմանս Հռովմայեցւոց 'ի Հռովմ քաղաք, յետ կործանման իւրոյ առաքելոցն անարգելոյ զնա ։ Եւ յայն մի պոռնիկ լուսին [8] անուն ընդ իւր առեալ ածէր վասն անուամբ ։ Նա իշխեաց ասել զանձն իւր, թէ իցէ այն որ 'ի սինէական լերին անդր իբրև զ․․․այր երևեցաւ ։ Դարձեալ առ հրէիւքն այլ ոմն ոչ մարմնով՝ այլ կարծեօք իբրև զՔրիստոս Յիսուս երևեալ. և յետ այսորիկ իբրև ոգի սուրբ 'ի Քրիստոսէ զքարեխօսն արձակել խոստացեալ ։ Եւ յայնպիսի մոլորութիւն խաբէութեան դարձոյց զքաղաքն Հռովմայեցւոց, մինչև կղաւդիոս արքայ ան-

դրի պատկեր կանգնէր նմա․ և գրէր առ պատկերի անդ հռովմայեցւոց լեզուաւն, Սիմոնի դէի սանքթո․ որ թարգմանեալ կոչի, սիմոնին սրբոյ աստուծոյ։

Մինչդեռ յերկարէր տիրէր մոլորութիւնն, ի բարեաց լծակիցքն ամոլքն պետրոս և պաւղոս գըլխաւորք եկեղեցեաց հասեալ, զկործանման մոլորութիւն խաբէութեանն ղօղէին 9, և պերճացեալ կարծեալ աստուածն թալացեալ անկեալ մեռեալ ցուցանէին։ Զի խրոխտացեալ յանձն առեալ էր սիմոնին յերկինս ելանել, և անդէն նոցունց առաջի 'ի կառս ելեալ դիւաց ընդ ամպս 'ի վերայ օդոց շրջէր։ Ապա ծունր եդին երանելի առաքեալքն Քրիստոսի, և զմիաբանութեանն զհաստատութիւն յայտնի արարին՝ զոր ասացն Յիսուս․ «Եթէ երկու 'ի ձէնջ միաբանեսցեն, ասէ, վասն ամենայն իրաց զինչ և խնդրեսցեն, լինիցի նոցա»։ Զհաւասարութեան զնետն աղօթիւք 'ի վեր արձակեցին, և անդէն յերկնից յերկիր զկախարդն կործանեցին։ Եւ արդ զի՞ զարմանամք ընդ այս, թէպէտ և իցէ սքանչելի․ զի պետրոս այն էր, որ զփականս երկնից առ իւր ունէր․ պաւղոս այն էր, որ յերրորդ երկինս ել, և յափշտակեցաւ 'ի դրախտ անդր, և լուաւ բանս անճառս, զոր ոչ արժան է մարդոյ լսել։ Անդէն յօդոյ անտի յերկիր կործանել զկախարդն յանդունդս դժոխոց յուղարկէին։ Սա է այն, որ առաջին չարեացն վիշապ է․ արդ թէպէտ և մի գլուխն խորտակեցաւ հատաւ վիշապին, բազմագլուխ դարձեալ միւսանգամ չարեացն բուսան հիւթանիւթքն։

ՎԱՍՆ ԿԵՐԻՆԹԵԱՑ ԵՒ ՄԵՆԱԴՐԵԱՑ ԵՒ ԿԱՐՊՈԿՐԱՏԵԱՑ ԵՒ ԲԻՒՆԱՅԻՈՅՆ ԵՒ ՄԱՐԿԻՈՆԱՑ ՀԵՐԵՏԻԿՈՍԱՅՆ

Կերինթոսն շրջէր պղծել զմարդիկ, ապականէր զեկեղեցիս: Նոյն մենադրոսն և կարպոկրատէսն բէենացի 10, և մարկիոնն անաստուածութեան բերանն: Զի որ երկուս աստուածս ուրոյն ուրոյն պատմէ, այլ զբարերարն, և այլ զարդարն, հակառակ է նա Արդւոյն որ ասէ, "Հայր արդար": Նոյն դարձեալ այլ Հայր ասէ, և այլ արարիչ աշխարհի. հակառակ է նա Արդւոյն, որ ասէ. "Եթէ որ զխոտս զայս վայրի, որ այսօր աճէ, և վաղիւ 'ի թոնիր արկանեն, Աստուած այնպէս զարդարէ". և դարձեալ ասէ թէ "Որ զարեգակն իւր ծագէ 'ի վերայ չարաց և բարեաց, և ածէ զանձրև իւր 'ի վերայ արդարոց և մեղաւորաց": Սա դարձեալ այլ չարեաց գտակ, որ առ զնոր կտակարանսն, և որ զինչ միանգամ 'ի հնոց կտակարանաց անտի անդ վկայութիւնք են, որ զնոյն ինքն կշտամբեալ յանդիմանէին՝ 'ի բաց ջնջեաց, և առանց վկայութեան զբան հաւատոց եթող պատմել զԱստուծոյ. զի իբրու վկայութիւնքն հին 'ի ներքս չիցեն, տկար և ջախջախ երևեցուսցէ զհաւատս եկեղեցւոյն:

ՎԱՍՆ ԲԱՍԻԼԻԴԵԱՑ ԵՒ ՎԱՂԵՆ-ՏԻՆԻ ՀԵՐԵՏԻԿՈՍԱՅՆ

Ապա եկաց փոխանակ նորա այս Բասիլիդէս վատանուն, վատանշան, դառնաբարոյ, ամենայն աղտեղութեան պղծութեան գիջութեան պատուիրակ։ Զանազան ՚ի վերայ այսր ամենայն չարեաց նաև վաղենտինանոս, որ երեսուն աստուածոցն պատմիչ լինէին։ Արդ եթէ հեթանոսք սակաւս ասեն, բայց սա որ անուանեալ քրիստոնեայս է, մանաւանդ թէ չիցէ իսկ քրիստոնեայ, յերեսուն աստուածս ձգտեաց. Եւ ասէ անդունդս, (զի վայել է իսկ նմա որ անդունդք չարեացն է, յանդընդոց չարեաց անտի սկիզբն առնել վարդապետութեան) անդնունդք ասէ, ծնան զլռութիւն, և ՚ի լռութենէ անտի որդի լինէր բանն, որ առ հեթանոսօքն որմիզդ կոչեցաւ, և այս ևս չար է նորա ընդ քդյրն խառնակելոյ. որդի անուանեալ էր անդնդոցն լռութիւն։ Տեսանես զանկարգութիւն զքրիստոնէի կերպարան զգեցեալ. վայր մի անսա, և ապա տեսցես զանօրէնութիւն նորա. զի ասէ այսպէս։ Ութ յաւիտեանք եղեն ՚ի նմա, և յութէ անտի տասն, և ՚ի սմանէ այլ երկոտասան արու և էգ։ Արդ ուստի՞ է յանդիմանութիւն սորա. տես զբարբանջանս ՚ի պաճուճանաց անտի։ Ուստի՞ ունի զյանդիմանութիւն վկայութեան երեսուն յաւիտեանցն. քանզի գրեալ է ասէ. Յիսուս զի մկրտեցաւ՝ էր ամաց իբրև երե-

սուն ։ Արդ զի՞նչ է այս վկայութիւն, դու դիր թէ երեսնամեայ իսկ էր, զի մկրտեցաւ ։ Իսկ արդ՝ որովհետև և հինգ նկանակ եբեկ 'ի հինգ հազարան անդր, արդ հինգ եղև աստուած ։ և կամ զի երկոտասան աշակերտք էին, արդ երկոտասան պարտ է լինել աստուածոցն ։

Նոյն այս փոքր ինչ է առ այլ անօրէնութիւն, զի ասէին այսպէս ։ Պարծեալ ասէ, որ յետին աստուածոցն էր, որձ և էգ էր, որպէս իշխէ ասել բերան նորա ։ այսինքն իմաստութիւնն, մի՛ անաստուածութեան 11 ։ Արդ Քրիստոս Որդի աստուծոյ, իմաստութիւն, միածին որդի, և նա յէգ դարձուցանէ ։ և երեսներորդ արարած ասէ, և 'ի յետին կազմուած իգույց բանիւ զիմաստութիւնն Աստուծոյ ։ Նոյ ասէ, յօժարեաց իմաստութիւնն զառաջին աստուածն տեսանել, և ոչ բաւեաց ճառագայթիցն, ասէ անկաւ յերկնից, և եղ յերեսներորդ թուոյ անտի ։ Այս իբրև լցաւ ասէ, հեծութեամբք ծնանէր զսատանայ ։ և ընդ լալն վասն անկանելոյն արտասուեաց, և յարտասուաց անտի ասէ եղև ծով ։ Տեսանե՞ս զանօրէնութիւն, զիա՞րդ սատանայ յիմաստութենէ և 'ի հանճարոյ չարութիւն ծնանի, կամ 'ի լուսոյ անտի խաւար ։ Պարծեալ ասէ, և սատանայ ծնանէր այլս, և 'ի նոցանէ եկին զաշխարհս հաստատեցին ։ և Յիսուս զի էջ ասէ, զի յետս կացուսցէ զմարդիկ յաշխարհարարէ անտի ։

Արդ լո՛ւր դու, զո՞ ասեն Քրիստոս թէ իցէ ։ զի առաւելագոյն ևս ատեսցես զնոսա ։ Ասուցանեն

այսպէս , թէ իմաստութիւնն իբրև անկար , զի մի՛ թիւ երեանիցն պակասիցէ, քան և իննն յաւիտեանքն իբրև հանգամանակով բերէին մէն մի փոքր ամենե-քեան , և արարին զնա • դարձեալ զնա յորձ և յեգ-ուանեն : Արդ գո՞յ քան զայս ինչ անօրէնութեան բան • գո՞յ քան զայս ինչ թշուառութեան • է՞ ինչ քան զայս սատակման գործ : Այս քեզ պատ-մեմ զանօրէնութիւնս նոցա , զի դու ապրել մար-թասցես : Արդ փախիր դու յամենայն անօրէնու-թենէ նոցա , և բանիւք լոկովք ողջոյն մի՛ տայցես , զի մի՛ լինիցիս բաժանորդ գործոցն անպտղութեան խաւարի • և մի՛ քննիցես դու ինչ ամենևին ընդ նոսա , և մի՛ 'ի բանս ինչ գայցես ընդ նոսա :

ՎԱՍՆ ՄԱՆԻՔԵՑԻՈՑՆ

Ատելով ատեսջիր զամենայն կրօնս հերեսի-ովտացն : Առաւել ատեսջի՛ր զմոլորութեան անու-անակից 12 զմանիքեցւոցն ասեմ զկրօնս անկրօնս • որ արդ Նես առ պրոբաւ արքայիւ՝ որ արդ և սկիզբն եղև մոլորութեան նոցա , թէ կարի շատ եօթա-նասուն ամ իցէ • և գոն այսօր մարդք , որոց աչօք իւրեանց տեսեալ է զնա : Այլ ոչ ասեմք թէ սա-կաւ ժամանակօք է, ատեսջի՛ր զնա , այլ վասն անօ-րէնութեան կարգաց նորա ատեսջի՛ր դու զնա • որ զամենայն չարեաց , և զամենայն աղտեղութեան բնակարանն , և զամենայն հերեսիովտացն զխոհերն յինքն ընկալաւ : Որ առատացեալ է 'ի չարիս առ

տուեալ լինել քան զամենեսին․ և ՚ի մի հերեսիութիւն անդ ամբարձեալ առեալ է զամենայն լի հայհոյութեամբք և ամենայն անօրէնութեամբք, ապականիչ շրջի եկեղեցեաց՝ և որ արտաքոյ են եկեղեցեաց․ իբրև առիւծ գիշախանձ շուրջ գայ, և կլանէ։ Ա՛րդ դու մի՛ իցէ թէ հայիցիս ՚ի նորա քաղցրաբան պաճուճանսն, և մի՛ ՚ի պաճուճեալ խոնարհութիւնն, զի օձ է, ծնունդ իժից է։ Նաև յուդաս ասէր, «Ո՛ղջ ես ռաբբի», և մատնէր զվարդապետն։ Մի՛ ՚ի լինելն և ՚ի համբուրելն հայիցիր․ այլ զգո՛յշ լինիցիս ՚ի թունից անտի։

Եւ զի արդ այսպէս թունիցի ումեք, թէ զուր տարապարտուց ամբաստանեսցէ զնմանէ, տեսցուք ո՛չ վայրապար՝ թէ ո՛վ է այս մանի․ և զի՞նչ ասէ, կամ զի՞նչ ուսուցանէ։ Այլ զամենայն խոհերն նորա և ո՛չ ամենայն յաւիտեանք արժանապէս կարասցեն պատմել։ Ա՛րդ յո՛ւշ լիցին քեզ այս ամենայն ՚ի ժամանակ պիտոյից․ և զի պատմեցաւ վասն այնոցիկ, որ յառաջագոյն էին․ բայց ասեմ այսոցիկ որ արդ ևս են․ զի որ ո՛չ գիտիցեն՝ ուսանիցին, և որ գիտիցենն՝ յուշ լիցի նոցա։ Ո՛չ է այս մանի ՚ի քրիստոնէից, քա՛ւ լիցի․ ո՛չ նման սիմոնի եւ նա յեկեղեցւոյ, ո՛չ ինքն․ և ո՛չ որ յառաջ քան զնա վարդապետքն էին․ զի գող է նա չարեաց, և զօտար չարիսն յանձն իւր առեալ բերէ։

ՎԱՍՆ ՄԱՆԵԱՑ ՈՐ ԵՐԲԵՄՆ ԿՈՐԲԻԿՈՍՆ ԱՆՈՒԱՆԷՐ ԵՒ ՎԱՍՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐԱ

Սկիւթիանոս ոմն էր յեգիպտոս տաճիկ տոհմաւ, ոչինչ հաւատարութիւն ունէր նա ո՛չ ընդ հրէութիւն, և ո՛չ ընդ քրիստոնէութիւն: Սա եկն բնակեցաւ յաղէքսանդրիա, և զկախարդութեան արիստոտելեայ կեանս յանձն առնոյր: Զորս գիրս գրէր, մին աւետարան անուանեալ, ո՛չ Քրիստոսի գործք ինչ 'ի ներքս էին, բայց միայն լուր 13 զանուն գրեալ: Միւս այլ անուանեալ էր գլխաւորաց. և միւս ևս խորհրդոց երրորդն. և միւս ևս չորրորդն, զոր այժմ շրջեցուցանեն՝ այնմ զանձ: Աշակերտ մի էր նորա տերևինթոս անուն. այլ կազմեալ զայր սկիւթիանոսն 'ի հրէաստան, և անդ կամէր զդեղս իւր խառնել ապականել զաշխարհն, զնա տէր դադարեցոյց ախտիւ սատակեալ:

Որ չարեացն աշակերտն էր տերևինթոս ժառանգորդ եղև ոսկոյն և գրենոյն Հերեսիովտացն. և եկն նա 'ի կողմանս պաղեստինացւոց 'ի հրէաստան կոյս: Անդ իբրև սկսան ճանաչել զնա և զզուել, դէմ եդ գնալ 'ի կողմանս պարսից: Պատճառեալ զի մի՛ յանուանէ անտի ծանիցեն զնա, բութ անուն եդ անձին իւրում, զի զոյին նման անդ հակառակորդք, որ միթերեանցն էին քուրմք պարսից: Նա բազում բանք իբրև յուզէին, և հակառակու-

թիւնք լինէին, կշտամբեալ յանդիմանէր. այս նշկահեալ 14 հալածական փախստական անկանէր առ. կին մի այրի: Նոյն եղեալ 'ի վերայ տանեացն զօդոյն զվերնոտ դեան կոչէր, զոր մանկքեցիքդ մինչև այսօր 'ի վերայ պղծութեան իւրեանց կոչեն. և անդէն 'ի վերայ տանեացն աստուածահար եղեալ հրամանաքեկ լինէր, և կործանեալ յերկիր յոգ-ւոցն ցամաքէր: Այս այսպէս խղճցաւ անկաւ գիշակեր գազանն երկրորդ:

Բայց սակայն կայր. Մայր ամբարշտութեան կարասին, և ժառանգորդէր գրոցն և գանձին այրին: Իբրև ոչ որդի, և ոչ ժառանգ, և ոչ եղբայր ոք գոյր այրւոյն, եդ 'ի մտի իւրում 'ի գանձիցն յայնմանէ գնել պատանեակ մի կուրքիկոս անուն, և զայն առեալ յորդեգիր մնուցանէր. և ուսուցանէր զնա յամենայն ուսմունս պարսից իբրև զորդի իւր, և մխեաց խարտեաց ընդ ամենայն մարդկութեանս զնետոս չարին: Այս կուրքիկոսն չարածառայն 'ի մէջ փիլիսոփայիցն ծաղկեալ պարարէր: Արդ իբրև մեռաւ այրին այն կին, նա լինէր գրոցն և գանձիցն բաժանակալ: Նոյն զի մի 'ի ծառայութեան կուրքիկ անունն նախատինք լիցին նմա, փոխանակ կուրքիկայն մանի անուն եդ անձին, որ 'ի պարսկաց բարբառոյ անօտի ղանունն կոչէր, քանզի խօսող իսկ էր: Մանի կոչեաց զանունն նա ըստ պարսից բարբառոյն, և փառս անձին իւրում հնարէր, բայց խորհուրդքն աստուածութեան զնա ակամայ չարախօս անձին իւրում առնէր լինել. զի թէպէտ և 'ի պարսից միջի զանձն իւր մեծարոյ կա-

մեր առնել, 'ի մէջ յունաց մոլորութիւն անձին իւրում կոչէր ։

Յայնուհետև սկսաւ անձին իւրում անուն դնել բարեխօս ։ Ապաքէն գրեալ է, "Թէ որ հայհոյեսցէ զՀոգին, ոչ գոյ նմա թողութիւն" ։ Արդ հայհոյեաց նա զՀոգին սուրբ, զի անձին իւրում անուն եդ. արդ որ նոցայն հաղորդէն, առեսցէ ընդ ում զանձն իւր երթեալ դատապարտէ ։ Շարժեաց զերկիրս ամենայն ծառայն սորուկ. ապաքէն գրեալ է ասէ, "Երիւք այսոքիւք շարժի երկիր. և չորրորդին բնաւ հանդարտել ոչ կարէ, եթէ ծառայ թագաւորեսցէ" ։ Եւ արդ 'ի մէջ մատուցեալ ինչ ինչ 'ի վերոյ քան զմարդկութիւնս առնել խոստանայր ։ Յախտ անկեալ դնէր որդին պարսից արքային, և բազմակոյտ բժշկաց ժողովեալ էր 'ի դարման մանկանն ։ Արդ 'ի մէջ մատուցեալ մանին զամենայն բժիշկսն 'ի բաց թօթափէր, և ինքն իբրև սուրբ ոք աղօթիւք խոստանայր զմանուկն ապրեցուցանել ։ Խօթափեցան գնացին բժիշկքն, թափեաց հանել զոգին մանուկն, յանդիմանեալ կշտամբեցաւ և խաբէութիւն. և կապեալ անկեալ դնէր փիլիսոփայն 'ի բանդին անդ, ոչ վասն ճշմարտութեան ինչ թէ թագաւորն կշտամբէր անկեալ դնէր 'ի բանդի անդ, և ոչ վասն զկուռս նոցա կործանելոյ, այլ զի խոստացաւ ապրեցուցանել զմանուկն, և սատեաց. մանաւանդ եթէ պատուհաս իցէ զարդարն առնել, վասն զմանուկն սպանանելոյ կայր 'ի բանդի անդ ։ Զի այն որ թերևս 'ի բժշկաց ճարտարութենէ անտի կարէր ապրել մանուկն, զբժիշկսն 'ի

բաց հալածէր , և ինքն սպանող լինէր մանկանն ։

Այս մինչ ես առ քեզ գալս ամենայն չարիս պատմեմ , դու ՚ի մտի դիցիր նախ զհայհոյութիւն նորա , երկրորդ անգամ զծառայութիւն նորա . իբր ոչ եթէ ամօթ ինչ էր ծառայութիւնն , այլ զի ծառայ էր , և կեղծաւորութեամբ ազատ անձին իւ-րում պաճուճէր . երրորդ չար ստութիւնն , զի խոս-տացաւ ազրեցուցանել . չորրորդ սպանութիւն մանկանն . հինգերորդ զամօթ անձին կապանաց . և ոչ միայն ամօթ անձին կապանքն էին , այլ փա-խուստ որ ՚ի բանդէ անտի ։ Զի որ անձին իւրում բարեխօս անուանեալ կոչէր , և բարեխօս ճշմար-տութեան քաջ նահատակ լինել , նա ելեալ ՚ի բանդէ անտի փախստեայ գտանէր ։ Ո՛չ էր ար-ժանի փոխանակ Քրիստոսի լինել , որ մեծաւ յօ-ժարութեամբ զանձն առ խաչ անդր մատուցանէր . այլ սա թշնամի էր , և փախստեայ լինէր ։ Նայա հրամանն ես թագաւորն պարսից տանել զբանտա-պահսն սպանանել . պարտ արեանն էր մանի , վասն ամբարհաւանութեանն , և վասն մահու մանկանն , և վասն մահու բանդապահացն՝ և վասն փախստեան իւրոյ ։ Իսկ արդ՝ որ այսչափ արեան պարտ էր , երկրպագութեան արժանի՞ լինէր ։ Ո՞չ էր նմա պարտ և պատշաճ ըստ նմանութեան տեառն Յիսուսի ասել , “Եթէ զիս խնդրէք , զդոսա ՚ի բաց արձակե-ցէք,, . ո՞չ էր պարտ նմա ասել ըստ նմանութեան յովնանու , “Առէք առէք զիս ընկեցէք ՚ի ծով այդր , զի վասն իմ է այդ խռովութիւն ՚ի վերայ ձեր,, ։

Փախստեայ լինէր ՚ի բանդէ անտի , և ելեալ

գայ 'ի միջագետս, սակայն և անդ ընդ առաջ լինէր նմա զէնն արդարութեան : Արքեղայոս եպիսկոպոս առաջի բազում մեծամեծացն, փիլիսոփայիցն, դատաւորացն կշտամբեալ յանդիմանէր 'ի հեթանոսաց անուն. զի մի կարծիցեն եթէ դատաւորքն քրիստոնէից աչառեալ զրկիցեն զնա : Ասէ Արքեղայոս ցՄանի, ասա դու զի՞նչ քարոզես : Նա քանզի իբրև զգերեզման բաց ունէր զբերանն, որպէս ասաց Դաւիթ, նախ հայհոյութիւն սկսաւ զաբարչէն. ասէ, որ զՀին կտակարանն ետ, նա է զատակ չարեաց. "Այս եմ, ասէ, Աստուած հուր կիզելոյ". իսկ սքանչելին Արքեղայոս 'ի ներքս մտեալ կտրէր զհայհոյութիւնն. և ասէր, որ հնոց կտակարանացն Աստուած է ըստ քում բանիդ՝ հուր զանձն իւր կոչէ. այս է որ ասէս, "Հուր եկի արկանել յերկիր". եթէ մեղադիր ես դու այնմիկ, եթէ "Տէր սպանանէ, և տէր կեցուցանէ": Ընդէ՞ր կեղծաւորիս պատուել զպետրոս, որ զտաբիթայն յարուցանէր, և զսափիրայ սպանանէր : Նա 15 եթէ մեղադիր ես դու այնմիկ որ ասացն, "Այս եմ Աստուած որ առնեմ զխաղաղութիւն, և հաստատեմ զչարիս": Ա՛դէ եկ պատմեա դու ինձ; զի՞ ասէ Յիսուս. "Ոչ եկի ես խաղաղութիւն արկանել յերկիր, այլ զհուր": Իսկ արդ երկուքին կողմանքն զնոյն խօսին, մի բան է, յերկուց մի է. և երկուքին բարի են վասն միաբանութեան. և կամ մին անմեղ է վասն զնոյն խօսելոյն : Նա կամ դարձեալ իշխես ասել ինչ, որ նման խօսեցաւ հնոյն :

Ապա սկսաւ Մանի տալ պատասխանի. Նա ո՞ր

Աստուած է ասէ, որ կուրացուցանէ. զի պաւղոս ինքնին ասաց. ասէ, "Աստուած աշխարհիս այսորիկ կուրացոյց զմիտս անհաւատից, զի մի ծագեսցէ՛ի նոսա լոյս լուսաւորութեան աւետարանին,,: Իսկ առ-քեղայոս գեղեցիկ իմն 'ի ներքուստ 'ի վեր բաղխեաց, և ասէ. ընթերց[16], ասէ, մատիր յառաջ. "Եթէ և ծածկեալ աւետարանն մեր, ասէ, առ կորուսեալսն է ծածկեալ,,: Տեսանես, զի առ կորուսեալսն է ծածկեալ, զի ոչ է պարտ տալ զորբութիւն շանց: Իսկ արդ միայն որ հնոյն է, նա կուրացոյց զմիտս թերահաւատից: Յիսուս ինքնին իսկ ոչ ասաց. "Եկէ վասն այսորիկ իսկ առակօք խօսիմ ընդ նոսա. զի տեսանելով տեսցեն, և մի տեսցեն,,: Ապա թէ ատեայր զնոսա, և կամէր թէ մի տեսցեն. այլ վասն անարժանութեանն ասաց, թէ մի տեսցեն. զի զաչս իւրեանց յինքեանս խցին: Զի ուր ինքն[17] ակամայութիւն է, անդ և արգել է շնորհաց. զի ասէ, "Ում տուեալ է տացի, և որում ոչն իցէ տուեալ, և համարիցի թէ ունի, եւ զայն հանցեն 'ի նմանէ,,:

Ապա[18] յիրաւի ուրեմն ասաց, զի ոչ թեթև ինչ է բանն. ասէ, "Կուրացոյց զմիտս թերահաւատից,,. յիրաւի կուրացոյց, զի մի 'ի բարի անդր հայեսցին. և ոչ ասաց թէ կուրացոյց զանձինս նոցա, այլ զմիտս թերահաւատից: Զի որ առաջաբանն այսպիսի է. Կուրացն դու պոռնկին զպոռնկութեան իմաստն, և արգեալ է 'ի պոռնկութենէ: Կուրացն դու զաւազակին յօժարութիւն, և արգեալ է աւազակն: Արդ թէ կամիս այդպէս իմանալ. դոյ և այս պատմութիւն: Կուրացուցանէ և արե-

գանկնս զգխճանկանս , և աչացուքն միտսքն 'ի լուսոյ կուրացեալք · իբր ոչ եթէ արեգակնն կուրացուցանէ , այլ զի տկարութիւն տեսլեանցն չհանդուրժէ հայել ընդ ճառագայթս արեգական : Այնպէս և թերահաւատք հիւանդացեալք սրտիւք՝ ոչ կարեն տեսանել զլոյս ճառագայթից աստուածութեան , Եւ ոչ ասաց , թէ կուրացոյց զխմաստն , զի մի լուիցեն աւետարանին , այլ զի մի ծագեսցի ճառագայթ լուսոյ փառաց աւետարանին տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի : Ոչ է լսել աւետարանին ամենեցուն հանապազակ է · իսկ փառք աւետարանին իւրայոցն միայն , որ Քրիստոսի պատրաստեցան : Եւ աէքն՝ որ ոչն կարէին լսել , առակօք խօսեցաւ : Իսկ աշակերտացն առանձինն մեկնէր զառակսն · ճաճանչ լուսոյ փառաց լուսաւորելոցն , իսկ կուրութիւն թերահաւատիցն : Զայս խորհուրդ զոր այժմիկ պատմէ եկեղեցի սուրբ , քեզ պատմէ , որ յերախայութենէ անտի 'ի նորքս կոչեցար · այլ ոչ է մարթ պատմել արտաքնոց , և ոչ առաւելի հեթանոսաց պարտ է պատմել զ—որ և Աստուծոյ խորհուրդս : Եւ ոչ միայն բուն խորհրդոցն առաջի երախայիցն համարձակագոյն խօսիմք · այլ թէ ասեմք ևս առաջի երախայիցն երբեմն , զի որ գիտակքն իցեն հաւատացելոցն իմասցին , և որ ոչն իցեն , մի վնասեսցին :

Այսպիսեօքս և այլովք բազմօք կործանէր վիճայն · այսպիսի բանիւք 'ի պարտութիւն մատնէր Մանի 'ի ձեռն երանելւոյն : Փախստեայ լինէր և անդրէ ևս · և որ 'ի բազմաց անտի փախեաւն , եւ և

'ի ձեռաց ախոյանին ։ Նա և եկն անկաւ յագարակ մի ,'ի նմանութիւն օձին որ եթող զպատեանն , և յեւայն անկանէր ։ Նոյն երանելի հովիւն Արքե-ղայոս վասն գթոյ խաշանցն Քրիստոսի իբրև լուաւ զփախստենէն մանեայ , փութացեալ վաղվաղակի գայլոյն 'ի խնդիր հասանէր ։ Մանի իբրև տեսանէր յանկարծակի զախոյեանն , ստուգեալ փախստեայ լինէր , և փախչէր զփախուստն յետին ։ Զի և որ արքայի խնդրակքն էին՝ զամենայն վայրսն յուզեալ գայլին գտանէին զփախստեայն ։ Նա զոր ինչ պարտ էրն առնուլ 'ի ձեռն արքեղայի , զայն 'ի ձեռն խըն-դրակացն վճիռ գտանէր ։ Ըմբռնեցին զմանին , զոր պաշտէին նորին աշակերտքն , և ածին առ արքայ ։ Նա իբրև ետես զնա , նախ ազգի ազգի խայտառականս անցուցանէր ընդ նա . ապա նախատէր զստրկու-թիւնն , և զփախուստն յիշեցուցանէր . և վրէժ խնդրէր զմանկանն մահուան , և վասն բանտապա-հացն մահու վճիռ 'ի վերայ ածէր դատաստանի . և ըստ պարսից օրինակին զմորթն հանել հրամայէր զմանեայ , և զմարմինն ամենայն գէշ հրամայէր գա-զանաց . և զչարեաց խորհրդոց ամանն զմորթն հա-նեալ մոմեալ իբրև զպարկ՝ 'ի վերայ դրաց քա-ղաքին հրամայէր փչել և դնել ։ Արդ որ բարեխօսն զինքն գլխովին կոչէր , զիւր փախուստն և զնոցա հասանելն չգիտաց ։

Սորա աշակերտք եղեն երեք . Թովմաս , և Ադ-դաս , և Հերմաս ։ Մի ոք այսուհետև ընթեռնուցու զգլուխ Թովմայ . զի ոչ է յերկոտասան առաքե-լոցն , այլ մի յերից չարեացն մանեայն աշակեր-

տացն ։ Մի՛ դք մատիցէ առ ոգեկորոյս մանիքեցիան որ 'ի Թրջած յարդից [19] զտրամութիւն պահոցն կեղծաւորին ․ որ դդրտովեն զարարիչ կերակրոցն, և յանոյշ յանոյշ կերակուրսն որկորստութեամբ հագածին [20] ։ Որ զխոտոր վարդապետութիւնս ուսուցանեն, որ ասեն, զինչ ազգ բանջար դք և հատանէ, 'ի նոյն բանջար փոփոխի ։ Իսկ եթէ որ զբանջարն հատանէ կամ խաւարտ ինչ՝ 'ի նոյն փոփոխի, ապա հողագործաց մանկունք և պարտիզպանաց քանի 'ի կերպարան [21] եղեալ փոփոխին ։ Զի եթէ զայնչափ բանջարովք, զորովք պարտիզպանքն արկանէր զմանգաղակն [22], որչափ և տեսանեմք՝ յոյժ 'ի նոցանէ արդեօք փոփոխի ։ Ո՞ալը են արդարև ուսմունքն, և ազխտութեամբ լի և անօթով ։ Նյր մի, նոյն ինքն և հովիւ խաշանց ոչխար եղեն, և գայլ եսպան ․ արդ յի՞նչ արդեօք անկեալ փոփոխիցի ։ Նաղումք 'ի մարդկանէ ձկունս որսացան, և թռչունս ըմբռնեցին ․ արդ յի՞նչ արդեօք 'ի նոցանէ նոքա փոփոխիցին ։

Ա՜յ դատարկութեան ՚որդիք մանիքեցիք ․ ինքեանք անգործք, և զգործոցն [23] զկուրս և զվաստակս ատեն ․ և 'ի մատուցանել նոցա յայլոց զկերակուրսն, ժպտին յերեսաց ընդ առնուլն, և փոխանակ օրհնութեան նզովս և անէծս մատուցանեն ։ Զի յորժամ դք ինչ մատուցանէ նոցա յանմռաց, երթ առէ վայրիկ մի արտաքոյ կաց, և օրհնեցից զքեզ ։ Նյ․ ապա իբրև առնու 'ի ձեռն զհացն, (որպէս և նոքին իսկ, որ 'ի նոցունց եկեալ յապաշխարութիւն անդր զանձանց խոստովան եղեն) եւ զքեզ

չարարի ասէ մանիքեցին ցհացն, և Նզովս և անէծս արձակէ 'ի բարձունս. և Նզովէ զայն՝ որ արարն, և ուտէ զոր արարն: Եթէ ատես զկերակուրն, զի՞ ժպտեալ երեսօք հայեցար յայն որ մատոյցն. եթէ որ մատոյցն շնորհ ունիս Նմա, ընդէ՞ր որ հաստատեացն և արար Աստուած՝ հայհոյութիւն 'ի բարձունս արձակես: Այլ դարձեալ ասէ. որպէս ես զքեզ չսերմանեցի ասէ, ցրուեսցի ասէ այն, որ սերմանեացն զքեզ: Այս չհնձեցի զքեզ մանգաղօք ասէ, հնձեսցի այն՝ որ հնձեացն զքեզ: Այս զքեզ 'ի հուր ոչ եփեցի ասէ. եփեսցի այն, որ եփեացն ասէ զքեզ: Պղծեցիկ են փոխարէնք շնորհին:

Չար և մեծամեծ ինչ թուեցի քեզ այս: Այս փոքր է առ այն, զոր ասելոցն եմ: Խորշիմ և ամաչեմ ասել առաջի արանց և կանանց զլուեալն 'ի նոցանէն. յինչ թանան և տան նոքա զպղծութիւն թշուառականացն, բայց միայն լոկ նշանակօք պատմեսցի ձեզ: Արք զմտաւ ածցեն զայն, որ յերազս իւրեանց լինի, և կանայք յապարահս իւրեանց: Արդարև շաղախեմք զբերանս մեր զայսոսիկ ասելով: Մ՞իթէ հեթանոսք պղծագո՞յնս գործեն քան զայս: Մ՞իթէ շամբիտք անաստուածագո՞յնք եւս իցեն քան զնոսա: Մ՞իթէ հրէայք ամպարշտագո՞յնք եւս իցեն քան զնոսա: Մ՞իթէ որ պոռնկինն, քան զնոսա պղծագո՞յն ինչ իցեն: Զի որ պոռնկինն, առ ժամանակ մի վասն ցանկութեան աղտեղութեան զգործ իւրեանց վճարեն. ապա իբրև սթափեալ զինքն և աղտեղեալ 'ի գործ անդր, գիտէ թէ՝ լուանալի է. և զաղտեղութիւն մտացն

զմտաւ ածեալ աճեցեալ խղճէ ։ Իսկ մանիքեցիքն՝ զոր սեղանն համարեալ է իւրեանց , յայնր վերայ դնեն զայն , և պղծեն զբերանն և զլեզուն ։ Այն֊պիսի բերանոյ ա՟յ այր դու , ընդունի՞ս զմարդասպա֊նութիւն . և կամ՝ բնաւ իսկ ողջոյն տաս նմա , և համբուրես ։ Ո՞րդ թող զամբարշտութիւն և զայլ անօրէնութիւնն , 'ի պիղծ 'ի շաղախ բերանոյ անտի մէջ փախչիցիս , ընդ այնպիսի պղծեալս անօրինեալս համբուրես , ողջոյն տաս ։

Պատուիրէ զայն սուրբ եկեղեցի և ուսուցա֊նէ . և մերձենայ 'ի խոհեր , զի մի դու զխոհե֊րան թաւալիցիս ։ Պատմէ զվէրս զայս , զի դու վէրս մի առցես ։ Քեզ շատ այնչափ է , որչափ գիտես միայն . այլ զչափ առնուլ դու մի յօժա֊րեսցիս ։ Որոտայ Աստուած , և ամենեքեան դողան . և նոքա հայհոյեն ։ Կայծակէ յերկնից , և ամե֊նեքեան ընդ գետին մտեալ սարսեմք . և նոքա զերկնիւք զհայհոյիչ լեզուն ածեն ։ Յիսուս ասէ վասն Հ՟օր , "Որ զարեգակն իւր ծագէ 'ի վերայ արդարոց և 'ի վերայ անօրինաց . և տեղեաց 'ի վերայ բարեաց և 'ի վերայ չարաց" ։ Եւ նոքա ասեն , անձրևքդ ասեն 'ի ցանկութենէ մոլեգնութեան լինին ։ Եւ իշխեն ասել , թէ կոյս մի գեղեցիկ յերկինս ընդ գեղեցիկ երիտասարդի , և ընդ ժա֊մանակս ուղտուցն կամ գայլոցն ցանկութեան ժա֊մանակին , և 'ի ժամանակս ձմերայնոյն մոլեգնու֊թեամբ ընթացեալ յարձակի 'ի վերայ կուսին . և նմա փախչել ասեն , և նմա հալածեալ , և ընդ ըն֊թանալն քրտնել ասեն , և 'ի քրտանց անտի զան֊

ձրեմ լինելոյ ։ Զայս գրեալ է 'ի գիրս մանիքեցւոց, զայս մեր իսկ ընթերցեալ է առ չհաւատալ ասելեայն. և վասն ձեր զգուշութեան 'ի հարկէ քննեցաք զկորուստ նոցա ։

Այլ զձեզ փրկեսցէ Աստուած յայնպիսի մոլորութենէ. տացի ձեզ թշնամութիւն ընդ վիշապին. զի զոր օրինակ նոքա սպասեն գարշապարին, նոյն օրինակ և դուք զնոսա կոխան արարեալ, զգլուխն խորտակեսջիք ։ Յիշեսցուք մեք, որ ասացաւ. զի՞նչ հաւասարութիւն է ձերայոցն ընդ նոցայոցն. զի՞ լոյսն առ խաւարն. զի՞ սրբութեան եկեղեցւոյ առ պղծութիւն մանիքեցւոցն ։ Աստ կարգք և օրէնք, աստ խրատ և իմաստութիւն, աստ պարկեշտութիւն և սրբութիւն, աստ առ հայել ընդ կին մարդ վասն ցանկութեան դրոշմեալ է. աստ ամուսնութիւնք պարկեշտութեամբ, աստ զընդութիւնք [24] համբերութեամբ, աստ կուսութիւնք ընդ հրեշտակաց կշիռ պատուի, աստ ճաշակ կերակրոց գոհութեամբ, աստ երախտահատոյցք առ արարիչն ամենայնի, աստ Հօրն Քրիստոսի երկրպագութիւնք, աստ ահ և երկիւղ դողութեամբ, աստ վարդապետութիւնք անձրևածինք, աստ որ որոտայն և կայծակէ փառս յերկինս առաքեմք ։

Աղօթակից լեր գառանցդ, և փախիր 'ի գայլոցն. մի մեկնիր յեկեղեցւոյ սրբոյ ։ Ատեաջիր դու և որ երբեմն յայնպիսի կարծիսն կարծեօք կարծեալ իցեն, և ոչ բազում ժամանակօք յապաշխարութիւն դարձեալ իցեն. մի հաւատար դու զքեզ 'ի նոսա ։ Ահաւադիկ տուաւ

քեզ միահեծան իշխանութեանն վարդապետութիւն ։ Ծանիջիր դու զվարդապետութիւնդ ։ Ինիջիր ընտիր սապատաւորաց վաճառականս ․ ընդունել զբարիսն , և յամենայն իրաց չարաց 'ի բաց հեռանալ ։ Ապա թէ իցէ երբէք և մխեալ իցես , տանեսջիր զնոսա ծանուցեալ զմոլորութիւնն ։ Ա՛կ դու 'ի ճանապարհն արդ արութեան ․ զի եթէ փոխեսցես զնոցա ժանգն , սրտի մտօք տանեսջիր զնոսա ․ եթէ 'ի բաց կալցես դու 'ի նոցանէ , մի շրթամբք , այլ սրտի մտօք ։ Եթէ երկիրպագեսցես դու Հօր տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի , որ Աստուած օրհնեաց է և մարգարէից ։ Եթէ զիտասցես դու զբարերարն և զարդարն մի և նոյն Աստուած ․ որ զամենեսին զձեզ պահեսցէ , և ամփոփեսցէ առանց գայթագղութեան , և առանց կործանման հաստատեալ 'ի հաւատս 'ի ձեռն տեառըն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ․ որում փառք յաւիտեանս , ամէն ։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

1. Տողագիրն *զձեզ միայն. զամենեսեան* ։
2. Յայնն ասէ, *զի ոչ եթէ այնչափ ինչ միայն իցեն, այլ զի այնչափ ճանաչել* և այլն ։
3. Առակէն ՚ի բառանոցի, գտանին բանք ինչ ամենեւին անիմաստք յօտար գրչէ ։
4. Տողագիրն *Ո՞րբ իցէ, եթէ Հող և մոխիր* ։
5. Յօրինակին պակասէր *ոչ եթէ* ։
6. Տողագիրն *սանդարապետն* . յոյնն Δήμητρα Դի-միտրա . չաստուածուհի ցորենոյ և պտղոց ։
7. Այսպէս պարզէք է . Ընդէր և նոցա հարսա-նեաց պնէր Եղբայր, այսպէսէ է ՚ի բանից սոցա Հեփեստոնէն, ընդ մասն ստորաձայ արձան է երկիրպագանել ։
8. Ελένη *Հեղինէ*, որ Բազմաձայն ՚ի Յունաց σελήνη ասելին *լուսին* ։
9. Օրինակ մի *ուղղէին* ։
10. Յոյնն *յերկինացիք* ։
11. Յօրինակին *որ վասն աստուածութեան* . Ընդ որ յանձնարկելն *ով անաստուածութեան* ։
12. Իմաստ բանիցս դիւրաւ ՚ի յայտ գայ, եթէ հասանէ մեզ դիւցաւ անուան աղանդաւորե-դին, որ անուանեալ կոչէ *մանի*, կամ *մանես* յոյն . μανησ. և յանձնական բառս μανία, մա-նիա, որ նշանակէ կատաղութիւն, մոլեգնութիւն ։ Արդ վասն այնորիկ մանես կամ մանիքեցւոց ա-

զանազան ստորադասականաց մոլորութեան կամ մոլեգ-
նութեան առաջօ ․ զի որ յոյժ երկուքն են 'ի
նոյն սեռոյ ստորասինն ։

13. Տառադարձ *լոկ* ։

14. Օրինակ մի *նշաւակեալ* ։

15. Յոյժ *եթէ մեղադիր լինիս այնմ, որ զհուրն պատրաստեաց, ընդէ՞ր չլինիցիս մեղադիր այնմիկ որ ասէ, «Երթայք յինէն 'ի հուրն յաւիտենական»* ։

16. Օրինակ մի և տառադարձութեան *ընթերցիր* ։

17. Յոյժ ունի *ինքնակամ չարութիւն է* ։

18. Յոյժ *այլ եթէ հաւատաս 'ի վերայ բանիցն ճշմարտութեան կայցեն ոմանք, մարթ է և այսպիսի ինչ ասել ․ (զի ոչ եթէ անտեղի ինչ բանն)* ։ *Սուրացոյց զմիտս և այլն* ։

19. Այսպէս միւսն և բանս, մինչև մասնաւորականս ստորա-
դասել կարծեն 'ի գրոց ։ Ուստի այսու բանի-
ականքն զբարն տանել 'ի բերոց արմատոց յա-
րանոց և գործոյ, զոր ստորադասութեան էր հնոց
հրէութանէից յաւուրս սրահոց փոխանակ գեղոյ
ըմպել ։

20. Արդ չէ զեղծումն ինչ գրոց, բայց բերելոյ
կարգի բանին սա և բառ յօրինականին λαιμάσσω
շուայտիլ նշանակէ ։

21. Յօրինակն 'ի բերան եղեալ փոխանակ ․ Բերանս
զեկեալ εἰς πόσα, ընթերցեալ εἰς στόμα ․ այլ
օրինակ *'ի բիւրս եղեալ* ։

22. Յօրինակն *կամ 'ի մանգաղն կամ 'ի բերան*,
պարզեալ 'ի յօրինականս ։

23. Նոյնն զգործողացն ։

24. Նոյնպէս պնդութիւն՝ [illegible] ժուժկա-լութեան նշանակէ, որպէս և յայտ է անուանցն [illegible] ցուցանէ. և յատուկ [illegible] այն բառս ἐγκρατὴς ժուժկալ նշանակէ. Ի-մաստ. Ա։

ԿՈՉՈՒՄՆ ԸՆԾԱՅՈՒԹԵԱՆ ԽՕԹՆԵՐՈՐԴ

'Ի Հայր . ի ընթերցուածոյ Եփեսացւոց Թղթոյ [illegible],
«Վասն այսորիկ կրկնեմ ծունր առ Հայր Տեառն մերոյ
Յիսուսի Քրիստոսի, յորմէ ամենայն նահապետութիւնք
յերկինս և յերկրի անուանին» ։

Արդ վասն տեառն միահեծան իշխանութեան յե-
րեկի աւուրն բովանդակ 'ի մէնջ առ ձեզ ասացաւ ։
Բովանդակ ասեմ՝ ոչ եթէ ըստ արժանի, զի յայն
չափ հասանել մահկանացու ազգիս անհնար է ։ Այլ
որչափ հասանէր մեր տկարութիւնս . և զանաստուած
հերետիկոսացն բազմացեալ հերձուածոց հերձմունս
ասացաք, զորոց և զխոհերական ոգւոցն ժանտաբեր
Թոյնս 'ի բաց Թօթափեցաք, և զնոցա իրսն և զգործ-
սըն յիշեալ 'ի մէջ բերաք . իբր ոչ եթէ զի և
մեք 'ի նոցանէ զխասեսցուք, այլ զի առաւել ևս
զնոսա ատեսցուք ։ Այսօրէն 'ի մեզ այսուհետև
յանձինս մեր լիցուք, և զփրկութիւն ճշմարտու-
Թեանն հաւատոց յանձին մեր ձգեսցուք . զի միա-
հեծան [1] իշխանութեան պատուովն զհայրութիւնն
ժողովեալ հաւատասցուք, 'ի մի Աստուած հաւա-
տալ, և Հայր զնոյն ասել միածնին տեառն մերոյ

Յիսուսի Քրիստոսի բարեպաշտութեամբ ընկալ-
ցուք ։

Զի իբրեւ զայս խորհուրդ ուսուցիմք, բարձ-
րագոյն եւս քան զՀրեշտակս խորհեցիմք ։ Այ՛ է ու-
սեն մի Աստուած, եւ ընդունին 'ի կարգ հաւա-
տոցն իւրեանց · սակայն եւ զնոյն ինքն բազում ան-
գամ կռապաշտութեամբ ուրացեալ գտանեին · այլ
Հայր տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ասել զնա,
ամենեւին չընդունին · իւրեանց անդէն մարգարէիցն
թշնամութեամբ ընդդէմ կացեալ, որք ասեն 'ի
գիրս սուրբս · "Տէր ասաց ցիս, որդի իմ ես դու,
ես այսօր ծնայ զքեզ" ։ Այլ մինչեւ ցայսօր փռնչեն
'ի ժողովս իւրեանց 'ի վերայ տեառն, եւ 'ի վերայ
Քրիստոսի Նորա · այսպէս համարեալ 'ի միտս իւ-
րեանց, թէ է հնար բարեկամանալ Հօր առանց յՈր-
դի անդր պաշտաման ։ Զայս ոչ գիտեն, "Եթէ ոչ
ոք գայ առ Հայր, եթէ ոչ 'ի ձեռն Որդւոյն" · զի
ասէ, "Ես եմ դուռն, ես եմ ճանապարհ" ։ Իսկ
արդ՝ որ 'ի ճանապարհէ անտի հրաժարեալ է, որ
տանի առ Հայր, եւ 'ի դրաց անտի ուրացեալ է,
զիա՞րդ առ Հայր մուծն արժանի լինիցի · եւ անդէն
ընդդէմ կան սաղմոսարանին՝ որ ասէ, "Նա կար-
դասցէ առ իս Հայր իմ ես դու, եւ ես անդրանիկ
արարից զնա, եւ բարձր քան զամենայն թագաւորս
երկրի" ։ Իսկ արդ եթէ զայս առ դաւիթ, կամ
առ սողոմոն, կամ առ այլ ոք 'ի թագաւորաց ան-
տի բռնադատեն ասել, եկեսցեն ցուցցեն մեզ
զաթոռ այնորիկ · վասն որոյ ասաց մարգարէն նո-
ցուն · զի ասէ, "Իբրեւ զամուրս ? երկնից, իբրեւ

զարեգակն առաջի Աստուծոյ , իբրև զլուսին զի հաստատեալ է յաւիտեան,, ։ Նա զիմարդ և անմա- չենինկ ոչ 'ի գրոց առաքի. "Եթէ յարգանդէ յառաջ քան զարուսեակ ծնայ զքեզ,, . և այն զի ասէ, "Այս Մնայ ընդ արևու յառաջ քան զլուսին ազգաց մինչև յազգս,, ։ Արդ զայս ամենայն ածել 'ի մարդ առա- կել 'ապիրատութիւն մի մեծ է ։

Բայց իսկ արդ հրէայք ըստ Թերահաւա- տութեան իւրեանց և ըստ ապիրատութեան իւ- րեանց , բանիւքս այսոքիւք և այլովք ևս բազմօք, որովհետև կամին՝ յախտ իւրեանց հիւանդացեալ զնիցեն ։ Իսկ մեք զհաւատոցն բարեպաշտութիւն յանձն առեալ , միում Աստուծոյ հօր Քրիստոսի երկրպագցուք . զի այն որ ամենեցուն ծնանելն շնորհէ , զնա յայնպիսի պատուէ զրկել անօրէ- նութիւն է ։ Եւ հաւատասցուք մեք 'ի մի աստու- ած Հայր , զի յորժամ վասն Քրիստոսի բանք վարդապետութեան 'ի միջի ձերում ճառեսցին , վասն միածնին հաւատք անկեսցին յանձինս լսո- ղացն . և վասն Հօր և ոչ միով իւիք 'ի միմեանց քակեալ գտանիցին ։

Զի Հայրն անուն ճառիւք իւրովք տայ իմա- նալ և զՈրդին . սոյնպէս և թէ զՈրդին ոք անուա- նեսցէ, վաղվաղակի անդէն և իմացեալ և զՀայրն ։ Զի թէ Հայր, ապաքէն և Որդւոյ Հայր . և եթէ Որ- դի , ապաքէն Հօր Որդի ։ Արդ զի մի յասել անդ- եթէ 'ի մի աստուած Հայր ամենակալ արարիչն երկնից և երկրի , երևոյթ և աներևոյթ արարա- ծոց , և ապա իբրև ածեմք 'ի վերայ թէ 'ի մի

տէր Յիսուս Քրիստոս , կարծիցէ ոք , թէ իբրև ոչ կարգաք մեք յերկնից և յերկրի իշխանութեան յերրորդ պատուի իմն զմիածինն զնեմք , յառաջագոյն քան զնորա անուանեալն , Հայր զԱստուած անուանեցաք . զի անդէն միանգամայն մինչ զՀայրն իմանամք , իմացուք և զՈրդին : Զի ՚ի մէջ Որդւոյն և Հօրն և ոչ մի ինչ անջրպետութիւն ՚ի ներքս մտանէ :

Որդ է այսուհետև Աստուած անուանեալ Հայր բազմաց . բայց իսկ յիսկութենէն ճշմարտիւ Հայր միածնի Որդւոյ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի : Ո՛չ եթէ ժամանակօք ինչ ստացեալ է զՀայրդ անուն , այլ միշտ էր Հայր միածնի Որդւոյ : Զի ոչ եթէ անորդի ոք էր յառաջ , և ապա խորհուրդ ՚ի մտի եդեալ Հայր եղեալ . այլ յառաջագոյն էր քան զժամանակս , քան զամենայն յաւիտեանս , և զՀայրութեան պատիւն յինքն ունէր , ՚ի նմա միայն քան յայլ պատիւս պերճացեալ : Նա ոչ եթէ անցից անցիւք ինչ Հայր եղեալ . և ոչ խառնիւ , և ոչ ՚ի տգիտանաց ինչ կասեալ , ոչ այլակերպեալ . “Զի ամենայն պարգևք կատարեալք ՚ի վերուստ են իջեալ ՚ի Հօրէն լուսոյ . ուստի չիք ինչ բնաւ ամենևին այլակերպաց ինչ փոփոխումն , այլ կամ այլամտաց ինչ ստուերագիր,, : Հայր կատարեալ՝ կատարեալ Որդի ծնաւ : Զամենայն ինչ ՚ի ձեռն տայ ծննդեանն . “Ամենայն ինչ տուաւ ՚ի Հօրէ իմմէ,, . և փառաւորեալ ՚ի միածնէ անտի . ես , ասէ , “Պատուեմ զՀայր իմ,, . և դարձեալ այլուր ասէ , “Որպէս ես

զՀօր պատուիրանն պահեցի, և կամ և մնամ 'ի նորուն սէրն„ ։ Ասացուք և մեք նման առաքելոյն “Օրհնեալ է Աստուած և Հայր տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. Աստուած ողորմութեան, և տէր գթութեանց, և դիցուք ծունր առ Հայր տեառըն, ուստի ամենայն նահապետութիւնք յերկինս և յերկրի անուանեալ են. և փառաւոր առնեմք զնա 'ի ձեռն միածնին. զի որ յուրաստ է 'ի Հօրէ, յուրաստ է և յՈրդւոյ. և որ խոստովանի 'ի Հայր, խոստովանի և յՈրդի, և զՀայրն յինքն ունի. զի գիտէ, եթէ տէր Յիսուս Քրիստոս է 'ի փառս աստուծոյ Հօր„ ։

Արդ երկիրպագանեմք մեք Հօրն Քրիստոսի, որ երկնից և երկրի արարիչն է. Աստուած աբրահամու և սահակայ և յակովբայ, որոյ 'ի պատիւ եւս առաջին տաճարն որ աւանիկ ընդդէմ մեր կայ՝ շինեցաւ ։ Զի ոչ եթէ յանձն առնումք զՀերեսիովտացն, որ զՀին կտակարանսն 'ի Նորոյ աստի քակեն, այլ հաւատամք 'ի Քրիստոս, որ ասաց վասն տաճարին. ասէ, “Ոչ գիտէիք, եթէ 'ի տան Հօր իմոյ պարտ է ինձ լինել„. դարձեալ ասէ. “Ի բաց առէք զայդ աստի, և մի՛ առնէք զտուն Հօր իմոյ տուն վաճառաց„ ։ Յայսմանէ ճշմարտիւ գիտեմք զտաճարն զառաջին, որ յերուսաղէմ է, տուն Հօր իւրոյ անուանեալ ։ Ապա թէ ոք 'ի թերահաւատութենէ դարձեալ վկայութիւնս ինչ խնդրէ 'ի մէնջ վասն Հօրն Քրիստոսի. եթէ նոյն Հայր է Քրիստոսի, որ և ամենայն աշխարհացն հաստատիչն. 'ի նորուն իսկ բե-

բանոյ լուիցէ զի ասէ . «Ո՞չ, ասէ, երկու ճնճղուկ դանկի միոջ գտանին , և մի 'ի նոցանէ ոչ անկանի յերկիր առանց Հօր ձերոյ , որ յերկինս է . Եւ հայեցարո՛ւք , ասէ , ընդ թռչունս երկնից , ոչ սերմանեն , և ոչ ժողովեն . և Հայրն ձեր երկնաւոր կերակրէ զնոսա» ։ Եւ զի ասէ . «Հայր իմ երկնաւոր մինչև ցայսօր գործէ , և ես գործեմ» ։

Նաև զի մի՛ ոք կամ 'ի մտաց թեթևութենէ , կամ 'ի բարուց անկարգ ընթացութենէ արանց արդարոց համեմատ համարիցի զՔրիստոս , յասելն իւրում , թէ «Երթամ առ Հայր իմ , և առ Հայր ձեր» ։ Բարւոք է և զայս պատուիրան տալ նմա յառաջագոյն . եթէ Հայր անուն մի է , այլ բազում է զօրութեանցն հաստատութիւն ։ Եւ զայս ինքնին տէր մեր Յիսուս Քրիստոս գիտէր , զի ասաց . Երթամ ես առ Հայրն իմ , և առ Հայր ձեր . այլ բաժանեաց և ասաց նախ զիւր Հայրն , որ բնութեամբ իսկ էր . և ապա ած 'ի վերայ և Հայրն ձեր , որ պատուաստին է ։ Թէպէտ և ասել ևս արժանի եղաք յաղօթս մեր . թէ «Հայր մեր, որ յերկինս», այլ այն 'ի մարդասիրութենէն պարգևք ։ Զի ոչ եթէ 'ի բնէ յերկնաւոր 'ի Հօրէ անտի ծնեալ Հայր կոչեմք զնա , այլ 'ի ծառայութենէ յորդեգրութիւն հայրենի շնորհօք 'ի ձեռն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի , որ սրբութեամբ Հոգւոյն փոփոխեցաք . այնչափ մարդասիրութեամբ նորա արժանի եղեաք ասել , Հայր մեր յերկինս ։

Ապա թէ ոք կամիցի ուսանել , զինչ օրինակ

Արդ Հաւատամք 'ի մի աստուած Հայր ան-
քնին յանպատում . զոր 'ի մարդկանէ ոք երբէք
ուրեք ո՛չ կարաց տեսանել , և ո՛չ այլ տեսանէ [5] .
բայց միայն միածինն պատմեաց վասն Նորա . զի որ
յԱստուածոյն էր , Նա եւեթ զԱստուած : "Զորոյ
զերեսս , ասէ, յամենայն ժամանակի տեսանեն հրեշ-
տակք յերկինս" : Տեսանեն ըստ իւրաքանչիւր չա-
փոյ կարգացն , այլ յստակապէս տեսիլն Հօր՝ Որդ-
ւոյ միայն պահեալ է :

Այս չափ բանիցս իբրև հասի , զառաջին
բանսն յիշեցի , յորում Աստուած հայր մարդկան
անուանեցաւ . մեծապէս ընդ մարդկան ժլատու-
թիւն [6] զարմացեալ եմ : Որպէս թէ զիա՞րդ Աս-
տուած անհնարին սքանչելի մարդասիրութեամբն
կոչել մարդկան հայր չգարշեցաւ . երկնաւորն երկ-
րաւորացս , յաւիտենականն ժամանակաւորացս ,
որ զաշխարհս ամենայն 'ի բուռն իւրում ունի , և
երկրաւորքս որպէս զմարախ են : Իսկ արդ մար-
դիկ թողեալ զերկնաւոր զՀայրն՝ փայտին ասացին
հայր իմ ես դու . և քարին իսկ ասացին , քո իսկ
ծնեալ է :

Արդ ինձ այսպէս թուի , թէ առ այն մարդ-
կութիւն իսկ ասացեալ է սաղմոսերգին , թէ "Մոռա
զժողովուրդ քո և զտուն հօր քո" . զոր դու քեզէն
քեզ ընտրեցեր հայր առնել քում կորստեանն :
Այլ ո՛չ եթէ զփայտ և զքար միայն , այլ և
ոմանք զսատանայ իսկ իշխեցին առնել հայր , զո-
գեկորոյսն զապականիչն , առ որս խստագոյն կշ-
տամբութեամբ ասէր տէր մեր . "Դուք , ասէ ,

զգործս Հօր ձերոյ գործէք„ , որ ոչ եթէ իսկութեամբ է ձեր Հայր, այլ խաբէութեամբ ։ Զի զոր օրինակ աստուածպաշտութեան վարդապետութեամբն պաւղոս Հայր կորնթացւոցն կոչեցաւ, նոյնպէս և սատանայ՝ որ կամօք իւրեանց ՚ի Հնազանդութեան կային նմա, Հայր կոչեցաւ ։ Այլ զայն ոչ առնումք յանձն, որ չարաչար ընթեռնուն զասացեալն, եթէ յայսմանէ իսկ գիտեմք զորդիսն Աստուծոյ, և զորդիսն սատանայի . որպէս թէ իցեն ոք՝ և այրիցեն, և ՚ի բնութենէ մարդկութեան իցեն՝ և կորստեան գտանիցին ։ Զի ոչ եթէ ՚ի Հարկէ, այլ ՚ի կամաց կամակարութենէ յայնպիսի որդեգրութիւն գամք . և ոչ անդրստին ՚ի բուսոյ բարուցն յուդա մատնիչ էր, և որդի կորստեան և սատանայի . զի եթէ այնպէս էր, ընդէ՞ր յանուն Քրիստոսի նա զդևս Հանէր, զի սատանայ զսատանայ երբէք ոչ մերժէ . և ոչ դարձեալ պաւղոս ՚ի Հալածչութենէ անտի ՚ի քարոզութիւն փոփոխէր . այլ ինքն իշխան է որդեգրութեան, որպէս ասէ յովՀաննէս . “Որք ընկալան զնա ասէ, ետ նոցա իշխանութիւն, զի որդիք Աստուծոյ բարձրելոյ կոչեսցին, որք Հաւատացին յանուն նորա„ ։ Զի ոչ եթէ յառաջ քան զՀաւատս, այլ ՚ի Հաւատոց անտի կոչելոյ որդիք արժանի եղեն անձնիշխանութեամբ ։

Իսկ արդ՝ որովՀետև զայս գիտեմք, Հոգեպէս շրջեսցուք, զի որդեգրութեան արժանի լիցուք . զի որ միանգամ Հոգևորութեամբ շրջին, նոքա են որդիք Աստուծոյ ։ Զի ոչինչ է օգուտ մեզ զանուն

միայն կոչել քրիստոնէութեան, եթէ ոչ և գործքն վկայիցեն ։ Զի ոչ է արժան մեզ լսել զայն, “Եթէ որդիք էիք աբրահամու, զգործս աբրահամու գործէիք” ։ Զի եթէ մեք հայր կոչեմք զաստուածն զանաչառն ’ի դատաստանի, որ դատի ըստ իւրաքանչիւր գործոց, երկիւղիւ Աստուծոյ ’ի պանդխտութեան ժամանակիս մերում գնասցուք ։ Ոչ զաշխարհ սիրելով, և ոչ զայն՝ որ յաշխարհէ է. զի թէ սիրէ ոք զաշխարհ, ոչ գոյ սէր Հօր ’ի նմա ։ Իբրև որդիք սիրելիք փառս այնմ որ յերկինսն է, գործովքն բարեօք արձակեսցուք ։ “Զի տեսցեն զգործս ձեր բարիս, ասէ, և փառաւորեսցեն զՀայր ձեր, որ յերկինս է” ։ Զհոգս մեր ’ի նա ընկեսցուք. “Զի գիտէ, ասէ, Հայր ձեր, զինչ պիտոյ է ձեզ” ։

Արդ որպէս պատուեմք մեք զՀայր մեր երկնաւոր, պատուեսցուք և զհայրն մեր զայն, որ յերկիրս է. քանզի յայտնապէս յօրէնս և ’ի մարգարէս տէր ինքնին հրամայեաց և ասէ. “Պատուեա զհայր քո, ասէ, և զմայր քո, զի քեզ բարի լիցի, և երկայնաւուրս լիցիս դու ’ի վերայ երկրի” ։ Պատուիրանիս այսմիկ լուիցեն այնոքիկ առաւել, որ հարս իւրեանց արարին, և մարս իւրեանց ստացան ։ Որդիք ունկնդիր լերուք հարց և մարց ձերոց ամենայնիւ, զի այս է հաճոյ տեառն ։ Զի ոչ եթէ ասաց տէր մեր, եթէ “Որ սիրէ զհայր իւր և զմայր իւր, չէ ինձ արժանի”. մի՛ զբարիոք կարգեալն և զգրեալ ’ի տգիտութենէ շարաչար ընթեռնուր. այլ անգէն եդ առնմին և

ասէ . «քան զիս» ։ Զի յորժամ հարք երկրաւորք Հօրն որ յերկինս է , վասն խորհրդովք ընդդէմ կայցեն , յայնժամ պարտ է բանիւդ այդմ ընդդէմ երթալ ։ Այլ յորժամ յաստուածպաշտութիւն անդր նոքա զմեզ ոչ խափանեսցեն , 'ի ժրխտութիւն եկեալ եմք , և որ 'ի մեզ երախտիքն իցեն մոռացեալք արհամարհիցեմք զնոսա . յայնժամ պատգամդ այդ մուտ գտանէ թէ , «Որ հայհոյեսցէ զհայր իւր կամ զմայր , մահու մեռցի» ։

Քրիստոնէից բարեպաշտութիւն լի արութեամբ [8] այս է , առաջին պատուել զհայր և զմայր իւր , և դարձ փոխարինի առնել ծնչաց իւրեանց . և ամենայն զօրութեամբ առաջի նոցա հանգիստ մատուցանել ։ Զի եթէ մեծամեծ ինչ վաստակս առ նոսա վաստակեսցուք , սակայն առ ծնանել անդր նոցա զմեզ , մեք ծնանել զնոսա չկարեմք ։ Զի նոքա 'ի մէնջ հանգիստ գտեալ՝ և յերախտիս վայելեալ՝ օրհնութեամբք իւրեանց հաստատեսցեն զմեզ իբրև զխարսխիւն [9] յակովք , որ իմաստութեամբն խելօք յափշտակեաց զօրհնութիւնս ։ Արդ զմեր բարեաց զբարերարութեան խորհուրդս Հայրն, որ յերկինս է , ընկալցի . և արժանաւորս արասցէ ծագել միշտ մեզ յարքայութեանն երկնից . նմա փառք և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից . ամէն ։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

1. Օրհնեալ է միահեծան ։
2. Այլ օրհնեալ զաւուրս նման Յաւենին ։
3. Յօրհնեալսն պաշտօնէր 'ի խնամել զամենեսին ։
4. Այսօրհնեալ՝ Հարևանցի ։
5. Յոյնն և փողագիրն շունն և ոչ այլ տեսանէ ։
6. Օրհնեալ է վատութիւն ։
7. Յօրհնեալսն նոյնպէս և սատանայ պաշտօնէր . զոր 'ի յաւանդականէն յաւելեալ յամբողջութենէն իմաստից ։
8. Օրհնեալ է արդարութեամբ ։
9. Օրհնեալ է զխաբոխիկն ։

ԿՈՉՈՒՄՆ ԸՆԾԱՅՈՒԹԵԱՆ ՈՒԹԵՐՈՐԴ

Յամենայնի. և ընթերցուած յԵրեմիայէ. «Աստուած մեծ խորհրդովք և հզօր գործովք. ամենակալ մեծ անուն տէր», այլովքն հանդերձ:

՚Ի հաւատալոյ անտի յԱստուած զամենայն բազմաստուածոցն մոլորութիւնս կարծեմք. զզէնս զայս առեալ ՚ի ձեռն ունիմք առ հեթանոսս և առ ամենայն թշնամիս հերետիկոսացն զօրութիւնս: Այլ յորժամ յաւելումք եթէ ՚ի մի աստուած Հայր, ընդ այնոսիկ որ ՚ի թլփատութենէ անտի են՝ մաքառիմք. որ ուրացեալ են ՚ի միածնէ Որդւոյն աստուծոյ. զի որպէս ասացաւ՝ յերեկի աւուրն, որ մինչև պարզեալ էր վասն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, յաւել անդ թէ Հայր, անդէն յայտ արարաք, թէ զի՞նչ է Հայր, եթէ ոչ Որդւոյ Հայր: Զի զոր օրինակ իմանամք թէ Աստուած է, սոյնպէս իմացուք թէ Որդի գոյ: Դարձեալ և յաւելումք եթէ ամենակալ է. այլ զայս առ հրեայս, և առ հեթանոսս և առ ամենայն հերետիկոսացն, ասեմք:

Որ ՚ի հեթանոսաց ոմանք ասացին, եթէ

շունչս աշխարհիս աստուած է. և այլք ասացին, թէ իշխանութիւն նորա յերկինս միայն է, և յերկրի ինչ ոչ է: Եւ ոմանք մոլորեցան յետ նոցա՝ չարաչար բան 'ի գործ արկեալ, զի ասէ. «Եւ ճշմարտութիւն նորա մինչև յամպս», իշխեցին զանուանս նորա և զդարմանս երկնիւք և ամպօք չափ փակեալ, և մոռացան զբան գրոյն, զի ասէ. «Թէ ելանեմ յերկինս, դու անդ ես. թէ իջանեմ 'ի դժոխս, և անդ 'ի մօտ ես»: Զի եթէ բարձրագոյն ինչ քան զերկինս չէք, և թանձրագոյն ևս քան զերկիրս դժոխք են, որ 'ի ներքոյ քան զերկիրդ հաստ և յայտ է, եթէ զերկիրս ամենայն ինքն ունի:

Իսկ որդիքն հերեսիովտացն դարձեալ ամենևին և գիտեն իսկ ոչ զմի ամենակալ Աստուած. զի ամենակալ այն է, որ ամենայնի իշխէ: Իսկ որ ասենն, թէ այլ ոմն է, որ ոգւոց տէր է. և այլ ոմն է, որ մարմնոց. ոչ զմի 'ի նոցանէն կատարեալ տէր ճանաչեն առ երկոցունց թերութեան: Զի որ ոգւոցն իշխանութիւն ունի, և մարմնոցն չունի, զիա՞րդ է ամենակալ. և որ մարմնոցն տէր է, և ոգւոցն չունի իշխանութիւն, զիա՞րդ է ամենակալ: Այլ յայտ յանդիմանութեամբ կշտամբէ զնոսա տէր, զի ասէ. «Երկերուք, ասէ, յայնմանէ, որ կարողն է զոգի և զմարմին կորուսանել 'ի գեհեն»: Եթէ ոչ ունէր իշխանութիւն երկոցունց, զիա՞րդ 'ի պատիժ պատուհասի տայր զերկոսեան: Այլ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. զիա՞րդ կարող լինէր զօտար մարմինն առեալ արկանել 'ի գեհեն, եթէ ոչ նախ կապեսցէ զհզօրն, և ապա զինչս նորա աւար հարկանէ:

Այլ գիրք սուրբք և հրամանք ճշմարտութեան մի Աստուած գիտեն ամենակալ ամենայնի. որ զօրութեամբ ամենեցուն յաղթէ, բայց ներէ բազմաց վասն կամաց: Յաղթող է և 'ի վերայ կռապաշտից, և համբերէ նոցա վասն մարդասիրութեան իւրոյ: Հզօր է նա քան զարհամարհոտս հերետիկոսաց, այլ ներէ վասն երկայնմտութեան իւրոյ: Հզօր է նա և 'ի վերայ սատանայի, այլ ներէ վասն երկայնմտութեան իւրոյ. իբր ոչ եթէ առ տկարութեան ներէ՝ իբրու պարտեալ ինչ 'ի նմանէ, զի նա սկիզբն իսկ է ստեղծուածոյ տեառն արարեալ խաղալիկ լինել, ոչ նմա՝ զի չէ արժանի, այլ հրեշտակաց նորա, զի նոյնպէս արարածք են իբրև զնա. այլ թոյլ ետ նմա կեալ, և կեայ. զի երկու իրք կատարեսցին. մի նուազ զի ինքն առաւել ծանակեսցի 'ի պարտութիւն մատնեալ, և զի մարդիկ պսակեսցին, որ յաղթեսցեն նմա: Զի զոր օրինակ զեղբայրատեցութեան բարսն 'ի հարազատացն յովսեփայ 'ի կարգս օրինակի առնու իւրոց խորհրդոցն. թոյլ ետ նոցա վասն ատելութեան վաճառել զեղբայրն. պատրաստեաց հնարս, զի թագաւորեսցէ զոր կամէրն: Նոյնպէս թոյլ ետ սատանայի մարտնչել, զի յաղթեսցեն նմա մարդիկ և պսակեսցին: Զի յորժամ յաղթուննն [1] կանգնեալ լիցի, մեծապէս ծանակեսցի նա 'ի վատթարաց անտի 'ի պարտութիւն մատնեալ. և մարդիկ մեծապէս փառաւորեսցին, զի զայն որ երբեմն հրեշտակ ընդ հրեշտակսն էր, յաղթեցին, և ընդ ոտամբ կալան:

Արդ յայտ եղև, եթէ ոչինչ պակասութիւն զօրութեանցն աստուածութեան: Զի վասն նորա ասէ գիր, թէ «Ամենայն ինչ ծառայ քո են». ամենայն ինչ արդարև ծառայ է նորա. բայց միայն որ որդին է, զի զատ է յամենայնէ: Նա ամենայն ծառայ է, 'ի ձեռն միոյն ծառայ է տեառն, զի նա տէր է ամենայնի: Արդ յաղթական է ամենայնի Աստուած, և ներքէ ամենայնի. սպանողաց և աւազակաց, և պոռնկաց վասն երկայնմտութեան իւրոյ, զի արարեալ և հաստատեալ և կազմեալ է ժամանակս, յորում հատուսցէ իւրաքանչիւր ըստ գործս իւրեանց: Զի որ երկայնատուրցն առին զապաշխարութիւն, և անապաշաւ սիրտ կալան՝ մեծապէս դատապարտեսցին: Թագաւորք են մարդկան, որ յերկրի թագաւորեալ են, այլ ոչ եթէ առանց 'ի վերուստ իշխանութեան: Զայս բան 'ի փորձ գիտաց և Նաբուգոդոնոսոր արքայ [2], որ ասաց. թէ «Արքայութիւն նորա արքայութիւն յաւիտենից, և իշխանութիւն նորա ազգաց մինչև յազգս»:

Ո՛չ է մեծութիւնդ կամ ոսկին, կամ արծաթն սատանայի, որպէս և ոմանք կարծեցին. զի գրեալ է, ասէ. «Հաւատացելոյն է աշխարհս ամենայն ընչիւք հանդերձ. իսկ թերահաւատին և ոչ դանկ մի»: Արդ չիք ոք թերահաւատագոյն քան զսատանայ: Նա յայտնապէս ասէ տէր մեր 'ի ձեռն մարգարէին. «Իմ է ոսկիդ, և իմ է արծաթդ». արդ դու 'ի բարին միայն վարեա՛, և ոչ է բիծ արծաթդ: Ապա թէ դուն զբարին 'ի չար վարես, յայնժամ թէպէտ և ոչ կամիս, ածես, տանիս, բերես, դնես, կուտես

զմեղսն առ դուրսն արտաքսին · ամբարշտութեան է գործդ : Գոն հնարք եւ ընչիւք արդարանալ · "Քաղցեալ էի, ասէ, եւ տուք ինձ ուտել" · ապաքէն եւ յընչից է : "Մերկ էի, ասէ, եւ զգեցուցէք զիս" · ապաքէն 'ի գոյէ անտի է : Իսկ արդ կամիս գիտել, թէ կարող է լինել դուռն արքայութեան երկնից կարասի, "Վաճառեա, ասէ, զինչս քո՝ եւ տուր աղքատաց · եւ ստասցիս դու քեզ գանձս յերկինս" :

Այս ամենայն վասն հերետիկոսացն ասացաւ, որ նզովեն եւ անիծանեն զինչս եւ զստացուածս, եւ զմարմինս : Այլ ես ոչ իբրեւ զծառայ կամիմ զքեզ, թէ իցես կարասւոյ · եւ ոչ իբրեւ զթշնամի հալածել յարարածս Աստուծոյ, որ քեզ 'ի սպասաւորութիւն տուեալ է : Արդ մի երբէք ասեր դու, եթէ սատանայի են գանձքդ · արդ թէպէտ եւ ասիցէ նա, թէ "Զայս ամենայն քեզ տաց, զի ինձ տուեալ է" · գոյ հնար եւ անարգել զբանս նորա, զի ստոյն եւ հաւատալ չէ արժան : Այլ թէպէտ եւ տագնապեցաւ նա 'ի ժամանակի անդ 'ի զօրութենէ ճշմարտութեանն, բան մի ասել արդար · ոչ ասաց թէ զայս ամենայն քեզ տաց, զի իմ է · այլ ասէ, զի ինձ տուեալ է · ոչ եթէ զիշխանութիւնն իշխեաց յինքն հանել, այլ զոր յանձն արարեալ էր նմա, զայն մատակարարել խոստացաւ : Այլ 'ի ժամանակի խնդիր լիցի, սուտ խօսեցաւ, թէ արդար :

Արդ՝ այսուհետեւ մի է Աստուած Հայր ամենակալ, զոր իշխեցին մանկունք հերետիկոսացն հայհոյել · զի իշխեցին հայհոյել զտէր սաբաւովթ, որ նստի 'ի քրովբէս · զի իշխեցին հայհոյել զադո-

նայ տէր . իշխեցին հայհոյել, որ 'ի մարգարէսն ամենակալն է զհայր տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի : փախիցուք մեք 'ի բազմութենէ աստուածոցն . փախիցուք յամենայն հերեսիովտացն . և ասասցուք ըստ բանին յովհայ . “Ա՛ռ տէր ամենակալ կարդասցուք, որ առնէ զմեծամեծ սքանչելիս, փառաւորեալս, անքննելիս, որոց ոչ գոյ թիւ,, : Նշ-զայն զի ասէ . “Ա՛մենակալին յամենայնի փառք և պատիւ,, : Նորա են փառք և պատիւ. յաւիտեանս յաւիտենից . ամէն :

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

1. Օրինակ ի յաղթութիւն ։
2. Յօրինակէն ասորւոց ։

ԿՈՉՈՒՄՆ
ԸՆԾԱՅՈՒԹԵԱՆ
ԻՆՆԵՐՈՐԴ

Յարարիչն երկնի և երկրի երևութից և աներևութից ա-րարածոց. Նա ընթերցուած յօժարեայ, որ ասէ. «Ո՛վ է դա, որ թաքուցանէ յինէն զխորհուրդս, և ծածկեցէ զբանս 'ի սրտի. համարի թէ յինէն ծածկեսցէ ինչ». այլովքն համբերէյ:

Մ՝արմնաւոր աչօք տեսանել ումեք զԱստուած ան-հնար է, զի զանմարմինն մարմնաւոր աչօք տեսանել ոք ոչ կարէ. և վկայէ այսմիկ ինքնին միածին Որ-դին Աստուծոյ, և ասէ. «Զաստուած ոչ ոք ուրեք երբէք ետես»: Զի թէպէտ և զայն ոք ասէ, որ գրեալն է յեզեկիէլ, եթէ ետես եզեկիէլ. սա-կայն դու ա՛ղէ զայն տե՛ս, զի՞նչ ասէ գիր: «Տեսի, ասէ, զնմանութիւն փառաց տեառն»: Ո՛չ եթէ զնոյն ինքն զտէր, այլ զնմանութիւն փառաց. և զնոյն ինքն աւասիկ զփառսն ոչ կարաց տեսանել, այլ զնմանութիւն փառացն միայն. և անդէն յեր-կիւղէ անտի կործան 'ի վերայ երեսաց անկաւ յեր-կիր: Իսկ արդ եթէ նմանութիւն փառաց միայն երևեալ՝ այնչափ շտապ տագնապի հասուցանէր մարգարէիցն, եթէ զնոյն ինքն զԱստուած յան-

դդնիցի ոք յօժարել տեսանել, ո՛չ և զկենդանութիւն իւր յանձնէ 'ի բաց թօթափիցէ. որպէս և ասացաւն, թէ «Ո՛չ ոք տեսանիցէ զերեսս իմ, և կեցցէ» կենդանի միօրեայ ժամանակի: Վասն այսորիկ ըստ մեծի մարդասիրութեանն Աստուած առագաստ իւրում աստուածութեանն ձգեաց զերկինս, զի մի՛ մեք 'ի կորուստ մատնեսցուք: Ո՛չ է իմ բանդ այդ, այլ մարգարէն ասաց. «Եթէ բացցես զերկինս, դողումն կալցի զլերինս, և հալեսցին»: Նա զի՞ զարմանաս, եթէ եզեկիէլ զնմանութիւն փառացն իբրև տեսանէր, կործան 'ի վերայ երեսաց իւրոց անկանէր. զի եթէ որ դանիէլին զաբրիէլն ծառայ տեսառըն երևեցաւ, և նա անդէն վաղվաղակի կործան 'ի վերայ երեսաց իւրոց անկանէր դանիէլ, մինչև բռնադատեաց զնա՛ հրեշտակն լինել ինքն 'ի նմանութիւն մարդոյ, ո՛չ իշխեաց տալ նմա պատասխանի մարգարէն: Իսկ արդ՝ եթէ գաբրիէլ երևեալ դողումն արկանէր մարգարէին, եթէ ինքն Աստուած երևեալ էր ըստ իւրում չափուն, որպէս և էն, ո՛չ ապա սատակէին ամենեքեան առ հասարակ:

Արդ յայտ եղև, եթէ զաստուածութեանն բնութիւն մարմնաւոր աչաց տեսանել անհնար է: Այլ 'ի գործոց անտի աստուածութեան իբրև 'ի տեսիլ իմն գալ նմանութեան, որպէս ասաց զգօնութիւնն. «Ի մեծութենէ, ասէ, գեղեցկութեան արարածոց՝ իբրև կարծեօք 'ի նմանութիւն արարիչն տեսանի»: Արդ ո՛չ ասաց թէ յարարածոց անտի արարիչն երևի, այլ եդ 'ի վերայ, թէ իբրև 'ի կարծեաց իւրաքանչիւր. զի այնչափ մեծ երևի

Աստուած, որչափ առաւելագոյն ևս տեսանես ով մարդ. և յորժամ մեծամեծ տեսլեամբք բարձրասցիս սրտիւ, այնչափ՞ ևս մեծամեծս իմանաս զԱստուծոյ:

Կամեցիս իմանալ, եթէ Աստուծոյ բնութեանն հասանել ոք ոչ կարէ, տես դու, զի՞նչ ասեն երեք մանկունքն 'ի մէջ հնոցին հրոյ ընդ օրհնելն զԱստուած. «Օրհնեալ ես, որ նստիս 'ի վերայ քերովբէից, և տեսանես զանդունդս խորոց» [3]: Նաև եզեկիէլ մարգարէ ասէ. և զպատմութիւն նոցա արար ըստ կարի իւրում, և ասէ. չորք երեսք միոյ, մի մարդոյ, մի առիւծու, մի արծուոյ, մի ցլու. և զի ասէ ութ թեւք միոյ, աչք նոցա յամենայն կողմանց, և զի ասէ. իւրաքանչիւր 'ի ներքոյ անուոյ 'ի չորեցունց կողմանց: Եւ սակայն ըստ մարգարէին պատմութեան ոչ և մեք կարող լինիմք յընթեռնլոյ անտի հասանել զօրութեան: Ապա թէ զաթոռոցն պատմել ոչ մարթեմք, զաներևոյթն և զանպատումն որ նստի 'ի վերայ աթոռոցն Աստուած՝ պատմել զիարդ մարթասցուք: Արդ յայտ է թէ քննել զբնութիւն աստուածութեան անհնար է, այլ զփառս տալ հնար է, և արժան է:

Այլ զայս ասել ձեզ վասն հաւատոցն նման համարեցայք, վասն այնորիկ զի ասեմք, եթէ հաւատամք 'ի մի Աստուած յարարիչ երկնից և երկրի երևոյթ և աներևոյթ արարածոց. զի մեզ յուշ լիցի, թէ որ Հայր տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի է, նա ինքն է որ արար զերկինս և զերկիր. և զի զգոյշ լիցուք վասն այսր և անդր խոտորմանց անհաստատ հերեսիով-

տացն, զորոց և զարմանալ իսկ արժան է. զի իշխեցին չարաչար պատմել զճարտարապետն այնր մեծի աշխարհի, որ՝ հայելն հային մարմնաւոր աչօք, և զաչս մտաց կուրացեալ բարձեալ բերեն։

Օ՜հ զի՞նչ մեզադիր կարեն լինել մեծի արարչութեանն Աստուծոյ, որոց պարտ և պատշաճ էր զարմանալ ընդ կուտակութիւն երկնից. որոց պարտ և պատշաճ էր երկիրպագանել այնմիկ, որ կանգնեաց, հաստատեաց, կացոյց զերկինս իբրև զկամար, որ 'ի ծորան ջուրցն բնութենէ անտի անշարժ և անէջ զերկինս հաստատեաց։ "Այլ ասաց Աստուած, ասէ, եղիցի հաստատութիւն 'ի մէջ ջուրց„. և հաստատեցան, և ոչ անկանիցին։ Արդ ջուր են երկինք և հրեղէնք, որ 'ի նմա հաստատեալ են արեգակն և լուսին և աստեղք. և արդ զի՞արդ հրեղէնք ընդ ջուրս ընթանան։ Ապա թէ ոք վասն թշնամութեան հրոյն և ջուրցն երկմտեսցի, յիշեսցէ նա զհուրն, որ 'ի ձեռն մովսիսի յերկրին եգիպտացւոց բորբոքէր կիզմամբ 'ի մէջ կարկտին, և տեսցէ նա զԱստուծոյ զանչափ իմաստութիւն արարչութեանն։ Վասնզի պիտոյ էին ջուրք յարդիւնարարութիւնս երկրիս. ջրեղէնս հաստատեաց զերկինս 'ի վերուստ, զի յորժամ յորդահոս անձրևաց կարօտեալ իցէ երկիրս, պատրաստեալ գտցի բաւական լինել 'ի բարուց իւրոց արբուցանել երկինք զերկիր։

Իսկ ո՞չ են սքանչելիք բնաւ հայել յարարչութիւն արեգականն, զի իբրու փոքր ինչ անօթ* զիւրեաւ ածեալ յարևելից մինչև յարևմուտս ար-

ձայնէ զճաճանչ ճառագայթից լուսոյ իւրոյ ընդ երկիր ամենայն. որոյ զայգուն ճաճանչ լուսոյ նկարէ ճառագայթից, որպէս և ասաց սաղմոսերգն. «Նա ինքն որպէս զփեսայ՝ զի ելանէ յառագաստէ իւրմէ». զի զզուարթաճաճանչ և զքաղցրանուագ առաջին լուսոյն իւրոյ 'ի մարդիկ նկարէ երևեալ: Որ ընդ արշաւելն նորա 'ի միջօրեայ ժամանակին՝ 'ի փախուստ 'ի Թագուստ տագնապիմք վասն կիզման նշողիցն:

Ընդ արևելս զուարճացեալ քաղցրացեալ իբրև փեսայ անձկացելոց երևի: Բայց ա՛ղէ դու տե՛ս զմատակարարութիւն նորա, մանաւանդ թէ ոչ նորա, այլ որ 'ի ձեռն նորա զարշաւանս նորին հաստատեաց. զի՞րդ 'ի ժամանակս ամառայնւոյ բարձրացեալ զկուտակօքն երկնից երկայնագոյն ձգտէ զչափ տունջեան առ ժամանակս գործոց որդւոց մարդկան, և 'ի ժամանակս ձմեռայնւոյ կասէ յընթացից, զի մի 'ի ցուրտ աւուրս երկայնեսցին ժամանակք աշխատութեան. այլ զի և գիշերք երկայնեալ առ 'ի հանգստենէ գործակից լիցին մարդկան, լինիցին գործակից և առ 'ի պտղաբերութենէ արդեանց երկրիս հաստատութեան: Բայց դու ա՛ղէ տե՛ս, զի՞րդ կարգաւ ձեռնտու լինին միմեանց աւուրք տունջեան և գիշերոյ երկայնմամբ ամառայնւոյ, և կարճմամբ ձմեռայնւոյ. մինչև զարմանալ ասել սաղմոսերգին վասն նոցա. «Օր աւուր բղխէ զբան, ասէ, և գիշեր գիշերոյ ցուցանէ զգիտութիւն»: Զի խուլակոյր հերետիկոսացն իբրև բարբառով գոչեն, և ցուցանեն գեղեցիկ կարգաւորութեամբն,

եթէ ոչ այլ ոք է արարիչ և հաստատիչ, բայց միայն Աստուած։

Այլ մի՛ ոք ամենևին ունկնդիր լիցի ոմանց, որ ասեն. այլ զոմն լուսոյ արարիչ, և այլ զոմն խաւարի։ Յուշ լիցի քեզ բանն եսայեայ մարգարէի, որ ասէ. «Ես եմ Աստուած, որ հաստատեցի զլոյս, և արարի զխաւար»։ Ո՞վ զբաղնուս յանձն քո այր դու, զի՞ տաղտկաս, զի՞ թախծիս ընդ ժամանակս հանգըստեան, որ քեզ տուեալ է։ Ո՛չ գոյր հանգիստ ծառայից 'ի տերանց իւրեանց, եթէ ոչ խաւարն 'ի հարկէ հասուցանէր զժամանակն։ Տեսանես, զի՞որդ բազում անգամ աշխատեալք տունջեանն, գիշերի զհանգիստ գտանեն։ Որ երեկն աշխատեալք տունջեանն ընդ առաւօտս յարուցեալ զօրագոյն լիցին վասն գիշերոյն հանգստեանն. Այլ կամ զի՞նչ լաւ առ զգաստութիւն իմաստութեան քան զգիշեր. զի 'ի սմա զգիտութիւն իմաստութեան ընթերցուածոց, և զխորհուրդս աստուածութեանն քննեմք։ Իսկ երբ կցէ առաւել յերգս սաղմոսաց կամ 'ի պաշտօն աղօթից զմիտս ամփոփել քան գիշերի։ Կամ երբ երբէք բազում անգամ մերոյն իսկ մեղաց 'ի զղջումն եկեալ գտանիմք, եթէ ոչ գիշերի։ Արդ մի՛ լիցի մեզ չարաչար ընդունել զգեղեցիկն հաստատեալ. և մի՛ այլ արարիչ խաւարի ասասցուք, և այլ լուսոյ, և զայս փորձ իւրացն ինքնին ցուցանէ։

Ոմանց պարտ և պատշաճ էր նոցա ոչ միայն ընդ արեգական և լուսնի ընդ արարածս զարմանալ, այլ և ընդ գեղեցիկ պարզ և անդադար ընթացից արշաւանս աստեղաց, և զծագմանս իւրաքանչիւր.

յիւրաքանչիւր ժամանակի ։ Նոյն զիա՞րդ ոմանք հաստատեալ են 'ի նշանակս ամառայնոյ, և ոմանք 'ի նշանակս ձմեռայնոյ. և զիա՞րդ ոմանք ցուցանեն զժամանակս սերմանելոյ, և ոմանք ցուցանեն զսկիզբն նաւաց ընդ ծով գնացելոյ. և զիա՞րդ մարդիկն 'ի նաւին նստեալ 'ի վերայ անսահման ծփանացն ալեացն անդնդոց, և 'ի վեր յաստեղսն նայեցեալ, ուղղեն զանգէտն ճանապարհ ։ Վասն այսր իսկ իրաց բարւոք ասէ գիրն, ասէ. «Եւ եղիցին նոքա 'ի նշանակ ժամանակաց, ամսոց, և տարեաց». և ոչ յաստեղագէտս՝ և ոչ 'ի ծննդոց բարբանջմունս ։ Բայց դու տեսջիր, և զիա՞րդ լոյս ընդ տուընջեան գեղեցիկ մատակարարեալ ընդելուզանելով շնորհէ մեզ. զի ոչ եթէ յանկարծակի արեգակն ծագեալ երևի մեզ, այլ սակաւիկ մի ճաճանչ երևեալ ծագէ մեզ, զի բիբ ականն ընդելեալ բաւական լիցի հայել առ 'ի ճառագայթիցն արձակելոյ փայլմանցն երևեալ ։ Կամ զիա՞րդ խաւարն գիշերոյ մխիթար լինի առ 'ի փայլեալ լուսնին զօրութենէ ։

Արդ ո՞վ է հայր անձրևաց, կամ ո՞վ է որ ծնաւ զշիթս [6] ցօղոյ. կամ ո՞վ է որ զօդս թանձրացեալ յամպոց թանձրութիւնս, և եւս բռնաբարձ լինել յորդահոս անձրևացն սաստկութեան ։ Նոյն երբեմն ածէ 'ի հիւսիսոյ ամպս ոսկեճաճանչս, և երբեմն ածէ թանձրացուցանէ 'ի միագոյն [6] թանձրութիւն. և երբեմն ցրէ, սփռէ, զմիմեանսն թաւալեցուցանէ, և դարձեալ փոփոխէ 'ի պէսպէս կերպարանս երևելոյ. Ո՞վ է, որ կարէ յօրինել զթիւ ամպոց, վասն որոյ ասէ Յոբ. «Ո՞ գիտէ նա զընտրութիւն ամ-

պոց, ասէ, և Թուէ զամպս իմաստութեամբ,,: Այլ զի ասէ, "Ոչ պատառի ամպ 'ի ներքոյ նորա,,. այլ ամենայն կարգօք յերկիր իջեալ Թաւալի: Կամ ո՞վ է այն, որ եհան հողմն 'ի շտեմարանաց իւրոց. կամ ո՞վ է, որպէս ասացաքն, որ ծնաւ զշիթս ցօղոյ: Կամ յո՞յր արգանդէ ելանէ սառն, զի ջրեղէն են նիւթութիւնքն, և քարեղէն զօրութիւնքն. և երբեմն լինի ձիւնն իբրև զասր, և երբեմն արբանեակ է, ցանէ զմէգ և զմառախուղն իբրև զմոխիր: Երբեմն 'ի քարեղէն զօրութիւն փոփոխի, քանզի յեղյեղու զջուրն, որպէս և կամի: Մ՚եկնաւոր են բարք բուսոց ծննդեանն, և բազմապատիկ են զօրութիւնքն: Ջուր ինքն 'ի գինի այգեստանեաց փոխեալ՝ ուրախ առնէ զսիրտ մարդոյ. և ձէթ 'ի ձիթաստանաց բերեալ՝ զուարթ առնէ զերեսս մարդոյ: Դարձեալ 'ի հաց փոփոխեալ հաստատէ զսիրտ մարդոյն, սոյնպէս և 'ի պէսպէս պտուղ արարածոց մատակարարեալ բաշխի: Արդ յայսր ամենայնի վերայ արարածոց հայհոյել արժան է զարարիչն, եթէ երկիրպագանել Նմա:

Այլ այժմ դեռ չև եմ սկսեալ ասել զիմաստութեան Նորա զանհետևոյթն: Ա՛կ դու, նախ տես զգարունն, և 'ի նմին զծաղիկսն ազգի ազգի, առ 'ի միմեանց նմանութենէ բաժանեալ 'ի միմեանց յիւրաքանչիւր նմանութիւնս: Վարդի զկարմրութիւն, և շուշանի զսպիտակութիւն 'ի միոջէ ցօղոյ, 'ի միոջէ երկրէ: Արդ ո՞վ է, որ զընտրութիւն 'ի մէջ դնէ. կամ ո՞վ է, որ արարիչն է: Ա՛կ, տես դու զճշմարտութիւն 'ի միջէ հաստատութենէ ծառոյ. զիա՞րդ զկէսս 'ի նոցանէ 'ի հովանիս, և զկէսս 'ի նոցանէ 'ի

պտուղս ազգի ազգի բաժանեալ ցուցանէ: Այն ճարտարապետ է այգւոյ, և զիմն մի 'ի նոցանէ յարեաց 3 տուեալ է, և զիմն մի 'ի նոցանէ 'ի բոյս. և զիմն մի 'ի նոցանէ 'ի գնդակս, և զիմն մի 'ի տերևս. և միանգամայն զամենայն ողկոյզս խաղողոյ: Նա՛կ զարմացիր դու զերեսնգանն կեզևանօք զմիմեամբք պատելով, և սուէպ սուէպ առ միմեամբք զծունր կապելով, և տեսցես զգործ ճարտարապետին: Ի միջէ երկրէ ելանէ սողուն և գազան, երէ վայրի, փայտ և կերակուր, ոսկի և արծաթ, պղինձ և երկաթ և քար: Այն բոյս բարուց ծննդեան ջրոյ, և 'ի սմանէ ազգ թռչնոց երկնից, և ղողակաց ծովու. զի զոր օրինակ նոքա 'ի ջուրս ղուղին, սոյնպէս և սոքա ընդ օդս վերացեալ ընդ երկինս թռչին:

Այս ծով մեծ և անդորր, անդ սողուն որ ոչ գոյ թիւ: Ո՞ կարէ պատմել զձկանցն, որ 'ի նմա գեղեցկութեամբ զարդարեալ են: Ո՞ կարէ պատմել զմեծամեծ ձկանցն յաղթութիւնս, և կամ զերկակենդան շնչաւորացն զզօրութիւնս. զիարդ կեանք իւրեանց անդ 'ի ջուրս են, և աստ 'ի ցամաքի: Ո՞ կարէ զծովուն պատմել զխորութիւն անդնդոց, կամ զլայնութիւն 9 տարածման, կամ զանթիւ թիւս ալեացն զմիմեամբք կուտակելոց. սակայն հասեալ 'ի սահման զետղ առեալ կայ, վասն այսորիկ որ ասացն, եթէ «Յայդվայր եկեսցես, և ըստ այդ այլ մի՛ անցանիցես, այլ անդրէն յանձն փշրեսցին ալիք քո»: Որ յայտնապէս հաստատեալ կայ բանիւ հրամանի, որ ընթացեալ 'ի խորոց անդնդոց անտի ալեօք կուտակելովք, հասեալ 'ի ծագ և 'ի

գիծ սահմանաց իւրոց անդէն յանձն իւր թուլա-
եալ լուծանէ զզօրութիւն իւր ։ Յայտնապէս թու-
ղու նշան ; պարզը պահեալ զհեղեան զսահմանս ցա-
մաքին , երևեցուցեալ առատաց ամենեցուն զգի-
ծերն անցանել զսահմանօքն եղերովք ։

Ո՞ կարէ զմտաւ ածել խորհեալ զերայս բազմաց
ծննդեան զօդագնացն թռչնոց ․ զիմիք ոմանց ոմանց
լեզուքն ճռչողք և ճճուողք և կանչողք , և ոմանց
ազգի ազգի իբրև նկարք ճարտարաց յերփն երփն
փետուրս զարդարեալ են ․ և զիարդ ոմանք ճախ-
րեալ 'ի վեր քան զամենայն հաստատեալ կան 'ի
մէջ օդոյն թռուցեալ ․ զի յաստուածեղէն հրա-
մանաց անտի , « Տարածեալ զթևս իւր հաստատեալ
կայ բազէ հայեցեալ ընդ հարաւ » ։ Ո՞ կարէ 'ի մարդ-
կանէ բարձրացեալ զարծուի թռուցեալ ․ անտա-
նել 'ի բարձունս ։ Իսկ այդ եթէ զթռչնոց ան-
խօսիցն զնշան և զբարձրութիւն և զջերմ չկարեմ
տեսանել , զիմիք արարչին հասու լինել ջանաւ
խորհրդոց ։ Ո՞ է մարդ 'ի մարդկանէ ; որ զամենայն
գազանաց զխոհ անել զմեծ զանուանեն ․ կամ ո՞
է , որ զմտաւ ածել մարթ է զհրաշալիս նոցա
բարուցն բարեգիտութիւն ։ Որք ևեթ պղատա-
նացն ոչ զմիտս և ոչ զչափ մարթեմք իմանալ ;
զիարդ արարչին նոցա հասու լինել մարթեմք ։
Ո՞ հրաման եղ յԱստուծոյ , որ ասէ ․ « Բղխեսցէ
երկիր խաշն և գազան , և երէ վայրի , և սողուն
երկրի ըստ ազգի իւրում » ․ և ազգի ազգի բա-
րուց ծննդեամբք ․ 'ի միոջէ երկրէ միով հրամա-
նաւ բանիցն ճառք հաստատէին ուխար ընդանե-

յուն և տափուծ գեղջուկեր ։ Նոյն ազգի ազգի անասնոց զնացմունք նմանութիւն ունին ազգի ազգի բուսոց բարուց ծննդական մարդկան ։ Զի պարուէսն ցուցանէ զբարս ներգործող մարդկան , և օձն յայտ առնէ զբարեկամաց զժանկաւոր զհնազանդութիւն , և ձիոցն վրնջիւն զբերկրասիրողացն զխնդութիւն , և ժրագլուխ մրջիւնն գի զարթուցանէ զվաստակոցն զաշխատու-թիւն ։ Զի յորժամ երախտապարտութիւն Հեղգու-թեամբն և տաղտկութեամբն զանգիտեալ իցէ , յանբան անասնոց տեսանի ժրութենէ կշտամբեալ յանդիմա-նեսցի, որպէս և ասացին գիրք սուրբք. "Տե՛ս զմրջիւնն ո՛վ վատ, և նախանձեա՛ ընդ ճանապարհս նորա , և լե՛ր դու իմաստնագոյն ’ի ժրութեան,, ։ Զի իբրև Հայիս ընդ նմա, որ ’ի ժամանակի խուռն գանձէ զհամբարս իւր. և նախանձեսցիս և դու ընդ նմին գանձել և դու քեզ զպտուղ վաստակոց բարութեան ’ի ժամանակս Հանգերձելոց յաւիտենից ։ Դարձեալ ասէ . "Ե՛րթ դու առ մեղու անդր , և տե՛ս զի գործօն է,, . և զխորդ ’ի վերայ ամենայն ծաղկանցն թռուցեալ համբարս կուտէ խորտա, օգուտս նիւթիցն մեղուն քաղցրու-թեան . զի և դու շուրջ եկեսցես զգիրս սրբոց , և ’ի նոցանէ ընկալեալ զքաղցրութիւն , կարող իցես ասել . "Իբրև քաղցր են ’ի քիմս իմ բանք քո քան զմեղր բերանոյ իմոյ,,....

Արդ ո՞չ փառաւորել արժան իցէ զճարտարա-պետն ’ի վերայ դաստակերտացն ։ Իսկ արդ եթէ դու ո՛չ գիտես զամենայն արարածոց զզօրութիւն , արդ չարաչա՞ր են արարածք ։ Մի՛թէ զամենայն բանջարոց կարո՞ղ ես դու գիտել զհանգամանս պի-

տոյից ; և կամ զօգուտ մտօք եւ ի խնդրել , որ յամենայն այլում ընչաւորաց օգտից պաշտին ։ Այն տեսանելի է քո , թէ և 'ի թշուառութ գանձանաց իմեից և քարերից անդերեայք մանրդման յօգուտ և 'ի փրկութիւն մարդկան ։ Արկեր դու 'ի տեսանել [illegible] ; և ոչ մնացէ քեզ առեալ գիշակեր . երկեր դու 'ի տեսանել , և երեքայ նաւացին դքև շուրջ երկրն զգանիերի ։ Նաև այս սքանչելիք են մեծամորութե իմաստուն և տողումն գանձանայն զօրութիւն . զինքն քան զխելթյան որինգոյն ունի զխոսրթույ կարիքն , և կեա 'ի մանակս խորհրդոց ծանեկեալ ունին զզօրութիւնն , և կեցք 'ի մարդիկս խորհրդոց ։ Իսկ յօծ առըքայիկ ըմբույերկեսըն իբրում ունի զմերդանչական զօրութիւն ։

Որդ 'ի բաղմամբարտակ աշխարհաց անմանի իմաստջինք դու , զարարչին զզօրութիւն . Որդ երթէ զայսմամենայն ոչ գիտես , Ոչ կայ քո և խաբեութիւն ընդաւորացն . եկ զանգն անդրկէն դու , յանձն քո ; և 'ի քունն վեր . Համատարութիւն , անմահ խնամոքն զազգործ ճարտարապետին ։ Որդ զինչ բաղդեւամբ չէ մարդկի չքնաղ աշխարհի եղելոյ , անձկանօք կայ զմեզ քո 'ի քեզ , և ուխտ մեկնել յանձն քաղցր յանդգնաման զօրանի ։ Ի սեզբանն արգասն 'ի պղնձաւոյն մերկ երեսաց Հանդերձ ; նորա ոչ , եթէ մեկնան անհնարակից խորհրդ զօրանալ 'ի պղնձեաց [illegible] . [illegible] եթէ մամեն մեղաց պատճառք են , այլ որ փարեն չարաչար զմեռելոյն 'ի կորուստ յաւիտենից [illegible] է , մեծ խնամատարութեան տէր է ; [illegible] է , որ պատրաստեաց յօրհնութեան այսմն պարգևեաց . նա է , որ զմեծ շունչն 'ի նոսա ընծայեցեալ . նա է , որ նորոգեաց և

Ջրոց և ոսկերաց դիեղ Հայոց, մորթով և մարմնով և մաղով դիեղ զգեցուցեալ զարդարեալ։ Այլ անգէն իբրև ծնանին մանուկն առ նոսա՝ 'ի սրբեանցն զառաւտութեան աղօթս կանթանցն քնեալ։ Ո՜ խորհ մանուկն 'ի Հայոց անձեցեալ, այսպ յերկրաւորագութիւն փոփոխեալ, այսպ յայտ կատարեալ, այսպ 'ի ծերութիւն դարձեալ, և ոչ ոք կարէ Հասանել փոփոխմանն բնաւորութեան անձինն Հաստատութեան։ Ո՜ խորհուրդ կերպակերպն կեանցն արարածոցն, և կեանքն 'ի զանազանս մեծեալ խորոց, և կեան 'ի մարմին փոփոխիլն։ Ո՞վ է, որ զսկիզբն յանդուգն թռչելուն Հասանէ։ Ո՞վ է, որ զգիտութիւն աչաց արտասուանաց [illegible] ճարտարութեան զգուշացուսցէ փախչելոյ։ Ե՞վ [illegible] [illegible] աչացն, որբարչութեանն [illegible] ; [illegible] Հայքն պատմել, զերգ կարասցէ։ Ո՞վ է, որ զմի միայն շունչն ընդ [illegible] մարմինն արկցէ։ Տէրամբ, այդ զօրս [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ։ [illegible] [illegible] ընդ [illegible] [illegible] մանուկ, 'ի [illegible] և [illegible] [illegible] [illegible], և [illegible] [illegible] [illegible] և [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], և [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]։ Այլ 'ի [illegible] [illegible] և [illegible] [illegible] [illegible] զոր [illegible] [illegible] զանանել մարթասցես, 'ի բազմապատիկ գերեկ կութենէ արարածոց [illegible] [illegible] զարարիչն զննեալ, ծնունդ կենդանեաց՝ բարերարութեանցն, զարարիչն անհնարին արարածոց մատուցանել և բա-

նաւորացն երևոյթն և աներևոյթ արարածոց, միով մտօք, քաղցրաբարբառ լեզուով, անպակաս շըր-թամբք օրհնեսցես զԱ̈ստուած և ասիցես. «Որքև զի մեծ են գործք քո Տէր, զամենայն ինչ իմաստութեամբ արարեր»: Օ՛ ի Նմա փառք և պատիւ և մեծվայել-չութիւն և զօրութիւն այժմ և միշտ և յաւիտ-եանս յաւիտենից. ամէն:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

1. Յոյնն ունէ զանձն ։
2. Յօրինուածին պտղաբեր այնչափ ։
3. Աղէ ած զմտաւ զբնութիւն քերովբէից, և ապա զնստեալն 'ի վերայ նոցա քննեսջիր. յաւելու Յոյնն ։
4. Յոյնն իբրև փոքր ինչ անօթ զմեծ զօրութիւն զիւրեաւ ածեալ ։
5. Յօրինուածին շանթս ։
6. Օրինակ մի 'ի մթագոյն ։
7. Յօրինուածին պտղաբեր փոխեալ ։
8. Այլ օրինակ յոյներէն, այսինքն՝ յայլումն ։
9. Յօրինուածին զլայն ։
10. Յոյնն այսպէս ընթեռնու. Այլ ասիցես ինձ թերևս, ահաւոր է և սոսկալի օձ ։ Երկիր դու 'ի տեառնէ, և մեղանչել ինչ քեզ ոչ կարէ ։ Կարիճ որ հարկանէ, երկիր դու 'ի տեառնէ, և զքեզ ինչ ոչ հարցէ ։ Առիւծ և այլն ։
11. Այսինքն՝ բազմապատիկ կարգօք գիրք բժշկաց հազիւ կարասցեն պատմել ։

ԿՈՉՈՒՄՆ ԸՆԾԱՅՈՒԹԵԱՆ
ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ

Յայն որ ասէ, և ՚ի մի տէր Յիսուս Քրիստոս. և ընթերցուած ՚ի Կորնթացւոց Թղթոյ առաջնոյ, որ ասէ. «Թէպէտ և իցեն աստուածք, կոչեցեալք յերկինս և յերկրի, այլ մեզ մի է Աստուած». այլովքն համարելեօք։

Ոչ որ զհաւատալն ՚ի մի աստուած Հայրն ամենակալ ուսուցեալ լինին, և յՈրդին միածին հաւատալ պարտին. և որ ուրանայ զՈրդին, և ոչ զՀայրն ունի ընդ իւր. «Ես եմ դուռն, ասէ, Յիսուս, և ոչ ոք գայ առ Հայր, եթէ ոչ ընդ իս»։ Արդ եթէ ուրանաս զդուռն, փակեալ է քեզ ճանապարհ մտին առ Հայր։ «Ո՛չ ոք ճանաչէ զՀայր, եթէ ոչ Որդի. և ում Որդին ցուցցէ»։ Եթէ ուրանաս զայն որ յայտնէն քեզ, անդէն կաս ՚ի նմին տգիտութեան։ Ա ծիւ բանից որ ասէ յաւետարանս. «Որ ոչ հաւատայ յՈրդի, ոչ տեսանէ նա զկեանս. այլ բարկութիւն Աստուծոյ կայ և մնայ ՚ի վերայ նորա»։ Զի բարկանայ Հայր վասն Որդւոյ միածնի, թէ անարգէ ոք զնա։ Անհնարին բարկութիւն է առն թագաւորի, յորժամ թէ և զդուզնաքեայ ոք ՚ի զօրաց նորա անարգէ. այլ յորժամ ՚ի ներքինաց անտի զոք կամ ՚ի բարեկամաց

անարգեսցէ, յայնժամ առաւել բազմանայ 'ի վերայ նորա բարկութիւն: Ապա թէ զնոյն ինքն զմիածին զորդի Թագաւորին որ անարգեսցէ, ո՞ կարասցէ այնուհետև ցածուցանել զհայր 'ի վերայ որդւոյ միածնի բարկութեամբ խաղացելով:

Որդ եթէ որ բարեպաշտօն կամի լինել առ Աստուած, երկիրպագցէ նա Որդւոյ. ապա թէ ոչ՝ ոչ ընդունի զբարեպաշտութիւն նորա Հայր: Զի Հայր յերկնից կարդաց, և ասէ. «Սա է Որդի իմ սիրելի, յոր ես հաճեալ եմ»: Հաճեցաւ Հայր ընդ Որդի, եթէ դու ոչ հաճեսցիս, և կեանս ոչ ունիցիս յաւիտենից: Մի՛ մոլորիր ընդ հերեայս, որ ասեն խորամանկութեամբ. «Մի է Աստուած միայն». այլ ընդ գիտելն թէ մի է Աստուած, գիտասջիր, թէ և Որդի աստուծոյ է միածինն. ոչ եթէ ես ասեմ զայս, այլ սաղմոսերգեացն ասաց 'ի դէմս Յիսուսի. «Տէր ասաց ցիս, ասէ, Որդի իմ ես դու»: Որդ մի՛ զինչ ասեն հերձուածք՝ յայն հայիր դու, այլ զինչ ասեն մարգարէքն: Զարմանամս, եթէ անարգեն նոքա զբանս մարգարէիցն, քանզի զմարգարէսն ինքնին գլխովին իսկ քարշեցին, և խաչեցին, և քարկոծ սպանին:

Բայց դու հաւատա 'ի մի տէր Յիսուս Քրիստոս Որդին աստուծոյ միածինն. մէք մի ասեմք տէր Յիսուս Քրիստոս, զի միածնութեամբ իցէ որդիութիւնն. մէք մի ասեմք, դու մի՛ միւս ևս այլ ածեր զմտաւ: Մի ասեմք աւաղիկ, դու մի՛ զբաղմանուն զօրութիւն 'ի բազում որդիս տիրեսցես զժպաշտութեամբք: Անուանեալ կոչի և դուռն նա. մի՛ դու փայտեղէն համարիցիս զդուռնն, այլ զդուռնն հա-

գեւոր, բանաւոր, կենդանի, ընտրող մտողաց։ Ճ՛անապարհ կոչեցեալ է, ոչ եթէ ոտիւք կոխան լինելով, այլ առաջնորդելով յերկինս առ Հայրն ամենակալ։ Դուռն կոչեցեալ է, ոչ անասուն, ոչ անբան, այլ որ նովաւ 'ի ձեռն արեանն իւրոյ սրբէ զաշխարհս ամենայն 'ի մեղաց իւրեանց։ Ասացաւ թէ զոր ածին առաջի կորչին, սակայն գիտէ, երբ և յորժամ պարտ և պատշաճ իցէ լսել նմա։ Այս գառն դարձեալ միւսանգամ անուանեալ կոչի հովիւ, որ ասացն ասէ. "Ես եմ հովիւ հօտի,, . գառն վասն մարդկութեան, և հովիւ վասն մարդասիրութեան աստուածութեան։ Իսկ արդ կամի՞ս գիտել, եթէ գոն գառինք բանաւորք և հոգեւորք . ասէ ցառաքեալսն . "Ահաւասիկ ես առաքեմ զձեզ իբրև զգառինս 'ի մէջ գայլոց,,։ Դարձեալ առիւծ կոչի՝ ոչ մարդակեր գիշախանձ, այլ զթագաւորութեանն զօրութիւն, և զյանձնապաստան զհաստատութիւնն ցուցանէ։ Առիւծ կոչի՝ ընդդէմ առիւծ թշնամւոյն, որ մռնչէն, և յափշտակէ, և զպատրաստեալսն կլանէ։ Օձ ի եկն տէր մեր յաշխարհս, ոչ եթէ զհեզութիւն բարուցն փոխանակեաց, այլ իբրև առիւծ հզօր ծագեալ երևէր յազգէն յուդայ փրկել և ապրեցուցանել զհաւատացեալս, կոխել և առ ոտն հարկանել զթշնամին։ Դարձեալ վէմ կոչեցաւ, ոչ անշունչ անմռունչ 'ի ձեռն քարկոփաց կռեալ, այլ վէմ գլուխ անկեան . զի որք հաւատասցեն 'ի նա, մի ամաչեսցեն յաւիտեան։

Քրիստոս օծեալ կոչեցաւ . ոչ ձեռօք մարդկան, այլ 'ի մշտնջենաւոր Հօրէ անտի օծեալ 'ի

քահանայապետութիւն վասն փրկութեան մարդկան : Մեռեալ անկեալ դնէր, ոչ եթէ անդէն մնացեալ իբրև այլ մեռեալքն յանդունդս դժոխոց, այլ նա միայն 'ի մեռեալս ազատ : Որդի մարդոյ կոչեցաւ, ոչ եթէ որպէս մեք իւրաքանչիւր յերկրէ աստի զծնունդս առեալ ունիմք, այլ այն՝ որ հանդերձեալն է գալ ընդ ամպս երկնից դատել զմեռեալս և զկենդանիս : Տէր կոչեցաւ, ոչ եթէ փոխ առեալ զանուն 'ի մարդկանէ այսուիկ մուրացեալ կենօքս, այլ զի ճշմարիտ տէր է յերկինս յաւիտենից : Յիսուս կոչեցաւ անուանդրութեամբ, վասն փրկութեան և բժշկութեան և քաւութեան մերոյ : Որդի կոչեցաւ, ոչ եթէ պատուաւորիւ որդեգրութեան, այլ բնութեամբ ծնեալ 'ի Հօրէ : Արդ բազում և այլ են փրկչին մերոյ անուանք : Բայց արդ դու մի' վասն բազմանունն անուանելոյ՝ բազում որդիս համարիցիս ըստ մոլորութեան հերձուածողաց, որ ասեն, թէ այլ ոմն իցէ Քրիստոսն, և այլ ոմն իցէ Յիսուս, և այլ ոմն իցէ դուռն, որպէս զամենայնն յառաջագոյն ասացաք :

Արդ զգուշացուցանեն զքեզ հաւատք, և առաջնորդեն 'ի մի տէր Յիսուս Քրիստոս . զի թէպէտ և բազում են անուանքս, այլ մի է զօրութիւն, որպէս և ինքն փրկիչն լինի առ իւրաքանչիւր օգուտ պիտոյից : Զի որոց պիտոյ են ուրախութիւնք, լինի առաջի նոցա այգի . որում պիտոյ է մտանել, հաստատեալ կանգնեալ կայ առաջի նոցա դուռն կենաց : Որում պիտոյ է մատուցանել զաղօթս, հաստատեալ կայ միջնորդ 'ի միջի քահ

քահանայապետ ։ Պարծեալ որ ունին մեզ ինչ յանձինս իւրեանց, լինի վասն նոցա գառն ։ Զի զենեալ է վասն ամենեցուն , 'ի վերայ ամենայնի իջուցէ զփրկութիւն . և ինքն կայ և մնայ որպէս էրն 'ի սկզբանէ ։ Ի կալ և 'ի մնալ յորդիութեան ճշմարտապէս՝ անշարժ և առանց փոփոխման ունի զփառաւորութիւն, իբրև բժիշկ գեղեցիկ բարերար, և իբրև վարդապետ հանապազ զիջանէ լինի չարչարակից ըստ մերում տկարութեանս ։ Տէր էր ճշմարտութեամբ, ոչ եթէ նկրտելով յառաջ մատուցեալ և ըմբռնեալ ունէր, այլ 'ի սկզբանէ զպատիւ տէրութեան յանձին իւրում բարձեալ ունէր ։ Ո՛չ եթէ անուանադրութեամբք որպէս և մեք կոչեմք, այլ 'ի սկզբանէ տէր էր 'ի վերայ ամենայն արարածոց ։ Մե՛ք ունիմք զտիրել 'ի վերայ նմանակից մարդկան, և իցէ՝ զի հին աւուրց քան զմեզ տիրեմք . և մանուկ ուրեք տէր լինի ծերոց ծառայից ։ Այլ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի տէրութիւնն ոչ այսպէս . այլ նախ արարիչ , և ապա տէր ։ Զի նախ արար յակնարկել ~որ զամենայն , ապա տիրէ 'ի վերայ արարածոց իբրև զԱստուած ։

«Քրիստոս տէր , ասէ , որ ծնաւ 'ի քաղաքին Դաւթի» ։ Արդ կամի՞ս գիտել դու , թէ և յառաջ քան զմարդկութիւնն Քրիստոս տէր էր . զի մի՛ միայն 'ի հաւատոց ընկալցիս զբանն , այլ և 'ի հնոց գրոց տեսցես զփորձն ։ Ե՛կ դու յառաջին արարածս ծնըն-դոց, ասէ Աստուած . «Արասցուք մարդ» . և ասէ , ոչ ըստ նմանութեան իմում . «Այլ ըստ նմանութեան մերում» ։ Եւ յետ լինելոյն ադամայ ասէ . «Արար,

ասէ , զմարդն Աստուած ըստ նմանութեան պատկերի կերպարանաց իւրոց , ըստ նմանութեան պատկերի աստուածութեանն արար զնա,, ։ Զի ոչ եթէ ընտրեաց զատոյց ինչ 'ի Հայր առանձինն զաստուածութեանն զպատիւ , այլ շուրջ առեալ 'ի ներքս պատեաց և զՈրդի · զի յայտնի լիցի , թէ մարդն ոչ միայն Աստուծոյ արարածք է , այլ և տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ։ Այս տէր՝ այն տէր է , որ ընդ Հօր գործակիցն էր · ըմբռնեաց զսոդոմայեցիսն 'ի գործս իւրեանց , որպէս և ասեն գիրք · “Եւ տեղեաց, ասէ, տէր 'ի վերայ սոդոմայեցւոց և գոմորացւոց հուր և ծծումբ 'ի տեառնէ յերկնից,, ։ Այն տէր երևեցաւ դարձեալ Մովսեսի , որչափ և կարող էր տեսանել ։ Անարգասէր է տէր միշտ հանապազ ընդդիմանէ մերոց տկարութեանց ։

Եւ արդ՝ զի քեզ յայտ լիցի , եթէ նոյն ինքն է տէր , որ երևեցաւ Մովսեսի , ընկալ զվկայութիւն 'ի պաւղոսէ , որ ասէ · “Ըմպէին , ասէ , 'ի հոգևոր վէմէն , որ երթայր զհետ նոցա · որ վէմն ինքն է Քրիստոս,, ։ Դարձեալ · “Հաւատովք, ասէ, Մովսէս թողյր զերկիրն եգիպտացւոց,, · և դարձեալ ասէ · “Եւ մեծութիւն համարեցաւ քան զգանձս եգիպտացւոց՝ զնախատինսն Քրիստոսի,, ։ Մինչև ասել Մովսեսի ցնա · “Ցոյց ինձ զքեզ,, ։ Տեսանեմս , զի և մարգարէքն և յայնժամ[1] տեսանէին զՔրիստոս , բայց որչափ կարող էին իւրաքանչիւր հանդուրժել ։ “Ցոյց ինձ զքեզ , ասէ , զի յայտնապէս տեսից զքեզ,, ։ Նա ետ պատասխանի անդրէն և ասէ · “Ոչ ոք իցէ , որ տեսանիցէ զերեսս իմ , և կարիցէ կեալ միօր-

եալ ժամանակին,, ։ Արդ որովհետև զաստուածութեան երեսն ոչ ոք կարէ տեսանել, և լինել կենդանի միօրեայ ժամանակի․ եկն զգեցաւ նա զմարդկութեան կերպարանս, զի զայն իբրև տեսցուք, կենդանասցուք նովաւ ։ Սակայն յորժամ կամեցաւ, եցոյց և զայն․ թէպէտ և փոքր 'ի շատէ ինչ թեթև պատուով երևեցաւ, կործան 'ի վերայ երեսաց իւրոց անկան՝ զահի հարեալ աշակերտքն ։ Իսկ արդ եթէ երեսքն մարմնոյն ծագեցին, ոչ որչափ կար էր երևելոյն, այլ որչափ աշակերտքն հանդուրժել կարէին, և սակայն ոչ կարացին հանդարտել․ արդ զի՞րդ յաստուածութեան պատիւ հայել կարէին ։ “Ո՞նց իմն ցանկացար, ասէ, տէր ցՄովսէս,,․ և [2] ունիմ զգահութիւն ցանկութեան քո․ բայց սակայն “Ոչ զայդ արարից քեզ,,․ բայց որչափ կարող իցես հանդարտել ։ “Ահաւադիկ դնեմ ես զքեզ 'ի ծածուկ վիմին,, ։

Յայդմ վայրի զգոյշ լինիջիր վասն հրեիցն 'ի բանէ այտի․ զի կէտ մեծ եղեալ է մեր զայդ յայտ առնել, եթէ էր յառաջ առ ∸օր տէր Յիսուս ։ Նա ասէ տէր ցՄովսէս․ “Ես անցից, ասէ, յառաջ քան զքեզ փառօք իմովք, և կոչեցից յանուն տեառն առաջի քո,,․ ո՞ր էր, զոր տէր կոչէ ։ Տեսանես, զի՞րդ ծածկապէս ուսուցանէր զ∸օր և զՈրդւոյ անունն։ Նա դարձեալ անդր ևս ասէ․ “Նա էջ տէր ամպովն, և եկն եկաց առ նմա, և կոչեաց զանուն նորա, և եկն անց տէր առաջի նորա, և կոչեաց տէր տէր․ գթած և ողորմած, երկայնամիտ, և բազումողորմ, և ճըշմարիտ․ որ պահէ զարդարութիւնս, և առնէ զողոր-

մութիւնս 'ի հազար դարս, քաւէ զանօրէնութիւնս և զմեղս,, ։ Ապա խոնարհեցաւ մովսէս, և երկիրեպագ առաջի տեառն, որ կոչեաց զՀայրն և ասէ. «Եկ, գնա դու ընդ մեզ տէր,,։

Այդ առաջին յանդիմանութիւն քեզ. ընկալ դու զերկրորդն. «Ասաց տէր ցտէր իմ, ասէ, նիստ ընդ աջմէ իմմէ,,։ Տէր ցտէր ասէ զայս, ոչ եթէ տէր ցծառայ. այլ տէրն ամենայնի ցորդի իւր. ընդ որում «Զամենայն ինչ հնազանդեաց, և յորժամ, ասէ, եթէ զամենայն ինչ հնազանդեցոյց նմա, յայտ առնէ բաց յայնմանէ, որ հնազանդեցոյց նմա զամենայն. զի եղիցի Աստուած ամենայն յամենայնի,,։ Տէր է ամենայնի միածին Որդին, Որդի է Հօր հնազանդութեամբ. ոչ յափշտակութեամբ զտիրելն առեալ, այլ մտօք յօժարութեամբ։ Ո՛չ Որդին յափշտակեաց առ, և ոչ Հայրն ընդ տալն չարակնեաց։ Ինքն է՝ որ ասէն. «Ամենայն ինչ տուաւ ինձ 'ի Հօրէ իմմէ,,. տուաւ ինձ, և պահեմ բարիոք, ոչինչ զրկեմ զՀայրն, որ ետ ինձ։

Արդ տէր է որդի մարդոյ։ Տէր է, որ ծնաւն 'ի բեդղեհէմ հրէաստանի ըստ բանի հրեշտակին, որ ասաց ցհովիւսն. «Աւետիս տամ ձեզ այսօր խնդութեան մեծի, զի ծնաւ ձեզ այսօր Քրիստոս տէր 'ի քաղաքի դաւթի,,։ Վասն որոյ ասէ յայլում վայրի ոմն յառաքելոց անտի. «Զբանն առաքեաց, ասէ, աւետարանել ձեզ տէր 'ի ձեռն Յիսուսի Քրիստոսի. սա է, ասէ, ամենեցուն տէր,,։ Այլ յորժամ՝ ասէ, ամենեցուն, մի՛ ինչ նուազեցուցանէր 'ի տէրութենէ անտի, զի եթէ հրեշտակք կամ հրեշ-

տակապետք, եթէ իշխանք, և եթէ իշխանութիւնք, և եթէ ինչ յառաջքելոց անտի անուանեալ է, այն ծնունդ է, ամենայն ինչ ընդ տէրութեամբ Որդւոյն դնի: Հրեշտակաց տէր է, որպէս ունիս դու յաւետարանի. ասէ, «Յայնժամ 'ի բաց եկաց 'ի նմանէ սատանայ, և հրեշտակք մատեան պաշտել զնա». այսինքն՝ նշանակ ծառայութեան: Որ ծնանելոց էր 'ի կուսէ անտի, պաշտէր զնա գաբրիէլ յայնմ ժամանակի իւր փառս համարեալ զպաշտօն նորա: Դարձեալ իբրև երթայր նա յերկիրն եգիպտացւոց, զի անդ կործանեսցէ զձեռագործն եգիպտացւոց. դարձեալ հրեշտակ երևեցաւ յերազի 'ի տեսլեան գիշերոյն յովսեփու: Դարձեալ իբրև խաչեցաւ նա, և յարեաւ, հրեշտակ եկեալ աւետարանէր նոցա. և ասէ ցկանայսն իբրև զծառայ բարեգործ. «Գնացէք, ասէ, և ասացէք ցաշակերտսն թէ յարեաւ. և յառաջագոյն երթայ քան զձեզ 'ի գալիլեա, ահա, ասէ, ասացի ձեզ»: Իբրև այսպիսի իմն կամէր նշանակել. թէ ահաւասիկ ոչ անցի ըստ հրամանի տեառն իմոյ ուխտել ձեզ. ահաւադիկ ասացի ձեզ, զի եթէ բանք ինչ լինիցին, մի՛ զինէն իցէ մեղադրութիւն, այլ զայնցանէ՝ որ հեղգացանն: Արդ մի տէրն, այս է Յիսուս Քրիստոս, վասն որոյ և այժմիկ ընթերցուածս ասաց. Զի թէպէտ և իցեն, ասէ, աստուածք անուանեալք յերկինս և յերկրի, այլ մեզ մի է Աստուած և Հայր. յորմէ ամենայն, և մեք 'ի նմա. և մի է տէր Յիսուս Քրիստոս, որով ամենայն, և մեք նովաւ»:

Այլ Յիսուս Քրիստոս կոչեցաւ երկանուն:

Յիսուս վասն փրկելոյ, և Քրիստոս վասն քահանայութեան։ Զայս ճշմարտեալ գիտէր մեծն՝ ի մարգարէս Մովսէս, արանց երկուց որ ընտիրն էին քան զամենեսեան՝ զայս երկոսեան անուանս շնորհեալ դնէր. ընդանուոյն իշխանութեան փոխանակի իւրոյ ովսէի՝ յեսու կարդայր. ընտանւոյ եղբօրն իւրոյ ահարոնի՝ օծեալ կոչէր, զի երկուք արամբք ընտրելովք միանգամայն քահանայութեան և թագաւորութեանն պատրաստելոյն միոյն Յիսուսի Քրիստոսի քահանայութիւնն հաստատեալ պատրաստեսցի։ Որդ քահանայապետ է Քրիստոս, ոչ եթէ ըստ չափոյն ահարոնի. "Քանզի ոչ եթէ անձամբ զանձն իւր փառաւորեաց լինել քահանայապետ, այլ որ խօսեցաւն ընդ նմա, թէ դու ես քահանայապետ յաւիտեան ըստ չափոյն մելքիսեդեկի"։ Օրինակ առեալ զնորա որդին Նաւեայ 'ի բազում իրս. քանզի սկսեալ էր նա գլուխ լինել ժողովրդեանն, սկսաւ 'ի յորդանան գետոյ, ուստի և Քրիստոսն մկրտեցաւ, և սկսաւ աւետարանել։ Երկոտասան այր կացոյց յեսու որդի Նաւեայ, որ զժառանգութիւնս բաժանէին. զերկոտասան առաքեալսն առաքեաց տէր մեր Յիսուս Քրիստոս՝ քարոզել ընդ ամենայն տիեզերս վասն հաւատոյ։ Զբահաբ պոռնիկն ապրեցուցանէր կրօնաւորն յեսու, որ զիշերի զդէտսն ընկալաւ, և տունջեամբ նմա զազատութիւն շնորհէր։ Իսկ որ ճշմարիտն է, ասէր. "Մաքսաւորք և պոռնիկք յառաջագոյն երթիցեն քան զձեզ յարքայութիւնն Աստուծոյ"։ Աղաղակաւ լոկով առ առակաւորաւն՝ կործանէր պարիսպն երիքով քաղաքի։ Եւ

վասն ասելոյն լոկոյ Քրիստոսի . "Ոչ մի՛ մնասցէ քար 'ի քարի վերայ", կործանէր հարթէր տաճարն հրէից, որ այժմ ընդդէմ մեր կայ : Իբր ոչ եթէ վճիռ բանից դատաստանին պատճառք լինէին կործանմանն, այլ անօրէնութիւն մեղաց անօրինացն լինէր պատճառք կործանման :

Ո՞ր է տէր մեր Յիսուս Քրիստոս . անուն սքանչելի 'ի մարգարէից կողմնակի իմն բարբառեալ, զի մարգարէն Եսայի ասաց այսպէս . "Ահաւադիկ փրկիչ քեզ գայ, բարձեալ ընդ իւր բերէ քեզ զվարձս իւր" : Իսկ փրկիչ 'ի հեբրայեցւոց բարբառոյ անտի թարգմանեալ կոչի Յիսուս, զի զտիրապան գործն հրէից յառաջագոյն տեսանէին շնորհք մարգարէութեանն . ծածկէր զանունն, զի մի՛ յառաջագոյն գիտացեալ և տեղեկացեալ՝ զնենգութեան զդաւն պատրաստեսցեն : Իսկ Յիսուս կոչեցաւ՝ ոչ 'ի մարդկանէ, այլ 'ի հրեշտակէ անտի յայտնապէս . ոչ եթէ իւրով կամաւ և իշխանութեամբ եկն հրեշտակն, այլ զօրութեամբն Աստուծոյ՝ որ առաքեաց զնա : Եւ ասէ ցյովսէփ . "Մի՛ երկնչիր առնուլ զՄարիամ կին քո . զի որ 'ի նմանէ ծնանելոց է, 'ի Հոգւոյն սրբոյ է . ծնցի նա որդի, և կոչեսցեն զանուն նորա Յիսուս" : Եւ զհանգամանս անուանն անդէն ցուցանէր վաղվաղակի, և ասէ . "Նա փրկեսցէ զժողովուրդ իւր 'ի մեղաց իւրեանց" : Արդ որ չև՛ էր ծնեալ, զիա՞րդ ժողովրդավար մարթ էր լինել . դու իմացիր, եթէ ո՞չ յառաջ եւս էր, մինչչև ծնեալ էր : Զայս իբրև յերեսաց նորուն ասէ մարգարէն . "Յորովայնէ մօր իմոյ, ասէ, կոչեաց

զանուն իմ”. քանզի յառաջագոյն ասաց հրեշտակն, ասէ, “Յիսուս կոչեսցի”։ Նա դարձեալ վասն հերովդիայ դաւոյն ասէ, “Նա ընդ ձեռամբ իւրով ծածկեաց զիս”։

Արդ Յիսուս ըստ եբրայեցւոց բարբառոյն փրկիչ, և ըստ մերում բարբառոյս [3] որ բժշկէ. քանզի բժիշկ իսկ է մարմնոց, և դարմանիչ հոգւոց. կուրաց մարմնաւորաց ողջացուցիչ է, և լուսատու ամենայն մտաց խաւարելոց. կաղաց երևելեաց բժիշկ է, և առաջնորդ է մեղաւորաց յապաշխարութիւն։ Ասէ ցանդամալոյծն. “Յայսմհետէ մի՛ մեղանչեր”. և ասէ ցնոյն. “Արի՛ առ զմահիճս քո, և շրջեաց”. քանզի վասն [4] չնչոց մեղացն լուծան անդամքն առ հասարակ. յառաջագոյն բժշկէր զոգին, զի հասուսցէ ՚ի վերայ մարմնոյն բժշկութիւն։ Արդ այսուհետև եթէ իցէ ուրուք նեղեալ զոգին, ունի պատրաստեալ առ իւր զբժիշկն. ասասցէ համարձակ. “Օգնեա՛ անհաւատութեանս իմոյ”. և եթէ մարմնոյ ցաւք ուրուք իցեն, մի՛ թերահաւատեսցեն. մատիցէ համարձակ, զի բժշկէ և զնա, և գիտասցէ թէ Յիսուս է Քրիստոս։

Արդ հրեայք ընդունել ընդունին զնա, թէ Յիսուս է, բայց Քրիստոս ո՛չ ասեն զնա. վասն այսորիկ ասէ առաքեալ. “Ո՞վ է ստուն, եթէ ո՛չ որ ուրանայ, եթէ չէ Յիսուս Քրիստոս”։ Այլ Քրիստոս է քահանայապետ, որ առանց անցանելոյ ունի զքահանայապետութիւն. ոչ ժամանակօք սկսեալ զքահանայապետութիւնն, և ո՛չ մարմնաւոր զոք փոխանակ առեալ ՚ի քահանայապետութիւն,

այլ որպէս ասացաւն յառաջ . «Ելէ ըստ չափոյն Մելքիսեդեկի» : Նա ոչ եթէ ըստ հանդերձանի ձիթոյն օծեալ 'ի քահանայութիւն, այլ յառաջ քան զյաւիտեանս 'ի Հօրէն ընկալեալ . և այնչափ առաւել է քան զայլսն , զի երդմամբք իսկ է քահանայապետ : Զի այլքն առանց երդման են քահանայք, իսկ սա երդմամբք է : Վասն այսորիկ , որ ասացն առնա, «Երդուաւ տէր, ասէ, և ոչ զղջասցի» : Բաւ և այն մեզ էր 'ի զգուշութիւն , կամելն միայն Հօր . բայց կրկին այս զգուշութիւն , և առակ օրինակի մեծի խորհրդոյս , զի երդումն ևս 'ի վերայ եդեալ . «Զի երկուք անշարժն իրօք՝ յորում անհնար է սուտ լինել Աստուծոյ , մեծ մխիթարութիւն ընկալցուք զհաւատոցն» . որ զՔրիստոս զՅիսուս որդին Աստուծոյ ընդունին :

Զայս Քրիստոս եկեալ ուրացան հրեայքն, և ընկալեալ խոստովան եղեն դևք : Այլ ոչ եթէ անգէտ ինչ էր 'ի սմանէ հայր նահապետացն դաւիթ , զի ասէ . «Պատրաստ արարից ճրագ օծելոյ իմոյ» : Նա կէսք զճրագդ լուսաւորութիւն մարգարէութեան թարգմանեն . և ոմանք զճրագդ զայդ զընկալեալ մարմինն՝ որ 'ի կուսէ անտի , որպէս առաքեալն գրեալ է . «Ունիմք զգանձս զայս , ասէ , յամանս խեցեղէնս» : Ո՛չ տգէտ էր բանիս այսորիկ մարգարէն , զի ասէ . «Նա պատմեսցէ մարդկան , ասէ , զՔրիստոս զօծեալն» : Գիտէր զայս և Մովսէս երանելին , գիտէր և զայս Եսայի , գիտէր զայս և Երեմիայ . և ոչ ոք էր 'ի մարգարէիցն , որ զայս ոչ գիտէր : Գիտէին զնա դևք եթէ Քրիստոս է . «Զի

նա սատակեր նոցա. զի ծանեան զնա, եթէ Քրիստոսն է„: Քահանայապետքն ագիտացան, և դևքն խոստովանեցան. քահանայապետքն ագիտացան, և կինն շամրտացի քարոզէր, և ասէր. “Եկա՛յք, տեսէք այր մի, որ ասաց ինձ զամենայն, որ զինչ իմ գործեալ էր. միթէ նա՞ իցէ Քրիստոս„:

Այս այն Յիսուս Քրիստոս է, որ եկն լինել քահանայապետ հանդերձելոցն բարեաց. որ վասն աննախանձ առատութեան ստուածութեանն՝ ետ մեզ ամենեցուն յիւրմէ անուանէ անտի զիւր անունն անուանել: Թագաւորք աշխարհիս անհաւասար լինին ընդ մարդկան՝ նմին անուան զանձինս անուանեալ[5]: Իսկ Յիսուս Քրիստոս Որդի աստուածոյ էր, քրիստոնեայս անուանել զմեզ արժանիս արար: Իսկ արդ թերևս ասիցէ ոք, թէ նոր իմն է անունն քրիստոնէից, և յառաջ ոչ ունէին զայդ անուն. և նորոգ անուանն թերևս ընդդէմ ոք դառնայցէ իբրև յօտարաձայն բանից: Նա՛ յառաջագոյն զգուշացաւ մարգարէն վասն այսորիկ, և ասէ. “Բայց այնոցիկ որ ծառայիցենն ինձ, կոչեսցի անունն նոցա նոր, որ օրհնեսցէ ընդ ամենայն տիեզերս երկրի„: Արդ ա՛ղէ, եկա՛յք հարցցո՛ւք ցհրեայսն, ծառա՞յք էք դուք տեառն՝ թէ ոչ. թէ ծառայք էք, եկա՛յք ցուցէք զանունն ձեր նոր, եթէ 'ի վերայ ձեր կոչեցաւ նորն այն անունն: Այլ թէ խորշելացիք իցէք անուանեալ, զայդ և առ Մովսեսիւ և առ այլովք մարգարէիւքն անուանեալ էիք, և յորմէհետէ ելէք դուք յերկրէն. արդ ո՞ւր է անունն ձեր այն նոր: Բայց մեք քանզի ծառայք եմք տեառն, ու-

նիմք զանունս զայս նոր, որ օրհնեալն է ընդ ամենայն տիեզերս երկրի ։ Ահաս լամբեցաւ 6 զամենայն տիեզերօք առ հասարակ անունս այս ․ այլ հրեայքն քաջ իբրև 'ի խորշ մի կողման միոջ են, իսկ քրիստոնեայք ընդ ամենայն ծագս երկրի, զմիածնի Որդւոյն աստուծոյ անուն պատմեն ամենայն տիեզերք ։

Որդ կամի՞ս գիտել, եթէ զանուն Քրիստոսի գիտէին և առաքեալքն, և քարոզէին ընդ ամենայն աշխարհս ․ մանաւանդ եթէ զՔրիստոս ինքն զլխովին յանձինս իւրեանց ունէին ։ Պաւղոս ասէ առ այնոսիկ որ լսէինն ․ “Թէ փորձ ինչ կամիցիք դուք խնդրել, որ ինև խօսի Քրիստոս„ ։ Որդ դու պաւղոս եկեալ պատմես զՔրիստոսէ ․ ո՞վ է սա ․ այս այն է, որ յառաջ հալածիչն էր ։ Ո՜վ մեծաց սքանչելեացն ․ որ յառաջ հալածիչն էր, արդ եկեալ ահաւասիկ աւետարանէ ։ Ո՞ւդէ՞ր, ընչիւք որք ո՞րդեօք հաճեաց զմիտս նորա ․ նա՛ ոչ ոք էր, որ կարողն էր զնա այնպէս հաճել կաշառօք ։ Իսկ յանդիման ոք եւտես զնա, և ակն առեալ նմա խօսի ․ նա կանխաւ ևս վերացեալ էր յերկինս, պաւղոս եկն ել 'ի հալածել, զի յետ երից աւուրց 'ի դամասկոս կապեալս ածցէ զամենայն աշակերտեալսն 'ի Քրիստոս ։ Որդ քարոզ ահաւասիկ հալածիչն գտանի, որո՞վ զօրութեամբ ։ Իսկ արդ այլքն ընտանիս 'ի վերայ ընտանեաց վկայս կոչեն, ես քեզ զթշնամին մատուցի, և տակաւին յերկուացեալ ես ։ Մե՛ծ են, մե՛ծ են պետրոսի և յովհաննու վկայութիւնքն ․ այլ կարծիս տան ոմանք, զի ընտանիք էին յառաջագոյն ․ բայց զայն տես, որ յառաջ

թշնամին էր, յետոյ եկեալ մեռանի վասն ճշմարտութեան. և արդ ծիլ է՝ որ յերկուացեալ է ՚ի ճշմարտութենէն ։

Այսմ վայրի հասեալ բանիդ՝ զարմացեալ կամ ճշմարտիւ զՀոգւոյն սրբոյ զխորհուրդս. զի զիա՞րդ զայլոց թուղթսն ընդ սակաւ թուովք պատուիրեաց, իսկ պաւղոսի որ յառաջ հալածիչ էր՝ չորեքտասան թուղթ միանգամայն գրել շնորհեաց. իբր ոչ եթէ խոնարհագոյն ինչ էին պետրոս և յովհաննէս, արգել զշնորհսն. քաւ լիցի. այլ զի մի՛ վտարանդեալ ինչ լիցի վարդապետութիւն այնորիկ, որ յառաջագոյն հալածիչն էր. աւելագոյն շնորհեաց գրել, զի ամենեքին հաւատացեալք լիցուք ։ Զարմացեալ էին ամենեքեան վասն պաւղոսի, և ասէին. “Ո՞չ սա էր, որ յառաջ հալածիչն էր. ո՞չ այսր իսկ եկն հանել տանել զմեզ կապանօք յերուսաղէմ„ ։ Մի՛ ինչ զարմանայք ասէ պաւղոս. ես ինձէն գիտացի, “Եթէ խիստ էր ինձ ընդդէմ խթանաց աքացել„ ։ Ես ինձէն գիտեմ, “Թէ չեմ արժանի, թէ անուանեցայց առաքեալ. զի հալածեցի զեկեղեցին Աստուծոյ. այլ տգիտութեամբ առնէի„. զի ինձ այսպէս թուէր, թէ լուծումն և քակտումն իցեն օրինացն քարոզութիւնքն Քրիստոսի ։ Զայն ոչ գիտէի, թէ նա՝ „Եկն կատարել զօրէնսն, և ոչ քակել. այլ առաւելան շնորհքն Աստուծոյ ինև հանդերձ„ ։

Բազում վկայութիւնք ստուգեալ կան վասն Քրիստոսի եղբարք. վկայէ Հայր յերկնից վասն Որդւոյ, վկայէ Հոգին սուրբ. որ իջանէր մար-

մնաւոր տեսլեամբ աղաւնւոյ, վկայէ գաբրիէլ հրեշտակապետն յաւետիսն տալ Մարիամու, վկայէ և երանեալ տեղի մորոյն. եգիպտոս յարուցեալ տայ վկայութիւն, որ 'ի մատաղ մարմնոյն զտէրն առեալ սնուցանէր. վկայէ շմաւոնն, որ 'ի գիրկս իւր ընկալաւ և ասէ. «Արդ արձակես զծառայս քո տէր 'ի խաղաղութիւն, զի տեսին աչք իմ զփրկութիւն քո»: Այլ աննա մարգարէ 'ի կանանց հաստատեալ հաւատովք և ուսուցիչ, վկայէ վասն նորա: Վկայէ և յովհաննէս մկրտիչ մեծն 'ի մարգարէս, և առաջնորդ նորոց կտակարանաց, իբրու թէ յինքն յօդիցէ և կցիցէ զհին և զնոր կտակարանս: Վկայէ յորդանան 'ի գետոց, և 'ի ծովուց ծովն տիբերիադայ. կոյրք վկայեն, կաղք վկայեն, վկայեն և մեռեալք յարուցեալք 'ի մեռելոց: Վկայեն և դևք հալածեալք, և ասեն. «Օ՜ կայ մեր և քո Յիսուս, թո՛յլ տուր մեզ, գիտեմք զքեզ սուրբն Աստուծոյ»: Վկայեն հողմք սաստեալք և կարկեալք. վկայէ հինգ նկանակն 'ի հինգ հազար անդր բազմացեալ և յաճախեալ: Վկայէ և փայտ խաչին մինչև ցայսօր առ մեզ երևեալ, և 'ի բազում հաւատացեալք սփռեալ աստ ընդ ամենայն տիեզերս: Արմաւենին վկայէ 'ի ձեռն ոստոցն, որ կայր 'ի վերայ ձորոյն, և տայր զոստս իւր այնոցիկ, որ գոհութեամբ 'ի ձեռն օրհնութեան ընդառաջ ելանէին: Վկայէ գեթսեմանին անդուստ զմատնիչն յուդա, որ մատնէր զվարդապետն իւր: Վկայէ սոյն սուրբ տեղիս գողգոթայ, որ բարձրացեալ երևելի է ամենեցուն: Վկայէ գերեզմանն սրբութեան, և վէմն

որ 'ի վերայ եղեալ մինչև ցայսօր ժամանակի ։ Վկայէ արեգակն ծագեալ այժմիկ , որ յայնժամ 'ի ժամանակի չարչարանացն խաւարեալ պակասէր ։ Վկայէ խաւարն ինքնին գլխովին , որ եղև յայնժամ 'ի վեց ժամէ մինչև յինն ժամն ։ Վկայէ Նոր լոյսն , որ ծագեաց յինն ժամէն մինչև ցերեկոյ ։ Վկայէ սուրբ լեառն Ձիթենեաց , ուստի վերացաւ առ Հայր իւր յերկինս ։ Վկայեն անձրևածին ամպք , որ ընկալան զտէրն 'ի բարձունս ։ Վկայեն դրունք հնացեալք , վասն որոյ ասէ սաղմոսարանն . "Համբարձէք իշխանք զդրունս ձեր 'ի վեր , և մտցէ թագաւոր փառաց,, ։ Վկայեն հեթանոսք [7] առաջին թշնամիքն , որոց մի 'ի նոցանէ էր երանելին պաւղոս , որ առ սակաւ մի թշնամացեալ , և բազում ժամանակօք 'ի ծառայութիւն հնազանդեալ ։ Վկայեն առաքեալքն երկոտասանեքին , ոչ բանիւք լոկովք , այլ տանջանօք և մահուամբ իւրեանց 'ի քարոզել զճշմարտութիւն ։ Վկայէ ստուերն պետրոսի , որ բժշկէր զհիւանդս ընկեցեալս և եղեալս ։ Վկայեն սուդարունքն [8] և վարշամակն , որ բժշկէին 'ի նմանութիւն զօրութեան Քրիստոսի 'ի ձեռն պաւղոսի ։ Վկայեն պարսիկք և գուդք և ամենայն խուժադուժ ազգ հեթանոսաց , որ մեռանին վասն անուան այնորիկ , որ բնաւ աչօք չէր տեսեալ ։ Վկայեն դևք , որ 'ի ձեռն հաւատացելոց մինչև ցայսօր հալածեալք ելանեն ։

Արդ այսչափ և այսպիսի վկայութեանց ո՞չ էք հաւատացեալք՝ վասն փրկութեան Քրիստոսի մինչև ցայսօր ժամանակի ։ Արդ եթէ ոք որ

յառաջ թերահաւատ էր, հաւատասցէ. ապա թէ յառաջ էր հաւատացեալ, առաւել հաւատասցէ 'ի տէր Յիսուս Քրիստոս. և գիտասցէ, թէ յումմէ առեալ ունի զշնորհս անուանն: Քրիստոնեայ անուանեցար, անխայեալ յանձնդ, գուցէ վասն քո հայհոյեսցի տէր մեր Յիսուս Քրիստոս Որդի Աստուծոյ. այլ ծագեսցին գործք քո առաջի Աստուծոյ, զի մարդիկ տեսցեն զնա, փառս տացեն Աստուծոյ այժմ և միշտ, և յաւիտեանս յաւիտենից:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

1. Յայնն *յայնժամ*, յօրինակին *յամենայն ժամ* ։
2. Յօրինակին *ունիմ*. Յայնն *ընդունիմ* ։
3. Սոփանոր *մերս բարբառ* ոչ եթէ պճոյճականս, այլ վասն Թարգմանչին անխախտ պահելոյ զբնագիրն՝ պշտանականն պարզ է իմանալ ։ Սոյն Յիսուս յեբրայեցւոց Բարբառոյ ՚ի մեզ եկեալ Թարգմանի. իսկ յունական ստուգաբանութեան (որպէս յիշէ երանելին Կիւրեղ), ὁ ἰώμενος որ բժշկէ. ՚ի զուգութեան իւր ձայնիցն ունի զհետս բժշկութեանն ։ Զի չէ իսկ հաւանելի, եթէ բուն եբրայականն յայնն ընտանի իւր և հարազատ նշանակեալ սա Յիսուս. վասն այնորիկ և Ոսկեբերան ՚ի մեկն. մատթ. ճառ Ե. երես 22. եբրայականաւն շարադրոյ, շնորհու յանձին պշտանականն ՚ի վերայ յաւելուլ ։ Թէպէտ և բազումք ՚ի հարցն Յունաց զնոյն և զայս իսկ խորհրդական մեկնութեան ՚ի գիրս իւրեանց ։
4. Ոգի ψυχή. երբեմն ոգի փոխանակ շնչոյ դնի, որպէս Եզնիկ երես 90 ։
5. Յայնն այսպէս ունի. *Թագաւորք մարդկան անհաւասար առ մարդիկ ունին զարքայական անուն* ։
6. περιτρέχω *ընթանալ*, *ծաւալել* ։
7. Ի Յայնն չէ *հեթանոսք* ։

8. Սուդարունքն է բառ յատկական ելեալ ՚ի լատին բառէ sudor, *քիրտն*. և նշանակէ թաշկինակ քրտանց, որպէս է տեսանել ՚ի գործս առաք. ժԹ. 12։

ԿՈՉՈՒՄՆ
ԸՆԾԱՅՈՒԹԵԱՆ
ՄԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ

Ի կարգ հաւատոյ բանին, որ ասէ. յՈրդին ա-
տուածոյ միածին որ 'ի Հօրէ ծնեալ. յԱստուածն
ճշմարիտ, որ յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս էր,
որով ամենայն ինչ եղև. և մարմնացեալ յեբրայեց-
ւոց Բեթղեմոյ անդր ։ “Ի սկզբան բազում նշանս, և 'ի
բազում արուեստս յառաջագոյն խօսեցաւ Աստուած
'ի ձեռն մարգարէից. յետ այսորիկ խօսեցաւ ընդ մեզ
'ի ձեռն Որդւոյն իւրոյ„ ։

Այս թէ զիա՞րդ 'ի Քրիստոս Յիսուս յուսալ արժան է, բաւական համարիմ՝ որչափ յերեկն և յեռանդն 'ի մէնջ առ ձեզ ասացաւ ։ Այլ ոչ եթէ իբրև զուգնաքեայ օծեալ ինչ 'ի Քրիստոսն հաւատալ արժան է, և ոչ իբրև 'ի մի ոք՝ ոք իբրև 'ի փոխ անուն մուրացեալ 'ի մարդկանէ զօծումնն օծեալ կոչին, ընդունել արժան է. զի նոքա առակ օրինակի օծեալ են, այս Յիսուս Քրիստոս ճշմարիտ. ոչ իբրև 'ի մարդկանէ, և ոչ իբրև յաստիճան յաստիճանէ 'ի քահանայութիւն անդր եկեալ, այլ միշտ զքահանայապետութեան պատիւն 'ի Հօրէ առեալ բերէ ։ Նա վասն այսորիկ

իսկ յառաջագոյն զգուշանան հաւատքն, զի մի՛ դուք դուզնաքեայ ինչ յօծելոց անտի մի զոմն կարծիցէք թէ իցէ. զնէ 'ի վերայ աւասիկ հաւատոցն վարդապետութեան, թէ հաւատամք 'ի տէր անդր Յիսուս Քրիստոսն Որդին աստուծոյ միածին:

Դարձեալ իբրև Որդի լսիցես, մի՛ համարիցիս որդեգրութեամբ, այլ բնութեամբ որդի՝ որդի միածին, որոյ եղբայր ոք ոչ գուցէ: Զի վասն այսորիկ իսկ անուանեալ կոչի միածին, զի 'ի պատիւ անդր աստուածութեան՝ և 'ի ծնունդ անդր Հօր՝ եղբայր ոք ոչ գոյր Նորա: Այլ Որդի աստուծոյ կարդամք զնա՝ ոչ յանձանց մերոց, այլ 'ի Նորին Հօրէ կոչման, զնոյն ինքն Քրիստոս Որդի կարդացեալ. ճշմարիտ է անունն՝ որ 'ի Հօրէ 'ի վերայ Որդւոյ կարդացեալ:

Նախն զգեցաւ յայնժամ զմարդկութիւն տէր մեր Յիսուս Քրիստոս. այլ բազումք էին, որ ոչ ճանաչէին զնա: Արդ կամեցաւ ուսուցանել զորգէտն [1] զծածկեալ խորհուրդն, ժողովեալ ահաւասիկ զաշակերտսն ուսուցանէր. "Զո՞ ուստէք, ասէ, ասեն զորդւոյ մարդոյ թէ իցէ„: Ո՛չ հպարտացեալ անձին շուք դնէր, այլ զճշմարիտն ցուցանել կամէր Նոցա. զի մի՛ ընդ Որդւոյն աստուծոյ միածնին միշտ բնակեալք, իբրև զմարդ ոք դուզնաքեայ համարեալ՝ արհամարհել իշխիցեն: Այլ իբրև ասացին Նոքա, թէ ոմն եղիա ասէ, և ոմն երեմիա. ասէ ցնոսա, Նոքա որ․ օտարքն են, և մեզ ոք ոչ մարթ է դնել: Իսկ դուք որ առաքեալքդ էք, որ յանուն իմ գումարեալ էք, որ զբոլորս

սրբէք , որ զդևս հանէք , որ զմեռեալսն յարուցանէք , ոչ պարտիք և դուք 'ի նմանէ տգէտ լինել , որով զայդ ամենայն առնէք : Արդ իբրև ածին[2] , առ հասարակ զարմացեալք ամենեքեան լուռ եղեն , զի 'ի վեր էր քան զմարդկութիւնս հարցուածն զոր հարցանէր : Նախ յառաջ մատեաւ յառաջակացն առաքելոց գլուխ եկեղեցւոյ . ոչ բան գիտութեան յառաջ արկեալ , և ոչ 'ի խորհրդոց մարդկան մտեալ , այլ 'ի Հօրէ զմիտս լուսաւորեալ ասէ ցնա . "Դու ես Քրիստոսն,, . ոչ լոկ ասաց՝ թէ դու ես Քրիստոսն, այլ ասէ , "Դու ես Քրիստոս Որդի Աստուծոյ կենդանւոյ,, : Եւ երանութեան հասանէր վաղվաղակի 'ի վերայ բանին : Քանզի էր իսկ ճշմարիտ , և 'ի վեր քան զմարդկութիւնս պատասխանին . և դատակնիք վճիռ բանիցն , եթէ Հայր էր , որ յայտնեացն . զի ասէ այսպէս փրկիչն . "Երանի քեզ Շմաւոնի որդի Յովնանու , զի արիւն և մարմին ոչ յայտնեցին քեզ զայն , այլ Հայր իմ որ յերկինս է,, : Իսկ արդ որ ճանաչենն զտէրն մեր Յիսուս Քրիստոս զՈրդին Աստուծոյ , զերանութիւն ընկալան . իսկ որ ուրացող եղեն Որդւոյն Աստուծոյ , կորուսեալք և թշուառականք են :

Դարձեալ Որդի իբրև լուիցես , մի խառնաբան համարիցիս զՈրդին , այլ ճշմարիտ Որդի բնաւոր . ոչ 'ի ծառայութենէ յառաջամատոյց յորդիութիւն[3] , այլ 'ի բնութենէ անհաս ծննդեամբն : Եւ անդրանիկ յորժամ լսիցես , մի համարիցիս թէ ըստ մարդկութեան իցէ . զի որ ըստ մար-

կութեանս անդրանիկք են, և այլ եղբարս ունին. և ուր գրեալն է, "Որդի անդրանիկ իմ Իսրայէլ". այլ իբրև ռուբէն անդրանիկ որ կործանեցաւ, որ ել յանկողինս հօր իւրոյ. իսկ Իսրայէլ զորդի հօրն հանեալ յայգւոյն խաչէր: Նոյն առ այլս ասէ գիր, "Որդիք էք Աստուծոյ բարձրելոյ". և դարձեալ, "Ես ասացի, թէ հրեշտակք իցէք, կամ որդիք բարձրելոյ ամենեքեան": Ասացի, ոչ թէ ծնայ. նոքա յասել անդ Աստուծոյ թէ որդիք էք, զորդեգրութիւն ընկալան, զոր ոչն ունէին յառաջ. իսկ սա ոչ եթէ այլ ինչ յառաջ, և այլ ինչ ծնաւ, այլ Որդի 'ի սկզբանէ ծնեալ, Որդի հօր նման ծնողին. կեանք 'ի կենաց ծնեալ, և լոյս 'ի լուսոյ, և ճշմարտութիւն [4] 'ի ճշմարտութենէ, և թագաւոր 'ի թագաւորութենէ, և Աստուած յԱստուծոյ:

Արդ թէպէտ և լսիցես ուրեք յաւետարանի անդ, զի ասէ, թէ "Գիրք ծննդեան Յիսուսի Քրիստոսի որդւոյ Դաւթի որդւոյ Աբրահամու". զայն ըստ մարմնոյն ծննդեան իմասջիր. որդի Դաւթի 'ի կատարած ժամանակաց ըստ մարմնոյ զայն առ ընկալաւ, զոր ոչ ունէր. և զայս զոր ունի, միշտ ընջենաւորութեամբ ծնեալ ունէր: Երկուս հարս ունի, մի զԴաւիթ ըստ մարմնոյ, և մի զԱստուած հայր ըստ աստուածութեան: Իսկ արդ այն՝ որ ըստ Դաւթայն է, ժամանակօք փակի և շօշափի, և ընդ առհմագիրս մտանէ. իսկ որ ըստ աստուածութեանն, ոչ ժամանակօք փակի, ոչ տեղեօք արգելու, ոչ ընդ մատենագիրս մտանէ. "Զի զաղ-

զատոհմն Նորա ո՞ կարասցէ պատմել» : Հոգի է Աստուած, որ հոգին էր՝ հոգեպէս ծնաւ իբրեւ զան-մարմին առանց պաճուճանաց զանհաս ծնունդն : Որդին ինքն ասէ վասն Հօր. «Տէր ասաց ցիս որ-դի իմ ես դու, ես այսօր ծնայ զքեզ» : Զայսօրդ որ ասէ, ոչ եթէ առժամայն ինչ է, այլ մշտըն-ջենաւոր է : Զայսօրն որ ասէ, անժամանակ է յառաջ քան զյաւիտեանս, «Յարգանդէ, ասէ, յառաջ քան զարուսեակ ծնայ զքեզ» :

Հաւատամ այսուհետեւ դու յՈրդին աստուծոյ կենդանւոյ 'ի Յիսուս Քրիստոս՝ Որդին միածին ըստ բանին աւետարանին : «Այսպէս, ասէ, սի-րեաց զաշխարհս, զի զՈրդին իւր միածին ետ. զի որ հաւատասցէ 'ի Նա, մի՛ կորիցէ, այլ ընկալցի Նա զկեանս յաւիտենական» : Եւ դարձեալ. «Որ հաւատայ յՈրդի, ասէ, ոչ դատապարտեսցի, այլ փոփոխի Նա 'ի մահուանէ 'ի կեանս. իսկ որ ու-րանայ յՈրդւոյ, մի՛ տեսցէ Նա զկեանս, զի բար-կութիւն Աստուծոյ կայ եւ մնայ 'ի վերայ Նորա. զի ոչ հաւատաց Նա յՈրդին աստուծոյ միածինն» : Վասն որոյ վկայէ յովհաննէս, «Տեսաք մեք զփառս Նորա, իբրեւ զփառս միածնի առ 'ի Հօրէ լի շնոր-հօք եւ ճշմարտութեամբ» : Յորմէ դողացեալ փա-խուցեալ դեւքն ասէին. «Թո՛յլ տուր, 'ի բաց կաց, զի՞ կայ մեր եւ քո Որդի աստուծոյ կենդանւոյ» :

Արդ Որդի է աստուծոյ բնութեամբ, եւ ոչ պաճուճանօք ծնեալ 'ի Հօրէ : Արդ որ սիրէ զծնունդն, սիրէ եւ զծնողն. իսկ որ ուրանայ զծնունդն, ուրանայ եւ զծնողն Նորա : Որ անարգէ

զծնունդն , արձակէ արհամարհանս 'ի ծնողն ։ Այլ ծնունդ աստուածութեան յորժամ լսիցես , մի 'ի մարդկօրէն ինչ կործանեսցիս ․ մի ապականութեան ծնունդ համարիցիս , զի մի կործանեսցիս ։ "Որդի է Աստուած" ․ որդի է և ծնունդն ․ զի մարմինք մարմին ծնանին , և պիտոյ է որ մարմնով ծնանին՝ ժամանակօք միջնորդել ․ իսկ միջնորդ Հօր զՈրդի ծնանելոյ չիք ժամանակ ։ Նա աստ ծնանի որդի անկատար , իսկ Որդին աստուծոյ կատարեալ ծնեալ , որպէս զհարդ այժմիկդ է իսկ , և 'ի սկզբանէ նոյն էր ։ Մեք ծնանիմք յանգիտութենէ տղայութեան 'ի կատարումն փոփոխեալ ։ Անկատար է այր դու աւադիկ ծնունդ քո , զի փոքր փոքր յառաջադրութեամբ ընդունելութիւն ․ բայց աստ մի այնպէս համարիցիս , և տկարութիւն դնիցես ծնողին ։ Զի թէ անկատար ծնաւ , և ապա ժամանակօք էառ նա զկատարումն , տկարութեան նախատինս եդեր դու ծնողին ։ Զի եթէ ժամանակօք շնորհեաց յետոյ՝ որպէս դուդ ասես , զայս 'ի սկզբան անդ ոչ կարէր շնորհել ։

Արդ դու մի իբրև մարդկութեամբ կարծիցես ծնունդ եղեալ ․ մի այսպիսի ծնունդ համարիցիս , որպէս աբրահամ զսահակն ծնանէր , և կամ սահակն զյակոբն ։ Ծնանել ծնանէր աբրահամ զսահակ , այլ ոչ եթէ զինչ ինքն կամէր՝ ծնանէր , այլ զինչ այլուստ 'ի վերուստ շնորհէր ։ Իսկ 'ի ծնանելն Հօր զՈրդի՝ ոչ տգիտութիւն գոյր անդ , և ոչ այլ խորհուրդք ընդ մէջ ։ Զի այն որ ասէ , եթէ չգիտէր զծնունդն , անօրէնութիւն մեծ է այն ։

Այս զի ասեն, եթէ ժամանակօք խորհեցաւ, և ապա յետոյ Հայր եղև, 'ի նոյն ամպարշտութիւն տանի. զի ոչ եթէ յառաջ էր Աստուած մնում, և ապա յետոյ ժամանակօք եղև Հայր, այլ միշտ ունի զՈրդին, քանզի ծնող է։ Ո՛չ եթէ իբրև մարդիկ զմարդիկ ծնանին, այլ որպէս ինքն գիտէ որ ծնաւն զնա. յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս զԱստուած ճշմարիտ, զի աստուած որ Հայրն է, ճշմարիտ է, նման իւր Որդի ծնաւ Աստուած ճշմարիտ։

Ո՛չ եթէ որպէս վարդապետքն ծնանին զաշակերտսն, ոչ թէ որպէս պաւղոս ասէ, «Ի Քրիստոս Յիսուս աւետարանաւն ես ծնայ զձեզ». զի աստ որ ոչ բնութեամբն որդի էր, աշակերտութեամբն որդի եղև. իսկ անդ բուն որդի, աստուածութեամբն որդի։ Ո՛չ որպէս դուք այժմիկ մկրտութեամբն որդիք լինիք Աստուծոյ. լինել լինիք և դուք որդիք, այլ պատուաստիւ ըստ շնորհաց, որպէս և գրեալ է. «Ետ նոցա իշխանութիւն, զի որդիք Աստուծոյ բարձրելոյ կոչեսցին, որք հաւատացին յանուն նորա. որ ոչ 'ի մարմնոյ՝ և ոչ յարենէ եղեն, այլ 'ի կամաց Աստուծոյ»։ Այս մեք աւասիկ ծնանիմք 'ի ջրոյ և 'ի հոգւոյ. այլ ոչ այնպէս ծնաւ Քրիստոս 'ի Հօրէ ըստ ժամանակի ծննդեանն, զի ինքն իսկ կարդաց և ասէ. «Դա է իմ որդի». ոչ ասաց թէ այժմ եղև, այլ սա է իմ որդի, զի յայտնի լիցի, թէ յառաջ քան զմկրտութիւնն Որդի էր աստուծոյ։

Ծնաւ Հայր զՈրդի, ոչ եթէ որպէս մարդ-

կութեամբ ծնանի միտք զբան. զի միտք 'ի մեզ բնակեալ են, իսկ բանն խօսուն է, և յօդս ծնանի, և չէք լինի: Մեք գիտեմք զՔրիստոս թէ ծնաւ բան, ոչ իբրև զհագագասփիւռ [5]; այլ բան հաստատուն կենդանի. ոչ շրթամբք խօսեալ և ցրուեալ, այլ 'ի Հօրէ մշտնջենաւորութեամբ առանց բարբառոյ զօրութեամբ ծնեալ: Զի «Ի սկզբանէ էր բանն, և բանն էր առ Աստուած, և Աստուած էր բանն». ընդաջմէ նստեալ բանն, որ իմանայ զխորհուրդս Հօր, և առնէ զամենայն նորա ակնարկելով: Բանն որ էջ և ել, և ոչ հագագասփռութեամբ. զի որ հագագասփռութեամբ բան 'ի բերանոյ ճառի, ոչ իջանէ, և ոչ ելանէ: Բան որ խօսի, և ասէ. զի ասէ. «Զոր տեսանէի ես առ Հօր իմում, զայն խօսիմ»: Բան իշխանական և թագաւորեալ 'ի վերայ ամենայնի: «Ամենայն ինչ տուաւ ինձ 'ի Հօրէ իմմէ». ասէ. զի զամենայն ինչ ետ Որդւոյ Հայր:

Արդ ծնաւ զնա Հայր, ոչ այսպէս՝ որպէս թէ ոք կարծիցէ, այլ որպէս ինքն գիտէ: Արդ ոչ որպէս ծնաւ խոստովանիմք ասել, այլ ոչ եթէ այդպէս է, հաստատեմք: Նա ոչ եթէ մեք չգիտեմք 'ի Հօրէ զՈրդւոյն ծնունդն, այլ և ոչ ամենայն բարք բուսոյ ծննդեան պատմել կարասցեն: Արդ եթէ հարցցես զամենայն արարածս, որ յերկրի են, ոչ կարեն քեզ ասել. զի երկիրս զիւրոյ բերոյն և ստեղծչին զօրութիւնն պատմել ոչ գիտեն: Նա ոչ միայն երկիրս ոչ գիտէ, այլ և արեգակնդ իսկ ոչ գիտէ, զի չորեքօրեայ ստեղ-

ծաւ. զի որ յառաջ քան զինքն երեք աւուրք էր, ոչ գիտէր, զնոյն ինքն արարիչն՝ որ յառաջ քան զամենայն էր, պատմել զի՞արդ կարասցէ: Երկինք զայս ոչ պատմեն, զի յակնարկել Հօր 'ի ձեռն Քրիստոսի, երկինք իբրև զծուխ մածեալ հաստատեցան: Երկինք երկնից զայս ոչ պատմել կարեն, և ոչ ջուրքն որ 'ի վերոյ քան զերկինս երկնից են: Իսկ արդ՝ դու զի՞ տրտմեալ ես այր դու. և ոչ միայն երկինք զայս ոչ գիտեն, այլ և ոչ ամենայն կարգ հրեշտակաց: Ո՛ի եթէ էր հնար ումեք ելանել յառաջին երկինս անդր, և անդ զհրեշտակաց կարգսն տեսանել, և հարցանել զնոսա թէ զի՞արդ Աստուած ծնաւ զՈրդին իւր, ասասցեն և նոքա արդեօք ցքեզ. թէ մեր այլ աւագ են, երթ առ նոսա, և զնոսա հարցանիջիր: Արդ ե՛լ դու յերկրորդ երկինս, և յերրորդն հաջի՛ր, եթէ կարես յիշխանութիւնս և 'ի տէրութիւնս և 'ի պետութիւնս հասանել, նա թէպէտ և կարող ես հասանել՝ որ անհնար է, և ոչ նոքա պատմել կարասցեն. քանզի չգիտեն իսկ:

Բայց ես ընդ այս զարմացեալ եմ զչարախօսաց մարդոցն զքննասիրութիւնն, որ 'ի կարծիս խոնարհութեան յամպարշտութիւն կործանեցան: Արդ զաթոռս, և զտէրութիւնս, և զպետութիւնս, և զիշխանութիւնս ոչ գիտեն քննել, և ուստի՞ զարարիչն այսր ամենայնի քննել մարթասցեն: Արդ ա՛ղէ, ե՛կ ասա՛ դու նախ ցիս ով ժպիրհ և չարայօժար. զի՞նչ 'ի վեր է աթոռ քան զպետութիւնս. ե՛կ ասա՛ դու ցիս, զի՞նչ է տէրու-

թիւն , զի՞նչ է պետութիւն , զի՞նչ է իշխանու-
թիւն , զի՞նչ է զօրութիւն , զի՞նչ են հրեշտակք , և ապա զարարիչն այսր ամենայնի քննել մարթայցես ։ Զի «Ամենայն ինչ նովաւ եղև» ։ Իսկ արդ ո՛չ կամիցիս հարցանել զաթոռս և զտէրութիւնս , թէ չկարիցես իսկ ։ Արդ զի՞նչ այլ ինչ որ ճանաչէ զխորս Աստուծոյ , բայց եթէ Հոգին սուրբ , որ խօսեցաւ ՚ի գիրս աստուածաշունչս ։ Այլ և Հոգին սուրբ վասն Հօր և Որդւոյ ծննդեան ՚ի գիրս սուրբս ինչ ո՛չ խօսեցաւ ։ Արդ զի՞ քննես զայն , զոր Հոգին սուրբ ինչ ո՛չ գրեաց ՚ի գիրս սուրբս ։ Իսկ արդ եթէ զգրեալսն չգիտես , զի՞ զչգրեալսն քննես ։ Բազում քննութիւն են ՚ի գիրս աստուածաշունչս . արդ գրելոցն չհասանեմք , ընդէ՞ր բնաւ զչգրեալսն քննեմք ։ Շատ և բաւական է մեզ , թէ գիտասցուք , թէ Աստուած Որդի ծնաւ մի միայն ։

Մի՛ ամօթ համարիր խոստովանել զտգիտութիւն , քանզի և ընդ հրեշտակս տգիտանաս ։ Որ ծնաւ՝ նա միայն գիտէ զծնունդն , և որ ՚ի նմանէն ծնաւ , նա միայն գիտէ՝ որ ծնաւն զնա . որ ծնաւն գիտէ զինչ ծնաւն , և գիրք վկայեն թէ Աստուած է որ ծնաւն . «Զի զոր օրինակ Հայր կենդանութիւն ունի յանձն իւր , նոյնպէս և Որդւոյն ետ կենդանութիւն ունել յանձն իւր, զի ամենեքեան պատուեսցեն զՈրդի , որպէս պատուեն զՀայր . զի Հայր զոր կամի կենդանի առնէ , նոյնպէս և Որդի զորս կամի կենդանի առնէ» ։ Ապա ո՛չ որ ծնաւն վնասեցաւ ինչ , և ո՛չ պակաս ինչ եղև ՚ի ծնողէ անտի ։ Այս գիտեմ , զի բազում անգամ զայս ասեմ , այլ բա-

զում անգամ ասելն վասն ձերոյ է օգտի և զգուշութեան ։ Արդ ոչ որ ծնաւն Հայր ունի , և ոչ զոր ծնաւն Որդի երբէք լեալ էր , և ոչ որ ծնաւն Հայր երբէք եղև ․ ՚ի միոջէ միայն Հօրէ միածին Որդի ։ Ո՛չ երկոքին անծինք , և ոչ երկոքին միածինք ․ այլ մի Հայր է առանց ծնանելոյ (առանց ծնանելոյ է , զի Հայր չգոյր) և մի էր միածին Որդին մշտնջենաւոր ՚ի Հօրէ ծնեալ ․ ոչ եթէ ժամանակօք ինչ ծնեալ , այլ յաւիտենից եղեալ ․ ոչ տակաւ աստիճան յաստիճանէ փոփոխեալ , այլ դոյն իսկ ծնեալ որպէս էդ ։

Արդ հաւատամք այսուհետև յՈրդին աստուծոյ միածինն ծնեալ որ ՚ի Հօրէ ծնեալն յԱստուած ճշմարիտ ։ Զի Աստուածն ճշմարիտ ոչ ստութեամբ ծնանէր որպէս յառաջագոյն ասացաք ։ Եւ ոչ եթէ խորհելով ինչ այնպէս ծնաւ , այլ մշտնջենաւորութեամբ յառաջագոյն ծնաւ , և քան զմեր բանս և զմիտս երագագոյն ծնաւ ։ Զի մեք յանդր ժամանակօք խօսիմք , և ժամանակս մաշեմք ․ այլ առ աստուածութեանն զօրութիւն անժամանակ է ծնունդն , որպէս և բազում անգամ ասացաւ ։ Ո՛չ եթէ ՚ի չգոյէ, ինչէ զՈրդին ՚ի մէջ ածէր , և ոչ որ չէրն յորդեգրութիւն մատուցանէր ․ այլ մշտնջենաւոր է Հայր , և մշտնջենաւորութեամբ ծնաւ և անճառ բանիւք զՈրդին , և մին միայն՝ և եղբայր ոչ գոյր նորա ։ Եւ ոչ երկու ինչ են սկզբունք , այլ գլուխ Քրիստոսի Հայր , մի է սկիզբն ։ Զի Հայր զՈրդի ծնաւ Աստուած ճշմարիտ ; էմմանուէլ կոչեցաւ , որ թարգմանեալ կո-

չեցաւ՝ ընդ մեզ Աստուած ։

Արդ կամի՞ս գիտել եթէ Աստուած է, որ 'ի Հօրէ ծնաւ, և յետոյ եկն մարդկութիւն զգեցաւ. լո՛ւր դու մարգարէին, զի ասէ ։ “Այս Աստուած մեր, ոչ համեմատեսցէ այլ առ նա. եգիտ զճանապարհ ճշմարտութեան, և ետ զայն յակոբու ծառայի իւրոյ և իսրայելի սրբոյ իւրոյ. և յետ այսորիկ յերկրի երևեցաւ, և ընդ մարդկան շրջեցաւ,,։ Տեսանե՞ս զԱստուածն յետ մովսեսի օրէնսդրութեան մարդկութիւն զգեցեալ ։ Արդ ընկալ դու երկրորդ վկայութիւն Քրիստոսի զաստուածութեանն, որ արդ իսկ ընթերցաւ ։ “Աթոռ քո Աստուած յաւիտեանս յաւիտենից,,. զի մի՛ վասն մարդկութեամբ գալստեանն կարծեսցեն, թէ յետ այսորիկ յարգեցաւ, յառաջ ձգեցաւ և յաստուածութիւնն եհաս, ասէ յայտնապէս. “Վասն այսորիկ օծ զքեզ Աստուած Աստուած քո իւղ ուրախութեան առաւել քան զընկերս քո,,։ Տեսանե՞ս Քրիստոս աստուած յԱստուծոյ Հօրէ օծեալ ։

Այլ կամի՞ս ընդունել երրորդ վկայութիւն Քրիստոսի զաստուածութեան, լո՛ւր եսայեայ զի ասէ. “Աշխատեցաւ վաստակեաց եգիպտոս, և վաճառքն հնդկաց,,. և դարձեալ ասէ. “Ի քեզ կայցեն յաղօթս, զի Աստուած ընդ քեզ է. և ոչ գոյ Աստուած բայց 'ի քէն ։ Դու էիր Աստուած, և մեք ոչ գիտէաք. Աստուած իսրայելի փրկիչ,,. Տեսանե՞ս զԱստուած որդի, զի գոյ յինքեան աստուած Հայր, մէն իբրև ոչ զայս և եթ ասէ, որ յաւետարանին ասաց, թէ “Հայր յիս, և ես 'ի

ներքս 'ի Հայր» ։ Ո՛չ ասաց եթէ Հայրն ես եմ, այլ զայս ասաց, թէ «Հայր յիս, և ես 'ի Հայր» ։ Դարձեալ ոչ ասաց, թէ ես և Հայր մի եմք, այլ «Ես և Հայր իմ մի եմք» ։ Զի մի՛ օտարացուցանելով օտարացուսցուք, և մի՛ հասարակ օծմամբն խառնակեալ՝ զՈրդի և զՀայր ընդ միմեանս շփոթեսցուք։ Միանգամ 6 վասն աստուածութեան պատուի, քանզի Աստուած զԱստուած ծնաւ։ Միւսանգամ վասն արքայութեանն թագաւորութեան. զի ոչ եթէ այլ ուրուք արքայ է Հայր՝ և այլ ուրուք Որդի, այլ որոց թագաւորէ Հայր, նոցուն թագաւորէ և Որդի ։ Միւսանգամ, զի չէք ինչ բաժանումն և որոշումն 'ի միմեանց. զի ոչ եթէ այլ խորհուրդք են Հօր՝ և այլ Որդւոյ ։ Միւսանգամ, զի ոչ այլ արարածք են Հօր, և այլ որդւոյ, զի մի արարածք են ամենայն Հօր և Որդւոյ արարեալ. «Զի նա ինքն ասաց, և եղեն՝ նա պատուիրեաց, և հաստատեցան» ։ Զի որ ասէ, ասէ այնմ որ լսէ. և որ պատուիրէ, պատուիրէ այնմիկ՝ որ ընդ նմայն է։

Որդ աստուած ճշմարիտ Որդի յանձին իւրում 'ի ներքս ունի զՀայր. ոչ եթէ 'ի Հայր փոփոխեցաւ, և ոչ Հայր եկն զմարդկութիւն զգեցաւ, այլ Որդի. այլ ազատաբերան յայտնապէս իսկ ասացի, ոչ եթէ Հայր եկն չարչարեցաւ վասն մեր, այլ Որդի. այլ Հայր առաքեաց զՈրդի վասն մեր, և եկն չարչարեցաւ. և մի՛ զայս ասասցուք, եթէ էր երբեմն, զի չէր որդի. և մի՛ երբէք որդեհայրութիւն յանձն առնուցուք ։ Զանապարհ զարքունի գնասցուք, մի՛ յաջ խոտորեսցուք, և

մի՛ յահեակ, և մի՛ առ 'ի կարծել մեզ մեծարանս դնել Որդւոյ՝ Հայր անուանեսցուք զնա. և մի՛ առ մեծարել զՀայր մի ինչ յարարածոց անտի համարեալ կարծիցես դու զՈրդի: Այլ մի Հայր միով Որդւով երկրպագութիւն ընկալցի, և մի՛ բաժանեսցի: Մի՛ որդի պատուեսցի յառաջ քան զյաւիտեանս. ընդ աջմէ Հօր նստեալ նստելն ոչ ժամանակաւ յետ չարչարանացն դարձեալ յառաջ-ձգութեամբ մատուցեալ, այլ մշտնջենաւորութեամբ ստացեալ:

Եւ «Որ ետես զՈրդին, ետես նա զՀայրն». զի նման է Որդի յամենայնի ծնչին իւրոյ. կեանք ծնեալ 'ի կենաց, և լոյս 'ի լուսոյ, և զօրութիւն 'ի զօրութենէ, և յԱստուծոյ Աստուած. և առանց փոփոխման են և աստուածութեան կերպարանքն յՈրդի: Եւ որ արժանի եղև տեսանել զՈրդւոյն աստուածութիւնն, գայ նա և 'ի վայելչութիւն ծնողին: Ո՛չ է իմ բանդ, այլ միածնին. «Այսչափ ժամանակս ընդ ձեզ եղէ, ասէ, և ո՞չ կարացեր ճանաչել զիս փիլիպպէ. որ ետես զիս, ետես նա և զՀայրն իմ»: Արդ համառօտ ասացից, մի՛ մեկնեսցուք, և մի՛ խառնակեսցուք, և մի՛ օտար երբէք համարեսցուք զՈրդի 'ի Հօրէ. և մի՛ ընդունիր զայն որ ասենն, թէ Հայր երբեմն Հայր էր, և երբեմն Որդի. զի օտարութիւն մեծ է այս և ամբարշտութիւն, և ոչ եկեղեցւոյ սրբոյ վարդապետութիւն: Այլ Հայր ծնաւ զՈրդի, և ինքն կայ միայն Հայր, ոչինչ յայլ ինչ կերպարանս փոփոխեալ: Իմաստութիւն ծնաւ, և ոչ եթէ ինքն առանց իմաստու-

թեան եղև ։ Զօրութիւն ծնաւ, և ոչ եթէ ինքն տկարացաւ ․ Աստուած ծնաւ, և ոչ եթէ ինքն զրկեցաւ ինչ ։ Եւ ոչինչ կորոյս նա, ոչ նուազեալ, և ոչ այլայլեալ, և ոչ պակասութիւն ինչ գոյ 'ի ծննդեան նորա ։ Կատարեալ է զոր ծնաւն, և կատարեալ է որ ծնաւն ։ Աստուած է որ ծնաւն, և Աստուած է զոր ծնաւն ․ և Աստուած ամենայնի ․ այլ Աստուածն որ զՀայրն գրէ, ոչ եթէ ամօթ ինչ համարի, զի ասէ ․ թէ "Երթամ ես առ Հայր իմ և առ Հայր ձեր ․ և առ Աստուած իմ, և առ Աստուած ձեր" ։ Այլ զի մի կարծիցես, թէ նմանապէս Որդւոյ և արարածոցս է Հայր ընդմիջեաց յառաջագոյն՝ ոչ ասաց թէ առ Հայր մեր երթամ, զի մի հաւասարութիւն ինչ լիցի արարածոց ընդ միածինն և ընդ արարիչն ․ այլ "Առ Հայր իմ և առ Հայր ձեր", ասաց ։ Այլազգ իմ բնութեամբ, և այլազգ ձեր պատուաստիւ ։ Եւ դարձեալ ասէ ․ "Առ Աստուած իմ և առ Աստուած ձեր" ․ այլազգ իմ որդիութեամբ, բնութեամբ, և միածնութեամբ, և այլազգ ձեր արարածոց ։ Որդ Աստուած ճշմարիտ է, Որդի աստուծոյ ծնեալ ․ Աստուած այսուհետև ճշմարիտ է, Որդի աստուծոյ անպատում ծնունդ ։ Բազում անգամ ասեմ զբանդ զայդ առ ձեզ ․ զի ձեր 'ի սրտի 'ի մտին նկարեսցի բանդ ։ Զի աստուծոյ Որդի գոյ հաւատոյ, այլ որպէս էն, մի քններ ․ զի եթէ քննես, ոչինչ գտանես ․ մի 'ի բարձունս հաներ զքեզ, զի մի անկեալ կործանեսցիս ։ "Որչափ հրամայեցաւ այնչափ ած զմտաւ քով" ։ Բայց ասէ ասա դու ցիս ․

զի՞նչ է այն որ ծնաւն, և ապա զընութիւն մարթես քննել զծնողին. ապա թէ զընութիւն ոչ մարթես քննել դու զծնողին, զիա՞րդ զծննդեանն կարես քննել զհանգամանս:

Շատ է քեզ առ աստուածպաշտութեամբն զոր ասացաք, եթէ մի Որդի միայն է Աստուծոյ. բնութեամբ Որդի ծնեալ, ոչ եթէ յայնժամ՝ զի ծնաւն 'ի բեթղեհէմ սկիզբն առեալ էր կենաց. այլ յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս: Ա՛ղէ լո՛ւր միքէի մարգարէի, զի՞նչ ասէ. „Եւ դու բեթղեհէմ տուն յուդա, սակաւաւոր իցես 'ի հազարաւորսն յուդա. զի 'ի քէն յառաջասցի ինձ իշխան, որ հովուեսցէ ժողովրդեան իմոյ իսրայելի. և ելք նորա 'ի սկզբանէ աւուրցն յաւիտենից„: Արդ մի՛ հայիր յայն, որ այժմդ իսկ 'ի բեթղեհէմ ծնեալ, այլ երկիրպագ նմա, որ 'ի սկզբանէ 'ի Հօրէ ծնեալ: Մի՛ զայն ընդունիր, եթէ ոք ասասցէ, թէ ընդժամանակաւ է սկիզբն Որդւոյ. այլ անժամանակ անսկիզբն գիտասջիր դու զՀայր, անժամանակ անսկիզբն գիտասջիր և զՈրդւոյ անհաս սկիզբն: Հայր աղբիւր արդարութեան գետոյն միածնի. Հայր ծնաւ որպէս գիտէ ինքն միայն: Արդ՝ եթէ կամի՞ս գիտել դու, եթէ մշտնջենաւոր է թագաւորն մեր Յիսուս Քրիստոս. լո՛ւր նմա զի՞նչ ասէ. “Աբրահամ, ասէ, ցանկացաւ տեսանել զօր իմ. ետես, և ուրախ եղև„: Ապա իբրև խստագոյնս իմն ընկալան զայն հրեայքն, դարձեալ որ նոցա խստագոյնն էր, զայն ասէ. “Բնաւ, ասէ, չև իսկ էր աբրահամ ծնեալ՝ զի ես էի„: Եւ դարձեալ առ

Հ՟յր իւր ասէ . «փառաւորեա՛ զիս Հ՟յր առ 'ի քէն փառօքն, զոր ունէի յառաջ քան զաշխարհ, մինչ առ քեզ իսկ էի» ։ Եւ յայտնապէս իսկ ասաց, թէ մինչչև աշխարհ եղեալ էր, ես ունէի առ քեզ զփառսն ։ Եւ դարձեալ . «Զի սիրեցեր զիս յառաջ քան զաշխարհ» ։ Յայտնապէս ասէ, թէ մշտնջենաւոր ունիմ զփառս առ քեզ ։

Որդ. հաւատամք 'ի մի տէր Յիսուս Քրիստոս յՈրդին աստուծոյ միածին, որ 'ի Հօրէ ծնաւ, յԱստուածն ճշմարիտ, յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս . որով ամենայն եղև, եթէ աթոռք, եթէ իշխանութիւնք, եթէ պետութիւնք, ամենայն ինչ նովաւ եղև, և ոչ մի ինչ զատեալ է յիշխանութենէ նորա ։ Կարկեսցին ամենայն հերեսիովտացն բերանք, որ բազում արարիչս և աշխարհաստեղծս 'ի ներքս մուծանեն ։ Կարկեսցին բերանք, որ հայհոյեն զՈրդին աստուծոյ . կարկեսցին բերանք, որ ասեն թէ արեգակնս այս է Քրիստոս . զի նա է արեգականս արարիչ, և ոչ եթէ արեգակնս այս է ։ Կարկեսցին բերանք, որ ասեն հրեշտակաց արարածք են աշխարհս, և զմիածնին պատիւ յափշտակել կամին . այլ ամենայն որ երևին, և որ ոչն երևին, եթէ աթոռք, եթէ տէրութիւնք, եթէ պետութիւնք, եթէ իշխանութիւնք, և եթէ ինչ: զինչ և անուանեալ է, ամենայն ինչ 'ի ձեռն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եղև ։ Եւ թագաւորեալ կայ 'ի վերայ արարածոց իւրոց, իբր ոչ եթէ զօտար ինչ գերութիւն յափշտակեալ, այլ 'ի բուն յիւրոց արա-

րածոցն վերայ Թագաւորեալ , որպէս ասէ աւետարանիչն յովհաննէս ․ “Ամենայն ինչ նովաւ եղև , և առանց նորա եղև և ոչինչ„ ․ ամենայն ինչ նովաւ Հօր և Որդւոյ 'ի գործ կամօք մատուցելոյ ։

Նաև առակ մի կամիմ ասել բանիցս ասացելոց , և ես ինձէն գիտեմ եթէ տկար է ․ զի զի՞նչ այն է , որ երևի յաշխարհի , եթէ առակ մարթի լինել աստուածութեանն զօրութեանց ․ սակայն ասացից իբրև տկար ինչ 'ի տկարաց առ տկարս ։ Զի զորօրինակ զի Թագաւոր ոք՝ Թագաւոր որդի ունիցի , և կամիցի նա քաղաք մի շինել , և խորհիցի նա ընդ որդւոյն որ Թագաւորակիցն է նորա վասն հաստատութեան հանդերձեալ քաղաքին ․ և նա զխորհուրդն 'ի միտ առեալ , զկամս խորհրդոյն վաղվաղակի կատարիցէ ։ Այնպէս և Հօր իբրև կամք եղեն զամենայն հաստատել , յակնարկել Հօր Որդի զամենայն արար և կատարեաց ։ Զի ակնարկել Հօր հաստատուն պահիցէ զմիութիւն իշխանութեան , և Որդի հաստատուն ունիցի իշխանութիւն իւրոց դաստակերտաց ․ և մի՛ Հայր օտարացեալ իցէ 'ի տէրութենէ արարածոց , և մի՛ Որդին իբրու յայլոց արարածոց վերայ Թագաւորիցէ , այլ իբրև իւրոց դաստակերտաց ։ Զի ոչ եթէ հրեշտակք՝ որպէս ասացաւ զաշխարհ արարին , այլ Որդին միածին , որպէս ասացաւ յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս ․ և ոչ ոք է ամենևին որ 'ի նմանէ շորթել կարիցէ զարարածս իւր ։ Արդ այս ամենայն ձեզ առ ժամանակ մի 'ի շնորհս տեառն ասացաւ ։

Բայց մեք ընթացուք անդրէն 'ի հաւատոյն պատմութիւն , և 'ի նմին առ ժամանակի առաջեանն մախճանեցուք ։ Զամենայն ինչ արար Քրիստոս , եթէ զհրեշտակս , եթէ զհրեշտակապետս , եթէ զտէրութիւնս , եթէ զաթոռս ։ Իբրու ոչ եթէ Հայրն տկարացեալ ինչ էր առ արարածոցն զինքնագործութիւն , այլ զի թագաւորեցուցանել զՈրդին 'ի վերայ ամենայն արարածոց իւրոց կամեցաւ ․ և ինքն նմա մատուցանէր զարարածոցն զիշխանութեան զառաջնորդութիւն ։ Ապաքէն պատուէ զՀայրն միածինն , զի ասէ ․ “Ոչինչ կարէ որդի մարդոյ գործել յանձնէ իւրմէ և ոչինչ , եթէ ոչ տեսանէ զՀայրն զինչ գործէ , զի զոր ինչ նայն գործէ , և ես գործեմ„ ։ Եւ դարձեալ ասէ ․ “Հայր իմ մինչև ցայսօր գործ գործէ , և ես գործեմ„ ։ Յայտ է , թէ և ոչ մի ինչ 'ի գործոց նոցա ընդդէմդարձութիւն գտանի ։ Մանաւանդ զի ասէ ․ “Ամենայն ինչ , ասէ , որ իմ է , այն քո է ․ և որ ինչ քոյ է , այն իմ է„ ։ Եւ զայս ինքն գիտեալ է ճշմարտի 'ի Հին և 'ի Նոր կտակարանաց ։ Զի այն որ ասաց , թէ “Արասցուք մարդ ըստ նմանութեան պատկերի„․ ապաքէն յայտ է թէ ընդ ումեք որ առ նմա կայր , ասէ ։ Այլ յայտնագոյն և սաղմոսարանն ցուցանէ ։ “Նա ասաց , և եղեն , ասէ ․ ինքն հրամայեաց , և հաստատեցան„ ։ Իսկ արդ Հօր ասելով , և Որդւոյ յանձնարկել Հօր զամենայն կատարելով ։ Եւ զայս խորհրդով ասէ յոբ ․ “Ո՞վ ձգեաց զերկինս միայն , և գնայ 'ի վերայ ծովու , ասէ , իբրև 'ի վերայ եր-

կրի» ։ Յայտ առնէ իմաստնոց, թէ որ 'ի գալըստեան անդ իւրում եկն և գնաց 'ի վերայ ծովուն, սա է որ երկնից և երկրի արարիչ է ։ Դարձեալ ասէ. «Դու տէր հող առեր յերկրէ, և ստեղծեր զմարդն». և դարձեալ ասէ. «Նման նմա, ասէ, ահիւ և դողութեամբ դրունք մահու»։ Յայտ առնէ, թէ որ էջն 'ի դժոխս վասն մարդասիրութեան իւրոյ, սա է որ 'ի սկզբանէ 'ի կաւոյ անտի զմարդն ստեղծ ։

Արդ է ճշմարիտ Քրիստոս Որդի աստուծոյ՝ միածին և արարիչ աշխարհի. «Զի և յաշխարհի աստ էր, և աշխարհ նովաւ եղև. և յիւրս անդր եկն». որպէս և ուսուցանէ զմեզ աւետարանիչն ։ Ո՛չ միայն երևելեացն, այլև աներևութիցն յակնարկել Հօր իւրոյ արարիչ է Քրիստոս ։ «Զի նովաւ ստեղծաւ ամենայն ըստ բանին առաքելոյ, որ ինչ յերկինս և յերկրի. որ երևին, և որ ոչն երևին. եթէ աթոռք, եթէ իշխանութիւնք, եթէ տէրութիւնք, և եթէ պետութիւնք, ամենայն ինչ 'ի նա հաստատեալ է»։ Եւ եթէ զյաւիտեանսն իսկ գլխովին ասիցես, սակայն և այնց յակնարկել Հօր՝ արարիչ է Քրիստոս ։ «Զի 'ի վախճան աւուրցս այսոցիկ խօսեցաւ ընդ մեզ 'ի ձեռն Որդւոյն իւրոյ, որ է ժառանգ ամենայնի, որով և արար զաշխարհս ամենայն»։ Զի նմա փառք և պատիւ և զօրութիւն 'ի ձեռն Հոգւոյն սրբոյ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն ։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

1. Տպագիրն *զորդիսն տալով Նոյա զծածկեալ* :
2. Յոյնն *Հարցան* :
3. Տպագիրն *որդեգրութեամբ* :
4. Օրինակ մի *իմաստութիւն յիմաստութենէ* :
5. Յօրինակին *իբրև 'ի Հագագափիւ* :
6. Փոխանակ պատկան Ընտանեաց *միանգամ միւս-անգամ*, Յոյնն տնէ *մի* :

ԿՈՉՈՒՄՆ
ԸՆԾԱՅՈՒԹԵԱՆ
ԵՐԿՈՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ

Ասացեալ յայն՝ որ մարմնացաւն և մարդացաւ. և ընթերցուած յեսայեայ, որ ասէ: "Յաւել տէր խօսել ընդ աքազու և ասէ. խնդրեա՛ դու քեզ նշան ՚ի տեառնէ Աստուծոյ քումմէ ՚ի խորութեան կամ ՚ի բարձրութեան„. Մինչև յայն վայր, որ ասէ. "Ահա կոյսն յղասցի, և ծնցի որդի. և կոչեսցեն զանուն նորա Էմմանուէլ„:

Ծնունդք սրբութեան և զգաստութեան աշակերտք, որ ՚ի կուսէ անտի ծնանելոց էր Աստուած՝ սրբութեամբ և լի բերանով օրհնեսցուք: Որ ՚ի հոգեւոր գառինն մսոյ անտի ճաշակել արժանի լինելոց էք, զոտս և զգլուխ փորոտեաւն հանդերձ կերիջիք. գլուխ իբրև զաստուածութիւն, և ոտք իբրև զմարդկութիւնն, և փորոտի իբրև զխորհուրդն ծածկեալ: Որք սրբոյ աւետարանին ՚ի լսելիս մտեալ էք, աստուածապատումն յովհաննու հնազանդեալ ունկնդիր լերուք. զի այն՝ որ ասացն բա. "՚Ի սկզբանէ էր բանն, և բանն էր առ Աստուած, և Աստուած էր բանն„. ած թափեաց վաղվաղակի և ասէ. "Եւ բանն մարմին եղև„: Արդ

ոչ լոկոյ մարդոյ երկիրպագանել արժան ինչ է , և ոչ Աստուած լոկ ասել առանց մարդկութեան բարի ։ Զի եթէ ասեմք եթէ Աստուած Քրիստոս էր , որպէս էն իսկ . և ոչ ասեմք՝ թէ առ զգեցաւ զմարդկութիւն , անձամբ անձին զանձինս մեր 'ի փրկութենէ անտի օտարացեալս կացուցանեմք ։ Արդ երկիրպագցուք մեք իբրև Աստուծոյ , բայց հաւատասցուք և՝ թէ եկն մարդկութիւն զգեցաւ ։ Զի ոչ զմարդն լոկ ասել առանց աստուածութեանն յօգուտ է , ոչ զմարդկութիւնն ընդ աստուածութեանն չխոստովանել փրկութիւն է ։ Խոստովանեսցուք զթագաւորին և զբժշկին գալուստն միանգամայն . զի Թագաւորն Յիսուս իբրև եկն բժշկել զկտաւատեակն զմարդկութիւնս սփածեալ բժշկէր զհիւանդս ։ Կատարեալն տղայոց վարդապետն՝ տղայացաւ ընդ տղայսն , զի իմաստուն արասցէ զանմիտսն ։ Հացն երկնաւոր եկն յերկիր , զի կերակրեսցէ զսովամահսն ։

Իսկ որդիքն կրճատելոցն զայն որ եկն՝ անարգեն , և որ գալոցն է՝ նմա ակնունին . 'ի ճշմարիտ Քրիստոսէ անտի հրաժարեցան , և մոլորականին մոլորականքն ակնունին ։ Սակայն և յայսմիկ ճշմարիտ փրկիչն ասաց . "Ես եկի յանուն Հօր իմոյ , և ոչ ընկալայք զիս . եթէ այլ ոք եկեսցէ յանուն իւր , գիտեմ՝ զի զնա ընդունիք" ։ Բայց լաւ է հարցուած մի մատուցանել հրեիցն . ճշմարի՞տ ասէ մարգարէն եսայի , զի ասէ , եթէ էմմանուէլ 'ի կուսէն ծնանելոց է , թէ սուտ ասէ ։ Արդ եթէ ստութիւն դիցեն մարգարէին , մի՛ ինչ զարմա-

նայք . զի սովոր են նոքա ոչ միայն ստութիւն գտանել մարգարէից, այլ և քարշանս, և քարկոծանս, և մահուանս ածել 'ի վերայ ։ Ապա թէ ճշմարիտ է մարգարէն, եկայք ցուցէք դուք զէմմանուէլ ։ Այլ նախ զայս ասացէք . որ գալոցն է, այնմ՝ որում դուք ակնունիք, 'ի կուսէ՞ ծնանելոց է, թէ ոչ . արդ թէ ոչ 'ի կուսէ ծնանելոց է, ստութիւն գտէք մարգարէից ։ Ապա թէ 'ի կուսէ ծնանելոց է այն, որում դուք ակնունիք . ընդէ՞ր բնաւ որ եկեալ հասեալս է հրաժարէք 'ի սմանէ ։

"Ա՛յլ հրեայքն մոլորեսցին, քանզի կամին իսկ . բայց սուրբ եկեղեցի Աստուծոյ փառաւորեսցի ։ Մեք ընկալցուք զբանն Աստուծոյ մարդկութիւն ընկալեալ ճշմարիտ . ոչ 'ի կամաց առն, և ոչ 'ի կամաց կնոջ, այլ 'ի կուսէ և 'ի Հոգւոյն սրբոյ ըստ աւետարանին մարդկութիւն զգեցեալ . ոչ առ աչօք իբրև թէ ցնորք ինչ լինիցին, այլ ճշմարտութեամբ ։ Այլ զի 'ի կուսէ անտի մարդկութիւն զգեցաւ, անսաասջէր վայր մի ժամանակի վարդապետութեան այժմ ։ Բազմապատիկ իմն է հերեսիովտացն մոլորութիւն . ոմանք ամենևին չասեն, թէ 'ի կուսէ ծնաւ . իսկ ոմանք զծնունդն ծնեալ ասեն, բայց ոչ 'ի կուսէ, այլ 'ի կնոջէ արամբւոյ ։ Այլ ոմանք ասեն, ոչ եթէ Աստուած եկն մարդկութիւն զգեցաւ, այլ այր մի յառաջադէմ եկեալ՝ անձին իւրում Աստուած անուն եդ ։ Զի իշխեցին ոմանք ասել . եթէ ոչ բանն որ յառաջ էր՝ սա եկն զմարդկութիւն զգեցաւ,

այլ այր մի յառաջագէմ եղեալ եկն և պսակեցաւ :

Բայց յո՞չ լիցին քեզ բանք որ վասն աստուածութեան՝ որ յառաջագոյն ասացան : Հաւատասջի՞ր դու, եթէ նոյն ինքն Որդին աստուծոյ միածին՝ նա եկն և 'ի կուսէ անտի ծնաւ . յովհաննու առաքելոյ հաւատոյ, որ ասէ : “Եւ բանն մարմին եղև, և բնակեաց 'ի մեզ” : Արդ բանն յառաջ քան զամենայն յաւիտենից յաւիտեանս առ 'ի Հօրէ ծնեալ, բայց զմարմինն երագապէս եկն առ և զգեցաւ վասն մեր : Դարձեալ ընդդէմ կան բազումք և ասեն . զի՞նչ այնչափ վտանգ էր՝ մինչև Աստուած իջեալ զմարդկութիւն զգենոյր, և կամ բնաւ ա՞ղխք ինչ էին Աստուծոյ բնութեան ընդ մարդկութիւնս իջեալ շրջեալ . կամ բնաւ մա՞րթ ինչ և հնա՞ր էր կուսին առանց ամուսնութեան ծնանել : Արդ իբրև բազում այսչափ հակառակութեան բանք են, և բազմապատիկ պատերազմունք, առէ՛ք 'ի մէջ զշնորհս տեառն, և աղօթիւք ժողովելոցս զիւրաքանչիւր բանի մեկնութիւն լուծանել ջանասցուք :

Եւ նախ այս 'ի միջի ձերում խնդրեսցի, ընդէ՞ր բնաւ եկն և էջ Յիսուս յերկիր : Եւ մի իմոյ բանի գիտութեանցս անսասցեալ հայեսջիր . զի մարթ և հնար է թերևս աչառել . բայց եթէ ոչ 'ի մարգարէիցն վասն միոյ միոյ իրացս ընկալցիս վկայութիւնս, մի հաւատար բանիցս ասացելոց . թէ ոչ վասն կուսին, և վասն ժամանակին, և վասն տեղւոյն ուսցիս 'ի գրոց սրբոց, մի ընդունիր 'ի մարդկանէ վկայութիւն : Զի այն՝ որ

'ի միջին կայցէ և խօսիցի , թերևս մարթ ինչ իցէ կարծել վասն նորա . Իսկ որ յառաջքան զհազար ամ մարգարէացան , ո՞յր միտք առ իւր իցեն , եթէ աչառանս համարիցի : Արդ եթէ խնդրես զՔրիստոսի գալստեան հանգամանսն , եկ ընթերցի՛ր դու զառաջին գլուխ գրոց : 'Ի վեց աւուր արար Աստուած զաշխարհ , այլ աշխարհս վասն մարդոյ : Արեգակն լուսաւոր ճառագայթիւքն ծագէ , սակայն վասն մարդկան ծագել ստեղծաւ . և ամենայն անասուն 'ի մեր ծառայութիւն հաստատեցաւ : Բանջար և ծառ վասն մերոյ վայելչութեան ստեղծաւ : Ամենայն բարի է յարարածս , սակայն և ո՛չ մի ինչ 'ի նոցանէ պատկեր է Աստուծոյ , բայց միայն մարդ : Արեգակն լոկով հրամանաւ , բայց մարդ ձեռօք աստուածութեանն ստեղծաւ . “Արասցուք , ասէ , մարդ ըստ նմանութեան պատկերի կերպարանաց մերոց„ : Պատկեր փայտեղէն առն երկրաւոր թագաւորի մեծարեալ կայ , ո՞րչափ ևս առաւել պատկերս այս բանաւոր մտաւոր աստուածութեանն ստեղծաւ : Արդ այս պատկեր մեծ էր յարարածս , մինչդեռ անդէն 'ի դրախտի անդ ճեմէր . Նախանձու եհան սատանայ , ոտնհարութեամբ խանտացեալ իջեալ կայր 'ի վերայ անկելոյն թշնամին : Արդ կամէ՞ր , թէ նոյնպէս անկեալ կայր եդեալ 'ի վերայ թշնամին ոտնհարութեամբ խնդացեալ : Զի սա իբրև ո՛չ իշխեաց մատչել առ այրն , զի հզօրագոյն էր , 'ի տկարակողմն կուսէ անտի մատչէր առ կին անդր , մինչդեռ կոյս ևս էր . զի յետ ելանելոյ 'ի դրախ-

տէ անուի , ապա գիտաց ադամ զեւա կին իւր ։

Երկրորդ ծնունդք եղեն մարդկան ազգիս կային և աքեղ. կային մարդապաշտն առաջին ։ Ջրհեղեղ եկն ելից զերկիր վասն բազում անօրէնութեանց մարդկան ։ Հուր յերկնից եկն էջ 'ի վերայ սոդոմմայեցւոց և գոմորացւոց վասն նոցուն անօրէնութեան ։ Ընտրեաց յետ բազում ժամանակաց զիսրայէլ , սակայն և նա կործանեցաւ . և վիրաւորեցաւ ազգն ընտրեալ ։ Ընդ մովսէս 'ի սինէական լերինն յանդիման կայր Աստուծոյ , և աստ փոխանակ Աստուծոյ ժողովուրդն որթոյն երկիրպագանէր ։ Առաջին օրէնսդիրն մովսէս , որ ասաց “Ոչ մի՛ շնայցես,, . այր մի 'ի հնոց [3] մի մտեալ աղտեղութիւն գործէր ։ Առաքեցան մարգարէքն յետ մովսեսի բժշկել զիսրայէլ , այլ ընդ բժշկել անդ բողոք բարձեալ ողբային՝ իբր ոչ յաղթեցին չարեաց ախտին ժողովրդեանն , մինչև ասել ոմանց 'ի նոցանէ ։ “Վա՜յ ինձ , զի կորեաւ արդար յերկրէ . և որ գործէ զուղղութիւն՝ 'ի մարդկանէ չէք 'ի միջի,, ։ Եւ դարձեալ այլ մատուցեալ ասէ ։ “Ամենեքեան խոտորեցան 'ի միասին և անպիտանացան . ոչ ոք է , որ առնէ զքաղցրութիւն , և ոչ ոք է մինչև 'ի մի,, ։ Դարձեալ այլ մատուցեալ ասէ ։ “Անէծք և գողութիւնք և սպանութիւնք հեղեալ է յերկիր,, ։ Դարձեալ ասէ . “Զորդիս նոցա և զդստերս նոցա զենուին առաջի դից իւրեանց , 'ի հաւահմայս , և 'ի կախարդութիւնս , և 'ի դիւթութիւնս և 'ի հմայել իւրեանց,, ։ Դարձեալ այլ ասէ . “Զձորձս իւրեանց

կցեցին , առագաստ առնէին անջրպետել զսե-ղանն„ ։

Մեծ էին վէրք մարդկութեան , յոտից մինչև 'ի գլուխ վիրաւորեալ էին . ոչ գոյր դեղս դնել , ոչ ձէթ և ոչ պատանս ։ Դարձեալ մար-գարէքն գուժէին յաշխատութեան իւրեանց և ա-սէին . “Ո՞ տացէ 'ի սիոնէ զփրկութիւն իսրայելի„ ։ Դարձեալ այլ . “Եղիցի ձեռն քո 'ի վերայ առն աջ քո . և ոչ ևս 'ի բացեայ եղիցուք մեք 'ի քէն„ ։ Դարձեալ նոյն 'ի նմին սաղմոսարանի աղաչէր և ասէր , “Տէր խոնարհեցո զերկինս և էջ„ ։ Զի-ա՛րդ անցանէ զանցանէ զձեռով բժշկութեամբքդ վէրք մարդկութեան . դու լո՛ւր , զինչ ասէ մար-գարէն եղիա . “Տէր , ասէ , զմարգարէս քո կո-տորեցին , և զսեղանս քո կործանեցին , այսու-հետև անհնարին է առ 'ի բժշկութիւն չարիք մեր . դու միայն պիտոյ ես առ 'ի բժշկութիւն„ ։

Սակայն իբրև լուաւ զայս Հայր , ոչ արհա-մարհեաց զազգն կորուսեալ որդւոց մարդկան . առաքեաց զՈրդին իւր զմիածին զտէր մեր Յիսուս Քրիստոս բժիշկ յերկնից ։ Արդ ասէ ոմն անդուստ 'ի մարգարէիցն ։ “Տէրն զոր դուք խնդրէք՝ գայ , և յանկարծակի եկեսցէ , ո՛ւր , 'ի տաճար անդր„ . յորում քարկոծ առնէին զնոյն ։ Դարձեալ իբրև լսէր զայս այլ մարգարէ , ասէ ցնա . զգալստենէ աստուածութեա՞նն ասես , և իբրև լռելեայն իմն խօսիս . զգալուստ աստուածութեանն աւետարա-նես , և գաղտուկ խօսիս ։ Իսկ զիա՞րդ ասացից , ասէ . “Ի լեառն բարձր ե՛լ , որ աւետարանեսդ

զսիովն . և ասա դու ցքաղաքդ յուդա" : Զի՞նչ ասեմ . ասա դու , "Ահաւասիկ Աստուած ձեր , ահաւասիկ տէր զօրութեամբ գայ" : Դարձեալ նոյն ինքն տէր ասէ . "Ահաւասիկ ես գամ , ասէ , և բնակեցից ես 'ի մէջ քո ասէ տէր" . և փախստեայ յիս անկանիցին բազումք 'ի հեթանոսաց" : Իսրայելացիք յիմմէ փրկութենէ անտի հրաժարեցին . "Դամ ժողովել զամենայն հեթանոսս . և բազում լեզուս 'ի մի վայր կուտեցից" : "Օքի յիւրսն անդր եկն , ասէ , և իւրքն զնա ոչ ընկալան" : Արդ զաս աւադիկ տէր . և զի՞նչ տացես դու հեթանոսաց : "Դամ ժողովել զամենայն հեթանոսս , և եդից 'ի վերայ նոցա նշան դրօշմ զարքունի" . եդից յիմոց ճգնութենէ անտի 'ի վերայ իւրաքանչիւր ճակատուց զօրականացն իմոց զնշան խաչին : Դարձեալ անտուստ այլ ումն 'ի մարգարէից ասէ . "Խոնարհեցո զերկինս , և էջ" . ուրեմն տգէտ էին երկինք յիջանելոյ նորա :

Դարձեալ իբրև զայս լսէր տղոմոն 'ի հօրէ իւրմէ , սքանչելի տաճար շինէր . յառաջահայեաց եղև , զարմացեալ և ասէ . թէ արդարև բնակիցէ Աստուած ընդ մարդկան յերկրի : Այո , յառաջագոյն ասէ դաւիթ , որ 'ի նորին սաղմոսարանի անդ գրեցաւ . և "Իջցէ , ասէ , իբրև զանձրև 'ի վերայ գեղման" : Անձրև վասն երկնաւորին՝ 'ի վերայ գեղման վասն մարմնոյն , անձրև 'ի վերայ գեղման , զի իջանէ առանց բաբախելոյ , իջանէ իբրև ծածկեալ խորհրդով 'ի ծնունդն : Նա ասեն հարցանելով մոգքն . "Ո՞ւր իցէ արքայն հրէից .

մինչև Հերովդէս խռովեալ հարցանէր վասն մանկանն , և ասէ . "Ո՞ւր իցէ Թագաւորն Հրէից , որ ծնանելոցն է" ։

"Ո՞վ է այս , որ իջանէս 'ի լիբանոսէ" այլովքն հանդերձ ։ Դարձեալ ասէ . "Կացցէ և մնասցէ ընդ արևու՝ յառաջ քան զլուսին յազգէ մինչև յազգ" ։ Դարձեալ ասէ այլ մարգարէ ։ "Ուրախ լեր դուստր Սիովնի , ցնծա՛ և գոչեա՛ դուստր Երուսաղեմի . ահաւասիկ Թագաւոր քո գայ , արդարև փրկիչ գայ" ։ Բազում Թագաւորք են , վասն որո՞յ Թագաւորի ասես դու մարգարէ . տո՛ւր մեզ նշան , զոր այլ Թագաւորք ոչ ունիցին ։ Եթէ ասես ծիրանեկիր շքեղազարդ Թագաւոր , այդպիսի զարդուք բազումք յառաջագոյն եկեալ են ։ Եթէ ասես 'ի կառս ոսկեհուռս նստեալ , և բազում զօրք պաշտպանեալ , եկեալ են և այդպիսիք ։ Արդ տո՛ւր ինձ նշան առանձին զԹագաւորին , որոյ զգալուստն պատմես ։ Մարգարէն տայ զպատասխանի , և ասէ . "Ահա Թագաւոր քո գայ , արդարև փրկել գայ . նա ինքն հեզ է , հանդարտ է , հեծեալ է 'ի վերայ յովանակի տրմղի կրմղի" , և ոչ 'ի վերայ կառաց ։ Առե՞ր դու քեզ առանձին նշան եկելոյ Թագաւորին ։ Արդ միայն արքայ Յիսուս նստաւ 'ի տրմղի կրմղի յովանակի , և մեծաւ գոհութեամբք իբրև Թագաւոր մտանէր ընդ յայտ դուռն Երուսաղեմի ։ Իսկ արդ զի՞նչ գործեսցէ այս Թագաւոր եկեալ , զայն որ գրեալն է . "Դու արեամբ ուխտիցն , ասէ , արձակեցէ զկապեալսն 'ի գբոյ , որ ընաւ ջուր ոչ գոյցէ" ։

Այո՛, Տէր Տէր մարթ և 'ի վերայ յովանակի նստել ումեք. բայց դու տո՛ւր մեզ նշան այլ, յորո՞ւմ վայրի եկեալ հաստատեալ կայցէ թագաւորն։ Այս զնշանն մի՛ հեռագոյն 'ի քաղաքէ աստի տայցես, զի ստուգել մարթասցուք. մօտ առ մեզ տո՛ւր, ակնտեսի տո՛ւր զնշանն, զի թէ և 'ի ներքս իցէք 'ի քաղաքիս, զտեղին տեսանել մարթասցուք։ Իսկ մարգարէն դարձեալ տայր պատասխանի, և ասէր։ «Այս կացցեն ոտք նորա, ասէ, յաւուր յայնմիկ 'ի լերինն ձիթենեաց դէմ յանդիման երուսաղեմի, 'ի կողմանց արևելից»։ Արդ դու մի՛տ դիր, ո՛չ թէպէտ և 'ի քաղաքի աստ ոք կայցէ, կարիցէ տեսանել զտեղին։

Արդ ունիմք աւասիկ երկուս նշանս, և զերրորդն ցանկամք տեսանել։ Ասա՛ դու, զի՞նչ եկեալ գործիցէ թագաւորն։ Ասէ այլ մարգարէ. «Ահաւասիկ Աստուած մեր» այլովքն հանդերձ. դարձեալ ասէ. «Նա եկեսցէ և փրկեսցէ զմեզ։ Յայնմ ժամանակի բացցին աչք կուրաց, և խուլք ականջք լուիցեն։ Յայնմ ժամանակի վազս առնուցուն կաղք իբրև զեղջերուս. և պարզ՛ լիցին լեզուք հազիւախօսաց»։ Տացի մեզ և այլ վկայութիւն զտեառնէ։ Ասես դու, եթէ գալոց է ո՞վ մարգարէ. և զնշանացն ասիցես առնելոց, որ ընաւ չիցէ եղեալ։ Ո՞ր ընաւ նշան ճշմարտագոյն առնիցէ։ «Ինքնին տէր, ասէ, 'ի դատաստանս հասցէ ընդ ծերս ժողովրդեան, և ընդ իշխանս նոցա»։ Նշան ճշմարիտ, տէր 'ի ծառայից դատապարտեալ, և յանձն առեալ համբերութեամբ։

Արդ զայս ամենայն ընթեռնուն, և ոչ լսեն. զի խցին զականջս իւրեանց, զի մի՛ լուիցեն: Այլ մեք հաւատացուք 'ի տէր մեր Յիսուս Քրիստոս յերկնից եկեալ և մարդկութիւն զգեցեալ: Քանզի այլազգ մեք ինչ ոչ կարեմք հանդարտել. իսկ որովհետև այլ ազգ ոչ կարեմք հանդարտել, կամ վայելել 'ի նմա, եկն եղև իբրև զմեզ, զի մեք նովաւ 'ի նմա վայելել արժանի լիցուք: Զի եթէ զարեգակնս զայս որ չորեքօրեայք արարածք են նորա՝ հայել ընդ նա, և նկատել զնա ոչ կարեմք, զիա՞րդ զնորուն արարիչն տեսանել կարեմք: Ի փայլիւն հրոյ եկն էջ տէրն 'ի վերայ սինէական լերինն, և ոչ կարէր հանդարտել ժողովուրդն. այլ ասեն ցՄովսէս, "Խօսեաց դու ընդ մեզ, և լուիցուք. և մի՛ խօսեսցի ընդ մեզ տէր Աստուած մեր, գուցէ մեռանիցիմք. զի ո՞վ է, որ լուաւ զձայն տեառն Աստուծոյ կենդանւոյ, զի խօսիցի 'ի միջոյ հրոյ, և լինիցի կենդանի միօրեայ ժամանակի": Իսկ արդ՝ եթէ լսել զձայն Աստուծոյ զի խօսիցի, մահու պատճառք լինէին և սատակման [5]: Նու զի՞ զարմացար, քանզի Մովսէս ասէ, թէ "Զահի հարեալ եմ և դողամ":

Իսկ արդ դու զիա՞րդ կամէիր: Այն որ եկն վասն փրկութեան մերոյ, մահու պատճառք լինե՞լ և կորստեան. քանզի զի՞նչ կարէ մարդկութիւնս համբերել, կամ զիա՞րդ մարթ ինչ էր շնորհացն նուազել: Դանիէլ ոչ կարաց հանդարտել տեսլեան հրեշտակին, և դու տեառն հրեշտակաց տեսլեանն հանդարտե՞լ կարես: Գաբրիէլ երևեցաւ,

և կործան 'ի վերայ երեսաց իւրոց անկեալ էր
դանիէլ ։ Արդ ո՞րպիսի էր, որ երևեցաւն. կամ
զի՞նչ օրինակ էր տեսլեան երեսացն ։ "Իբրև զփայ֊
լակն մի էր". այլ ոչ եթէ իբրև զարեգակն. "Եւ տե֊
սիլ աչաց նորա իբրև զբոց հրոյ", ոչ 6 իբրև
զհնոց հրոյ. "Եւ ձայն բարբառոյ նորա իբրև զբար֊
բառ ազգի միոյ". ոչ եթէ իբրև երկոտասան բիւ֊
րուց լեգէոնի հրեշտակաց, և սակայն կործան 'ի
վերայ երեսաց իւրոց անկանէր մարգարէն ։ Մի՛
երկնչիր դանիէլ, 'ի միտս քո լեր. "Յոտն կաց,
լսելի եղեն բանք քո" ։ Եւ ասէ դանիէլ. "Յար֊
եայ լի դողութեամբ". սակայն և այնպէս ոչ կա֊
րէր տալ պատասխանի, մինչև եկն մերձեցաւ առ
նա նմանութիւն ձեռին մարդոյ ։ Եւ իբրև փոփո֊
խեցաւ 'ի տեսիլ մարդոյ որ երևեցաւն, ապա դա֊
նիէլ ասէ ։ "Տէր յերևել քո խռովեցաւ փոր իմ
յիս, և շունչ բնաւ ամենևին ոչ մնաց յիս" ։
Արդ եթէ երևել հրեշտակին քաղեաց զբարբառ
մարգարէին և զզօրութիւն, եթէ Աստուած երևե֊
ցեալ էր, ո՞չ զոգին 'ի բաց քաղէր ։ Եւ մինչև
ուր ասէ գիրն, թէ մերձեցաւ իբրև զտեսիլ նմա֊
նութեան մարդոյ, ոչ զօրացաւ հանդարտել դա֊
նիէլ ։ Արդ զփորձ առեալ տկարութեանս մերոյ
ցուցանէ, եկն առ տէր զայս, զոր խնդրէր մարդ֊
կութիւնս այս. քանզի համանշան 'ի նմանութենէ
անտի խնդրէր լսել մարդն, եկն էառ փրկիչն զհա֊
մանշան նմանութիւնս, զի դիւրագոյն մարդիկս 'ի
նորա դառնալ մարթասցեն ։

Ընդունիս և այլ վկայութիւն գաղատեանն առ

մեզ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ։ Այն Քրիստոս , զի մկրտեցի և սրբեսցէ զջուրսն մկրտութեանն ։ Այն զի արասցէ սքանչելիս , զնալումն իւրով 'ի վերայ ալեաց ծովուն և ջուրցն կուտակելոց ։ Արդ որովհետև յառաջ քան զգալուստ նորա ծով ետես և փախեաւ , և յորդանան յետս դարձաւ ։ Այն առ զմարմին տէրն մեր , զի տեսցէ զնա ծովն և հնազանդեսցի , և յորդանան միւսանգամ զարարիչն իւր 'ի գիրկս ընկալցի ։ Այս մի պատճառք գալստեանն ․ իսկ երկրորդն՝ որովհետև 'ի կուսէ անտի յեւայէ եկն մահ , պարտ և պատշաճ էր 'ի ձեռն կուսին , մանաւանդ թէ 'ի կուսէ անտի երևել կենացն ։ Զի զոր օրինակ զնա օձն խաբեաց և պատրեաց , սոյնպէս և զսա գաբրիէլ աւետարանեսցէ ։ Կամիս՞ տեսանել և այլ պատճառս գալստեան նորա ։ Թողին մարդիկ զԱստուած , և արարին իւրեանց ձեռագործս մարդակերպս , կուռս կարկատունս , յայտապատկերս մարդոյ ․ իբրև զի թէ աներևոյթն Աստուած ստութեամբ պաշտեսցի ։ Աստուած եկն , և եղև մարդ ճշմարիտ , զի լուծցէ զնոցա կարծիսն ստութեան ։ Իբրև գործի առեալ զմարմինս մեր՝ զէն ընդդէմ մեր կրէր սատանայ , և զայս գիտաց պաւղոս և ասէ ։ “Գ՟տի ես այլ օրէնս 'ի մարմինս իմ , որ հակառակ կան օրինացն մտաց իմոց„ այլովքն հանդերձ ։ Արդ որով զինու սատանայ ընդ մեզ մարտնչէր , սովին զինու 'ի գալստեան նորա ապրեցաք մեք ։ Այն առ զնմանն մեր 'ի մէնջ տէր , զի մեք նորա մարդկութեամբն կեցցուք ․ Առ նա

զսվանն մեր 'ի մէնջ, զի պակասութեան մերում առաւել տացէ զշնորհսն, զի մարդկութիւնս մեղաւոր աստուածութեան լիցի բաժանորդ ։ "Զի ուր յաճախեցին, ասէ, մեղքն, առաւել ևս յաւելան շնորհքն" ։ Պարտ և պատշաճ էր գալ չարչարել վասն մեր տեառն մերոյ, այլ ոչ էր իշխեցեալ մերձենալ սատանայի, թէ զայս էր գիտացեալ ։ "Զի թէ գիտացեալ էր զայս, ոչ զտէրն փառաց 'ի խաչ լինէր հանել" ։ Արդ խանձ մահու եղև մարմինս, զի յուսացեալ կլանել վիշապն, և զկլեալսն առաջինս 'ի ներքուստ արտաքս փսխեսցէ ։ "Զի եկուլ մահ զօրացեալ 'ի վերայ" . և դարձեալ . "Արբեաց Աստուած զամենայն արտօսր յամենայն երեսաց" ։

Արդ մի թէ տարապարտուց ինչ եկն Քրիստոս, և մարդկութիւն զգեցաւ . միթէ բանք գիտութեա՞ն ինչ իցեն վարդապետութիւնքս, և կամ ճարտարութի՞ւնք մարդկան ։ Ո՞չ գիրք սուրբք զայս ցուցանեն, ո՞չ գիրք սուրբք փրկութիւն եղև մեզ, ո՞չ մարգարէիցն յառաջխօսութիւնքն հաստատեն զմեզ ։ Պահեա՛ դու յանձն քո անշարժ զաւանդ զայս ամենայն, և մի՛ ոք զձեզ' շարժեսցէ 'ի հաւատոց անտի, եթէ Աստուած եկն, և մարդկութիւն զգեցաւ ։ Այլ զի զմարդն զգենուլ նմա հնար էր, ցուցաք լիով . ապա թէ դարձեալ թերահաւատ ինչ լինիցին որդիքն հրէից, դիցուք և մեք նոցա առաջի ։ Զի՞նչ օտարանձայն իցէ՝ զոր մեքս պատմեմք, եթէ Աստուած եկն մարդկութիւն զգեցաւ . քանզի դուք իսկ ասէք, մանաւանդ թէ ձերոյն իսկ մարգարէք

տեսն , թէ աբրահամ զտէր ընկալաւ ։ Իսկ արդ որ առ աբրահամու եկն հանգեաւ , և ճաշակեաց յայնժամ , առ մեզ ո՞չ կարէ ճաշ ուտել ։ Արդ զի՞նչ նորաձայն է զոր պատմեցաքս ։ Այլ և երկուս վկայս 'ի մէջ մատուցից , որ 'ի սինեական լերինն առաջի Աստուծոյ յանդիման կացին . զմովսէս 'ի ծերպի անդ վիմին , և զեղիա 'ի ծածուկ անդ լերինն՝ որ առաջի Աստուծոյ յանդիման կացին ։ Նոքին իսկ էին , որ 'ի ժամանակին յայլակերպան լինելոյ եկին կացին 'ի լերինն Թափոր , և պատմէին աշակերտացն զելսն , որ կատարելոց էր նմա յերուսաղէմ ։ Այլ զի պարտ և պատշաճ էր նմա մարդանալ , զայս ցուցաք լիով իւրով որպէս և ասացի . և որ ինչ մնացեալ իցէ 'ի յանդիմանութեանց անտի , այս մասն նոցա կացցէ , որ շուտագոյնք և իմաստնագոյնք իցեն ։

Խոստացայ ասել ձեզ զբանն , և զամենայն ժամանակն , և զտեղի գալստեան փրկչին մերոյ . արդ պարտ և պատշաճ այսպէս է , զի մի՛ ստութեան նախատինս յանձն առեալ գնասցուք 'ի տեղւոյս , այլ զի զեկեղեցւոյս զնորեկսդ զգուշացեալս արձակեսցուք ։ Արդ խնդիր լիցուք նախ ժամանակին , յորում եկն տէր մեր Յիսուս Քրիստոս . քանզի նորոգ է գալուստն և վտարանդի . և զի “Տէր Յիսուս Քրիստոս երէկ և այսօր , նոյն և յաւիտեանս ժամանակաց„ ։ Արդ մովսէս մարգարէ ասէ ։ “Մարգարէ յարուսցէ տէր Աստուած յեղբարց ձերոց իբրև զիս , նմա լուիջիք„ ։ Բայց այս պահեալ յիւրում տեղւոջ կացցէ առ ժամա-

նակ մի հարցման ։ Բայց դու ասա՛, յո՞ր վայր եկեսցէ մարգարէն այն, որում ակնունիք ։ Նա պատասխանի և ասէ․ ընթացի՛ր յայն, որ յինէն գրեալն է քեզ, մատի՛ր դու քննել զմարգարէութիւնն զասացեալն յակոբու առ յուդա, ասէ․ «Յուդա, զքեզ օրհնեսցեն եղբարք քո» այլովքն հանդերձ․ անդէն ասէ․ «Մի՛ պակասեսցէ իշխան 'ի յուդայ, և մի՛ պետ յերանաց նորա, մինչև եկեսցէ այն, որ գալոցն է․ զի նա իսկ է յոյս հեթանոսաց» ։ Տեսանե՞ս, ո՛չ հրէից, ասէ, այլ հեթանոսաց ։ Արդ նշանակ մի տայր աւագիկ գալստեան տեառն՝ դադարեալ թագաւորութեան ։ Արդ եթէ չիցեն այժմ իսկ ընդ տէրութեամբն հռովմայեցւոց, ապա չև ևս եկեալ է Քրիստոս․ եթէ ունին նոքա զաթոռն դաւթի և զտէրութիւն դաւթի, ապա չիցէ եկեալ այն, որում ակնունին ։ Ամաչեմ ասել զնորոգսն վասն անուանն, որ անուանեալ նոցա նահապետացն իւրք են․ կամ զազգատոհմ նոցա, կամ ո՛վ է մայր նոցա, թողից զայս նոցա այնոցիկ՝ որ գիտենն ։ Այլ այս որ ասէ, թէ «Հեթանոսք 'ի նա յուսասցին»․ զի՞նչ այլ ինչ նշանակ ցուցցէ իւրոյ գալստեանն ։ «Կապեսցէ զգրաստ իւր զորթոյն, և զյաւանակն իւր զորթոյն 'գնդակէ» ։ Տեսանե՞ս զյաւանակն զայն որ 'ի զզաքարիայն պատմեցաւ, յայտնապէս երևեալ ։

Այլ խնդրե՞ս և այլ նշան ժամանակի գալստեանն ։ «Տէր ասաց ցիս որդի իմ ես դու»․ և դարձեալ ասէ․ «Հովուեսցես զնոսա գաւազանաւ

երկաթեայ„ ։ Նսացեալ է զայս և յառաջ յայտնապէս, թէ գաւազան երկաթի անուանեալ է հռովմայեցւոցն թագաւորութիւնք. և վասն այսորիկ որ ինչ պիտոյ իցէ 'ի դանիէլէ անտի զգուշասցուք ։ Զի մինչև պատմէրն, դեռ և մեկնէր զերազն պատկերին Նաբուգոդոնոսորայ արքայի, ած եդ 'ի միջի և զամենայն տեսիլն յայտնութեան նորա ։ Այլ վէմ մի առանց ձեռին մարդոյ հատեալ 'ի լեռնէ, և ոչ մարդոյ ձեռամբ գործեալ, իջեալ ունել զերկիրն ամենայն. և լուսաւորագոյնս ևս ասէ այսպէս ։ “Յաւուրս թագաւորացն այնոցիկ կանգնեսցէ Աստուած յերկնից թագաւորութիւն, որ ոչ անցանէ յաւիտեան. և արքայութիւն նորա այլում ժողովրդեան ոչ մնասցէ„ ։

Արդ եկ յայտնագոյն ևս խնդրեսցուք վասն գալստեան ժամանակաց զընտրութիւն ։ Աւերահաւատ են ասէ, ազգ մարդկան, թէ ոչ զնոյն ինքն զամացն չափ ճշմարտիւ 'ի համար ոք ածցէ բանիցն ասացելոց, ոչ հաւատամք ։ Արդ ո՞ր ժամ է, կամ ո՞ր ժամանակ ։ 'Ի ժամանակի յորժամ անցեալ էր թագաւորութիւնն հրէաստանի, և սպառեալ էին թագաւորքն. հերովդէս յայլազգեաց եկն թագաւորեաց ։ Այս ասէ ցդանիէլ հրեշտակն որ խօսէր. “Բայց դու դիր 'ի մտի զբանսդ նշանակեալ, և գիտասցես և 'ի միտ առցես յելից բանիցդ տալոյ պատասխանի. 'ի շինել զքաղաքն երուսաղեմի՝ մինչև 'ի ժամանակս Քրիստոսի գալստեանն եօթներորդք եօթն, և եօթներորդք վաթսուն և երկու„ ։ Արդ վաթսուն և ինն եօթ-

ներորդ ամացս՝ ածեն ժողովեն ամս չորեքհարիւր ութսուն և երիս ։ Այսէ , բայց յետ շինելոյ զերուսաղէմ չորեքհարիւր ութսուն և երից ամաց անցանելոց , և իշխանացն պակասելոց , ապա գայ այլազգի ոմն թագաւոր , և 'ի նորա ամս ծնանի Քրիստոս ։ Արդ դարեհ պարթև շինեաց 'ի վեցերորդ ամի իւրոյ թագաւորութեան , բայց յառաջնորդ ամի անդ յունաց 'ի վաթսներորդ վեցերորդ յոլիմպիաթացն ։ Արդ յոլիմպիաթն առ յունօք անուանի այն , որ ըստ չորս չորս ամացն ժողովեն 'ի տօն տարեկանացն , վասն ըստ չորից ամաց արեգական ընթացից , որ ըստ ամի ամի երեք ժամք ժողովեն , և լինին օր մի ։ Արդ հերովդէս թագաւորէ յամին հարիւրորդի ութսներորդի վեցերորդի յոլիմպիաթայն՝ յամին չորրորդին իւրոյ ։ Արդ 'ի վաթսներորդէ անտի և 'ի վեցէ մինչ 'ի հարիւրորդ ութսներորդ վեցերորդ անդր՝ լինին ընդ մէջ հարիւր և քսան ոլիմպիաթքն , և սակաւ ինչ ։ Արդ ժողովեն լինին հարիւր և քսան ոլիմպիաթքն՝ չորեքհարիւր և ութսուն ամք ․ զի երեք ամքն չորրորդ ոլիմպիաթան հանդերձ բոլորին ։ Արդ առեալ ունիս աւադիկ զչափ ժամանակաց ըստ գրոյն , որպէս ասաց ։ “Յելից գրոյն տալ պատասխանի , 'ի շինելն զերուսաղէմ մինչև Քրիստոսի առաջնորդութիւնն եօթներորդք եօթն՝ և եօթներորդք վաթսուն և երկու„ ։ Արդ ժամանակացդ ունիս աւադիկ առ ժամանակ մի զչափ ․ բայց և այլ և այլ են թարգմանութիւնք 'ի ներքս են վասն ասացելոց իրացդ , որ ասացան 'ի դանիէլէ

եօթներորդ ամացդ ։

Բայց պատմեսցես և դու, թէ "Եւ դու բեթ-ղեհէմ տուն եփրաթայ, սակաւաւոր իմն էիր 'ի հազարաւորս յուդայ ․ զի 'ի քէն ելցէ ինձ իշխան իսրայելի, և ելք նորա 'ի սկզբանէ մինչև յաւուրսն յաւիտենից" ։ Այլ վասն տեղեացն, զի երուսա-ղեմացի էր՝ յառաջագոյն գիտես և զայն, որ 'ի հա-րիւրորդի երեսներորդի առաջներորդի սաղմոսի գրեալ է ։ "Ահաւասիկ լուաք զնմանէ յեփրաթայ, և գտաք զնա 'ի դաշտս մայրեաց" ։ Զի յառաջ քան զսակաւ մի ամաց, մայրի ունէր զտեղին ։ Լուար դու ապաքէն, զոր ամբակումն ասաց ցտէր ։ "Ի մերձենալ ամաց՝ յայտնի լիցիս" ․ իսկ արդ զի՞նչ նշանակ է ո՞վ մարգարէ գալստեան տեառն ։ Ասէ յառաջագոյն ․ "Ի մէջ երկուցն կենդանու-թեանց յայտնի լիցիս" ։ Զայս առ տէրն ասէր յայտնապէս, թէ եկեալ մարմնովդ կեցցես, և մեռեալդ և յարուցեալդ 'ի մեռելոց՝ միւսանգամ կեցցես ։ Եւ արդ յորմէ՞ կողմանէ երուսաղեմին գայ-ցէ, թէ յարևելից՝ թէ յարևմտից, թէ 'ի հիւսիսոյ՝ թէ 'ի հարաւոյ ․ ասա դու մեզ՝ ճշմարիտ ։ Եւ ես պատասխանի ճշմարտիւ և ասէ, թէ Աստուած "Ի թեմանայ եկեսցէ" ․ և թեմանն թարգմանեալ կոչի հարաւ ․ "Եւ սուրբն 'ի փառան լեռնէ" ․ փառանն անտառախիտ թանձրամայրի ․ վասն սորին իսկ միաբանութեամբ ասէ սաղմոսարանն ։ "Գտաք զնա 'ի դաշտս մայրեաց" ։

Արդ եկ 'ի խնդիր լիցուք ․ ուստի՞ գայ, կամ զի՞արդ ։ Զայս մեզ եսայի մարգարէն ցուցանէ ։

«Ահաւասիկ կոյս յղասցի, և ծնցի որդի, և կոչեսցեն զանուն նորա Էմմանուէլ»: Արդ ընդդէմ դառնան այսորիկ որդիք Հրէից. սովոր իսկ են նոքա ճշմարտութեանն հակառակ կալ, և ասեն այսպէս. թէ ոչ է գրեալ՝ եթէ կոյսն, այլ աղջիկն: Իսկ ես թէպէտ և ներեցից զիջից ըստ բանիցն, սակայն և այնպէս զճշմարտութիւնն գտանեմ: Արդ հարցցուք զնոսա. կոյս 'ի բռնադատել իւրում ե՞րբ ճչէ, յառաջ քան զբռնադատել, եթէ զկնի՝ խնդրէ օգնական: Արդ եթէ այլ ուրեք ասեն գիրք, եթէ բողոք բարձ աղջիկն, և ոչ ոք էր որ օգնէր նմա, ո՞չ վասն կուսի ասէ: Այլ զի յայտնագոյն ուսջիք, թէ և կոյսն 'ի գիրս սուրբս աղջիկ կոչեցաւ, լո՛ւր դու գրոցն Թագաւորութեան վասն աբիսաքայ սովմանիտացւոյ, զի ասէ: «Եւ էր աղջիկն գեղեցիկ յոյժ». այլ զի կոյս իսկ ընտրեցին, և ածին առ դաւիթ, այն յայտ իսկ է:

Դարձեալ ընդդէմ դառնան Հրեայքն և ասեն. 'ի վերայ ախազու ասացաւ բանդ այդ վասն եզեկիայ: Արդ եկ ընթերցցո՛ւք զգիրս: «Խնդրեա՛ դու քեզ նշան 'ի տեառնէ Աստուծոյ քումմէ, ասէ, կամ 'ի խորութիւնս կամ 'ի բարձրութիւնս». նաև նշանն իսկ նորօրինակ ինչ պարտի երևել: Նշան ջուրն, որ 'ի վիմէն հոսեցաւ. նշան ծովուն պատառել, նշան արեգականն յետս դառնալն, և այսպիսի ինչ որ յայտնագոյնն է. իբրու ասի կարող լինի յանդիմանել զՀրեայսն: Ես գիտեմ, զի շատ խօսեցայ, և վստահեալս և

աշխատեալս տեսանեմք զլողողդ, սակայն ունկնդիր. լինիցիք մեկնութեան բանիցդ. քանզի վասն Քրիստոսի այսց ճառից յոյզք եղեն, և ոչ վասն թեթև ինչ բանից։ Արդ թագաւորէ ախազ ըստ բանին եսայեայ վեշտասան ամ միայն. և մարգարէութիւն, որ յետ սորա ասացաւ, յանդիմանէ զհակառակութիւն հրէից։ Արդ որ զկնի ախազու եղև նորուն որդի եզեկիայ՝ էր իբրև ամաց քսան և հինգ թագաւորութեան նորա։ Արդ մարգարէութիւնն 'ի վեշտասան ամի թագաւորին լինէր. այս յայտ է, թէ ինն ամաւ յառաջ էր ծնունդն քան զմարգարէութիւնն։ Արդ զի՞նչ պիտոյ էր յետ ծնանելոյն ասել մարգարէութեան. զի ոչ ասաց թէ յղացաւ, այլ կոյսն յղասցի, յառաջգիտութեամբ ասաց։

Արդ վասն կուսիդ ծնանելոյ յայտնապէս ասացաւ. բայց թէ յորմէ՞ ազգէ լիցէ կոյսդ, ցուցցուք։ "Երդուաւ տէր դաւթի ճշմարտութեամբ, և ոչ ստեսցէ. 'ի պտղոյ որովայնէ քումմէ նըստուցից յաթոռ քո,,։ Եւ դարձեալ ասէ. ,,Արարից յաւիտեանս յաւիտենից զզաւակ նորա, և զաթոռ նորա իբրև զաւուրս երկնից,,. այլովքն հանդերձ։ Միւսանգամ ասէ. "Երդուայ դաւթի ծառայի իմում, և այլ ոչ ստեցից. զաւակ նորա յաւիտեան մնասցէ, և աթոռ նորա իբրև զարեգակն առաջի իմ, և իբրև զլուսին հաստատեալ յաւիտեան,,։ Տեսանե՞ս, զի վասն Քրիստոսի է բանդ, և ոչ վասն սողոմոնի. զի ոչ աթոռ նորա իբրև զարեգակն մնաց, և ոչ իբրև զլուսին։ Ապա

թէ ոք ընդդէմ դարձցի վասն չնստելոյն յաթոռ անդ , թէ Քրիստոս ե՞րբ նստաւ 'ի վերայ փայտեղէն աթոռոյն դաւթի , բերցուք զայս բան յառաջ ։ “Ի վերայ աթոռոցն մովսեսի նստան դպիրքն և մեկնիչքն„ . ոչ զփայտեղէն աթոռոցն ասէ , այլ զիշխանութեան ցուցանէ զտէրութիւն ։ Այնօրինակ և աթոռ դաւթի իբրև ասէ , մի՛ զփայտեղէն խնդրեր , այլ զթագաւորութեան զիշխանութիւն ։ Եւ առ նմին վկայ կալջիր զմանկունս որ օրհնէին ։ “Օրհնութիւն տան դաւթի , օրհնեալ է արքայ իսրայելի„ ։ Եւ կոյրքն աղաղակէին և ասէին . “Որդի՛ դաւթի , ողորմեաց մեզ„ ։ Եւ գաբրիէլ վկայէ յայտնապէս , և ասէ ցՄարիամ . “Եւ տացէ տէր Աստուած զաթոռն դաւթի հօր նորա„ ։ Եւ պաւղոս ասէ . “Յուշ լիցի քեզ Յիսուս Քրիստոս յարուցեալն 'ի մեռելոց 'ի զաւակէ դաւթի ըստ աւետարանիս իմում„ ։ Եւ 'ի սկզբան անդ թղթոյն հռովմայեցւոց ։ “Որ եղև 'ի զաւակէ դաւթի„ ։ Արդ ընկալ դու , որ 'ի դաւթէն ծնեալ է . հնազանդեցիս և մարգարէութեան , որ ասէ . “Եւ եղիցի , ասէ , յաւուր յայնմիկ արմատն յեսսեայ , և որ կանգնելոց է իշխան հեթանոսաց , 'ի նա հեթանոսք յուսասցին„ ։

Իսկ նա դժգմեալ զայրացեալք վասն այսորիկ որդիքն հրէից , այլ և զայս յառաջագոյն գիտէր եսայի , և ասէ ։ “Կամէին նոքա , ասէ , թէ բնաւ հրձիգ լեալ է . զի մանուկ ծնաւ մեզ„ . և զի ոչ եթէ նոցա . “Որդի տուաւ մեզ„ ։ Եւ դարձեալ ասէ , “Եւ խաղաղութեան նորա ոչ գոյ սահ-

մանս» : Սահմանք են հոռոմոց , այլ ոչ գոն Որդ-ւոյ աստուծոյ սահմանք արքայութեան : Սահ-մանք են պարսից և պարթևաց , այլ ոչ գոյ Որդ-ւոյ աստուծոյ սահմանք : Եւ դարձեալ . «Յաթոռ նորա , ասէ , և յարքայութիւն նորա» : Արդ գի-տասջի՞ր , եթէ 'ի դաւթայ է սուրբ կոյսն :

Զի վայել էր սրբութեան վարդապետին 'ի նոցունն սրբոցն առագաստից ելանել . զի եթէ պաշ-տօնեայք Յիսուսի սրբութեամբ կան 'ի կանանց , ինքն Որդին զիա՞րդ որ գալոցն էր՝ լինէր յառ-նէ և 'ի կնոջէ : Զի դու ես , ասէ , որ «Կորզե-ցեր զիս յարգանդէ» : Հայեաց ճշմարտիւ , զիա՞րդ ասէ կորզեցեր զիս յարգանդէ . յայտ է՝ թէ առանց առն անկողնոյ , զի 'ի կուսէ արգանդէ մարմին կորզեալ համարի զնա : Զի այն որ յա-մուսնութեանց անկողնոց ծնունդք են , այլ օրի-նակաւ առնի :

Բայց արդ դու տե՛ս , զիա՞րդ ո՛չ ամօթ հա-մարի յայնպիսի մարմնոյ մարմին զգենուլ , որ ինքն իսկ մարմնոցն արարիչ է : Իսկ արդ ո՞վ իցէ , որ մեզ զայս ցուցանէ ճշմարտիւ . ինքն տէր մեր ասէ ցերեմիայ մարգարէ : «Յառաջագոյն մինչև նկա-րեալ էր իմ զքեզ յորովայնի , ծանեայ զքեզ . և մինչչև ելեալ էր քո յարգանդէ , սրբեցի զքեզ» : Իսկ արդ որ 'ի ստեղծանել անդ զմարդիկս զձե-ռամբ ածել ո՛չ ամօթ համարի , զիա՞րդ 'ի ստեղ-ծել զսուրբ մարմինն առագաստ աստուածութեան իւրոյ վասն իւր ամօթ համարէր : Աստուած է , որ յարգանդի մինչև ցայսօր ժամանակի զպաղմ

ստեղծանէ, որպէս և գրեալ է 'ի յովբ ։ “Մի-
թէ ո՞չ իբրև զկաթն կթեցեր զիս, և մածուցեր
զիս իբրև զպանիր, մորթով և մսով զգեցուցեր
զիս, ոսկերօք և ջղօք հանար զիս„։ Ոչինչ դոյ
պիղծ 'ի մարմինս մարդոյ 'ի ստեղծուածի անդ,
եթէ ոչ շնութիւն պղծութեան աղտեղացուցանէ
զնա ։ Որ ստեղծ զադամ, նոյն ստեղծ և զևա,
և սրբութեան աստուածութեանն ձեռքն զարուն
և զէգն արար. ոչ մի ինչ յանդամոցն է պիղծ,
որ ստեղծան 'ի սկզբանէ ։ Արդ կարկեսցին բե-
րանք հերեսիովտացն, որ դրսովեն զմարմինս.
մանաւանդ թէ ոչ զմարմինս, այլ զարարիչ մար-
մնոյս ։ Արդ մեք յիշեսցուք զպաւղոսի երանե-
լոյ, զի ասէ. թէ “Ո՞չ գիտէք, եթէ մարմինք
ձեր տաճար են Հոգւոյն, որ 'ի ձեզ բնակեալ
է„։ Այլ դարձեալ և մարգարէն ասէ յերեսաց
տեառն ։ “Ամարմին իմ 'ի նոցանէ„։ Այլ այլուր
ասէ. “Վան այսորիկ տացէ զնա մինչև 'ի ժամա-
նակ ծնանելոյն„։ Այլ զի՞նչ նշան իցէ, ասէ. “Պա-
պա ծնցին, ասէ, և կէպք յեղքարց նորա դարձ-
ցին առ նա„։ Արդ ե՛կ ասա՛ դու, զի՞նչ էին վար-
ձանք սորա կուսին հարսինն ։ “Այլ խօսեցայց ինձ
զքեզ հաւատովք և արդարութեամբ„։ Այլ եղի-
սաբէթ 'ի խօսել անդ իւրում ասէ ։ “Երանի՜ իցէ,
ասէ, որ հաւատացէ, եթէ եղիցի կատարումն
ամենայն բանիցն, զոր խօսեցաւ ընդ նմա տէր„։

Իսկ նա՝ որ դրսովեն զմեզ հեթանոսք և
հրեայք, և ասեն ոչինչ էր հնար Քրիստոսի 'ի կու-
սէն ծնանել ։ Արդ զհեթանոսս 'ի նոցունց ա-

առաքելոց անտի կարկեսցուք . զի որ ասեն , բաքարինս թաւալեցուցանել՝ և մարդիկ լինի , զիա՞րդ ասեն՝ եթէ չէ մարթ Աստուծոյ մարմին զգենուլ ։ Արդ որք յուղղոյ գլխոյն դուստր ծնանել բարբաջեն , զիա՞րդ 'ի կոյս արգանդէ անտի որդի ծնեալ անհնարին համարին ։ Որք յերանաց անտի արամազդայ ձերոյ յղացեալ ծնեալ ասէք զդիոնէսիոս , զիա՞րդ զմեր ճշմարիտն անարգել իշխէք ։ Ես գիտեմ , զի անարժան է բանդ ըստ տեղւոյդ , բայց զի մարթասցես նախատել զհեթանոսս 'ի նոցանց առաքելոցդ անտի , զայս բանս մատուցաք , զիա՞րդ առ ասել անդ նոցա տայցես պատասխանի ։

Իսկ առ կրճատականսն՝ որ 'ի թլփատութենէ անտի են , այսպէս պատահեսցես ։ Հարցանիցես ցնոսա , թէ զի՞նչ դժուարին է . ամուլ ծերացեալ 'ի կանանց կրօնից[9] պակասեալ՝ ծնանե՞լ որդի , եթէ 'ի կուսին յերիտասարդութեան մանկութեան ծնանել ։ Ամուլ էր սառա , 'ի չափոց իրաց կանանցն պակասեալ էր , և ծնաւ որդի յանկարգ ժամանակի ։ Արդ ամլոյն ծնանել կարգ էր , և կուսին ծնանել անկա՞րգ էր . արդ կամ անարգեա՛ զերկոսին , կամ ընկա՛լ զերկոսին . զի նոյն Աստուած էր , որ զայն արար , և զայս հաստատեաց . և զայս ո՛չ իշխես ասել , թէ անդ հնար էր , աստ անհնար է Աստուծոյ ։ Դարձեալ և զայս ես հարցջիր . զի՞նչ բնութիւն է մարդոյ փոփոխեալ 'ի միում ժամանակի յայլագոյն անդամոց , և դարձեալ անդրէն վաղվաղակի 'ի նոյն գոյն հաստատել ։ Զիա՞րդ ձեռն մովսեսի իբրև զձիւն սպիտակացաւ ,

և անդէն վաղվաղակի 'ի նոյն գոյն հաստատեցաւ ։ Այլ թերևս ասիցէ, թէ Աստուած կամեցաւ, և անդէն շրջեցաւ ։ Իսկ Աստուած անդ կարաց կամել, և աստ ո՞չ կարէ կամել ։ Այլ անդ նշան մի լոկ էր միայն առ եգիպտացիսն, և աստ նշան էր առ ամենայն տիեզերս շնորհեալ ։ Այլ կամ զի՞նչ էր առաւել դժուարագոյն. կուսին ծնանել, եթէ գաւազանին 'ի շնչաւորութիւն դառնալ ։ Այս յայտ է, թէ գաւազանն մովսէսի բրտացեալ օձաձև կամակոր էր, ահագին էր այնմիկ՝ որ ընկէց 'ի ձեռանէ. և որ յառաջն 'ի նա իբրև 'ի ցուպ յեցեալն շրջէր, փախստեայ լինէր իբրև 'ի վիշապէ, և եղև արդարև վիշապ. բայց փախստեայ լինէր որ ընկէցն, ո՛չ երկուցեալ յայնմանէ՝ զոր 'ի ձեռինն ունէր, այլ զահի հարեալ յայնմանէ՝ որ զքիրտ ցուպն 'ի շնչաւորութիւն դարձուցեալ սողեցուցանէր. արդ ժանիք էին ցպոյն, և աչք վիշապացեալք ։ Արդ 'ի ցպոյն աչք տեսանելի բուսանէին, և յարգանդէ կուսին մանուկ ո՞չ ծնանէր կամօքն Աստուծոյ ։ Այլ զայն լուռ իսկ եղէց, եթէ գաւազանն ահարոնի առաւել իմն լինէր քան զամենայն ծառս անտառի. զի այն բազում ժամանակօք բուսանի և սնանի, և այս 'ի միում գիշերի 'ի նոյն չափ հասանէր ։ Իսկ արդ՝ ո՞վ է, որ ո՛չ գիտէ, եթէ գաւազանն հատեալ յարմատոյ քերծեալ 'ի կեղևոյ, թէ և 'ի մէջ գետոյն դնես, ո՛չ երբէք դալարանայ ։ Այլ զի Աստուած՝ ո՛չ եթէ ըստ բարուց բուսոցն կարգաց զհետ երթայ ծառոց, այլ ինքն է բուսոց բարուցն ամենայնի արարիչ. քըր-

տեալն , և անպտուղն , և անկեղևն , և ցամաքն բուսաւ , և ոստս արձակեաց , և պտուղ եբեր վաղվաղակի արքայկաղին ։ Իսկ արդ գաւազանին վասն մարմնաւոր քահանայապետին արտաքոյ բնութեան իւրոյ պտուղ շնորհեաց , կուսին արդեօք զճշմարիտ քահանայապետն ծնանել ո՞չ շնորհէր ։

Գտեղեցիկ են այս յիշատակք բանից . բայց ընդդէմ դառնան հրեայքն , և ո՛չ հնազանդին՝ որ ինչ վասն գաւազանին բանք են , եթէ ո՛չ նմանագոյնս ինչ օրինակս և նորօրինակագոյնս ինչ ծնունդս տեսցեն ։ Արդ եկա՛յք հարցցո՛ւք զնոսա այսպէս ։ Ասա՛ եւա իսկ գլխովին ուստի՞ ծնաւ . կամ ո՞վ է մայր , որ զանմայրն զայն յղացաւ ։ Ասեմ իսկ այսպէս , թէ 'ի կողից անտի եղև ադամայ ։ Իսկ եւայ 'ի կողից անտի առանց մօր ծնանէր , և 'ի կուսէ անտի յարգանդէ առանց առն մանուկ ո՞չ ծնանէր ։ Պարտիք ծննդեանն մթերեալ կային առ դուրս կանանց ծննդեանն յարանց շնորհէ , զի եւայն յադամայ ծնեալ՝ և ո՛չ յարգանդի յղացեալ , այլ յառնէ անտի իբրև 'ի դուրս իմն ծնեալ . զայն պարտիս ծննդեանն շնորհի եկն հատուցանել Մարիամ՝ ո՛չ 'ի յառնէ , այլ յանձնէ իւրմէ իբրև առանձին իմն ծնանելոյ առանց թաթաւելոյ , 'ի հոգւոյն սրբոյ զօրութեամբ աստուածութեամբն ծնեալ յանձնէ ։

Արդ ե՛կ ևս իմն մի մեծ առցուք քան զայս . զի այն՝ որ 'ի մարմնոյ մարմինք ծնանին , թէպէտ և նոր ինչ օրինակ է , սակայն ընդ հնարաւ է . իսկ հող յերկրէ մարդ լինել , այս սքանչելագոյն է ։

Կաւ զանգեալ՝ աչաց պարուտակս և առագաստս և ճաճանչս ծնանէր, այս սքանչելի է ։ Ի մեկնակ հողոյ լինել ոսկերացն կարծրութիւն, և շնչափողոցն փափկութիւն, և բիւրազգի ինչս ինչս անդամոց ըստ իւրաքանչիւր կարգի, այս է սքանչելի ։ Կաւոյն շնչանալ, և շրջել ընդ տիեզերս ինքնակամն գնալով. շինել և գործել ընդ տիեզերս և ջանալ, այս է սքանչելի ։ Կաւոյն վարդապետել և խօսել, և հիւսնել և թագաւորել, այս է սքանչելի ։ Ա՜յ անոպայ հրեայ, ուստի՞ եղև ադամ. ո՞չ էառ Աստուած սակաւ մի հող յերկրէ, և ստեղծ զայս ստեղծուած սքանչելի ։ Իսկ արդ կաւ 'ի ստեղծուած ական լուսաւորի, և կոյսն որդի ծնանել ո՞չ կարէ ։ Որ մարդկան անհնար է, ընդ հնարիւ մարթ է լինել. և որ հնարինն է, անհնարի՞ն լինիցի ։

Զայս միշտ յիշատակ կալցուք, այսու զինու ընդ մարտիկսն մարտնչել մարթասցուք ։ Ա՛յ ինչ յանձն առցուք զայն հերեսիովտացն, որ իբրև ցնորիւք առաջօք լինելոյ զգալուստն ուսուցանեն ։ Թքցո՛ւք, ընկեսցո՛ւք և զայն որ ասեն, յառնէ և 'ի կնոջէ եղեալ զծնունդն. որ իշխեցինն ասել եթէ էր 'ի յովսեփայ և 'ի Մարիամայ, քանզի գրեալ իսկ է. “Ա՛ռ զկին իւր„ ։ Յիշեսցուք մեք անդ զյակովբ. զի մինչև առեալ էր զհռաքէլ, ասէ ցլաբան. “Ի բա՛ց տուր զկինն իմ„ ։ Զի զոր օրինակ անդ յառաջ քան զամուսնութիւնս հարսանեաց՝ ըստ խոստանալոյն միայն կին յակովբայ կոչեցաւ. սոյն օրինակ և աստ յաւետարանիս ։

Տե՛ս դու զճշմարտութիւն բանին ։ "Յամսեանն վեցերորդի , ասէ , առաքեցաւ Գաբրիէլ 'ի քաղաք մի Նազարէթ՝ առ կոյս մի , զոր խօսեալ զնա առն , զի անուն էր նորա Յովսէփ,, ։ Եւ դարձեալ "Իբրև աշխարհագիր լինէր , և գայր Յովսէփ գրել տալ զանուն իւր Մարեմաւ հանդերձ , զոր խօսեալ էր նմա կին , զի էր յղի,, ։ Յղի իսկ էր ․ բայց ո՛չ ասաց , թէ գայր կնաւ իւրով , այլ գայր այնուիկ՝ զոր խօսեալ էր նմա , որպէս ասէ առաքեալ ․ "Առաքեաց , ասէ , Աստուած զորդին իւր,, ․ ո՛չ եթէ ծնանել յառնէ և 'ի կնոջէ , այլ "Ծնանել 'ի կնոջէ միայն,, ․ այսինքն՝ 'ի կուսէ անտի ։ Զի կինն կոյս ինքն անուանեալ է , յառաջագոյն ցուցաք ։ Զի 'ի կուսէ ծնանելոց էր կուսարարն հոգւոց ։

Արդ զարմացի՞ր դու ընդ բանսդ ․ զարմացաւ ընդ այս և ինքն իսկ , որ ծնանելոցն էր ․ և ասէ ցԳաբրիէլ ։ "Եւ զիա՞րդ լինիցի ինձ այս , զի ես զառն չափ ո՛չ գիտեմ,, ։ Նա պատասխանի , և ասէ ․ "Հոգին սուրբ եկեսցէ 'ի վերայ քո , և զօրութիւն բարձրելոյն հովանի լիցի , ասէ , քեզ ․ զի այն՝ որ 'ի քէն ծնանելոց է , սուրբ կոչեսցի , և Որդի Աստուծոյ,, ․ անարատ և առանց աղտեղութեան ծնունդն ։ Զի ուր Հոգին սուրբ է , անդ քշտեալ և 'ի բաց ընկեցեալ է աղտեղութիւն ։ Արդ առանց պղծութեան է ծնունդ սուրբ միածնին 'ի կուսէն ։ Զի թէպէտ և ընդդէմ դառնան հերեսիովտայքն ճշմարտութեան , կշտամբեալ յանդիմանէ զնոսա Հոգին սուրբ ․ բարկացի 'ի նոսա զօրութիւն բարձրելոյն , որ հովա-

նի եղև 'ի վերայ կուսին . ընդդէմ հակառակ կացցէ Նոցա գայթագղել յաւուրն դատաստանի ։ Յամօթ արասցէ զնոսա և տեղի մսրոյն, որ ընկալաւ զոէր պատեալ 'ի խանձարուրս ։ Տացեն վկայութիւն և հովիւքն, որ 'ի ժամանակին յայնմիկ վկայեցին . և գունդք գունդք հրեշտակաց վկայեսցեն, որ օրհնէին զԱստուած, և ասէին . "Փառք 'ի բարձունս Աստուծոյ, և յերկիր խաղաղութիւն և 'ի մարդիկ հաճութիւն" ։ Տաճարն վկայեսցէ, յոր տարանն ութօրեայ ժամանակի ։ Գամբթակն տատրակացն, որ վասն Նորա պատարագս մատուցանէր ։ Վկայեսցէ, որ անդ 'ի ժամանակի 'ի գիրկս իւր առ ինքն շմաւոն ; և որ անդն առ նմին կինն Աննա ։

Արդ Աստուծոյ վկայութիւնքն 'ի ներքս, և սուրբ Հոգւոյն վկայութիւնք, և Քրիստոս զի ասէ . "Զի՞ խնդրէք զիս սպանանել, այր մի որ ձեզ զճշմարտութիւն խօսեցայ" ։ Արդ կարկեսցին բերանք հերետիկոսացն, որ հակառակ կան վասն մարմնին զգենլոյն . զի հակառակ կան Նոքա այնմիկ, որ ասէ . "Շօշափեցէք զիս և տեսէք . զի ոգի երբէք ոսկր և մարմին ոչ ունի ընդ իւր, որպէս և այժմ տեսանէք զիս, զի ունիմ" ։ Արդ երկրպագցուք այնմիկ՝ որ 'ի կուսէ անտի ծնաւ տէր . և ծանիցեն և կուսանք զիւրեանց պատուին պսակն ։ Ծանիցեն և գունդք գունդք հաբեղայից զսրբութեան իւրեանց պսակ, զի ոչ եթէ զրկեալ ինչ եմք մեք 'ի սրբութեան պատուոյ ։ Զի թէպէտ և յարգանդի անդ եղև իննամսեայ ժամանակօք

փրկիչն, սակայն յայր կատարեալ հասեալ եղև ընդ մեզ զերեսուն և զերիս ամս: Արդ եթէ պարծանս ես ունիցին կուսանք վասն իննամսեայ ժամանակին, առաւել ես ունիմք և մեք՝ վասն բազմամեայ ժամանակացս:

Արդ ամենեքեան զսրբութեան ճանապարհացն՝ շնորհօքն Աստուծոյ զընթացս ընթացարուք. երիտասարդք և կուսանք, ծերք և տղայք մի՛ 'ի ցանկութիւնս ինչ պատրեալք, այլ յօրհնութիւնս կանխեալք անուան տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Մի՛ տգէտք լինիցիմք սրբութեան փառաւորութեան, զի հրեշտակականք են պսակքն, և հրեշտակաց է յաջողութիւն: Նախայեսցուք 'ի մարմինս մեր, որ ծագելոցն են իբրև զարեգակն: Մի՛ վասն փոքր մի ցանկութեան՝ այսպիսի և զայսչափ մարմին պղծեսցուք: Զի առ փոքր մի ժամանակի են մեղք, և մշտնջենաւոր են տանջանքն և ամօթն յաւիտենից: Զի իբրև հրեշտակք յերկրի շրջին, որ սրբութեան մշակք: Կուսանք ընդ աստուածածնին Մարիամայ ունին զբաժինն: Փւքեալ 'ի բաց ընկեցեալ լիցին ամենայն պաճուճանք զարդարանաց, և ամենայն ակն յարատաբաց, և ամենայն ճեմելիք ստորաքարշ, և ամենայն պաճուճանք պաճուճեալք, և ամենայն խունկք յուղակք ցանկութեանց: Այլ մեզ խունկ լիցին անուշութեան աղօթք սրբութեան, գործք բարութեան, մարմնոց սրբութիւնք. զի որ 'ի կուսէ անարի ծնեալ է տէր, առասցէ վասն ձեր, արանց սրբականաց՝ և կանանց պսակելոց. "Փէ

բնակեցայց 'ի նոսա, և ճեմեցայց առ նոքօք, և եղէց նոցա Աստուած, և նոքա եղիցին իմ ժողովուրդ» ։ «Նմա փառք և պատիւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն ։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

1. Սուրոգաղէս :
2. Տպագրեալն ունի *կամ բնաւ այլք ինչ էին ,* որ անհամաձայն է իմաստից և կարգի բանին . Յոյնն ունէ . *և զինչ այնչափ պատճառք էին , զի Աստուած 'ի մարդկութիւնս զիջանիցէ . կամ Աստուծոյ բնութեան իցէ ընդ մարդկան շրջել :*
3. Յոյնն κάμινος . որ նշանակէ *հնոց ,* դարբնաւ *բողանոց :*
4. Այլ օրինակ և տպագիրն *և պարզախօս լիցին լեզուք ծանրախօսաց :*
5. Յոյնն յաւելու *ապա զԱստուած իսկ գլխովին տեսանել , քանիպատիկ ևս զմահն գիտէ 'ի վերայ ածել :*
6. Յօրինակին ողոքանէր *ոչ իբրև զհնոց հրոյ ,* պէր 'ի յաւանականէն յաւելուս :
7. Յոյնն *զքեզ :*
8. Օրինակ մի *զբանսն :*
9. Այլ օրինակ *օրինից :*
10. Տպագիրն *ջուխտակն :*

ԿՈՉՈՒՄՆ
ԸՆԾԱՅՈՒԹԵԱՆ
ԵՐԵՔՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ

Ի խաչէանն ; 'ի Թաղէանն , և 'ի յարութէանն . և ընթեր-ցուած յեսայեայ որ ասէ ։ "Տէ՛ր ո՞ հաւատաց 'ի լուր մեր, և բազուկ տեառն ո՞ւմ յայտնեցաւ,, . մինչև ցայնվայր որ ասէ . "Իբրև ոչխար 'ի սպանդ վարեցաւ , և իբրև առաջի կտրչի անմռունչ կայ,, այլովքն հանդերձ ։

Գործանք սրբութեան կաթուղիկէ եկեղեցւոյս՝ են ամենայն գործք Քրիստոսի . և առաւել պար-ծանք պարծանաց խաչն ։ Եւ զայս յառաջագոյն գրէր պաւղոս երանելի , զի ասէ . "Բնաւ ամենևին մի լիցի ինձ պարծել , բայց միայն 'ի խաչն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի,, ։ Են զարմանք և կու-րին 'ի ծնէ 'ի սեղովամ ակն բացեալ . իսկ արդ զի՞նչ է այս առ ամենայն կոյրս տիեզերաց ։ Են մեծ սքանչելիք՝ և առաւել քան զչափ , և որչափ զղազար չորեքօրեայ 'ի մեռելոցն յարուցանել . բայց սակայն Նովաւ չափ և որչափ Նայն էր՝ են շնորհք . բայց զի՞ առ այնս , ուր առ ամենայն տիե-զերս առ մեղս իւրեանց մեռեալ զնէին ։ Մեծ էին սքանչելիքն ընեալ 'ի հինգ նկանակէ անտի՝ կերակուր 'ի հինգ հազարաւոր ժողովուրդն . բայց

զի՞ առ այնոսիկ, որ ընդ ամենայն տիեզերս սովամահն մեռեալ էին։ Աքանչելի էր լուծանելն և զութուտասնամեայ կապեալն 'ի սատանայէ. բայց զի՞ առ մեզ ամենեսեան, որ 'ի տոռունս մեղաց մերոց կաշկանդեալ կայաք։ Իսկ խաչին պսակ լուսաւորեցոյց զամենեսեան, որ 'ի տգիտութեան կուրացեալ էին. և՛ ելոյծ զամենեսեան, որ 'ի մեղս կաշկանդեալ կային, և փրկեաց զամենայն աշխարհս լի մարդկամբ։

Այլ զի՞ զարմացեալ ես, թէ աշխարհս ամենայն փրկեցաւ, զի ո՛չ եթէ դուզնաքեայ ոք էր, այլ Որդի աստուծոյ միածին, որ եկն և մեռաւ վասն մեղաց մերոց։ Այլ քանզի յաղթահարեալ էաք 'ի մեղաց անտի միոյ մարդոյն ադամայ, և մտեալ էին մեղքն յաշխարհս, որպէս և գրեալ է, ասէ։ "Որպէս 'ի միոջէ մեղաց մարդոյ մահ թագաւորեաց յաշխարհի, ո՞րչափ ևս առաւել արդարութիւն միոյն Յիսուսի Քրիստոսի կենօքն թագաւորեսցէ,,։ Այլ երբեմն վասն փայտի կերակրոյն ելին 'ի դրախտէ անտի, արդ փայտիւն Քրիստոսի դիւրագոյն հաւատացեալք 'ի դրախտ անդր մտցեն։ Այլ թէ առաջին ստեղծուածն որ յերկրէն էր, եկն եբեր մահ յաշխարհ, արդ որ ստեղծ զմարդն հող յերկրէ, ո՞չ ևս յաճախեսցէ բերել զկեանսն յաւիտենից. զի [1] ինքն իսկ է կենդանութիւն։ Այլ թէ փէնեհես նախանձեցաւ, և սպան զպղծագործսն, և ցածոյց զբարկութիւն Աստուծոյ. իսկ Յիսուս՝ որ ո՛չ եթէ զայլ ոք սպան, այլ զանձն իւր փոխանակ մեր մատնեաց. իսկ

արդ ո՞չ լուծցէ զդատապարտութիւնն ՚ի մարդկանէ ։

Արդ մի՛ ամօթ համարեսցուք զխաչն Քրիստոսի, այլ առաւել ևս պարծանս արասցուք ։ «Զի ճառ խաչին կորուսելոցն յիմարութիւն է, իսկ ապրելոցս մեզ իմաստութիւն Աստուծոյ է» ։ Զի ո՛չ եթէ դուզնաքեայ մարդ ոք էր, որ եկն մեռաւ վասն մեր, այլ Որդի Աստուծոյ, որ եկն զգեցաւ զմարդկութիւնս ։ Իսկ արդ որ ՚ի ձեռն Մովսեսի գառն զենաւ, բացուստ ՚ի բաց հալածէր զսատակիչ մահաբեր հրեշտակն, իսկ Քրիստոս գառնն՝ որ եկն ՚ի բառնալ զմեղս աշխարհի, ո՞չ առաւել ևս ազատէր զմեզ ՚ի մեղաց անտի ։ Իսկ արդ արիւնն անասուն գառինն զփրկութիւնն տայր ժողովրդեանն, իսկ միածնին արիւնն ո՞չ առաւել փրկութիւն տայ ժողովրդեանն ։ Արդ եթէ թերահաւատեսցէ ոք ՚ի խաչելոյն, զդևս հարցցէ. եթէ ոք ո՛չ հաւատայ բանիցդ, հաւատասցէ արդեանցն երևելոց ։ Բազում են ընդ տիեզերս խաչեալք, այլ ո՛չ յումեքէ յայնպիսեաց անտի դևքն փախուցեալ սարսեն ։ Զի նոքա վասն իւրաքանչիւր մեղաց մեռանին, իսկ սա վասն բազում օտարաց մեղաց եկն և մեռաւ ։ Զի «Մեղս, ասէ, ո՛չ արարեալ էր, և ո՛չ գտաւ նենգութիւն ՚ի բերան նորա» ։ Ո՛չ եթէ պետրոս էր, որ զայս ասէր, զի թերևս կարծիք էին, եթէ շնորհեաց վարդապետին իւրում, այլ Եսայի մարգարէ է, որ զայսն ասէ. որ ո՛չ եթէ մարմնով անդ էր, այլ հոգւով սրբով զմարմնաւոր գալուստն յառաջագոյն

տեսանէր ։ Իսկ արդ զի՞նչ պիտոյ է ինձ զմարգարէն միայն մատուցանել վկայ ․ ընկալ դու վկայ զպիղատոս , որ իբրև դատէրն , ասէր ։ “Ոչինչ վնաս մահու գտանեմ ես յառնս յայսմիկ„ ։ Զի թէպէտ և մատնեաց զնա 'ի ձեռս ․ ջուր խնդրեաց , և զձեռս լուաց , և ասէ ․ “Արդար եմ ես յարենէ առնդ այդորիկ արդարոյ„ ։ Գոյ և այլ վկայութիւն անմեղութեան , որ առաջին լուծաւ 'ի մեղաց անտի ․ որ անդէն պատուհասէր զընկերն , և ասէր ։ “Գոնեայ մեք արժանի ըստ մեղացն մերոց զոր գործեցաք ընդունիմք ․ իսկ սա՛ զի չար ինչ ոչ գործեաց„ ։

Ընդէ՞ր եկն և ընկալաւ չարչարանս Յիսուս 'ի վերայ ամենայն մարդկան ․ զի ոչ եթէ կարծեօք ինչ էր խաչն , ապա թէ ոչ՝ կարծեօք համարեսջիր զփրկութիւն ։ Ո՛չ եթէ առաչօք ինչ էր մահն , ապա թէ ոչ՝ առասպելք իցեն և փրկութիւն ։ Եթէ ցնորք ինչ առաչօք է մահն , ապա ճշմարիտ է այն , զոր ասէինն ․ “Եթէ յիշեցաք մեք , զի ասէր խաբեբայն այն , մինչ կենդանի էր„ այլովքն հանդերձ ։ Այլ չարչարանքն ճշմարիտ են , զի ճշմարտիւ եկն ել 'ի խաչ ․ և մեք ոչ ամօթ համարիմք ։ Եկն և խաչեցաւ , և մեք ոչ կամք յուրաստ ․ այլ առաւել ևս պարծիմք ըստ բանին առաքելոյ , զի ասէ ։ “Ինձ բնաւ մի՛ լիցի պարծել , բայց միայն 'ի խաչն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի„ ։ Քանզի եթէ յուրաստ լինիմք , կշտամբեալ յանդիմանէ զմեզ այս գողգոթա , զորով այժմիկ պատեալ կամք ։ Կշտամ-

բեալ յանդիմանէ զմեզ և փայտ խաչին , որ առ սակաւ 3 ելից զտիեզերս ամենայն բաշխեալ ։ Խոստովանիմ զխաչն , քանզի ճշմարտեալ գիտեմ զյարութիւն . զի եթէ իբրև խաչեցաւն , անդէն մնացեալ էր , թերևս ոչ արդեօք խոստովան լինէր , այլ գողակից լինէր իմոյ վարդապետին ։ Իսկ իբրև եկն պահակափոխ եղև յարութիւն մահուն , ոչ ևս ամաչեմ խոստովանել զխաչն պարծանօք ։

Որդ ամենեցուն 'ի նոյն նմանութիւն մարմնոյ եկն և խաչեցաւ , այլ ոչ եթէ ըստ նմին նմանութեան մեղաց մարդկան եկն և խաչեցաւ ։ Զի ոչ եթէ վասն ընչաւէտութեան էր վարդապետ , և ոչ վասն ցանկութեան դատապարտեցաւ . զի ինքն իսկ ասէր յայտնապէս , թէ "Որ հայեսցի 'ի կին մարդ 'ի պատճառս ցանկութեան , անդէն իսկ շնացաւ 'ի սրտի իւրում" ։ Ոչ եթէ յանդգնութեամբ եհար , կամ սպանեաց զոք . զի նա ինքն շրջէր ևս զմիւս ծնօտն ապտակատուին ։ Ոչ եթէ զօրէնս անարգեաց , զի նա ինքն է օրինացն կատարիչ . ոչ զմարգարէ ոք հալածեաց , զի նա ինքն էր , որ 'ի մարգարէիցն քարոզեցաւ ։ Ոչ զրկեաց զվարձ վարձկանի , զի ինքն առանց վարձու ծրի բժշկեաց ։ Ոչ բանիւք յանցեաւ , և ոչ գործովք մեղաւ , և ոչ խորհրդով նենգեաց 4 . զի "Մեղս , ասէ , ոչ արար , և ոչ գտաւ նենգութիւն 'ի բերան նորա" . որ ընդ հայհոյել ուրուք՝ ոչ հայհոյէր , որ ընդ չարչարել ուրուք՝ ոչ սպառնայր ։ Որ եկն 'ի տեղի չարչարանացն ոչ յակամայ կամաց , այլ կամօք

կամաւորութեամբ ։ Զի թէ ոք հրաժարեցուցանէր [5] և ասէր . "Քա՛ւ քեզ տէր , մի՛ եղիցի քեզ այդպէս,, . ասէ նա ցնա . "Ե՛րթ յետս սատանայ . զի ոչ խորհիս դու զԱստուծոյ , այլ զմարդկան ։

Իսկ արդ՝ եթէ կամիս գիտել , եթէ կամօք կամաւորութեամբ եկն 'ի տեղի չարչարանացն . այլք ակամայ մեռանին , և ոչ գիտեն իսկ . իսկ սա յառաջագոյն ասէ վասն չարչարանայն ։ "Ահաւասիկ երթամք մեք յերուսաղէմ, ասէ , և որդի մարդոյ մատնի 'ի խաչ ելանել,, ։ Բայց գիտե՞ս դու , թէ ընդէ՞ր ոչ խուսէր 'ի մահուանէ անտի մարդասէրն . զի մի միանգամայն 'ի մեղս իւրեանց տիեզերք աշխարհի կորիցեն ։ Եւ դարձեալ հաստատեաց զերեսս իւր , գայր նա յերուսաղէմ ։ Եւ զայս գիտել կամի՞ս ճշմարտիւ , եթէ փառս իւր համարէր զխաչն Յիսուս . լո՛ւր դու նմա , զի ասէ . և մի՛ յինէն համարիր ։ Մատնէր զնա յուդա , զրկող եղեալ առ տանուտէր անդր . որ արդ էս ել 'ի սեղանոյ անտի , և զօրհնութեան բաժակն արբեալ էր , և փոխանակ ըմպելոյն փրկութեան՝ զարիւն արդար կամէր հեղուլ ։ "Որ եկեր զհաց նորա , յաճախեաց 'ի վերայ նորա առնել զխաբէութիւն,, ։ Այն ինչ անդէն ձեռքն կարկառեալ զօրհնութիւն առնուին , և անդէն առ նմին վասն արծաթոյն զմատնութիւն մահու պատրաստէր ։ Եւ թէպէտ և յանդիմանեցաւ , և լուաւ թէ "Դու ասացեր,, . դարձեալ անդրէն 'ի նոյն ելանէր ։ Ապա ասէր Յիսուս . "Այն եհաս ժամ,

զի փառաւորեսցի որդի մարդոյ» : Իսկ արդ Եսայի սղոցեալ չամաչէր, և Քրիստոս 'ի վերայ աշխարհի մեռանել ամաչէ՞ր : «Այժմ փառաւորեցաւ որդի մարդոյ» ասէ . իբր ոչ եթէ յառաջ չունէր զփառսն , զի փառաւորեալ էր յառաջ քան զլինելն աշխարհի . այլ փառաւորեալ էր յառաջ իբրև զԱստուած , բայց և այժմ փառաւորեցաւ առաւել , զի զհամբերութեան պսակն յանձն իւր առեալ հաւանեցաւ : Ո՛չ բռնադատութեամբ ինչ եթող յիւրմէ զկենդանութիւն , և ոչ բռնազբօսութեամբ ինչ զենաւ . զի լո՛ւր դու , որպէս ասէ : «Իշխանութիւն ունիմ առնուլ յիս» . կամօք թողլ տամ թշնամւոյն , զի եթէ ես ոչ կամէի , այս ոչ լինէր՝ որ լինիս : Այլ եկն ահաւասիկ կամօք կամակարութեամբ 'ի տեղի չարչարանացն . խնդալով գայր 'ի տեղի քաջութեան , ժպտելով գայր 'ի տեղի պսակացն , ուրախութեամբ գայր 'ի փրկութիւն ամենայն մարդկան : Չէր ինչ ամաչեցեալ յերկնից , զի զփրկութիւն բարձեալ բերէր ամենայն արարածոց իւրոց : Զի ոչ եթէ մարդ ոք էր դուզնաքեայ , որ չարչարեցաւն , այլ Աստուած էր , որ մարմին զգեցաւ . և զհամբերութեան պսակն առեալ ճգնութեամբ պատերազմէր :

Իսկ նա աւանիկ հակառակ դնեն հրեայքն . զի հանապազ պատրաստ են նոքա առ 'ի հակառակել , և դանդաղագին են նոքա առ 'ի հաւատալ . զի իբրու վասն նոցա ասէ մարգարէն . «Տէր , ո՞ հաւատաց 'ի լուր մեր» : Պարսիկք հաւատան , և եբրայեցիք թերահաւատեն : «Որոց ոչ պատմե-

ցաւ վասն նորա՝ տեսցեն, ասէ. «ոյք ոչ լուան զնմանէ, ՚ի միտ առցեն»։ որ ընթեռնուն՝ ընդդէմ դառնան և ասեն, բնաւ յաղթական էին ձեռք մարդկութեան առ աստուածութիւն։ Եկայք ընթերցարո՛ւք զողբսն՝ զի վասն ձերոյ գործոյ ողբս գրեաց երեմիայ. տես զձեր կորուստն, հայեցաւ ՚ի կործանումն, և ողբայր զերուսաղէմն զայն։ Այլ որ այժմ երուսաղէմդ է, դա ոչ է ողբոց արժանի. զի նա ՚ի խաչ եհան, և սա մինչև ցայսօր երկիրպագանէ խաչելոյն որ ՚ի նմա։ Արդ յողբալն իւրում ասէ. «Ոգի երեսաց մերոց տէր Քրիստոս, որ ըմբռնեցաւ յապականութեան մերում 6։ Միթէ ես ինչ այժմ բան գիտութեա՞ն խօսիմ։ Ահաւասիկ վկայէ, թէ տէր Քրիստոս ՚ի մարդկանէ ըմբռնեցաւ։ Եւ արդ զանցս ես ասա, զի՞նչ վասն նորա անցանեն ընդ մեզ անցք։ Որով ասացաքն, թէ «Ընդ հովանեաւ նորա մտցուք մեք, և կեցցուք»։ ՚ի մէջ հեթանոսաց, և ոչ ՚ի մէջ իսրայէլի։

Արդ վասն բազում հակառակութեանց նոցա որ լինին, եկայք սակաւ ինչ վկայութիւն որչափ ժամանակս ՚ի ձեռս տացէ ՚ի շնորհսն Քրիստոսի վասն չարչարանացն պատմեսցուք։ Զի ամենայն ինչ որ վասն Քրիստոսի է, գրով է. և չիք ինչ բան վտարանդի, և չիք ինչ բան առանց վկայութեան, զի ամենայնն իբրև ՚ի գրի հաստատեալ է ճշմարտութեամբ։ Արդ որովհետև լուար յաւետարանի անդ վասն յուդայի մատնելոյն, զի ասէ. արդ ո՞չ պարտիս ընդունել վկայութիւն։ Լուար

դու, թէ խոցեցաւ զկող գեղարդեամբ. արդ ո՞չ պարտիս տեսանել թէ արդարև այդպէս գրեալ է: Ուսար դու, թէ 'ի պարտիզի անդ կանգնեցաւ խաչն, արդ ո՞չ պարտիս տեսանել, թէ արդարև այսպէս գրեալ է: Ուսար դու, թէ թաղեցաւ. արդ ո՞չ պարտիս տեսանել, թէ վասն թաղման գրեալ է: Ուսար դու, թէ յարեաւ 'ի մեռելոց. արդ ո՞չ պարտիս տեսանել, թէ արդարև խաղ ինչ առնեմք մեք զքեզ զայս ուսուցանելով: "Զի բանն մեր և քարոզութիւնն ոչ 'ի պատրանս իմաստութեան բանիւք". ոչ եթէ 'ի պաճուճանս ինչ ընդելուզանելով, կամ այն փակելոց է. ոչ բանից բանք յաղթեն, կամ այն լուծանելոց է: Այլ քարոզեմք մեք Քրիստոս 'ի խաչելեալ յառաջագոյն ուսեալ 'ի մարգարէից: Բայց դու իբրև անցանես ըստ վկայութիւնսն, ծրարեա և կնքեա 'ի սրտի քում. և առեալ զպատճառսդ, լե՛ր գործասէր ջանասէր, և 'ի քննին լիջիր մնացելոցն: Մի՛ եղիցի քո ձեռն ասէ, յառնուլ միայն պատրաստ, այլ և 'ի գործել. զի զամենայն ինչ Աստուած շնորհէ: "Ապա թէ ոք 'ի ձէնջ նուազեալ է յիմաստութենէ, խնդրեսցէ 'ի տուողէն Աստուծոյ պարզմտութեամբ, և տացի նմա": Զի և մեզ ես 'ի ձերոց աղօթից տացի, որ ասեմքս ասել. և ձեզ՝ որ լսէքդ հաւատալ:

Արդ խնդիր է 'ի միջի ձերում այժմիկ վասն չարչարանացն Քրիստոսի վկայութեանցն. զի ժողովեալ եմք մեք աւասիկ, ոչ եթէ գրոց ինչ վկայութիւնս 'ի հանդէս մատուցանեմք, այլ հաւ-

տանել առաւել վասն որոյ հաւատացաք : Այլ վասն գալստեան տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ընկալ դու վկայութիւնս : Եւ զի 'ի վերայ ջուրցն գնաց . «Ի ծովու են , ասէ , ճանապարհ քո» : Եւ վասն ազգի ազգի բժշկութեանցն ուստեք ուստեք առեալ վկայութիւնս : Բայց այժմ սկիզբն առնել պարտիմ , ուստի չարչարանքն սկսան : Յուդա էր մատնիչ , որ եկն ընդդէմ մերձեցաւ , և եկաց . զխաղաղութիւն խօսէր , և զթշնամութիւն նիւթէր : Արդ ասէ վասն նորա սաղմոսն . «Բարեկամք իմ և մերձաւորք իմ յանդիման իմ մերձեցան , և կացին» : Եւ դարձեալ ասէ . «Կակուղ էին բանք նոցա քան զձէթ , և ինքեանք էին որպէս սլաք» : «Ողջ ես ռա՛բի» , ասէր , և մատնէր զվարդապետն 'ի մահ . ո՛չ ամաչեաց յայնմանէ , որ կարդալով զանունն յիշեցուցանէր նմա : «Յո՛ւդա , ասէ , զՈրդի աստուծոյ մատնե՞ս դու» : Գրէ թէ զայս իսկ ասէր ցնա : Յո՛ւշ լիցի քեզ քո իսկ անունդ , զի յուդա դարձ 'ի խոստովանութիւն կոչի . Թէպէտ և չոգար , ուխտ եդիր , առեր արծաթ , սակայն դա՛րձ 'ի խոստովանութիւն : «Աստուա՛ծ օրհնութեան իմոյ՝ մի՛ լռեր , զի բերան մեղաւորի , բերան նենգաւորի բացաւ 'ի վերայ իմ . խօսեցան զինէն լեզուօք նենգաւորօք , և բանիւք ատելութեան պաշարեցին զինև» : Այլ զի և 'ի քահանայապետիցն էին ոմանք , որ արտաքոյ քաղաքին էին . լու եղև քեզ կանխաւ , եթէ յիշեցեր զպատմութիւն , և զժամանակն , և զտեղին , և զսաղմոսն զի ասաց , ասէ : «Դարձցին ընդ երե-

դու, թէ խոցեցաւ զկող գեղարդեամբ. արդ ո՞չ պարտիս տեսանել թէ արդարև այդպէս գրեալ է: Լուար դու, թէ 'ի պարտիզի անդ կանգնեցաւ խաչն, արդ ո՞չ պարտիս տեսանել, թէ արդարև այսպէս գրեալ է: Լուար դու, թէ թաղեցաւ. արդ ո՛չ պարտիս տեսանել, թէ վասն թաղման գրեալ է: Լուար դու, թէ յարեաւ 'ի մեռելոց. արդ ո՞չ պարտիս տեսանել, թէ արդարև խաղ ինչ առնեմք մեք զքեզ զայս ուսուցանելով: "Զի բանն մեր և քարոզութիւնն ոչ 'ի պատրանս իմաստութեան բանից". ոչ եթէ 'ի պաճուճանս ինչ ընդելուզանելով, կամ այն փակելոց է. ոչ բանից բանք յաղթեն, կամ այն լուծանելոց է: Այլ քարոզեմք մեք Քրիստոս 'ի խաչելեալ յառաջագոյն ուսեալ 'ի մարգարէից: Բայց դու իբրև անցանես ըստ վկայութիւնսն, ծրարեա՛ և կնքեա՛ 'ի սրտի քում. և առեալ զպատճառսդ, լե՛ր գործասէր ջանասէր, և 'ի քննին լիջիր մնացելոցն: Մի՛ եղիցի քո ձեռն ասէ, յառնուլ միայն պատրաստ, այլ և 'ի գործել. զի զամենայն ինչ Աստուած շնորհէ: "Ապա թէ ոք 'ի ձէնջ նուազեալ է յիմաստութենէ, խնդրեսցէ 'ի տուողէն Աստուծոյ պարզմտութեամբ, և տացի նմա": Զի և մեզ ևս 'ի ձերոց աղօթիցդ տացի, որ ասեմքս ասել. և ձեզ՝ որ լսէքդ հաւատալ:

Արդ խնդիր է 'ի միջի ձերում այժմիկ վասն չարչարանացն Քրիստոսի վկայութեանցն. զի ժողովեալ եմք մեք աւասիկ, ոչ եթէ գրոց ինչ վկայութիւնս 'ի հանդէս մատուցանեմք, այլ հաս-

տառապել առաւել վասն որոյ հաւատացաք ։ Այլ վասն գալստեան տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ընկալ դու վկայութիւնս ։ Նա զի 'ի վերայ ջուրցն գնաց ․ «Ի ծովու են, ասէ, ճանապարհ քո» ։ Նա վասն ազգի ազգի բժշկութեանցն ուստեք ուստեք առեալ վկայութիւնս ։ Բայց այժմ սկիզբն առնել պարտիմ, ուստի չարչարանքն սկսան ։ Յուդա էր մատնիչ, որ եկն ընդդէմ մերձեցաւ, և եկաց ․ զխաղաղութիւն խօսէր, և զթշնամութիւն նիւթէր ։ Արդ ասէ վասն նորա սաղմոսն ․ «Բարեկամք իմ և մերձաւորք իմ յանդիման իմ մերձեցան, և կացին» ։ Նա դարձեալ ասէ ․ «Կակուղ էին բանք նոցա քան զձէթ, և ինքեանք էին որպէս սլաք» ։ «Ո՞ղջ ես ռաբբի» ասէր, և մատնէր զվարդապետն 'ի մահ ․ ո՛չ ամաչեաց յայնմանէ, որ կարդալով զանունն յիշեցուցանէր նմա ։ «Յո՛ւդա, ասէ, զՈրդի աստուծոյ մատնե՞ս դու» ։ Գրէ թէ զայս իսկ ասէր ցնա ։ Յո՛ւշ լիցի քեզ քո իսկ անունդ, զի յուդա դարձ 'ի խոստովանութիւն կոչի ․ թէպէտ և չոգար, ուխտ եդիր, առեր արծաթ, սակայն դա՛րձ 'ի խոստովանութիւն ։ «Աստուած օրհնութեան իմոյ՝ մի՛ լռեր, զի բերան մեղաւորի, բերան նենգաւորի բացաւ 'ի վերայ իմ ․ խօսեցան զինէն լեզուօք նենգաւորօք, և բանիւք ատելութեան պաշարեցին զինև» ։ Այլ զի և 'ի քահանայապետից էին ոմանք, որ արտաքոյ քաղաքին էին ․ լու եղև քեզ կանխաւ, եթէ յիշեցեր զպատմութիւն, և զժամանակն, և զտեղին, և զսաղմոսն զի ասաց, ասէ ։ «Դարձցին ընդ երե-

կոյս սովեսցին , և իբրև շունք շրջեսցին զքաղաքաւ» ։

Բայց ա՛ղէ՝ դու լո՛ւր վասն երեսուն արծաթոյն յայլմէ մարգարէէ ։ «Այս ասասցես ցնոսա , թէ բարիոք թուի առաջի ձեր , տո՛ւք զվարձս իմ , կամ յուրաստ լերուք» ։ Սակայն վարձ իմ 'ի ձէնջ է , և դուք պարտիք բժշկութիւն կաղաց և կուրաց . և արդ զի՞նչ հատուցանեն ։ Տե՛ս փոխանակ գովութեանցն պարսաւանս , և փոխանակ երկիրպագանելոյ դրոսվանս և Նախատինս ։ Տեսանե՞ս , զի՞րդ յառաջագոյն տեսանէ մարգարէն . «Այս բերին կացուցին առաջի իմ երեսուն արծաթոյ» ։ Ո՛վ մարգարէութիւն ճշմարիտ . ո՛վ մեծի իմաստութեան անմոլար Հոգւոյն սրբոյ . ո՛չ ասաց տասն , և ո՛չ քսան , այլ երեսուն՝ որպէս և էր իսկ ճշդիւ ։ Այս յո՞ գնացին այն գինքն , ասա՛ վաղվաղակի ո՞ մարգարէ . տե՛ս ճշմարտիւ , որ առն առ իւր ունի , թէ 'ի դուրս տայ . և յետ 'ի դուրս տալոյ յո՞ գնաց ։ Ասէ մարգարէն . «Այս առին զերեսուն արծաթին , և արկին 'ի տուն տեառն 'ի քուրայն» ։ Արդ ա՛ղէ ա՛ծ 'ի մի վայր , կշռեա՛ զբանս մարգարէին ընդ աւետարանին . ասէ ։ «Իբրև զղջացաւ յուդա , եբեր ընկէց զարծաթն 'ի տաճար անդր , և 'ի բաց եկաց» ։

Արդ այսուհետև խնդիր է 'ի վերայ բանիդ , զի վտարանդի է ճշմարտութիւնն . զի որ անարգենն զմարգարէս , ասեն թէ մարգարէն ասէ . եկն եբեր , և ետ զայն 'ի տուն տեառն 'ի քուրայ անդր . և աստ ասէ , ետ զնա 'ի գինս ագա-

րակին բրտին : Արդ տե՛ս զիա՞րդ սոքա ՚ի միմեանց արդարանան . լո՛ւր , զի որ անուանի Հրեայքն էին և քահանայապետք և մեկնիչք , որ իբրև տեսին զՅուդա թէ զղջացաւ , և ասէ . «Մեղայ , զի մատնեցի զարիւն արդար . ասեն . դու տեսցես» : Իսկ դուք զի՞նչ , որ ՚ի խաչդ իսկ հանէք . իսկ արդ որ զվարձ սպանմանն առ և բեր ընկէց , նա տեսանիցէ . և դուք որ սպանէքդ իսկ , ո՞չ տեսանիցէք : Դարձեալ նոքա ասեն ընդ միմեանս . «Ո՛չ է պարտ զայն առնուլ և արկանել ՚ի գանձանակ անդր ; զի գինք արեան են» : Ահա տեսանես , թէ ՚ի բերանոյ ձերմէ ել վճիռ դատապարտութեան , թէ պիղծ են վարձքն , պիղծ են և գործքդ . ապա թէ արդարութիւն ինչ կատարես զի ասես , թէ հանէք ՚ի խաչ զՔրիստոս , ընդէ՞ր ոչ ընկալար զվարձն : Այլ որ խնդրելին է , այս է . զիա՞րդ ոչ են հակառակ բանք մարգարէին և աւետարանին . զի աւետարանն ասէ՝ ագարակ բրտին .՛ և մարգարէն ասէ՝ քուրային : Արդ ոչ միայն ոսկերչացն մանկանց և արծաթագործացն են քուրայք և պղնձագործաց , այլ և խեցագործաց կաւոյն գոն քուրայք . զի զմանրիկն և զպարարտն , և զպխտանացու հողն ՚ի մանրխիճ աւազոյ անտի պարզեն , և զխառնամաղ կոշտն ՚ի բաց մաքրեն . իբրև քուրայի նմանութեամբ ջրովն հալեն և պարզեն զկաւն , զի անխափան լիցի ՚ի ժամանակի գործոյն առ ամանոցն ստեղծանելոյ : Արդ զի՞ զարմանաս , եթէ աւետարանն ասէ զագարակն բրտին , և մարգարէն ասէ օրինակաւ զքուրային բրտին . և զի յամե-

նոյն ժամանակի օրէն էր մարգարէից առակաւ խօսել ։

Արդ կապեցին ասէ, զՔրիստոս, և տարին տարան 'ի գաւիթ քահանայապետին ։ Կամի՞ս տեսանել, թէ և այդ գրեալ է ։ "Վայ նոցա, ասէ, եսայի, և վայ անձանց նոցա ․ զի խորհեցան խորհուրդ չարութեան զանձանց ․ զի ասացին, թէ կապեսցուք զարդարն, զի դժպհի եղև մեզ" ։ Նա արդարև վայ իսկ եղև անձանց նոցա ։ Զի եսայի սղոցեցաւ, և բժշկեցաւ յետ այնր ժողովուրդն ․ զերեմիայ 'ի գուբ տղմոյ ընկեցին, սակայն բժշկեցան վէրքն հրէից ․ սակայն փոքրագոյն էին վէրքն, զի 'ի մարդկութիւն էր յանցուցեալ ։ Իսկ իբրև յԱստուած ինքն գլխովին յանցեան, որ եկն մարդկութեամբ, արդարև վայ է անձանց նոցա ։ "Կապեսցուք զարդարն" ։ Թերևս ոք ասիցէ, թէ ո՞չ կարէր զանձն իւր ապրեցուցանել, որ ելոյծ զՂազար չորեքօրեայ, և զՊետրոս 'ի կապանաց բանտին ։ Պատրաստեալ կային հրեշտակք, և ասէին ․ "Լուծեսցուք զկապանս նորա" ․ այլ ներէր վասն այնորիկ, զոր կամէր տէրն ըմբերել ։ Դարձեալ ածին զնա առաջի իշխանացն յատեան դատաստանի ։ Արդ աւադիկ ունիս վկայութիւն ։ "Ինքն տէր եկեսցէ յատեանս ընդ իշխանս ժողովրդեանն" ։

Արդ եհարց քահանայապետն, և լուաւ զճշմարտութիւն, և բարկացաւ ․ և չարն մատուցեալ չարացն սպասաւորն՝ անդէն ապտակ մատուցանէր ․ և երեսք նորա իբրև զարեգակն ծագէին, յանօրէն ձեռաց անտի ապտակեալ համբերէին, և

այլք եկեալ ընդ երեսս թքանէին այնորիկ՝ որ թքումն իւրով զծնէ կոյրն բժշկէր ։ «Զայս տեառն հատուցանէք այսպէս ժողովուրդ մորոս՝ և ոչ իմաստուն ։ Զսոյն զարմացեալ էր մարգարէն, և ասէր ․ «Տէր ո՞ հաւատաց 'ի լուր մեր» ։ Անհաւատ են գործքս, եթէ Աստուած, Որդի աստուծոյ, բազուկ տեառն զայս համբերեալ հաւանեցի ։ Արդ զի մի թերահաւատեսցեն որ ապրելոցն իցեն, գրէ յառաջագոյն Հոգին սուրբ, և ասէ յերեսաց Քրիստոսի ․ ինքն ասէ, որ յայնժամ խօսէր, ինքն իսկ անդէն ասէ ։ «Զթիկունս իմ, ասէ, ետու 'ի տանջանս» ։ Զի պիղատոս զնա տանջեաց, և ետ 'ի ձեռս խաչահանուացն ․ և «Զծնօտս իմ յապտակս, և զերեսս իմ ոչ դարձուցից յամօթոյ ընդ երեսս թքանելոյ» ։ Իբրու զի թէ ասիցէ ․ թէ յառաջագոյն իսկ գիտէի, զինչ առնելոցն էին ․ և ոչ խուսեցից զծնօտս իմ ։ Զի որպէս պարտ և պատշաճ էր ինձ զիմ աշակերտսն զօրացուցանել, թէ որ 'ի վերայ ճշմարտութեան մահն էր, ես զանգիտեալ խուսափէի ։ Զի ես ինձէն ասէի ․ թէ «Որ սիրէ զանձն իւր, կորուսցէ զնա» ։ Արդ թէ կենասէր լինէի, ապաքէն չառնէին, զոր ուսուցանէի ։ Արդ նախ ինքն Աստուած էր, և 'ի վերայ մարդկան այս յանցից յանձն առնոյր ․ զի առյապա մարդիկ 'ի վերայ մարդկան զչարչարանս յանձն առնուլ մի յամօթ համարեսցին ։ Տեսանե՞ս, զի և զայս ճշմարտիւ գրեցին ։ Արդ բազում 'ի գրոց անտի վկայութիւնս վասն ժամանակիս կարճեալ զանցանեմք ։ Զի եթէ զամենայն ինչ խըն-

գրել ոք կամիցի ճշմարտիւ , ոչ մի ինչ 'ի գործոց անտի Քրիստոսի առանց վկայութեան թողեալ գտանիցի ։

Կապեալ եկն 'ի կայիափայ առ պիղատոս . արդ և զայս ուրեք գրեալ իցէ . ասէ ։ "Կապեցին զնա , և տարան պատարագ թագաւորին յարիմ" ։ Իսկ արդ ընդդէմ բախիցէ ոք 'ի սրունկն լողաց անտի , և ասիցէ , իսկ առ պիղատոս ասէ . դու գրէ թէ զայլն ամենայն 'ի բաց թողցուք , արդ առ պիղատոս ասաց՝ որ զայն ասաց ։ 'Այդ. դու եկ ընթերցիր զի՞նչ ասէ աւետարանն ։ "Իբրև լուաւ, ասէ պիղատոս թէ գալիլեացի է , ետ տանել զնա առ Հերովդէս" . քանզի Հերովդէս էր յայնմ ժամանակի արքայ , և էր եկեալ յերուսաղէմ ։ Բայց ա՛ղէ , դու տես զմարգարէին ճշմարտութիւն . պատարագ տուեալ առնել զնա ։ "Այս եղեն բարեկամք , ասէ , ընդ միմեանս յայնմ ժամանակի , զի յառաջ էին թշնամիք" ։ Զի վայել էր իսկ , որ Հաշտեցուցանելոցն էր զերկինս և զերկիր , և 'ի խաղաղութիւն ածելոց էր զարարիչն ընդ արարածս , նախ զնոսա 'ի Հաշտութիւն ածել , որ զնայն դատէին . և էր առ նոսա տէրն ։ "Որ Հաշտեցուցանէր զսիրտս իշխանաց երկրի" ։ Արդ ընկա՛լ դու զմարգարէիցն զճշմարտութիւն , և զՀաստատութիւն վկայութեան ։

Զարմացիր դու զտէրն դատապարտեալ յանձն առնուլ 'ի զինուորաց անտի զինքն տանել , ածել և բերել ։ Պիղատոս նստէր և դատէր , և որ ընդ աջմէ օրն նստեալ էր , առաջի նորա յոտն կայր

և ներէր ։ Նաև ժողովուրդ փրկեալ 'ի ձեռն նորա յերկրէն եգիպտացւոց՝ և այլուստ ուստեք բազում անգամ, գոչէին և ասէին ։ «Բարձ զդա, և 'ի խաչ հան զդա» ։ Ընդէ՞ր ո՛ անօրէն հրեայք, զի զկուրաց զաչս բանայր, և կամ զի կաղացն ձերոց տայր ընթանալ, և զայլ ազգի ազգի երախտիսն զոր առնէր ձեզ ։ Իբրև զարմացեալ կայր մարգարէն և ասէր. «Իբրու զի յո՞ բացէք զբերանս ձեր. կամ իբրև 'ի վերայ յո՞յր պատճառի ոխաթափ եղերուք» ։ Նա և նոյն ինքն տէր 'ի ձեռն մարգարէին ասէր. «Եղև ժառանգութիւն ինձ իբրև առիւծ յանտառի, վասն այսորիկ ատեցի ես զնոսա». ոչ եթէ լքի ես զնոսա, այլ նոքա հրաժարեցին յինէն. վասն այնորիկ յիրաւի ասաց. «Բարձի լքի թողի զձեզ տուն իմ» ։

Արդ 'ի դատել անդ իւրում լուռ միայն կայր. մինչև արգահատել սկսաւ պիղատոս և ասել ։ «Ո՞չ խօսին նոքա զքէն». ոչ եթէ նա գիտէր, թէ ով էր զոր դատէրն, այլ երկնչէր յերազոյ անտի զոր ետես կինն, և յղեաց առ նա ։ Նա և տէրն լուռ միայն կայր, որպէս և ասէ 'ի սաղմոսարանի անդ ։ «Եղէ ես իբրև զմարդ, որ ոչ լսէ. և ոչ գուցէ բարբառ 'ի բերան նորա» ։ Դարձեալ ասէ. «Եղէ ես իբրև զխուլ, զի ոչ լսէ. և իբրև համր, զի ոչ բանայ զբերան իւր» ։ Լուեալ էր քո և այլ երբեմն վասն նորա յառաջագոյն ՞, թէ ունիցիս 'ի մտի ։

Այլ զինուորքն շուրջ զնովաւ եղեալ՝ խաղ առնէին զնա. և լինէր խաղ տէրն երկնից, որպէս

ասէ 'ի բերանոյ մարգարէին ։ “Հայեցան յիս , և շարժեցին զգլուխս իւրեանց,, ։ Այլ անդ սակայն առակ մի լինէր օրինակի Թագաւորութեան . առնել առնէին զնա խաղ , խաչեալ խաչէին զնա , բայց յառաջագոյն զգեցուցին նմա ծիրանիս , և 'ի ծունր իջանէին , և նմա երկիրպագանէին զինուորքն , և պսակ դնէին ։ Քեզ զի՞ է , թէպէտ և 'ի փշոց էր , սակայն ամենայն Թագաւոր 'ի զօրաց պսակեալ՝ Թագաւոր անուանի . նաև պարտ իսկ էր Քրիստոսի առակաւ 'ի զօրացն պսակել , որպէս զի վասն այսորիկ ասէ գիրն յերգս երգոցն . “Դկայք , ելէք , տեսէք դստերք երուսաղեմի 'ի պսակ անդ , յորում պսակեաց զնա մայր իւր,, ։

Նաև պսակն ինքնին խորհուրդ մի մեծ է , զի լուծումն մի էր մեղաց , և արձակումն մի էր արձակավճիռ դատաստանին . թողութիւն՝ զոր դատապարտեցաւ ադամ 'ի դրախտէ անտի ։ “Անիծեալ լիցի երկիր 'ի գործս քո , փուշ և տատասկ բուսցի քեզ,, . վասն այսորիկ , զի լուծցէ զվճիռ դատաստանի զառաջնոյ դատապարտութեան . և վասն այսորիկ թաղեցաւ յերկրի , զի երկիր որ ընկալաւ զանէծս առաջինս , փոխանակ նզովիցն զօրհնութիւն ընկալցի ։ Առ ժամանակի մեղացն պատսպարան զտերև թզենւոյն կարկատեալ զգենուին , վասն այսորիկ Յիսուս 'ի վախճան նշանացն ամենայնի զթզենին դնէր ։ Զի իբրև դիմեալ գայր 'ի տեղի չարչարանացն , նզովեաց զթզենին . ո՛չ զամենայն թզենի , այլ զմին միայն առ օրինակի , և ասէ . “Ամենևին 'ի քէն պտուղ մի՛ ճաշա-

կեսցէ այսուհետև„ ։ Արդ լուծեալ լիցի ասէ այսու-
հետև վճիռ դատապարտութեան , և անցցէ պա-
տիժ պատուհասիդ ։ Արդ որովհետև զտերև թզե-
նոյդ առին արկին զիւրեամբք , եկն 'ի ժամանակի ,
յորում ոչ գտանէր պտուղ ։ Իսկ ո՞վ է , որ ոչ
գիտէր՝ թէ 'ի ժամանակի ձմերայնոյն պտուղ թզեն-
ւոյ ոչ գտանի , բայց միայն տերևով զարդարեալ
կայ • արդ զոր ամենեքեան գիտեն , զայս Քրիս-
տոս ո՞չ գիտէր ։ Նա գիտէր , և գայր պահանջել •
ոչ եթէ չգիտէր թէ զի՞նչ գտցէ , այլ զի զսաստ
նզովիցն տերևոյն չար կամէր առնել , և ոչ
պտղոյն ։

Իսկ որովհետև 'ի սքանչելի իրացս իբրև 'ի
դրախտ մտեցաք , զարմացեալ եմ ճշմարտիւ վասն
ճշտութեան առակացս ։ Արդ 'ի դրախտին կոր-
ծանումն , և 'ի պարտիզի փրկութիւն • 'ի փայտէ
մեղք , և 'ի ձեռն փայտին փրկութիւն ։ Ընդ ե-
րեկս օր ժամանակի իջեալ շրջէր տէր մեր 'ի դրախ-
տի անդ , և նոքա թագեան • ընդ երեկս աւուրն
ժամանակի աւաղակն 'ի ձեռն տեառն 'ի դրախտ
անդր մտանէր ։ Իսկ արդ թերևս ասիցէ ոք , թէ
բան գիտութեան խօսիս , ա՛ղէ ցո՛յց ինձ 'ի մարգա-
րէից զփայտ խաչին • զի եթէ ոչ վկայութիւնս ինչ
ածցես 'ի մարգարէիցն , ոչ ընդունիմ [8] ։ “Ես
իբրև զգառն անմեղ 'ի զենումն եկեալ եմ„ • միթէ
ո՞չ գիտէր , զի այդպէս պարտ է ընթեռնուլ իբրև
հարցանելով ։ Զի որ ասէրն • “Եթէ գիտէ՞ք
դուք , յետ երկուց աւուրց զատիկ լինելոց է հրէից ,
և որդի մարդոյ մատնելոց է 'ի խաչ ելանել„ ։

Մարդ ո՛չ գիտէր նա. «Այս, ասէ, իբրև զգառն անմեղ ածեալ եմ 'ի զենումն»: Իսկ ո՞ր իցէ գառնն. ասացէ յովհաննէս: «Ահաւադիկ գառն Աստուծոյ»: «Ի վերայ իմ խորհեցան»: Մարդ որ զխորհուրդսն գիտէր, զանցս ո՞չ գիտէր զինչ անցանելոց էին: Բայց և զի՞նչ խորհեցան. «Եկայք, ասէ, արկցուք փայտ 'ի հաց նորա»: Այս եթէ զքեզ տէր արժանի արասցէ, յառաջագոյն գիտասցես դու, եթէ մարմին նորա ըստ աւետարանին օրինակ հացի է: «Մարդ եկայք, ասէ, արկցուք փայտ 'ի հաց նորա. և ջնջեսցուք զնա յերկրէն կենդանեաց»: Կեանքն ո՛չ ջնջի. 'ի զուր ջանայք վաստակիք: «Այլ անուն նորա այլ մի՛ յիշեսցի». 'ի զուր տարապարտուց են խորհուրդ ձեր. «Զի յառաջ քան զարև է անուն նորա». և 'ի մէջ եկեղեցեաց կայ և մնայ յաւիտեան: Նա այն զի կեանք էին, մովսէս ինքնին ասէ. «Այս եղիցին կեանք ձեր կախեալ առաջի աչաց ձերոց. և երկիցես դու 'ի տուէ և 'ի գիշերի, և ո՛չ հաւատասցես 'ի կեանս քո»: Այս որ այժմ իսկ ընթերցան, զի ասէ. «Տէր՝ իսկ ո՞ հաւատաց 'ի լուր մեր»:

Զայս օրինակ առեալ ունէր մովսէս 'ի կատարածի հանեալ 'ի խաչ զօձն, զի որ հարկանէր 'ի կենդանի օձէ անտի, և տեսանէր զօձն պղնձի, ապրէր իբրև հաւատայր: Իսկ արդ օձն պղնձի զփայտէ կախեալ ապրեցուցանէր, և Որդին Աստուծոյ 'ի խաչ ելեալ չապրեցուսցէ՞ զձեզ: Յամենայն ժամանակի 'ի ձեռն փայտին է փրկութիւն:

Յամ Նոյի փայտեղէն տապանն փրկութիւն լինէր մարդկան ։ Իսկ ծովն մեծ 'ի ձեռն Մովսեսի զառակ օրինակի գաւազանին իբրև տեսանէր , փախչէր յայնմանէ որ եհարն ։ Իսկ արդ գաւազանն Մովսեսի զօրանայր , և խաչն Քրիստոսի տկարանայ՞ ։ Թողից զայլ ամենայն առակս օրինակացն վասն բազմութեան բանից ։ Փայտն՝ որ 'ի ձեռն Մովսեսի էր , քաղցրացուցանէր զջուրսն . և 'ի կողից անտի Յիսուսի ջուրք բխէին 'ի փայտէ ։

Սկիզբն նշանաց արիւն և ջուր 'ի ձեռն Մովսեսի . և 'ի կատարած ամենայն նշանաց նոյնպէս Քրիստոսի ։ Նախ Մովսէս շրջէր զգետն յարիւն . և յետոյ ջուր հանէր 'ի կողից արեամբն հանդերձ , վասն երկուց բարբառոցն , այն՝ որ դատէինն և աղաղակէին , և կամ վասն այնորիկ՝ որ դատէին և թերահաւատէինն . կամ վասն այնոցիկ՝ որ վկայէինն յարիւն վկայութեան , և կամ վասն այնորիկ՝ որ մկրտէին ջրով . զի պիղատոս ասէր . “Սուրբ եմ ես,, . և ջրով լուանայր զձեռսն ։ Իսկ որ աղաղակէինն և ասէին . “Արիւն դորա 'ի վերայ մեր և 'ի վերայ որդւոց մերոց,, ։ Արդ երկոքին սոքա 'ի կողից անտի էին . ջուրն՝ թերևս դատելոյն , և արիւնն՝ որ աղաղակէին ։ Դարձեալ այլազգ իմասցուք . հրէից արիւնն , և քրիստոնէից ջուրն . նոցա վասն խարդախութեան յարենէ անտի դատապարտութիւն , և ձեզ հաւատացելոցդ 'ի ջրոյ անտի փրկութիւն , զի ոչինչ տայ զուր տարապարտուց ։ Մեկնիչքն հարքն մեր և այլ իմն իրացդ այդոցիկ հնարս ցուցին . քանզի կրկին իմն է զօ-

րութիւն մկրտութեան յաւետարանսդ . մի՝ որ զկնիքն առնուն , նոցա շնորհեալ է 'ի ջրոյ . երկրորդ այն է , որ սրբոց մարտիրոսացն վճարի արեամբ նոցունց ։ Նաև ասէ 'ի փրկութեան կողից անտի արիւն և ջուր . որ վասն խոստովանութեանն Քրիստոսի առակի 'ի մկրտութեան և 'ի մարտիրոսութեան հաստատէ շնորհս 9 ։ Գոն և այլ հանգամանք կողիցն ։ Այն եղև առաջնորդ մեղաց , որ 'ի կողից անտի ստեղծաւ . այլ որ եկն Յիսուս արանց և կանանց միանգամայն շնորհել զանյիշատակութիւն մեղաց , խոցեցաւ զկողսն 'ի վերայ կանանց , զի լուծցէ զմեղս՝ որ 'ի կանանց մտին ։

Նա եթէ այլ ոք ինչ քննեսցէ , շատ գտանէ զհանգամանս . այլ մեք զասելս շատ համարիմք վասն ժամանակիս պնդութեան , և վասն զի անյագ լինիք դուք 'ի լսել ։ Քանզի ոչ է մարթ աշխատութիւն համարել լսել զճառս տեառն մերոյ պսակելոյ , մանաւանդ 'ի սրբութեան տեղւոջս յայսմիկ գողգոթայ ։ Արդ այլք լսելով միայն լսեն , այլ մեք տեսանեմք և շօշափեմք ։ Արդ մի՛ ոք դանդաղեսցի , այլ առցեն զէն ընդդէմ թշնամւոյն , նշան կանգնեսցեն զհաւատս խաչին ընդդէմ թշնամւոյն . զի յորժամ կամիցիս խօսել վասն խաչին Քրիստոսի առ անհաւատսն , յառաջագոյն զնշան խաչին տեառն տուր ձեռամբ ընդդէմ , և կարկի որ խօսին ։ Մի՛ ամօթ համարիր զխաչն խոստովանել , զի հրեշտակք զնմանէ խօսին պարծանօք ։ "Գիտեմ զոր խնդրէքն , զՅիսուս զխաչեցեալն" ։ Իսկ արդ ո՞չ կարէր ասել , գիտեմ զոր

խնդրէքն , զտէրն իմ խնդրէք . զի պսակ է խաչն և ոչ անարգանք ։

Այլ մեք այսուհետև եկայք ընթասցուք 'ի յանդիմանութիւնս մարգարէիցն ։ 'Ի խաչ ել տէրն առեալ ընդ իւր զմեղս աշխարհի ։ Տեսանես զգողգոթա զօրինակդ , և լիաբերան գոչես գովել ոք յանձն առեալ ։ Զգո՛յշ լինիջիր , գուցէ 'ի ժամանակս հալածանաց ուրանայցես , զոր խոստովանեցարն . գուցէ 'ի ժամանակին խաղաղութեան միայն ուրախ լինիցիս 'ի վերայ խաչելոյն , այլ և 'ի ժամանակս հալածանաց զնոյն հաւատոն առ. խաչելեալն պահեսջիր . մի՛ 'ի ժամանակս խաղաղութեան բարեկամ Քրիստոսի , և 'ի ժամանակս պատերազմի թշնամի ։ Առնուս այժմիկ թողութիւն զքոյոց մեղացն , և զհոգևոր պարգևացն 'ի թագաւորէն զշնորհս ։ Յորժամ հասցէ պատերազմ , քաջութեամբ մարտիջիր 'ի վերայ քո թագաւորին Քրիստոսի . վասն քո եկն անմեղն և խաչեցաւ , և դու որ վասն քո եկն ել 'ի խաչ , 'ի խաչ ո՞չ ելանես ։ Ո՛չ շնորհ ինչ առնես , զի նորա տուեալ է քեզ . այլ շնորհս հատուցանես խաչելոյն՝ որ յայսմ գողգոթա եկն ել 'ի խաչ վասն քո ։ Գողգոթա թարգմանեալ կոչի տեղի գագաթան ։ Ո՞վ իցեն , որ մարգարէութեամբ զտեղիս զայս գողգոթա անուանեցին . յորում ճշմարիտ գլուխն Քրիստոս՝ զխաչն առեալ վերանայր , որպէս և ասաց առաքեալ ։ "Որ ինքն է , ասէ , կերպարանք աներևութին Աստուծոյ" ։ Եւ դարձեալ ասէ . "Եւ ինքն է , ասէ , գլուխ մարմնոյ եկեղեցւոյ" .

դարձեալ ասէ. «Ամենայն առն գլուխ Քրիստոս է»․ դարձեալ ասէ․ «Զի նա ինքն է, ասէ, գլուխ իշխանութեանց և պետութեանց։ Արդ գլուխն 'ի գագաթան տեղւոջ աստ չարչարանս ընդունէր։ Ավ մեծի[10] մարգարէութեանն անուանելոյն միայն. ոչ եթէ զանուն ինքն վասն նմանելոյ ասեն, մի Հայեսցիս իբրև 'ի դուզնաքեայ ինչ 'ի խաչեալն, գլուխ է ամենայն իշխանութեանց և պետութեանց։ Գլուխն 'ի վերայ ամենայն իշխանութեանց խաչեցաւ. և իւր գլուխ Հայր։ «Գլուխ առն, ասէ, Քրիստոս, և գլուխ Քրիստոսի Աստուած»։

Նա Քրիստոս վասն մեր եկն յայսմ վայրի խաչեցաւ, զոր դատեցանն 'ի գիշերի ընդ ցուրտն, ուր կայծակունքն իսկ կային առաջի։ Խաչեցաւ յերեք ժամէ, և խաւար կալաւ զերկիր 'ի վեց ժամէ մինչև ցինն ժամն. և դարձեալ զինն ժամու միւսանգամ լոյս։ Իսկ արդ՝ իցէ՞ և զայս գրեալ. ասէ և զաքարիա այսպէս։ «Եղիցի յաւուրն յայնմիկ, ասէ, զի չիցէ լոյս, ցուրտ և սառնամանիք մի օր»։ Զցուրտն յանժամ էր, զի պետրոս նըստէր և ջեռնոյր. «Եւ օրն այն ծանօթ տեառն»։ Եւ զիա՞րդ, զայլ աւուրս ո՞չ ճանաչէր։ Բազում աւուրք են, այլ օրն այն համբերութեան տեառն, զոր արար տէր. «Եւ օրն այն ծանօթ տեառն. և օրն այն ոչ տիւ իցէ, և ոչ գիշեր»։ Արդ զի՞նչ է առակդ, զորմէ ասէ մարգարէն. օրն այն ոչ տիւ էր, և ոչ գիշեր. արդ զի՞նչ կոչեսցուք զնա։ Թարգմանէ անդէն աւետարանն զգործն պատմելով. ոչ էր տիւ ասէ, զի ոչ յարևելից յարև-

մուտս ըստ նմին նմանութեան ծագէր արեգակն, այլ 'ի վեց ժամէ մինչև ցինն ժամ խաւար էր 'ի միջօրեայ ժամանակի ։ Ապա անճրպետ ուրեմն էր խաւարն, զոր անուանեաց Աստուած գիշեր. վասն այսորիկ ոչ տիւ էր, և ոչ գիշեր. զի ոչ գիշեր էր համօրէն, և ոչ տիւ համարձակ՝ թէ լոյս կաչեսցի. և ոչ բնաւ խաւար էր, զի գիշեր կոչեսցի. և յետ ինն ժամու արեգակն ծագեաց ։ Նոյն ասէ զայս մարգարէն. զի ասէ ։ "Ո՛չ տիւ էր, և ոչ գիշեր". զայն՝ և ես եդ, զի ասէր. "Ընդ երեկոյս օր լոյս ծագեսցէ" ։ Տեսանե՞ս զմարգարէիցն ճշգրտութիւնն. տեսանե՞ս և զզօրոցն ճշմարտութիւնն ։

Այլ խնդրեսս դու ճշմարտիւ, յորում ժամու արեգակն խաւարեցաւ. 'ի հի՞նգ ժամու արգելօք, եթէ յուլթ ժամու, եթէ 'ի տասն ժամու. ասա դու ճշմարտիւ հրէիցն անլուաց 11 ով մարգարէ ։ Ասէ Ամովս մարգարէ. "Եւ եղիցի յաւուր յայնմիկ ասէ տէր Աստուած, մտցէ արեգակն 'ի միջօրեայ ժամանակի, (զի 'ի վեց ժամէ աւուրն, ասէ, խաւար եղև) և խաւարեսցի, ասէ, 'ի վերայ երկրի տուընջեամբ լոյս" ։ Օրինէ ասէ. "Դարձուցից զտարեկանս ձեր 'ի սուգ". և զի օր բաղարջակերաց էր չորեքտասանեցն տեառն, որ տօնի. և դարձեալ ասէ ։ "Եւ դիցես զնոսա իբրև սուգ սիրելւոյ. և որ ընդ նմա իցեն՝ իբրև զօր տառապանաց". զի բաղարջակերաց էր օրն և տօնն ։ Արդ կանայք կոծէին և լային, և 'ի տառապանս կային թագուցեալ առաքեալքն ։ Սքանչելի է և այս մարգարէութիւն ։

Բայց թերեւս ասիցէ ոք, թէ ըն՛ր և այլ· զի՞նչ նշան է ճշմարտագոյն 'ի վերայ իրացդ եղելոց: Այն եւ 'ի խաչ Յիսուս, բայց մեկնահանդերձ էր, և կրկնոցակ մի զիւրեաւ ունէր· այլ զինուորքն բաժանէին զկրկնոցն, 'ի չորս պատառէին: Այլ զագանելին ոչ պատառէին, և վիճակս յայնր վերայ արկանէին; զի ագանելիքն պատառեալ յոչինչ օգուտ լինէին· և վիճակ 'ի վերայ նորա արկանէին, և զայն բաժանէին: Որդ. և այս գրեալ իցէ 'ի գիրս: Գիտեմ և զայս կարողի մեօք երգեցիկք եկեղեցեաց, որ հրեշտակաց զօրաց նմանեալ են, և յամենայն ժամանակս զաղօթս 'ի վեր յերկինս առ Աստուած արժանի լինին մատուցանել 'ի սիրն խոկ գողգոթայ, և ասեն: «Բաժանեցան զհանդերձս իմ յիւրեանս, և 'ի վերայ պատմուճանի իմոյ վիճակս արկանէին», · և վիճակք նոյն են, որում և հանեգանակս ասեն:

Դարձեալ առաջի պիղատոսի յատեան տարեալ՝ ագուցանէին նմա ծիրանի, և արկանէին քղամիդ կարմիր: Որդ և այս գրեալ է: Ասէ եսայի· «Ո՞վ է այս, որ դիմեալ գայ յեդովմայ, մթագոյն ձորձք իւր 'ի բոսորայ», : Ո՞վ է սա, որ վասն անարգանաց զգեցեալ գայ զկարմիր· զի բոսորդ 'ի հեբրայեցւոց բարբառոյ անտի թարգմանեալ կոչի 'ի մեր. լեզուս՝ մուլթ: «Ընդէ՞ր են քո մթագոյն ձորձք; և հանդերձք քո իբրև 'ի հնձանէ հնձանահարաց», : Նա պատասխանի ետ և ասէ· «Օրն ամենայն ձգեցից զձեռն իմ առ ժողովուրդ անհաւան և հակառակօրդ», :

Տարածեալ զձեռս իւր 'ի խաչին, զի տարածեալ ձեռօքն 'ի գիրկս իւր ընկալցի զամենայն տիեզերս առ Հասարակ. զի միջոց ամենայն երկրի այս գողգոթա: Ո՛չ իմ՛ է բանդ, այլ մարգարէին որ ասէ. "Գործեր զփրկութիւն 'ի միջոցի երկրի": Տարածեաց զձեռսն մարդկեղէնս, որ Հոգևոր ձեռօքն զերկինս և զերկիր Հաստատեաց: Նա բևեռօքն ընդ փայտն բևեռէր, զի մարդկութեամբն ընդ փայտն բևեռելով, և աստուածութեամբն բարձցէ զամենայն մեղս մարդկութեանս. և 'ի մեռուցանել զմարդկութիւնս՝ մեռցին մեղքն ընդ նմին, և յարիցուք մեք 'ի կենդանութիւն: Քանզի 'ի ձեռն միոյն մարդոյ մահ, և 'ի ձեռն միոյ մարդոյ կենդանութիւն, ինքնակամ զմահն յանձն առնլով: Քեզ յուշ լիցի, զի ասէ. "Ես իշխանութիւն ունիմ միւսանգամ առնուլ զնա կրկին":

Որդ նա նախ զայս եկն առ յանձն վասն ամենեցուն փրկութեան, և ժողովուրդն չարաչար վարձուցն Հատուցումն Հատուցանէր: Ասէ Յիսուս, "Ծարաւի եմ". որ Հանէր նոցա զջուրն 'ի վիմէ, և խնդրէր. զո՞ր խնդրէր., զպտուղն յայգւոյն զոր տնկեաց. և այն զի բնութեամբ 'ի Հարցն սրբութենէ, բայց բարուք 'ի սոդոմայեցւոցն դառնութենէ, որպէս ասէ: "Այգի նոցա 'ի սոդոմայ, և որթ նոցա 'ի գոմորոյ": 'Ի ծարաւ տեառն սպնգով թացեալ՝ և 'ի փող եդեալ մատուցանէին նմա քացախ: "Նստուն 'ի բերան իմ լեղի, և 'ի ծարաւ իմ արբուցին ինձ քացախ": Տեսանե՞ս զյայտնութիւն զյառաջասաց մարգարէիցն: Ո՞ր լեղի ետուն. "Ն-

տուր նմա գինի զմռսեալ» . զի լեղեհամ իսկ և դառն է զմուռն : Զայն տեառն մատուցանէք : Զայս մատուցանէր տեառն իւրում այգին հանդերձեալ : Վիրաւոր ուրեմն ողբայր զձեզ յառաջագոյն մարգարէն եսայի , և ասէ : «Այգի եղև սիրելոյն ՚ի տեղի պարարտութեան» . արդ զի մի՛ զամենայն ինչ ասիցեմք . «Կացի մնացի , զի բերցէ ինձ խաղող» . ծառայեցի , զի տացէ ինձ գինի . նա եկն և եբեր ինձ պտուղ ՚ի փշոց : Տեսանե՞ս աւազիկ պտուղ , որ եղեալ էր և իմ : Արդ զի՞նչ տաց հրաման . «Պատուէր տաց ամպոց իմոց , զի մի՛ տեղասցեն ՚ի նա անձրև» : Եւ բարձան իսկ արդարև ՚ի նոցանէ մարգարէքն , զի մարգարէք իսկ արդ այսուհետև յեկեղեցիս գնացին , որպէս ասացն պաւղոս : «Մարգարէք երկու , կամ երեք խօսեսցին , և որ այլքն իցեն՝ թարգմանեսցեն» : Եւ դարձեալ ասէ . «Աստուած եդ զոմանս առաքեալս , զոմանս մարգարէս» : Մարգարէ էր ագաբոս , որ կապեաց զոտս և զձեռս անձին իւրոյ :

Եւ վասն աւազակացն , որ ընդ նմա ՚ի խաչ հանեալ էր , ասացաւ . «Եւ ընդ անօրէնս համարեցաւ» : Երկու էին , և երկոքին յառաջ անօրէնք ; բայց մին այսուհետև ոչ . զի մինն մինչև ցվախճան կենաց անօրէն , և ոչ զղջացաւ . ձեռն թևեռեալ ընդ խաչն , բայց լեզուաւն հայհոյութիւն խօսէր : Որեայքն անցանէին առ նովաւ , և շարժէին զգլուխս իւրեանց : «Տեսանէին զիս , և շարժէին զգլուխս իւրեանց» . և աւազակն ընդ նոսա հայհոյէր , և միւսն զհայհոյիչն պատուհասէր .

և լինէր նմա վախճան կենացն իւրոց՝ սկիզբն առողջութեան կենացն յաւիտենից, ոգւոցն հանել՝ ընդունելութիւն փրկութեան։ Նոյն յետ պատուհասիցն պատուհասելոյ՝ դարձաւ 'ի տէր իւր և ասէր։ «Յիշեա զիս տէր», զի բանք իմ առ քեզ են, թող անդր զսա, զի կուրացեալ են աչք մտաց իւրոց։ Բայց դու «Զիս յիշեա», ոչ ասեմ թէ զգործս իմ յիշեա, զի երկնչիմ յոյժ։ Ամենայն մարդ ապաստան լինի յուղեկիցն իւր. ուղեկից եմ քեզ 'ի մահ, յիշեա զիս յարքայութեան քում. ոչ եթէ այժմ ասեմ, թէ «Յիշեա, այլ յորժամ գայցես դու արքայութեամբ քո»։

Ով, զի՞նչ զօրութիւն, որ լուսաւորեաց զքեզ աւազակդ. ո՞վ ուսոյց քեզ երկիրպագանել արհամարհելոյդ, և ընդ քեզ խաչելոյդ։ Ով լոյս մշտնջենաւոր, որ լուսաւոր առնէ զխաւարեալսդ։ Նոսա, և յիրաւի լուաւ. քաջալերեաց ասէ, իբր ոչ եթէ գործք նորա քաջալերութեան են արժանի, այլ ինքն թագաւորն 'ի մէջ կայր, որ շնորհէր զմնասն։ Ընդ երկար էին խնդրուածքն պարգևին՝ զոր խնդրէր աւազակն, այլ երագագոյն էին շնորհքն, զոր հաստուցանէր նմա թագաւորն. «Արդարև ասեմ քեզ, այսօր 'ի ներքս իցես ընդ իս 'ի դրախտի անդ». քանզի այսօր իսկ լուար ձայնի իմում, և ոչ խստացուցեր զսիրտ քո։ Արագ արագ հրամայեցի զվճիռ դատաստանին ադամայ, արագագոյնս հաստուցից 'ի վերայ քո զշնորհս թողութեան պարտեացն, զոր գործեցեր։ Նմա ասացաւ. «Յորում աւուր կերիցես, մահու մեռանի-

ցիս,,. դու այսօր հնազանդեցար հաւատոցդ, այն օր քեզ փրկութիւն: Նա 'ի ձեռն փայտի ել 'ի դրախտէ անտի, և դու 'ի ձեռն փայտի մտանես 'ի դրախտն կենաց: Մի երկնչիր յօձէ անտի, ոչ կարէ հանել զքեզ, զի նա կանուխ անկաւ յերկնից: Նա ո՛չ ասեմ քեզ, թէ այսօր երթաս, այլ թէ այսօր ընդ իս իցես: Մի երկնչիր, քաջալերեաց, այլ ոչ ելանես անտի. մի՛ երկնչիր 'ի հրեղէն սուսերէ անտի, զի նա գիտէ զանգիտել 'ի տեառնէ անտի: Ո՜վ մեծի անպատում սքանչելեացս շնորհաց. չև ևս Մովսէս և մարգարէքն յարուցեալ, և անօրէն աւազակն 'ի դրախտն մտանէր: Զարմացեալ էր յառաջ քան զայս պաւղոս, և ասէր. "Ուր յաճախեցին մեղքն, առաւել ևս եղեն շնորհքն,,: Որոց բարձեալ էր զտօթն ցերեկութեան, նոցա չև էր մտեալ. և որ 'ի մետասաներորդ ժամուն հաւատաց, նա եկն եմուտ վաղվաղակի: Մի՛ ոք տրտունջ լիցի զտանուտեառնէն, որ ասէ. "Ընկեր դու, ոչինչ զրկեմ զքեզ, միթէ ոչ ունիմ իշխանութիւն յիմում աստ առնել զինչ և կամիմ,,: Կամէր աւազակն, եթէ արդարագործութիւն ինչ երևեցուսցէ, և կանխեաց մահն 'ի վերայ: Ո՛չ գործոց ինչ մնացի ասէ, այլ զհաւատս ընկալայ: Եկի ես արածել 'ի շուշանս, եկի արածել 'ի պարտէզս. գտի ոչխար մի կորուսեալ, և 'ի վերայ ուսոց իմոց բարձեալ տանիմ: Զի հաւատացեալ գտի, քանզի ինքն իսկ ասաց: "Մոլորեցայ ես իբրև զոչխար կորուսեալ. խնդրեա՛ զծառայ քո, յորժամ գայցես արքայութեամբ քով,,:

Յառաջագոյն ասացի յերգս երգոցն վասն պարտիզիս այսորիկ ցհարսն իմ. և այսպէս ասեմ: „Մտի ես 'ի պարտէզ իմ քոյր իմ հարսն„. քանզի պարտէզ խակ էր, ուր 'ի խաչն հանին: Եւ արդ զի՞նչ առցես անտի: “Կթեցի ես զմուռս„. զի զինի զմռսեալ արբ և քացախ: Եւ զայն իբրև առ առէ. “Եւ կատարեցաւ„. և այս գիրք կատարեցան առէ, և խորհուրդն 'ի գլուխ ել. կատարեցաւ որ գրեցաւն, և լուծան պարտիք մեղացն„: Քրիստոս եկեալ քահանայապետ եղեալ հանդերձելոց բարեաց՝ 'ի մեծագոյնս և 'ի կատարելագոյնս չափ խորանին ոչ ձեռագործի, այլ 'ի ձեռն արեանն իւրոյ՝ եկն միայն եմուտ 'ի սուրբն սրբոց: Եթէ արիւն ցլուցն և քօշիցն, և մոխիր երինջոցն զաղտեղեալսն սրբէր առ 'ի մարմնոյ մաքրութիւն, ո՞րչափ ևս առաւել արիւնն Քրիստոսի, որ եկն նորոգեաց մեզ ճանապարհ առժամեայն և կենդանի վարագուրաւն, այսինքն՝ մարմնովն իւրով„: Արդ որովհետև մարմինն իւր վարագոյր անուանեցաւ, անարգեցաւ. վասն այսորիկ վարագոյր տաճարին պատառեցաւ: Ահաւասիկ վարագոյր՝ զի և ոչ սակաւ ինչ ոչ մնաց: Քանզի տէրն ինքնին ասաց. “Ահաւասիկ տունդ ձեր լքեալ թողեալ լիցի ձեզ„. վասն այսորիկ աւերակ լինէր տաճարն:

Այլ այսմ ամենայնի համբեր փրկիչն, որ եկն և խաղաղութիւն արար արեամբն իւրով 'ի ձեռն խաչին, անդ յերկինս՝ և աստ յերկրի: Զի թշնամիք եղաք մեք Աստուծոյ վասն մեղաց, հրաման ետ Աստուած մեղաւորին մեռանել: Արդ

յերկուց մի ինչ արժան էր առնել. կամ արդարանալ բանին Աստուծոյ, և ամենեցուն մեռանել. կամ ողորմութիւն խառնել մարդասիրէն, լուծանել զհրամանն։ Բայց ա՛ղէ, դու տես զԱստուծոյ իմաստութիւնն, պահեաց և զհրամանին ճշմարտութիւն, և զմարդասիրութեան զողորմութիւն։ Եկն առ Քրիստոս զմեղս մեր յիւր մարմին անդր, և եդ 'ի վերայ խաչին, և մեռաւ. զի նորա մահուն մեք թօթափեալ գտցուք 'ի մեղաց անտի, և արդարութեամբ նորա կեցցուք։ Ո՛չ փոքրիկ ոք էր՝ որ մեռանէր 'ի վերայ մեր. ո՛չ ոչխար էր անասուն, և ո՛չ մարդ ոք դուզնաքեայ, և ո՛չ լոկ հրեշտակ ոք, այլ Աստուած էր մարմին զգեցեալ։ Ո՛չ այնչափ էին մեղքն մեզաւորաց, որչափ արդարութիւն այնորիկ՝ որ 'ի վերայ մեր եկեալ մեռանէր. ո՛չ այնչափ մեղաք, որչափ նա արդարութեամբն վառեալ էր, որ զոգիսն եկն 'ի վերայ մեր դնել. որ եկն եդ՝ յորժամ և կամեցաւ, և դարձեալ անդրէն առ՝ յորժամ և կամեցաւ։ Արդ կամի՞ս գիտել, թէ ո՛չ կենդանասիրութեամբ եթող զոգին, և ո՛չ յակամայ կամաց արձակեաց զոգին, այլ խօսէր ինքն ընդ Հօր։ "Հայր 'ի ձեռս քո յանձն առնեմ զհոգի իմ"։ Յանձն առնեմ, զի դարձեալ առից զնա յիս։ "Եւ զայս իբրև ասաց, արձակեաց զոգին"։ Եւ ո՛չ եթէ բազում ժամանակ ինչ յամեաց, այլ վաղվաղակի եկն ել 'ի մեռելոց։

Չքացաւ արեգակն վասն արեգականն արդարութեան. վէմք պատառեցան վասն հոգեւոր

վիմին • գերեզմանք բացան, մեռեալք յարեան վասն այնորիկ, որ ազատն էր 'ի մեռեալս • որև գրեալն իսկ էր • "Արձակեցեր զկապեալս 'ի գբոյ, ուր ո՛չ գոյ ջուր" ։ Մի՛ ամօթ համարեսջիք զխաչեալն, այլ համարձակ աչալրջութեամբ ասասջի՛ր • "Նա սա ինքն զմեղս մեր բառնայ, և վիրօք նորա բժշկեցաք մեք" ։ Մի՛ ապաշնորհ արասցուք զերախտաւորն ։ Նա դարձեալ • "Յանօրէնութեան ժողովրդեան իմոյ մատնեցաւ 'ի մահ • և տացես, ասէ, զանօրէնս փոխանակ թաղման նորա" ։ Վասն այսորիկ յայտնապէս ասէ Պաւղոս • "Թէ Քրիստոս մեռաւ վասն մեղաց մերոց ըստ գրոց, զի՛ և թաղեցաւ, թէ և յարեաւ յաւուր երրորդի ըստ գրոց" ։

Բայց մեզ խնդիր է գիտել ճշմարտիւ, թէ՞ ո՞ւր թաղեցաւ • արդեօք ձեռագործ իցէ տեղին, արդեօք ըստ շիրիմս թագաւորաց ինչ բարձրացեա՞լ իցէ յերկրէ • արդեօք 'ի վիմածակ կափածոյ քարանց իցէ շինեալ գերեզմանն, և 'ի նմա զի՞նչ դնեն • ասացէք մեզ ճշմարիտ ո՛վ մարգարէք, և զգերեզմանին ճշմարտութիւն, ո՞ւր դնի, ո՞ւր խնդրեսցուք զնա ։ Նոքա ասեն • "Հայեցարո՛ւք 'ի վէմն կենդանի, զոր կոփեցէք • հայեցարո՛ւք և ամաչեցէք" ։ Նա՛ գոյ և յաւետարանն, թէ "Ի կափածոյ գերեզմանի անդ, զոր էր փորեալ 'ի վիմին, անդ եդին զՅիսուս" ։ Բա՛յց ա՛ղէ, դու ե՛կ ասա ինձ, և զի՞նչ լինի, կամ ո՞րպիսի է դուռն գերեզմանին ։ Դարձեալ այլ մարգարէ ասէ • "Մեռուցին 'ի գբի զկեանս իմ, և եդին

վէմ 'ի վերայ իմ,, ․ վէմ անկեան պատուական, վէմ անկեան, որ 'ի ներքսագոյն կայ վիմին, որ յառաջ քան զսակաւ ժամանակս վէմ գայթագղութեան հրէից էր, և վէմ փրկութեան հաւատացելոցս ։ Արդ անկեցաւ փայտն կենաց յերկրի, զի յօրհնութեան անդ վայելեսցէ երկիր նզովեալ, և զի լուծցին մեռեալք ։

Արդ մի՛ ամօթ համարեսցիս խոստովան լինել 'ի խաչ անդր, 'ի ճակատուդ մեծաւ վայելչութեամբ դրոշմեալ լիցի, և 'ի վերայ ամենայնի խաչն նկարեսցի ․ 'ի վերայ հացին ուտելոյ, և 'ի վերայ բաժակին ըմպելոյ ․ յելս և 'ի մուտս, յառաջ քան զքունն, ընդ անկողինսն մտանելոյ, և յանկողնոյն յառնելոյ, գնալոյ, շրջելոյ, դադարելոյ ։ Մեծ է պահպանութիւնդ՝ ձրի վասն աղքատաց, առանց ջանալոյ է վասն տկարաց, քանզի յԱստուծոյ է շնորհքդ ․ նշան է հաւատացելոց, և ահ 'ի վերայ դիւաց ։ Զի խայտառակեաց զնոսա 'ի նա, և յայտնապէս առակեաց զնոսա ։ Զի յորժամ տեսանեն զխաչն, յուշ լինի նոցա խաչելեալն ․ զահի հարկանին յայնմանէ, որ փշրեաց զգլուխ վիշապին ։

Արդ մի՛ վասն ձրոյն արհամարհեր դու զդրոշմն, այլ վասն այսորիկ առաւել և՛ս մեծարեա՛ դու զբարերարն ։ Եւ եթէ երբեք 'ի բանս քննութեան անկցիս, և ինքն յանդիմանութեան չիցես տեղեակ, հաւատքն և եթ հաստատուն կացցեն 'ի քեզ ։ «Այլ և ուսումնասէր ևս լիջիր, զի ըմբերանել մարթասցես զհրեայսն 'ի մարգարէից անտի, և զհե-

թանոսն յիւրեանց առասպել գիտութեննէ անտի : Ո՜վ թէ Նոքա երկնահարացն երկիրպագանեն, զի հարուածքն այն յերկնից ո՛չ դատարկ առանց յանցուածոց իջանեն. արդ եթէ Նոքա զերկնահարսն, որ յԱստուծոյ ատեցեալ են զնոսա պաշտել և երկիրպագանել ո՛չ ամաչեն, դու զաստուածասէրն զԱստուծոյ Որդին՝ որ վասն քո 'ի խաչ ելեալ է, ամաչե՞ս երկիրպագանել : Այս ամաչեմ ասել, որ Նոցա աստուածք անուանեալ են. Նաև թողում Ես և լքանիմ վասն անագան ժամուս. իսկ որ գիտենն, Նոքա իսկ ասասցեն : Կարկեսցին այսուհետև հերեսիովտայքն ամենեքեան. զի եթէ ասիցեն Նոքա, թէ կարծիք ցնորք ինն են խաչն, մեկնեայց, ասեա՛, 'ի բա՛ց կաց 'ի Նոցանէ՝ որ զայն ասեն, թէ առաչօք է 'ի խաչ ելանելն : Արդ 'ի խաչն է փրկութիւն, ապա եթէ առաչօք է խաչն, առաչօք է և փրկութիւն : Եթէ առաչօք է խաչն, առաչօք է յարութիւն. եթէ Քրիստոս չէ յարուցեալ ; ապա դեռ անդէն կայք 'ի նոյն մեղս ձեր : Թէ առաչօք է խաչն, առաչօք է և վերանալն յերկինս, ապա և առաչօք է միւսանգամ գալուստ Նորա յերկնից յերկիր, և ահա ամենայն ինչ յանհնար կործանեցաւ :

Բայց դու ընկա՛լ անշարժ հիմն զխաչն, և շինեա՛ 'ի վերայ Նորա զամենայն հանդէսս հաւատոյ : Ո՜վ ուրանար զխաչեալն, զի թէ յուրաստ լինիս, բազում են՝ որ կշտամբեալ յանդիմանեն զքեզ : Նախ Յուդա կշտամբեալ յանդիմանէ զքեզ առաջին մատնիչն. զի որ մատնեացն՝ գիտէ

նա , թէ 'ի քահանայից և յերիցանց դատապար-
տեցաւ նա 'ի մահ ։ Յառաջ քան այսուհետև վկայք
բազումք . յառաջ կացեալ վկայէ երեսուն ար-
ծաթին , անդէն վկայէ գեթսեմանին , ուր մատ-
նեցաւն իսկ . զլեառն ձիթենեաց չև է իմ տեսա-
ցեալ , յորում եկեալ յաղօթս կային գիշերին ։
Վկայէ անդէն 'ի նմին գիշերի լուսինն , վկայէ ան-
դէն և տուն . և արեգակն որ չքացաւ , զի ոչ
կարաց հանդարտել տեսանել զանօրէն գործ դա-
ւաճանաց ։ Աշտամբեալ յանդիմանէ և հրատն ,
առ որում հասեալ կայր պետրոս և ջեռնոյր ։ Եթէ
յուրաստ լեցիս 'ի խաչէ անտի , կայ մնայ քեզ
հուրն յաւիտենից . վասն այսորիկ խիստ ասացի ,
զի մի ընդ քեզ խիստ անցք անցանիցեն ։ Յուշ
լիցին քեզ տուսերքն , որ 'ի գեթսեմանին 'ի վե-
րայ եկին նորա , զի մի սուրքն յաւիտենից պահես-
ցին քեզ ։ Աշտամբեն զքեզ և ապարանքն կայիա-
փայ , որ և այժմիկ կործանումն ցուցանեն քեզ
զդատապարտելոյն զօրութիւն ։ Ընդդէմ կացցէ
քեզ և պաշտօնեայն , որ զապտակն տեառն մա-
տուցանէր , և որ կապեցինն զնա , և առին զնա-
ցին ։ Ընդդէմ կացցեն քեզ հերովդէս և պիղա-
տոս . միայն ոչ եթէ զայս բողոքեսցեն քեզ , թէ
զի՞ ուրանաս , որ 'ի հրէից առաջի մեր դատեցաւն ,
և մեք մեզէն գիտացաք , զի վնաս ինչ ոչ գոյր 'ի
նմա ։ Զի ես իսկ պիղատոս լուացի զձեռս իմ ,
և 'ի բաց կացի ։ Ընդդէմ կացցեն քեզ և սուտ
վկայքն և զինուորքն , որ զծիրանի հանդերձն ար-
կին զնովաւ . և փուշ պսակն , որ եդին 'ի վերայ

գլխոյ նորա , և 'ի գողգոթայս յայս 'ի խաչ Հանին զնա , և 'ի վերայ Հանդերձի նորա վիճակս արկանէին ։ Յանդիմանեալ կշտամբեսցէ զքեզ և շմաւոն կիւրենացի , որ զխաչն առեալ բերէր զհետ Քրիստոսի ։

Յանդիմանեսցէ զքեզ 'ի լուսաւորաց արեգակն ինքնին զլխովքն , որ յանկարծակին չքացաւ . և յերկրէ զինքն զմռսեալ , և յեղեգանցն եղէգն , և 'ի բանջարոց զոպայն , և սպունգն 'ի ծովային թաղանթացն , և 'ի ծառոց փայտ խաչին ։ Զինուորքն՝ որ բևեռեցին ընդ փայտն զոտսն և զձեռսն , և 'ի վերայ Հանդերձին վիճակս արկանէին . զինուորն այն՝ որ գեղարդեամբն զկողն բանայր . կանայքն կշտամբեսցեն զքեզ , որ յայնժամ շուրջ զնովաւ կային , վարագոյր տաճարին , որ պատառեցաւ վերուստ 'ի վայր ։ Հրապարակն պիղատոսի , որ յայնժամ 'ի զօրութենէ խաչելոյն՝ և այժմիկ կործանեալ յաւեր բերի միշտ ։ Գողգոթայն սուրբ, որ բարձրացեալ է քան զամենայն , և մինչև ցայսօր երևի ամենեցուն , և ցուցանէ մինչև ցայժմ իսկ՝ որպէս և յայնժամ վասն Քրիստոսի վէմքն որ պատառեցան ։ Գերեզմանն մօտ իսկ առաջին ուր եդաւն , և վէմն որ 'ի վերայ դրանցն եդաւ . որ մինչև ցայսօր 'ի վեր քան զգերեզմանն երևի ։ Հրեշտակքն՝ որ շուրջ զնովաւ կային , կանայքն՝ որ երկրպագանէին յետ յարութեան . պետրոս և յովհաննէս՝ որ 'ի գերեզման անդր ընթացան . և թովմաս՝ որ զձեռսն 'ի կողսն անդր արկանէր , և զմատունս ընդ վէրս բևեռացն ։ Զի նա վասն

մեր ճշմարտէր 'ի շօշափել անդ, և զոր դուդ խելն դրեալ էիր այժմ, որ յայնժամ չէիր անդ, նա իսկ խորհրդով խնդրեաց ։

Ահաւասիկ կան և երկոտասան առաքեալքն վկայք խաչին. ահաւասիկ տիեզերք ամենայն, և աշխարհ ամենայն վկայէ 'ի հաւատալն իւրեանց վասն խաչելոյն 'ի վերայ ամենայն մարդկան ։ Դու իսկ աւադիկ գալ յայս տեղի՝ հանէ զմիտս քո վասն խաչելոյն զօրութեան ։ Զի ո՞վ է, որ զքեզ ժողովեաց. ո՞ր զօրք, ո՞ր դահիճք, ո՞ր կապանք, զի՞նչ շտապ տագնապի, զի՞նչ պատիժ փութացոյց գալ հասանել յայս տեղի քեզ, եթէ ոչ նիշն յաղթութեան և փրկութեան խաչին զամենեսեան ժողովեաց ։ Այս է՝ որ զպարսիկս 'ի ծառայութիւն նուաճեաց. այս է՝ որ զխուժադուժ ազգս յընտանութիւն կոչէ. այս է՝ որ եգիպտացւոցն փոխանակ կռոցն և շանցն և ազգի ազգի մոլորութեանցն զաստուածգիտութիւն շնորհեաց ։ Այս է՝ որ մինչև յայսօր բժշկէ զհիւանդս. այս է՝ որ մինչև յայսօր հալածէ զդևս. այս է՝ որ զդիւթաց և զկախարդաց մինչև յայսօր կործանէ զթովչութիւնս ։ Այս է՝ որ ընդ տեառն Քրիստոսի երևելոց է դարձեալ միւսանգամ յերկնից յերկիր ։ Զի գայ առաջի մեծի թագաւորին, զնշանն յաղթութեան առաջի բերէ. զի տեսցեն յոր խոցեցինն, և 'ի խաչէ անտի ծանիցեն զանարգեալն, յոր ոչ ապաշաւեցին հրեայքն. և անդէն զկոծ առցեն նոքա, և կոծեսցին ազգս առ ազգս ։ Զի յայնժամ դարձցին յապաշխարութիւն, յորժամ

չիցէ նոցա փրկութեան ժամանակ ։ Ո՛վ մեք պարծեսցուք պերճացեալ երկիրպագանել խաչին այնմ՝ որ առաքեցաւ տէրն , և եկն ել 'ի խաչ վասն մեր , և որ առաքեաց Հայր , նովաւ Հանդերձ նմա փառք յաւիտեանս . ամէն ։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

1. Յօրինակին դրոշմեալ էր *զի ինքն իսկ է կենդանութիւն ։*
2. Օրինակ մի *զգաստութիւն ։*
3. Յոյնն *մասն մասն ․* յոր միշ եղեալ է ի *առ սակաւն ․* այլ օրինակ *սակաւ սակաւ ։*
4. Տողագիրն *նենգեաց ։*
5. Յօրինակին *հրաժարէր ։*
6. Այլ ըստ բնագրին այսպէս ընթեռնում ։ *Ահ թէ ես ինչ այժմ ճարտար բանի՞ւք խօսիմ ․ ահաւասիկ յայտնի իսկ վկայէ մարգարէն, թէ տէր Քրիստոս ’ի մարդկանէ ըմբռնեցաւ ։ Եւ արդ զանցս ես ասեմ ոչ մարգարէ, որ ընդ հրեայսն անցանեն ։ Նա՛ ընդ որոյ հովանեաւ մնանել և կեալ փափագէին, ’ի մէջ հեթանոսաց յայտնեսցի, և ոչ ’ի մէջ իսրայելի ։*
7. Թերեւս յայլում օրինակին ճառէ, զոր ’ի Գէր. ոչ ազգանոցայց ։
8. Յոյնն յաւելու *արդ լո՛ւր յեսայեայ, և լե՛ր հաւատացեալ ։*
9. Բայց յունականն բնագրին դրոշմ է այսպէս դարձեալ ․ *Որ հաստատէ զշնորհս խոստովանութեան եղելոյ վասն Քրիստոսի ’ի մկրտութեան և ’ի մարտիրոսութեան ։*

10. Յոյնն այսպէս ասէ. ո՜վ մեծի մարգարեական անուանակոչութեանս. զի և անունն իսկ ազդ առնէ իբրև թէ, ասելով, մի՛ Հայիցիս իբրև ի դուզնաքեայ ոք ։

11. Յունարէնն՝ չլսողաց ։

ԿՈՉՈՒՄՆ
ԸՆԾԱՅՈՒԹԵԱՆ
ՉՈՐԵՔՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ

Յորում՝ որ յարեաւ 'ի մեռելոց յերրորդ աւուր · և յերկինս համբարձեալ նստաւ ընդ աջմէ Հօր ։ Նա ընթերցուած 'ի կորնթացւոց թղթոյ առաջին, որ ասէ · «Ծանուցանեմ ձեզ եղբարք զաւետարանն իմ, զոր աւետարանեցի ձեզ» · մինչև ցայն տեղին, որ ասէ · «Յաւուր երրորդի ըստ Գրոց» · այսքանն հանդերձ ։

«Ուրախ լեր Երուսաղէմ, և զուարթացարուք ամենեքեան, որ սիրէքն» զՅիսուս, զի յարեաւ ։ «Խնդացէք ամենեքեան, որ յառաջ սուգ առեալ տրտմեալ կայիք» · վասն հրէիցն ժպրհութիւնս և զանօրէնութիւնս լսելոյ · որ թշնամանեցան 'ի նոցանէ, արդ դարձեալ աւասիկ յարուցեալ է ։ Զորօրինակ ճառ խաչին տրտմութիւն ոմանց էր, նոյնպէս որ վասն յարութեան աւետիքն են, ուրախ արասցէ զամենեսեան ։ Դարձցի սուգն յուրախութիւն, և կոծն 'ի խնդութիւն · և լցցին խնդութեամբ և ուրախութեամբ բերանք մեր, վասն այսորիկ՝ որ յետ յարութեան եկն և ասէ · «Ողջոյն ընդ ձեզ» ։ Ես գիտեմ զքրիստոսասէր մարդկան զանցեալ աւուրն զտրտմութիւն · քանզի բանք 'ի մահ անդր կա-

տարեցան, և 'ի թաղումն, և զաւետեաց բանն չև էր լուեալ. յակձիռս կալին միտքն առ 'ի լսել զանձկացեալն: Արդ յարուցեալ է աւասիկ, որ 'ի մեռեալսն ազատիչ. որ ըստ անարգութեան զպսակն 'ի փշոց ընկալաւ, և յարուցեալ զթագ արքայութեան առեալ՝ 'ի վերայ մահու յաղթութեամբ կայ պսակեալ փառօք:

Արդ զօրօրինակ վասն խաչի Նորա վկայութիւնս 'ի մէջ առաք, սոյնօրինակ և՛կ և վասն յարութեան՝ հաստատութեամբ զյանդիմանութիւնս հաւատարմացուսցուք: Քանզի առաքեալ ինքնին ասաց. “Թաղեցաւ, և յարեաւ յերիր աւուր ըստ գրոց„: Արդ առաքեալ ինքնին զվկայութիւն ընդ գրովք արկանէ, որչափ ևս առաւել լաւ է մեզ գիտել զմերոյ փրկութեան զյոյս, և ուսանել: Նախ՝ եթէ գիրք սուրբք ասեն մեզ զժամանակ յարութեան Նորա, եթէ ամարայնի իցէ, եթէ յաշնայնի իցէ, եթէ ձմերայնի իցէ, եթէ յետ ձմերայնւոյ իցէ. և կամ յորոց տեղեաց փրկիչն յարուցեալ գայցէ. կամ զի՞նչ անուն է տեղւոյն յարութեան՝ 'ի սքանչելի մատեանս մարգարէիցն ցուցանիցի: Նա և կանայք 'ի խնդիր ելեալ Նորա և չգտեալ լալով կոծէին, և դարձեալ գտեալ խնդան: Զի սուրբ աւետեացն ընթերցուածքն մի՛ իբրև առասպելք կամ ճառասողք երևեսցին՝ սրբոց աւետարանացն պատմութիւնք:

Արդ վասն թաղման փրկչին լուարուք դուք յառաջագոյն 'ի բանի անդ. զի՞նչ ասաց Եսայի. և “Եղիցի, ասէ, խաղաղութիւն թաղումն Նորա„.

զի արար խաղաղութիւն յերկինս և յերկրի . առ-
եալ զմեղաւորս մատուցանէր աստուածութեան ։
Այլ զի ասէ . "Յերեսաց անիրաւութեան բարձա-
արդարն . և տաց, ասէ, զչարս փոխանակ թաղ-
ման նորա" ։ Այլ մարգարէութիւնն յակովբայ ցու-
ցանէ 'ի գիրս ։ "Անկեր բազմեցար, ննջեցեր, ասէ,
իբրև զառիւծ, և իբրև զկորիւն առիւծու" ։ Այլ 'ի
սաղմոսարանի անդ լուարուք, զի ասէ . "Այլ 'ի հող
մահու իջուցին զիս" ։ Նաև զանեղին իսկ նշանա-
կեցաք, որ ասէ . "Հայեցարուք 'ի վէմ անդր,
զոր կոփեցէք" ։ Նաև այսուհետև վասն յարութեան
նորա մատիցեն մեզ վկայութիւնք ։

Նախ՝ ասէ 'ի մետասաներորդ սաղմոսի անդ ։
"Վասն տառապանաց աղքատի, և հեծութեան
տնանկաց այժմ յարեայց ասէ Տէր" ։ Նաև այս
բան թերևս առ ումեմն վտարանդի իցէ . թէ վասն
բարկութեան յառնէ, զի վրէժ խնդրեսցէ 'ի
թշնամեաց իւրոց ։ Այլ դու եկ 'ի հնգետասանե-
րորդ սաղմոս անդր, զի ասէ յայտնապէս ։ "Պա-
հեա՛ զիս Տէր, զի ես 'ի քեզ յուսացայ" . և
յետ այսորիկ ասէ . "Ո՛չ ժողովեցից զժողովս նո-
ցա յարեան, և ո՛չ յիշեցից զանուանս նոցա 'ի
շրթունս իմ" . քանզի զիս թողին, և խնդրեցին
իւրեանց արքայ զկեսար . այլովքն հանդերձ ։ "Տե-
սանէի զտէր յամենայն ժամ, զի յաջմէ իմմէ իցէ .
զի մի սասանեցայց" . և յետ այսորիկ ասէ ։ "Այլ
և մինչ 'ի գիշերի, ասէ, խրատեցին զիս երիկա-
մունք իմ" ։ Այլ դարձեալ ևս յայտնագոյն ասէ .
"Ո՛չ թողցես զանձն իմ 'ի դժոխս, և ո՛չ տացես

սրբոյ քում տեսանել զապականութիւն,, : Արդ ոչ ասաց, եթէ ոչ տացես սրբոյ քում տեսանել զմահ, կամ չմեռանել . այլ զապականութիւն ասէ ոչ տեսանեմ . իսկ 'ի մահուանէ ոչ հրաժարեցուցանէ : "Յուցեր ինձ զճանապարհս կենաց,, . տեսանե՞ս, զի՞արդ յայտնապէս յետ մահուն կենդանութիւն քարոզէ : Այլ եւ դու 'ի քսաներորդ իններորդ սաղմոսն . "Բարձր արարից զքեզ Տէր, զի ընկալար զիս . և ոչ ուրախ արարեր զթշնամիս իմ յիս,, : Զի՞նչ անցք անցին, զի՞նչ գործ գործեցաւ, 'ի թշնամեաց ճողոպրեցար, թէ 'ի գանէ փրծար : Ինքն ասէ յայտնապէս . "Տէր, ասէ, հաներ 'ի դժոխոց զանձն իմ,, : Ընդ ասէ . "Մի՛ թողցես զիս,, . մարգարէութեամբ, և աստ ասէ որ լինելոցն է՝ իբրև եղեալ : "Փրկեցեր զիս յայնցանէ, որ իջանեն 'ի գուբ,, : Ե՞րբ, և յորո՞ւմ ժամանակի այս լինէր . ասէ, "Ընդ երեկոյս հանգիցեն լալիք, առաւօտուն եղիցի ուրախութիւն,, : Ընդ երեկոյս էր սուգն աշակերտացն, և ընդ առաւօտս էր ուրախութիւն յարութեանն :

Կամի՞ս գիտել և զտեղին . ասէ և յերգս երգոցն : "Ի պարտէզ ընկուզաստանի շրջէիք,, : Եւ արդարև պարտէզ իսկ էր, ուր 'ի խաչն հանին : Զի թէպէտ բիւր այժմիկ առատութեամբ զարդուք զարդարեալ է, և զուարթանայ յամենայն ժամ . սակայն պարտէզ էր յառաջ, և նշանակն կայ մնացորդացն : "Պարտէզ փակեալ, աղբիւր կնքեալ,, . 'ի հրէից անտի, որ ասացին . "Յիշեցաք մեք, զի մոլորեցուցիչն այն ասէր մինչ կենդանին էր, թէ

յետ երից աւուրց յառնեմ : Արդ հրամայեալ զգուշանալ գերեզմանին,, . այլովքն հանդերձ : "Եւ նոքա գնացին զգուշանալ զգերեզմանն , և կնքեցաւ մատանեաւ քահանայից,, : Առ որս գեղեցիկ իմն ձգեաց զբանն , և ասէ : "Եւ հանգիստ համարեսցես նմա,, : Արդ ո՞վ էր "Աղբիւր կնքեալ,, , որ թարգմանեալ կոչի աղբիւր ջրոյ կենդանութեան . սա ինքն է փրկիչ , վասն որոյ ասացաւ . "Ի քէն է աղբիւր կենաց,, :

Բայց իսկ արդ՝ զի՞նչ ասէ ցաշակերտսն սոփոնիա յերեսաց տեառն : "Պատրաստեաց կանխեաց ընդ առաւօտն , ապականեցաւ ամենայն տերեւն,, . այսինքն է՝ հրէիցն , ուր բնաւ ոչ մնաց ողկոյզ մի փրկութեան . նաև տերեւն իսկ ոչ մնաց , զի առարմամբն խլեցաւ այգի նոցա : Տեսանե՞ս , զիա՞րդ ասէ ցաշակերտսն , "Պատրաստեա՛, կանխեա՛ ընդ առաւօտս,, . զի ակն ունէր ընդ առաւօտս յարութեան : Եւ ըստ նմին կարգի գրոյն ասէր . "Վասն այսորիկ համբեր ինձ տէր , յաւուր յարութեան իմոյ 'ի վկայութիւն,, : Տեսանե՞ս և զտեղին յառաջագոյն ասէ զյարութեան . թէ 'ի վկայութիւն կարդալոց էր . ապա թէ ոչ՝ ընդէ՞ր ոչ ըստ այլոց եկեղեցեաց և այս գողգոթայս տեղիս յարութեան եկեղեցի կոչեցաւ , այլ տուն վկայութեան : Նա ուրեմն վասն մարգարէին,, , որ ասաց . "Յաւուր վկայութեան իմոյ,, :

Իսկ արդ ո՞վ իցէ , կամ զի՞նչ նշան յարուցելոյն իցէ , կարգ մարգարէին ցուցանէ : "Յայնժամ դարձուցից 'ի ժողովուրդս լեզուս,, . Բան-

զի յետ յարութեան իբրև առաքեցաւ Հոգին սուրբ , տուաւ շնորհք լեզուաց ։ «Առ 'ի ծառայել տեառն ընդ լծով միով» ։ Եւ զի՞նչ նշանակէ 'ի նմին մարգարէին , որ ասէն · բա ծառայել Տեառն ընդ լծով միով ։ «Ի ծագաց գետոյն եթէովպացւոց բերցեն պատարագս ինձ» ։ Գիտես զգրեալսն 'ի գործս առաքելոցն · զի եկն ներքինին 'ի ծագաց գետոցն Հնդկաց ։ Արդ յորժամ տեսցես զժամանակն ևս , և զտեղւոյն բնութիւն , և զնշան յարութեան , հաւատարիմ արասցէ քեզ այն ամենայն զյարութիւն · և մի՛ ոք շարժեսցէ զքեզ 'ի խոստովանութենէ անտի՝ ասել զՔրիստոս յարուցեալ 'ի մեռելոց ։

Արդ ընկալ դու և այլ վկայութիւն յութաներորդ յեօթներորդ սաղմոսի անդ , զի ասէ · սա ինքն է ասէ , որ խօսէրն , յետոյ եկն ։ «Տէր Աստուած փրկութեան իմոյ , 'ի տուէ կարդացի առ քեզ , 'ի գիշերի առաջի քո» · և յետ այսորիկ ասէ ։ «Եղէ ես որպէս մարդ առանց օգնականի , և 'ի մեռեալս ազատ» · ո՞չ ասաց թէ եղէ ես որպէս այր առանց օգնականի 'ի մեռեալս ազատ [1] ։ Զի և 'ի խաչ ել ո՛չ 'ի տկարութենէ , այլ կամաւ · և ո՛չ 'ի տկարութենէ յակամայ կամաց էր մահն ։ «Համարեցայ ես ընդ այնոսիկ , որ իջանեն 'ի գուբ» ։ Եւ զի՞նչ նշան է · «Հեռի արարեր զծանօթս իմ յինէն» · փախստեայ գնացին աշակերտքն ։ «Միթէ մեռելո՞ց առնիցես սքանչելիս» ։ Ապա յետ սակաւուց ինչ ասէ · «Ես առ քեզ տէր կարդացի , ընդ առաւօտս աղօթք իմ կանխեսցին առ քեզ» ։ Տե-

տանե՞ս, զիա՞րդ յառաջագոյն ցուցանէ զժամանակն, և զչարչարանս, և զյարութիւն ։

Այլ ուստի յայտնէ փրկիչն, ասէ յերգս երգոցն ։ "Ո՞րք են մերձաւոր իմ,,. և որ այլ ևս յառաջագոյն [2] "Յարկ վիմին,, ասէ, որ յայնժամ յառաջ քան զդուրս, և 'ի վերայ գերեզմանի դրացն քիւ գերեզմանն ունէր. և անդէն 'ի նմին իսկ վիմի անդ, որպէս սովոր են ասա առաջի գերեզմանաց վէմ փորեալ ։ Բայց այժմ ոչ երևի քիւն. քանզի քանդեցաւ քիւն վասն զարդու, և զարդարեցաւ. զի յառաջ քան զարքունի առատութեամբ զարդարելն զգերեզմանն՝ քիւ էր առաջի գերեզմանին ։ Բայց արդ ո՞ւր է վէմն այն, որ ունէր զքիւն. 'ի մէջ ուրեք իցէ քաղաքին, թէ զպարըսպօքն իցէ, թէ հուսկ ուրեք յետոյ իցէ ։ Իսկ յառաջի պարսպի անդ իցէ, թէ որ յետոյն իցէ, անդէն յերգս երգոցն ասէ. "Ընդ քուաւ վիմին, ասէ, առաջի պատուարին,, ։

Իսկ թէ յորում ժամանակի յարիցէ փրկիչն, յամարայն ժամանակի իցէ. դարձեալ անդրէն վերագոյն ասէ յերգս երգոցն ։ "Ձմեռն անց, անձրևք մեկնեցան գնացին յինքեանս. ծաղիկք երևեցան յերկրիս, ժամանակք յատանելոյ հասին,, ։ Արդ ո՞չ այժմիկ ծաղկօք լի է երկիր, և յատանել զայգիս ։ Տեսանե՞ս, զիա՞րդ յայտնապէս զձմեռն ասէ անցեալ, զի արեգ ամիս հասեալ է աւասիկ, գարուն է ժամանակս ։ Այս է՝ որ առ հեբրայեցւովքն նիսան կոչեցեալ էր. յորում տօնն իսկ զատկաց, որ յառաջ ընդ օրինաւորացն էր, և

այժմ դեռ ճշմարտութեամբ ։ Այս այն ժամանակ է աշխարհիս արարչութեան . այս ժամանակ է , յորում ասաց Աստուած . «Բղխեսցէ երկիր զբանջար ըստ ազգի սերմանեաց իւրեանց» ։ Եւ այժմ իբրև տեսանես , քաջ քաջ ամենայն բանջար սերմանեալ է ։ Եւ զօրօրինակ յայնմ ժամանակի արար Աստուած զարեգակն և զլուսին , և զաւուրց շնորհեաց նոցա զընթացսն . նոյնպէս և յառաջ քան զսակաւ աւուրս էր հաւասարակ աւուրցն ժամանակ ։ Յայնժամ ասաց Աստուած . «Արասցուք մարդ ըստ պատկերի մերում և ըստ նմանութեան» ։ Արդ զըստ պատկերին առեալ ունի , իսկ որ ըստ նմանութեան , զայն վասն յանցաւորութեան շլացոյց ։ Արդ 'ի ժամանակի՝ յորում կորոյսն , 'ի նմին ժամանակի եղև ուղղութիւն նորոգման ։ Զի յորում ժամանակի մարդն ստեղծեալ էանց զպատուիրանաւն , և ել 'ի դրախտէ անտի , 'ի նմին ժամանակի՝ որ հաւատացն և հնազանդեցաւ , եմուտ 'ի դրախտ անդր ։ Արդ յայնմ ժամանակի եղև փրկութիւն , յորում կործանումն եղև ։ «Իբրև ծաղիկք երևեցան , և ժամանակք այգեաց յատանելոյ հասանէր» ։

Պարտէզ էր տեղի թաղմանն , և այգի տնկեցաւ ։ «Այս եմ , ասէ , այգի» . արդ տնկեցաւ յերկրի , որ վասն ադամայ նզովք ծնան ։ Փուշ և տատասկ պարտեցաւ երկիրս ծնանել . բղխեաց յերկրէ այգին , զի կատարեսցի բան գրոյն , զի ասէ ։ «Ճշմարտութիւն յերկրէ ծագեաց , արդարութիւն յերկնից երևեցաւ» ։ Արդ զի՞նչ ասելոց

իցէ , որ Թաղեցաւն 'ի պարտիզին . "Ա՛նդ , ասէ , զմուռս կիթեցի , զմուռս և հալուէ ամենայն անուշիւքն խնկոցն հանդերձ" . այսինքն՝ Թաղմանն նշանակ : Ա՛յլ ասացաւ ևս յաւետարանի անդ : "Եկին , ասէ , բերին 'ի գերեզման անդր զամենայն խունկսն , զոր պատրաստեալ էր : Եւ Նիկոթեմոս , ասէ , եկն եբեր զմուռս և հալուէ խառնեալ" . այլովքն հանդերձ . գրեալ է ասէ : "Կերայ զհաց իմ մեղու իմով" . զդառն՝ յառաջ քան զչարչարանսն , և զքաղցրն՝ յետ յարութեան : Ա՛րդ եկն եհաս եմուտ յարութիւն առ դրօքն փակելովք , և Թերահաւատէին . զի այնպէս համարէին , Թէ ոգի ինչ տեսանեն : Նա ասէ . "Շօշափեցէք և տեսէք զիս , ասէ , և գիտասջիք . արկ զմատունս քո , ասէ , ընդ վէրս բևեռացն" . որպէս և խնդրեաց Թովմաս : "Եւ մինչդեռ անհաւատագոյն ևս էին 'ի խնդալոյ անտի և 'ի զարմանալոյ , ասէ ցնոսա , ունի՞ք ինչ կերակուր աստ . և նոքա ետուն 'ի ձեռս նորա պատառ մի խորսխոյ" : Ո՛չ իմ՞րդ կատարեցաւ բանն , որ ասէ , կերայ զհաց իմ մեղու իմով :

Եւ անդէն 'ի մտանել անդ նորա դրօքն փակելովք՝ խնդիր էր 'ի մէջ քաջացն և 'ի մէջ առաքինի կանանցն . բայց խնդիր էր փեսային , և որ ոգւոցն դարմանիչ էր : Եկին հասին 'ի գերեզման անդր երանելիքն , և խնդրէին զյարուցեալն . և կաթէին յաչաց նոցա արտասուքն , փոխանակ զի պարտ և պատշաճ էր խնդալ և ուրախ լինել ընդ յարուցելոյն : Եկն Մարիամ ըստ աւետարանին խնդրել , և ոչ գտանէր . ապա լուաւ 'ի հրեշտա-

կաց անտի , և դարձաւ ետես զտէր ։ Արդ և այս ես գրեա՞լ իցէ . ասէ եկլեսիաստէսն ։ «Ը՛նդ ան-կողինսն խնդրեցի զոր սիրեաց անձն իմ» ։ Ո՞ր ժա-մանակ իցէ . «Ը՛նդ անկողինսն գիշերի, ասէ , խնդրե-ցի զոր սիրեաց անձն իմ» ։ Եկն ասէ , մարիամ մինչ դեռ գիշերոյն կայր , և խնդրէ զնա . խնդրեցի ասէ , գիշերոյն , խնդրեցի զնա ասէ , և ոչ գտի զնա ։ Եւ յաւետարանն ասէ մարիամ . «Բարձին զտէր իմ , և ոչ գիտեմ , ուր եդին զնա» . և հրեշ-տակք յամենայն ժամ մխիթարեն զադէտս ։ «Զի՞ խնդրէք ասէ , զկենդանին 'ի մէջ մեռելոց . յար-եաւ» . և ոչ միայն յարեաւ , այլ և մեռեալս ընդ իւր բազումս յարուցեալ տանէր ։ Բայց ասէ եկ-լեսիաստէսն իբրև 'ի նմանէ ցհրեշտակսն . «Միթէ զոր սիրէ անձն իմ տեսէ՞ք դուք ։ Իբրև սակաւ ինչ անց ընդ նոսա . խնդրեմ , ասէ , մինչև գտից , զոր սիրեաց անձն իմ . կալայ զնա , և ոչ թողից զնա» ։

Զի յետ տեսլեան հրեշտակացն , ինքն Յի-սուս հրեշտակն [3] եկն և ասէ , որպէս աւետարանն ասաց ։ «Պատահեաց նոցա Յիսուս , և ասէ , ողջ էք կանայք . և նոքա մատեան բուռն հարին զոտից նորա» . զի կատարեսցի բան գրոյն , թէ «Կալայ զնա , և ոչ թողի զնա» ։ Տկար , տկար է յազգս մարդկան մարմին կանանց , այլ հաստատուն է զօրութեամբ խորհրդոյն խորհրդականաց . ջուրք բազումք ոչ կարեն շիջուցանել զեռանդն սիրոյ , և ոչ գետք ողողանել ։ Մեռեալ է զոր խնդրէին , այլ ոչ եթէ շիջանէր յոյսն յարութեան ։ Եւ հրեշ-

տակն առ է դարձեալ ցնոսա . «Մի՛ երկնչիք դուք», ոչ ասեմ ցզինուորսն , թէ մի՛ երկնչիք դուք , այլ դուք մի՛ երկնչիք : Նոքա երկիցեն , զի զչափ առ-ցեն զահին , թէ «Արդարև Նա է Որդի Աստուծոյ : Չեզ ոչ պիտի երկնչել , զի սէրն կատարեալ 'ի բաց մերժէ զերկիւղն : «Գնացէք ասացէք դուք ցաշակերտսն , թէ յարուցեալ յառաջագոյն երթայ քան զձեզ 'ի գալիլեայ» : Եւ գնացին նոքա խըն-դութեամբ և երկիւղիւ : Արդ և զայս ևս գրեա՞լ իցէ : Ասէ յերկրորդ սաղմոսի անդ , ուր զչարչա-րանս պատմէ : «Ծառայեցէք տեառն երկիւղիւ , և ցնծացէք առաջի նորա դողութեամբ» : Ցնծացէք վասն յարուցելոյն տեառն , և դողութեամբ վասն շարժմանն և հրեշտակին , որպէս փայլակն ե-րևեցաւ :

Արդ կնքեցին զգերեզմանն մատանեաւ քա-հանայապետիցն և փարիսեցւոցն 'ի ձեռն պիղատո-սի . և կանայք տեսին զյարուցեալն : Եւ զայս յառաջագոյն ետես Եսայի , և ասէ զքահանայա-պետիցն զվատթարութիւն , և զկանանցն զառաքի-նութիւն : «Կանայք , որ դիմեալ գայք 'ի հան-դիսէ , յառաջ մատիք . զի ոչ եթէ այս այն ժո-ղովուրդ է , յորում գոյ իմաստութիւն» : Արդ քահանայքն անմտանան , և կանայքն ականատես լինին : Արդ երբև եկին զինուորքն 'ի քաղաք անդր , և պատմեցին զամենայն որ եղեւն , ասեն ցնոսա քահանայապետքն : «Ասացէք դուք , եթէ աշա-կերտքն նորա եկեալ գողացան զնա , մինչ մեք 'ի քուն էաք» : Գեղեցիկ ասէ Եսայի և զայս երբև

'ի Նոցանէ . «Այլ ասացէք մեզ , և պատմեցէք մեզ զօտար մոլորութիւն» : Յարեաւ յարուցեալն , և տան զանձս , զի զմիտս հաճեսցեն զզինուորացն . արդ ոչ եթէ զարդի թագաւորացն զմիտս կարասցեն հաճել . զի որ յայնժամ զինուորքն էին , արծաթոյ մատնեցին զճշմարտութիւն . բայց որ այժմ թագաւորքդ են , արծաթապատ և ոսկիապատ զսուրբ տեղիդ փրկութեան յարութեան կանգնեցին . և ազգի ազգի գանձիւք ազգս ազգս զտեղիս զուարթացուցին : «Զի թէպէտ և լուիցի բանս այս առաջի դատաւորին , զմիտս հաճեսցուք» . Նորա զմիտս հաճէք , այլ զտիեզերաց միտս ոչ կարէք հաճել . իսկ ընդէ՞ր , զի որպէս առ պետրոսին՝ զի ել 'ի բանտէն , պատժին բանտապահքն . այնպէս և որ 'Քրիստոսի պահապանքն էին՝ ոչ պատժեցան : Այլ Նոցա պատիժն գայր 'ի հերովդէս արքայէ , զի 'ի տգիտութենէ չգիտէին տալ պատասխանի ; իսկ սոքա զճշմարտութիւն տեսեալ , և զայն կաշառօք քահանայիցն թագուցեալ՝ արծաթովն և քահանայապետիւքն ապրէին : Այլ սակաւք էին , որ թերահաւատէին 'ի հրէից անտի յայնմ ժամանակի ; այլ աշխարհք ամենայն հաւատացին , և հնազանդեցան : Որ ծածկեցին զճշմարտութիւն , ընկղմեցան . և որ ընկալան զճշմարտութիւն , լուսաւորեալք երևեցան 'ի զօրութիւն փրկչին . որ ոչ միայն ինքն յարեաւ 'ի մեռելոց , այլ ընդ իւր զմեռեալսն ամենայն յարուցեալ տանէր յերկինս : Որոց յերևաց յայտնապէս ասէ մարգարէն ովսէէ . «Ողջացուսցէ զմեզ յետ երկուց աւուրց . և

յաւուրն երրորդի յարիցուք մեք , և կացցուք առաջի Նորա,, ։

Իսկ արդ որովհետև ոչ համեն գիրք զանլուր հրեայոն . և մոռացեալ իցէ նոցա զամենայն ինչ որ գրեալ է , ընդդէմ դառնան յարութեան Քրիստոսի . բարւոք է ընդ նոսա ասել այսպէս ։ Որո՞վ բանիւ զեղիշայէ և զեղիայէ մեռեալս յարուցեալ ասէք , և յարութեան մերոյն Քրիստոսի ընդդէմ դառնայք ։ Եթէ այժմիկ կարգ այնոցիկ յայնց ժամանակաց վկայս չունիմք 'ի միջի բանիցս ասացելոց , ապա և դուք բերէք վկայս եղելոցն յայնմ ժամանակաց ։ Այլ որպէս այն գրով է , և այս գրով . արդ ընդէ՞ր զմին ընդունիք , և զմիւսն խոտէք ։ Հեբրայեցիք գրեցին զայն , Հեբրայեցիք գրեցին և զմերն . և առաքեալքն ամենայն Հեբրայեցիք էին , իսկ արդ ընդէ՞ր Թերահաւատէք . 'ի հրէից մատթէէ է որ գրեաց զաւետարանն հեբրայեցի լեզուաւ , և պաւղոս քարոզ հեթանոսաց հեբրայեցի յեբրայեցւոց , և առաքեալքն երկոտասան հեբրայեցիք էին ։ Դարձեալ հնգետասան եպիսկոպոսք , որ յայսմ քաղաքիս կացեալ , հեբրայեցիք էին . արդ է՞ր , կամ վասն ո՞յր զձերդ ընդունիք , և զմերս խոտէք . և զայս 'ի ձերոց հեբրայեցւոց անտի գրեալ է ։

- Իսկ արդ անհնարին ինչ համարիք զյառնելդ 'ի մեռելոց . նա աւանիկ գիտեմք , զի յարոյց եղիշա երկիցս և կենդանութեամբ և մեռելութեամբ ։ Իսկ արդ հաւատամք թէ եղիշա մեռեալ էր , և մերձեցաւ 'ի նա այլ մեռեալ , զոր ընկեցին և յա-

րեաւ ․ իսկ Պրիսոս ո՛չ կարէր յառնել ։ Նոյն յեղեւշայի դիակն անդր այլ մեռեալ մերձեցեալ՝ և յարեաւ, և որ յարոյց զմեռեալն՝ անդէն մնաց մեռեալ ․ իսկ արդ մեռեալն մեր յարեաւ, և մեռեալքն որ ո՛չ մերձեցան ՚ի նա յարեան ․ զի գրեալ է, ասէ ։ "Բազում մարմինք ննջեցելոց սրբոց յարեան, և ելին յիւրաքանչիւր գերեզմանաց, և եկին մտին ՚ի քաղաքն սուրբ" ․ ապաքէն այս այն քաղաք է, յորում մեքս եմք ․ "Եւ երևեցան բազմաց" ։ Յարուցեալ յարոյց եղիսէոս զմեռեալն, այլ ո՛չ եթէ տէր ինչ էր աշխարհաց ․ յարուցեալ յարոյց և եղիա մեռեալ, այլ ո՛չ եթէ ՚ի նմանէ փախչէին դևք ։ Ո՛չ եթէ դրօշմեմք ինչ զմարգարէսն, այլ զտէրն մարգարէիցն առաքելագոյն փառաւորեմք ։ Իբրու ո՛չ եթէ ՚ի նոցա դրօշմութեան անդ՝ մերս փառաւորի ․ զի և այն մեր է, և այս մեր ․ այլ ՚ի նոցայոցն մերս հաւատարմագոյն ևս լինի ։

Դարձեալ ասեն ; եթէ մեռեալ նորոգ կենդանեցոյն կանգնեցաւ ․ բայց արդ ասէ ցուցէք մեզ, եթէ մարթ ինչ իցէ մեռելոյ երեքօրեայ յառնել ։ Նոյն իբրև խնդրեմք այդպիսեացդ վկայութիւն, մատուցեալ տայ մեզ զայն ինքն տէր Յիսուս յաւետարանսն, և ասէ ։ "Որօրինակ յովնան էր ՚ի պորտ ձկանն զերիս տիւս և զերիս գիշերս" ։ Նոյն մինչդեռ հարցանեմքս զյովնանու պատմութիւնն, բազում նմանութիւնք մնանեն զօրութեան ։ Յիսուս առաքեցաւ ապաշխարութիւն քարոզութեան, և յովնան առաքեցաւ ապաշխարութիւն քարոզել ․ իսկ յովնան փախեաւ, քանզի չգիտէր զինչ լինե-

լոց էր ․ Յիսուս եւս կամակարութեամբ վասն փրկութեան աշակերտելոցն ։ Յովնան ննջէր 'ի 'նաւի անդ և խորդայր , և ծովն խռովեալ էր ․ և Յիսուս ննջէր խորհրդով , և ծովն 'ի վերայ տատանեցեալ էր , զի յետ այսորիկ յայտնի լինիցի ննջեցելոյն զօրութիւն ։ Նոքա ասեն ցնա ․ “Զի՞ անկեալ խորթաս ․ արի՛ , կարդա՛ զտէր Աստուած քո , զի թերևս ապրեցուսցէ զմեզ ,, ։ Եւ աստ ասեն ցտէր մեր ․ “Տէր , փրկեա՛ զմեզ , զի կորնչիմք աւասիկ ,, ։ Նոքա ասացին , թէ կարդա՛ առ տէր Աստուած քո ․ աստ ասացին , թէ փրկեա՛ զմեզ ։ Նոքա նա նոցա ասէր ․ “Առէք ընկեցէք զիս 'ի ծովդ , և դադարեսցէ ծովդ 'ի ձէնջ ,, ։ Եւ աստ ասէ ․ “Յարուցեալ սաստէր հողմոցն և ծովուն , և կարկեցան ․ և եղև խաղաղութիւն մեծ ,, ։ Իսկ անդ արկին զնա 'ի ծով անդր , և էջ նա 'ի սիրտ ձկանն ։ Այլ աս կամօք կամակարութեամբ էջ 'ի հոգեւոր մահուան 'ի ձուկնն ․ կամօք էջ կամակարութեամբ , զի զմահն առաջին կլեալքն փախեսցէ , որպէս ասաց ։ “Ի ձեռաց դժոխոց փրկեսցէ զզոսա , և 'ի մահուանէ դարձուսցէ ,, ։

Յայսմ վայրի հասեալ բանիդ՝ դէտ ակն կալցուք զի՞նչ դժուարագոյն իցէ , մարդոյ թաղելոյ յերկրէ՞ յառնել , եթէ մարդոյ 'ի ներքս 'ի պորտ ձկանն մտանել , և յայնչափ գազանին ջերմութիւն չնեխել ։ Ո՞վ է մարդ 'ի մարդկանէ , որ ոչ գիտէ , որչափ ջերմութիւն է 'ի փորի ․ մինչև յակերս անգամ կլեալ , 'ի ներքս անդ հալեալ նեխել և եռացուցանել ։ Արդ զիա՞րդ յովնան 'ի փոր ձկան

մտեալ, զերկիւ տիւս և զերկիւ գիշերս եղեալ, և ոչ նեխեցաւ։ Այամ զիա՞րդ է, զի բարք բուսոյ ծըննդեան մարդկանս, եթէ ոչ շնչէ, և օդուով զօդս զայս 'ի ներքս կլանէ, չկարէ մի ժամ կենդանի լինել. նա ոչ միայն զերկիւ տիւս, այլ և զերկիւ գիշերս ոչ եկուլ զօդս զայս, և կենդանի կայր։ 'Այս՝ տան պատասխանի Հրեայքն Աասեն. զօրութիւն Աստուծոյ էջ ընդ յովնանու։ Արդ ընդ ծառայի խորում զօրութիւն առաքէ տէր, և կայ կենդանի. իսկ ինքն անձին խորում ո՞չ տայր. Թէ այն հաւատոյ է, և այս հաւատարիմ. թէ այն անհաւատոյ է, և այս անհաւատոյ է։ Այլ ինձ երկոքեին հաւատարիմ են, և հաւատամ զի և յովնան պահեցաւ, զի առաջի Աստուծոյ ամենայն ինչ հնար է. հաւատամ, զի և Քրիստոս յարուցեալ է 'ի մեռելոց։ Այլ բազում վկայութեամբ զբանն հաստատեալ, անտի 'ի գրոց սրբոց, և աստի մինչև յայսօր ժամանակի զյարուցելոյն զօրութիւն արդեամբք ցուցանելով. որ միայն միով անձամբ էջ 'ի դժոխս, և բազմօք այսրէն ել եկն 'ի դժոխոց։ Այլ զի էջ նա 'ի մահ անդր, և բազում մարմինք ննջեցելոց սրբոց յարեան ընդ իւր։

Զարմացեալ էր մահ, և կայր հիացեալ, նոր իմն տեսիլ տեսանէր. զայն՝ որ էջ 'ի դժոխս, և 'ի կապանս նորին ոչ արգելաւ խափանեալ։ Արդ Էր, վասն ո՞յր դարպասեալք դժոխոց տեսեալ զնա սարսեցէք. զի՞նչ է, որ զձեզ անընտել երկիւղիւդ յիմարեցոյց։ Սարսեաց մահ, և փախստեամբ յարդարութենէ կշտամբեալ յանդիմանէր. ընդ-

առաջ մատուցեալ էին սուրբ մարգարէքն մովսէս օրէնսդիրն , և աբրահամ , և սահակ , և յակովբ , և դաւիթ , և սամուէլ , և եսայի , և մկրտիչն յովհաննէս որ ասէր վկայութեամբ ։ “Դո՞ւ ես որ գալոցն ես ; թէ այլում ակնկալցուք,, ։ Պրծանէին արդարքն ամենայն , զորս կլեալն էր մահու . զի պարտ և պատշաճ էր այնմիկ՝ որ քարոզեցաւ ՚ի գեղեցիկ քարոզչաց անտի՝ լինել նոցունց փրկիչ ։ Եւ ապա իւրաքանչիւր յառաջ մատուցեալ յարդարոց անտի ասէին ։ “Ո՞ւր է յաղթութիւն քո մահ , զի փրկեաց զմեզ յաղթողն,, ։

Զայս փրկչին մերոյ առակ օրինակի կալեալ մարգարէն յովնան , ՚ի փորոտս ձկանն կայր յաղօթս և ասէր ։ “Աղաղակեցի ՚ի նեղութեան իմում,, այլովքն հանդերձ . “Յորովայնէ դժոխոց,, ։ Եւ նա ՚ի ձկան փորոտի անդ էր , և ՚ի դժոխս համարէր՝ թէ իցէ . զի օրինակ էր Քրիստոսի , որ գալոցն իջանելոցն էր ՚ի դժոխս ։ Եւ դարձեալ յերեսաց Քրիստոսի լուսաւորագոյն ևս ասէ մարգարէն . “Եմուտ գլուխ իմ ընդ փապարս լերանց,, ։ Իսկ նա ՚ի փորոտ ձկանն էր . ո՞ւր էին անդ լերինք և փապարք լերանց ։ Սա գիտեմ ասէ , զի օրինակ մի առի զայնորիկ , որ գալոցն մեռանելոց դնելոցն է ՚ի փորեալ վիմի անդ ։ Եւ որ ՚ի ներքս ծովու անդ էր յովնան , ասէր . թէ “Իջի ես յերկիր,, . որովհետև զօրինակն ունէր զՔրիստոսի , որ իջանելոցն էր ՚ի սիրտ երկրի ։ Յառաջագոյն տեսանէր , զի հրապուրէին հրեայքն զզինուորսն ասել ։ “Ասացէք , ասեն , թէ գողացան զնա,, . ասէ . “Պահէին

զխնդրութիւն, և սաստութեամբ զողորմութիւնս իւրեանց լքին”: Զի եկն, ասէ, որ ողորմէր նոցա, և 'ի վերայ նոցա խաչեցաւ, և յարեաւ, և եդ զարիւն իւր պատուական 'ի վերայ հրէից և հեթանոսաց. և նոքա ասեն, թէ “Գողացան զնա”. “Պահէին զունայնութիւն և զստութիւն”: Նոյն վասն յարութեան նորա և եսայի մարգարէ ասէ. “Որ հաներ, ասէ, յերկրէ զհովիւն հօտից”. եդ անդէն “Օծեալն”. զի մի որ յառաջագոյն հովիւք լեալ իցեն, հաստատութիւն ինչ ընդ իւրեանս համարիցին:

Արդ ունիմք մեք զայսպիսի մարգարէ, զհաւատս առ մեզ հաստատուն պահեսցուք. կործանեսցին, որ կործանելոցն իցեն 'ի թերահաւատութեան իւրեանց, քանզի կամին իսկ կործանիլ. իսկ դու հաստատուն կաց 'ի վերայ վիմին հաւատոյ, գուցէ երբէք զքեզ հերձուածողքն հաւանեցուսցեն 'ի հրապոյրս դրժելով զյարութիւնն: Զի մինչև ցայսօր մանիքեցիքն առաջօք համարին և ոչ ճշմարտութեամբ զփրկչին յարութիւնն. և ոչ հնազանդին պաւղոսի, որ ասէ: “Որ եղև, ասէ, 'ի զաւակէ դաւթի ըստ մարմնոյ”. և դարձեալ ասէ. “Ի յարութենէ մեռելոց Յիսուսի Քրիստոսի տեառն մերոյ”: Նա և դարձեալ տայ պատասխանի նոցա և ասէ. “Մի ասիցես 'ի սրտի քում”. այլովքն հանդերձ. և դարձեալ ասէ: “Ո՞վ իցէ, որ իջանիցէ 'ի դժոխս, այսինքն՝ զՔրիստոս 'ի մեռելոց յարուցանել”: Նա և դարձեալ զգուշացուցեալ յայլում վայրի դրէ. “Յուշ լիցի քեզ յա-

բուցեալն 'ի մեռելոց Յիսուս Քրիստոս» . և դարձեալ ասէ ։ «Ապա եթէ Քրիստոս չէ յարուցեալ, զուր ունայն է քարոզութիւնս մեր . նա զուր են հաւատքն ձեր . և գտանիցիմք սուտ վկայք Աստուծոյ, թէ յարոյց նա զՔրիստոս, զոր ոչն արդեօք յարոյց» ։ Եւ դարձեալ ասէ . «Բայց այժմիկ յարեաւ Քրիստոս 'ի մեռելոց սկիզբն ննջեցելոց, և երևեցաւ կեփայի, դարձեալ երկոտասանիցն» ։ Օ՜ի եթէ միում վկայութեանս ոչ հաւատաս, գոն քեզ երկոտասանքն, որ վկայեն ։ «Դարձեալ երևեցաւ նա աւելի ևս քան զհինգ հարիւր եղբարց միանգամայն» . Արդ եթէ երկոտասանիցն չհաւատաս, գոնէ զհինգ հարիւրսն ընկալցիս ։ Ապա երևեցաւ նա եղբօր իւրում Յակովբայ եպիսկոպոսի առաջնոյ այսր իշխանութեան ։ Արդ այսչափ եպիսկոպոսաց յառաջագոյն տեսողացս զզօրութիւն Քրիստոսի, դու որ աշակերտդ ես՝ մի՛ թերահաւատ լինիր 'ի նմանէ ։ Իսկ արդ ասես, թէ յակովբոս եղբայր էր նորա, առ շնորհս վկայէր . պաւղոս ասէ, դարձեալ աւասիկ ինձ թշնամւոյս երևեցաւ . արդ զի՞նչ վկայութիւն է թշնամւոյն, զի քարոզէ զբանս վտարանդես, որ յառաջ հալածիչն, և արդ աւասիկ աւետարանեմ զյարութիւնն ։

«Սա և այլ ևս բազում վկայք են վասն յարութեանն Քրիստոսի . գիշերն լուսանայր լի լուսովն, զի վեշտասանօրեայ էր լուսինն . վէմն գերեզմանին, որ ընկալաւն . և կափարիչն ընդդէմ զաունան հրէիցն, զի ինքնին ետես զտէրն ։ Եւ

վէմն զոր Թաւալեցուցին յայնժամ, և այսօր կայ 'ի գիմաց. և Հրեշտակք Աստուծոյ որ անդ կային, վկայեն մեծի յարութեանն։ Պետրոս և Թովմաս և Յովհաննէս, և այլ ամենայն առաքեալքն. ոմն 'ի գերեզման անդր ընթացեալ, և ոմն 'ի կտաւս պատանացն, որ անկեալ դնէին զյարութիւնն նշանակեալ. և ոմանք զձեռս և զոտս շօշափէին, և զտեղիս բևեռացն տեսանէին. և ամենեքեան 'ի փրկութեան փրկչին անդ վայելեալ, և 'ի Թողութիւն մեղաց զօրութեամբ Հոգւոյն սրբոյ արժանի եղեալք։ Կանայքն' որ կալան զոտս նորա, և շարժմանն մեծութիւնն և գալուստն Հրեշտակին' զի լոյս ծագեաց. զիւրեան տեսեալ պատանքն, զոր եԹող ընդ յանձեն. զինուորքն, արծաթն որ տուաւ, տեղին ինքն ուր կայան էր, տունս սուրբ եկեղեցւոյս, որ 'ի քրիստոսասէր բարուցն երանութեան կոստանդնի արքայի շինեալ, որպէս տեսանես զուարթացուցեալ։

Ս կայէ զյարութիւնն Քրիստոսի, և որ յանուն նորա 'ի մեռելոց յարուցեալ դաբիթայն. արդ զիարդ Թերահաւատեսցէ 'ի Քրիստոս հաւատացեալն, որ և անուն նորա մեռեալս յարուցանէր։ Ս կայէ յարութեանն Քրիստոսի և ծովն, որպէս յառաջ տեսեր. վկայէ որս ձկանցն, և կայծականքն, և ձուկն որ 'ի վերայ եդեալ դնէր։ Ս կայէ և պետրոս, որ յառաջագոյն երիցս անդամ ուրացաւ, դարձեալ անդրէն խոստովան լինէր, որում հովուել զմտաւոր գառինն Հրամայեցաւ։ Հաստատեալ կայ մինչև ցայսօր ժամանակի

և լեառն ձիթենեաց , զայն՝ որ յամպն վերացաւ , հաւատացելոց աչացն յայտնապէս ցուցանէր զերկնաւոր դուռն վերանալոյ ։ Որդ 'ի բեթղեհէմ յերկնից իջանէր , և 'ի լեռնէն ձիթենեաց յերկինս վերանայր ։ Ընդ ակիզըն պատերազմին յանձն առեալ , և տատ 'ի վերայ յաղթութեան պատերազմին պսակս ընկալեալ ։ Որդ բազո՛ւմ ունիս վկայս յարութեան . ունիս զտեղիս զայս յարևելից կողմանէ զվերանալոյ , ունիս վկայս և որ անդ հրեշտակքն վկայեցին . և զամպն՝ որ ելեալ վերանայր , և որ անտի իջին աշակերտքն ։

Իսկ արդ կարգ բանիցս վարդապետութեան յօժարեցուցանէ զմեզ ասել և վասն վերանալոյն . այլ շնորհքն Աստուծոյ այնպէս կարգեցին , լիով իմացեալ ըստ մերում տկարութեանս զերեկի՛աւուրն ժամանակի , և ըստ մի միաւուրն շաբաթոյն պաշտամանն՝ որով շնորհաւ 'ի ժողովրդեան անդ ըստ ընթերցուածոյ կարգին վասն վերանալոյ փրկչին յերկինս ասացաւ [*] ։ Որ ասացաւ վասն ամենեցուն և վասն հաւատացելոցն բազմութեան , բայց առաւել վասն քո ։ Բայց սատ խնդիր է , թէ միտ դնես դու բանիցն ասացելոց . զի դու գիտես , թէ կարգ հաւատոցդ ուսուցանէ զքեզ հաւատալ յայն, որ յարեաւ յերիր աւուր , և վերացաւն յերկինս, և նստաւ ընդ աջմէ Աստուծոյ . առաւել յուշ լինել համարիմ քեզ պատմութեան ։ Բայց սակայն և այժմ փոքր 'ի շատէ յիշեցուցանեմ քեզ զհանգամանս բանիցն ասացելոց ։ Յուշ լիցի քեզ , որ գրեցաւ 'ի սաղմոսարանի անդ և աւէ . Պե-

րացաւ Աստուած ձայնիւ գովութեամբ” ։ Յուշ լիցին քեզ՝ և որ զօրութիւնք երկնայինք ընդ միմեանս խօսէին ։ “Ամբարձէք իշխանք զդրունս ձեր 'ի վեր” . այլովքն հանդերձ ։ Յուշ լիցի քեզ սաղմոսարանն որ ասէ . “Ելեր 'ի բարձունս , գերեցեր զգերութիւն” ։ Յուշ լիցի քեզ և մարգարէն որ ասէ . “Որ շինէ յերկինս զելս վերանալոյ իւրոյ” . և այլն ամենայն , որ ասացաւ վասն հառակութեան հրէից .

Զի յորժամ անհնարին համարին զվերանալն փրկչին , և ընդդէմ դառնան , յիշեսցիր դու վասն փոփոխման ամբակուման 'ի հրեշտակէ անտի , զի եբարձ վերացոյց զվարսից գագաթան իւրոյ . որչափ ևս առաւել որ տէրն իցէ մարգարէից և հրեշտակաց՝ 'ի լեռնէն ձիթենեաց զելս ճանապարհին զօրագոյնս ևս առնէր ընդ վերանալ ամպովն ։ Այդ զզօրութիւն սքանչելեացն 'ի մտի կալջիր . բայց զառաւելութիւն զօրութեան պահեսցիր տեառն սքանչելարարի . զի զամբակումն փոփոխեալ բարձեալ տանէին , իսկ տէր Յիսուս բարձեալ ունի զամենայն յանձն իւր ։ Քեզ յուշ լիցի , զի ենովք փոխեցաւ . բայց Յիսուս վերացաւ ել յերկինս ։ Յուշ լիցի քեզ և որ վասն եղիային ասացաւ , թէ եղիա կառօք վարեցաւ յերկինս . իսկ Քրիստոսի կառք բիւրապատիկ են , և հազարք են ուղղիչք ։ Նա զեղիայ վերացուցին յերկինս յարևելից կողմանէ յորդանան գետոյ . իսկ Քրիստոս ընդ արևելս իսկ 'ի կեդրոն հեղեղատէ վերացաւ ։ Զի նա ասաց , ասէ կրկին տացի ոգին իւրոյ աշա-

կերպին. իսկ Քրիստոս այնչափ շնորհեաց իւրոց աշակերտացն զվայելչութիւն շնորհաց Հոգւոյն սըրբոյ, մինչև ոչ միայն 'ի նոսա բաւական լինել, այլ և 'ի ձեռնադրութենէ նոցա հաւասարութեան տալ լնուլ ամենայն հաւատացելոց:

Դու յորժամ այսպէս ընդ հրեայսն մաքառիցիս, և յորժամ 'ի նմանութենէ հաւասարութեան յաղթեսցես, ապա յայնժամ եկեսջիր այնուհետև յառաւելութիւն անդր փառաց փրկչին. եթէ նորա ծառայք, և սա Որդի աստուծոյ, և այսպէս զառաւելութիւն յիշեսցես: Դու մի՛տ դիջիր, թէ պաւղոս որ ծառայ իսկ էր Քրիստոսի՝ յափշտակեցաւ մինչև յերրորդ յերկինս. իսկ արդ եթէ եղիա եհաս մինչև յառաջին յերկինս, պաւղոս մինչև յերրորդ յերկինս, ապա թէ այդ այդպէս է, առաւել պատուականագոյն փառաց արժանի եղև: Մի՛ ամօթ ինչ համարիցիս վասն քոյոց առաքելոցն. չեն ինչ նոքա խոնարհագոյն քան զմովսէս, և ոչ յերկրորդ ինչ փառս են մարգարէիցն; այլ լաւք առ լաւս են, և քան զլաւսն լաւագոյնք: Զեղիա վերացուցին յերկինս, իսկ պետրոս բնաւ և զփականս ունի զարքայութեան երկնից. և լուաւ ևս, "Թէ զոր լուծցես յերկրի, լուծեալ եղիցի յերկինս": Եղիա յերկինս միայն վերացաւ, իսկ պաւղոս յերկինս և 'ի դրախտ անդր: Զի վայել էր Քրիստոսի աշակերտացն առաւելագոյն ընդունել շնորհս: Տեսե՞ր. "Լուաւ բանս անճառս, զոր ոչ էր մարթ մարդոյ խօսել": Իսկ արդ եկն էջ դարձեալ պաւղոս 'ի վերուստ

այսորէն , իբր ոչ եթէ անարժան ինչ էր յերրորդ-
երկինս անդ բնակութեան , որպէս զի վայելեալ
առաւել ինչ քան զայլ մարգարէութիւնս և պատ-
ուականագոյն՝ իջեալ զՔրիստոս քարոզեսցէ . և
'ի վերայ նորա մեռցի , և առցէ զմիաբանութեան
պսակն : Այլ և այլ բազում են , զոր թողի յերե-
կի բանից անտի՝ որ 'ի մէջ ժողովրդեան ասացան .
զի 'ի լսելիս իմաստնոց բաւական է և լոկ յիշա-
տակ բանից մատուցանել :

Այլ քեզ յոյժ լիցի աւացեալն բազում ան-
գամ վասն ընդ աջմէ Հօր նստեալ զՈրդի . վասն
Հաւատոյն կարգի որ ասեն եղ յերկինս , և նստաւ
ընդ աջմէ Հօր : Արդ զաթոռոցն տեսիլ և զչափ
մի քննեսցուք , զի անբաւ է , և անչափ է , ան-
հաս է : Այլ մի այնց բանից անտի , որ չարաչարն
կարգեալ է , եթէ յետ խաչին և յետ յարու-
թեան՝ ապա սկսաւ ընդ աջմէ Հօր նստել Որդին :
Ոչ ի ոչ եթէ այնու յառաջադէմ գոլով ընդունեաց
զաթոռն , այլ որպէս էրն 'ի սկզբանէ՝ մշտնջենա-
ւոր աթոռակից էր Հօր : Այլ զայս աթոռ յառաջ
քան զփրկչին գալն տեսանէր եսայի մարգարէ :
“Տեսանէի , ասէ , զտէր 'ի վերայ աթոռոյն վե-
րացելոյն,, . այլովքն համդերձ : Արդ զՀայր ոք
երբեք ոչ կարէ տեսանել . իսկ որ մարգարէիցն
երևեցաւ՝ այն Որդին էր : Այլ սաղմոսարանն այս-
պէս ասէ . “Պատրաստ է աթոռ քո , և յաւիտե-
նից դու ես,, : Արդ բազում են և այլ վկայու-
թիւնք . բայց մեք վասն բաւական ժամանակիս և
զայս շատ համարիմ :

Այսկայն փոքր 'ի շատէ առեալ յիշեցուսցուք ձեզ վասն ընդ աջմէ Հօր նստելոյ Որդւոյ. զի Հարիւրերորդ հինգերորդ սաղմոսն յայտնապէս ասէ: “Ասաց Տէր ցՏէր իմ, Նիստ ընդ աջմէ իմ, ասէ, մինչեւ եդից զթշնամիս քո պատուանդան ոտից քոց”: Այլ զայս Հաստատէ փրկիչն յաւետարանն եւ ասէ. եթէ ոչ դաւիթ յանձնէ ինչ ասաց զայս, այլ 'ի խորհրդոց Հոգւոյն սրբոյ: “Զիա՞րդ, ասէ, դաւիթ Հոգին տեսանէ տէր կոչէ զնա եւ ասէ. ասաց տէր ցտէր իմ, Նիստ ընդ աջմէ իմ”: Այլ 'ի գործս առաքելոցն յաւուրն պենտեկոստէից. “Այ-կաց, ասէ, պետրոս 'ի մէջ մետասանիցն”, այլովքն Հանդերձ. եւ ասէ ցհրեայսն, եւ զբանս զայս 'ի Հարիւրորդ հինգերորդ սաղմոսին նովին ճառիւք վկայութիւն մատուցանէր:

Բայց մեք յիշեսցուք եւ այլ վկայութիւն՝ վասն ընդ աջմէ Հօր նստեալ Որդւոյն, զի 'ի մատթէ գլուխ աւետարանին գրեալ է: “Յայսմ Հետէ, ասէ, տեսջիք զորդի մարդոյ. զի նստի ընդ աջմէ զօրութեան”: Այլ նման եւ առաքեալն պետրոս գրէ, եւ ասէ վասն յարութեան տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: “Որ է ընդ աջմէ Աստուծոյ երթեալ յերկինս”: Իսկ պաւղոս առ Հռովմայեցիսն գրեալ ասէ: “Քրիստոս մեռաւ, մանաւանդ թէ եւ յարուցեալ իսկ է, եւ կայ ընդ աջմէ Աստուծոյ”. իսկ առ եփեսացին այսպէս ասէ: “Ըստ Հաստատութեան իշխանութեան զօրութեան նորայ, եթէ զի յարոյց նա զՔրիստոս, եւ նստոյց ընդ աջմէ իւրմէ”. իսկ առ կողոսացիսն այսպէս գրէ.

«Թէ յարերուք ընդ Քրիստոսի, զվերինն խնդրեցէք, ուր Քրիստոս ընդ աջմէ Հօր նստեալ» ։ Իսկ առ Եբրայեցիսն այսպէս գրէ ։ «Քահանայութիւն արար մեղաց մերոց , և նստաւ ընդ աջմէ մեծութեանց 'ի բարձունս» ։ Այլ դարձեալ ասէ . «Ա՛ռ ո՞ երբէք ուրեք ասաց 'ի հրեշտակաց , նիստ ընդ աջմէ իմմէ , մինչև եդից զթշնամիս քո պատուանդան ոտից քոց» ։ Դարձեալ ասէ . «Սա մի պատարագ վասն մեղաց մերոց մատոյց Հօր , և մշտնջենաւոր նստաւ ընդ աջմէ աթոռոյն Աստուծոյ . այսուհետև կալ ակնունել է , մինչև դիցին թշնամիք նորա պատուանդան ոտից նորա» ։ Այլ դարձեալ ասէ . «Հայեսցուք յառաջնորդն հաւատոց և 'ի կատարիչն Յիսուս , որ փոխանակ ուրախութեանն՝ որ առաջի կայր նորա , արհամարհեաց զամօթ , և ընդ աջմէ աթոռոյն նստաւ» ։

Այլ այլ ևս բազում վկայութիւնք են վասն ընդ աջմէ աթոռոյն միածնին նստելոյ . այլ այս բաւական իսկ է որ ասացաւ , զնոյն անդրէն յիշատակս մատուցանելով ։ Զի ոչ եթէ յետ մարմնով գալստեանն առ զպատիւ զաթոռոյս զայս , այլ յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս միածինն Աստուծոյ տէր մեր Յիսուս Քրիստոս ընդ աջմէ Հօր ունի զաթոռն ։ Այլ նոյն ինքն՝ որ ամենայնի Աստուած է , որ Քրիստոսի Հայրն , և տէր մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի . որ էջն , և ել նստաւ ընդ աջմէ Հօր [5] , պահեսցէ զոգիս ձեր անշարժ և անսասան զլոյսն ձեր զայն որ յարուցեալն է . և զձեզ ընդ նմա յարուսցէ 'ի մեռելոտի գործոց ան-

տի ձերոց յերկնաւոր Նորա պարգևս ։ Այլ արժանի արասցէ զձեզ յափշտակել ամպօք ընդ առաջ տեառն յօդս 'ի ժամանակս ուղղութեան, մինչև 'ի ժամանակս փառաց գալստեան Նորա միւսանգամ . և գրեսցէ զանուանս ձեր 'ի դպրութեան կենաց . և իբրև գրեսցէ, այլ մի ջնջեսցէ . զի բազմաց ջնջին անուանք, որ գայթագղեալ են ։ Այլ տացէ ձեզ ամենեցուն Աստուած հաւատալ յայն, որ յարեաւն 'ի մեռելոց . և ակնունել այնմ՝ որ համբարձաւ յերկինս, և դարձեալ գալոց է . և գալոց է ոչ յերկրէ, զոր զգոյշ լեր, այլ զոր անձին քում վասն այնոցիկ, որ բազում մոլարքն գալոց են ։ Այլ ակնկալ այնմ՝ որ 'ի վերն նստի, և այժմիկ աստ ընդ մեզ է, և որ զիւրաքանչիւր զմեր ճանաչէ զշնորհս և զկարգս և զհաստատութիւն հաւատոց ։ Ոչ համարիր, եթէ մարմնով այժմիկ 'ի մէնջ 'ի բաց է, նոյնպէս և հոգւովն ։ Պատուով առ մեզ է, լսէ որ զինչ վասն նորա խօսիմք, և տեսանէ որ զինչ 'ի քեզ կայ, և քննէ զսիրտս և զերիկամունս ։ Այլ որ այժմիկ պատրաստ էք մատուցեալք առ միութիւն, զամենեսեան զձեզ սուրբ Հոգւովն կենդանութեամբ արժանի արասցէ մատուցանել Հօր և ասել ։ “Ահաւասիկ ես և մանկունք իմ, զոր ետ ինձ Աստուած„ ։ Նմա փառք և պատիւ յաւիտեանս յաւիտենից . ամէն ։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

1. Նաև ՚ի յունական յետագիրս վերջոյ ինչ խառնեալ երկանմասնութեան գրչաց այսպիսի բանս, որ զիմաստն ընդդէմ ցուցանէ. յոր յաւելու մասնաւորեան օրինակն այսպէս : Ո՛չ *ասաց եղէ ես մարդ առանց օգնականի, այլ թէ եղէ ես որպէս մարդ առանց օգնականի :*
2. Այս տեղիս ի յառաջ խոստացեալ *յարկ վկային* տալ. զի յոյժ ժամանակի, յորժամ ընդդէմ Յիսուս, յառաջ քան զզօրս գերեզմանին ՚ի վերայ դրանց գերեզմանին քեղ ծածկեալ ունէր գերեզմանն : Զի սովորութեան էր նախնեաց կրկին այնս կառուցել ՚ի պատրաստութեան գերեզմանի այր յայրի միջի. որպէս է տեսանել ՚ի գիրս ծնն. գլ. իգ. 19. և իե 9. Երբաքինն յամենայն կողմանց ծածկեալ ունէր զներքինն, և ՚ի ներքնուտն առաջ ընդդէմն զմտանելոյ :
3. Այսինքն՝ *աւետարաքերն :*
4. Զայս բան, որ անդրադարձեալ տպաւորեալ է ՚ի գրոց, ըստ յունականին այսպէս դարձեալ է : *Շնորհքն աստուծոյ այնպէս կարգեցին, զի լիով լուար և իմացար յերեկն յաւուր կիւրակէի ըստ մերում տկարութեան զասացեալն. իբրու զի՝ ըստ տնտեսելոյ շնորհացն աստուծոյ, որպէս և կարգ ընթերցուածոցն*

բերին, վասն վերանալոյ աստուծոյ առ ժողովուրդն ։

5. Առաքէն քննչէ ցուցա, ճառ պատճառ ՚ի զատկէր օրէնացն ։

ԿՈՉՈՒՄՆ
ԸՆԾԱՅՈՒԹԵԱՆ
ՀՆԳԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ

Ասան այն՝ ով է սա. այն որ գալոցն է փառօք հօր դատել զկենդանիս և զմեռեալս, և արքայութեան նորա ոչ լիցի վախճան. և վասն նիւթին: Եւ ընթերցուած ՚ի դանիէլէ որ ասէ. «Տեսանէի, ասէ, թէ աթոռք անկան, և հին աւուրցն նստէր». մինչև ցայն վայր. «Եւ ահաւասիկ ընդ ամպս երկնից գայր իբրև որդի մարդոյ». այլովքն համարելոյ:

Զգալուստն Քրիստոսի պատմեմք՝ ոչ մի միայն, այլ երկուս. և զերկրորդն կարի լաւագոյն քան զառաջինն: Յայնժամ գալստեան միայն ունէր զհանդէս. իսկ այս երկրորդս երկնաւոր թագաւորութեան թագ ՚ի գլուխ բարձեալ բերէ: Զի յաճախ կրկին է ամենայն առաջի տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Կրկին ծնունդք. մի՝ յԱստուծոյ յառաջ քան զյաւիտեանս, և մի՝ ՚ի կուսէ անտի: Երկու էջք, մի՝ անյայտք և աներևոյթ խորհրդով ՚ի վերայ գեղման. և երկրորդ՝ որ յայտնապէս հանդերձեալ գայ փառօք և զօրութեամբ: Յառաջնում գալստեան գայ փառօք և զօրութեամբ: Յառաջնում գալստեան անդ պատե-

ցաւ 'ի խանձարուրս , և եղաւ 'ի մսուր ։ Յերկրորդ գալստեան անդ արկեալ գայ զհուրեաւ զլոյս իբրև զօթոց ։ Յառաջնումն գալստեան անդ յանձն էառ զհամբերութիւն , զամօթ նախատանաց , և զխաչն և զարհամարհանս ․ յերկրորդումն աստ գայ 'ի զօրաց հրեշտակաց փառաւորեալ ։ Արդ ոչ կամք յառաջնումն գալստեան անդ միայն , այլ և երկրորդումն ակնունիմք ։ «Օրհնեալ է այն , որ գալոց է յանուն տեառն» , ասէ ․ և յերկրորդումն աստ ասեմք զնոյն առաջ երթեալ նմա հրեշտակօքն հանդերձ ․ օրհնեալ է այն , որ գալոցն է յանուն տեառն ։ Ահա գայ փրկիչն՝ ոչ 'ի դատապարտութիւն միւսանգամ , այլ 'ի դատապարտել զդատապարտիչսն ։ Որ յառաջ 'ի լուռ էր 'ի դատել անդ իւրում ․ յուշ առնէ և ասէ , անօրինեցան , որ իշխեցին զինչ պէտ զինչ կամք իւրեանց գնալ առ խաչին ։ «Զայս ամենայն , ասէ , արարեր , և ես լռեցի քեզ» խորհրդով յայնժամ ․ արդ եկն նա հնազանդութեան խոնարհութեամբ ուսուցանել զմարդիկ ․ այլ և արդ 'ի հարկէ ակամայ մնացեն ընդ լուծ ծառայութեան թագաւորութեան նորա ։

Եւ վասն երկուցս այսոցիկ գալստեանց ասէ մաղաքիա մարգարէ ։ «Եւ յանկարծակի եկեսցէ հասցէ տէր 'ի վերայ տաճարին իւրոյ , տէրն՝ զոր դուքն խնդրէիք» ։ Ահաւասիկ այս մի գալուստ ։ Դարձեալ վասն երկրորդ գալստեանն ասէ ․ «Եւ հրեշտակն ուխտին՝ զոր դուքն կամիցիք , ահաւասիկ գայ ասէ տէր ամենակալ ․ և ով իցէ՝ որ համբերեսցէ կարասցէ աւուր մեծի գալստեան նորա ․

կամ ծիլ իցէ, որ կարիցէ ժուժ ունել տեսլեան գալստեան նորա։ Զի ինքն եկեսցէ և մնասցէ որպէս զհուր քուրայի, և իբրև զհուրն այն աճառոյ թափչաց. և հաստատեսցի կացցէ 'ի վերայ, հալեսցէ և սրբեսցէ". այլովքն հանդերձ։ Եւ անդէն ասէ փրկիչն։ "Մատեայց ես առ ձեզ դատաստանօք, ասէ, և եղէց ես սաստիկ երագ վկայ 'ի վերայ դիւթացն և պոռնկացն շնացելոցն, և 'ի վերայ ամենայնի, որ ստութեամբ երդնուցուն յանուն իմ". այլովքն հանդերձ։ Նման այսորիկ զգուշացեալ մեզ պաւղոս ասէ. "Եթէ ոք շինէ 'ի հիմանս այսորիկ ոսկի, արծաթ, ականս պատուականս, փայտ, խոտ, եղէգն, իւրաքանչիւր գործն յայտնեսցի. օրն այն ինքնին յայտնի առնէ, քանզի հրով դատելոց է"։ Գիտէր զայս երանելին պաւղոս, և զերկոցունց գալստեանն գրէ առ տիտոս և ասէ։ "Երևեցան շնորհքն Աստուծոյ 'ի վերայ ամենայն մարդկան, խրատել զմեզ, զի ուրասցուք մեք յամբարշտութենէ անտի, և յաշխարհական ցանկութեանց. զգուշութեամբ և զգաստութեամբ կեցցուք 'ի ժամանակի աստ յայսմիկ, և ակնկալեալ երանելի յուսոյն և յայտնութեան մեծի փառաց տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի"։ Տեսանե՞ս, զի՞նչ ասաց զառաջին գալուստն յոյր վերայ գոհանայ. և երկրորդին ակն ունի։ Նման այսորիկ և հաւատոյն զոր դուք համար տայք, այսպէս վարդապետեցաւ ձեզ. հաւատալ յայն՝ որ վերացաւ և ել յերկինս, և նստաւ ընդ աջմէ Հօր, և գայ միւսանգամ փառօք

և գովութեամբ դատել զկենդանիս և զմեռեալս, և արքայութեան նորա ոչ գոյ վախճան:

Արդ գայ աւասիկ տէր մեր Յիսուս Քրիստոս յերկնից. գայ մերձ 'ի կատարած աշխարհիս այսորիկ փառօք և գովութեամբ յաւուրն յետնում. զի լինելոց է աշխարհիս այսորիկ վախճան, և աշխարհս այս՝ որ լինելով եղեալ է, միւսանգամ նորոգի: Քանզի ապականութիւն, և պոռնկութիւն, և գողութիւն, և շնութիւն, և ամենայն ազգք ազգք մեղաց հեղան տարածեցան յերկրի. արիւնք 'ի վերայ արեանց մրմկեալ[1] խառնակեցան յաշխարհի, զի մի' կացցէ մնասցէ սքանչելի բնութիւնս այս անօրէնութեամբ լցեալ: Անցանէ աշխարհս այս, զի որ լաւագոյն աշխարհն է, այն երևեսցի: Արդ կամիս տեսանել զհանդէս բանիցն ասացելոց. լուր դու զի՞նչ ասէ մարգարէն Եսայի: "Եւ գալարեսցին, ասէ, երկինք որպէս զմագաղաթ, և ամենայն աստեղք թօթափեսցին իբրև զտերև յայգւոյ. և որպէս թօթափի տերև 'ի թզենւոյ, այնպէս թօթափեսցին". Եւ աւետարանն ասէ: "Արեգակն խաւարեսցի, և լուսինն ոչ տացէ զլոյս իւր, և աստեղք յերկնից թօթափեսցին": Արդ մի' տրտմեսցուք մեք, թէ իբրև միայն մեռանիմք, նաև աստեղք մեռանին աւասիկ, թէպէտ և միւսանգամ յառնեն և կենդանանան: Գալարէ և զերկինս տէր իբր ոչ եթէ 'ի բաց կորուսցէ զնոսա, այլ զի միւսանգամ զնա 'ի գոյնս գեղեցկագոյնս յարուսցէ: Արդ դու լուր մարգարէին Դաւթայ, որ ասէ: "Ի սկզբանէ տէր զերկինս հաստա-

տեցեր , և գործք ձեռաց քոց երկինք են ։ ‘Նոքա կորիցեն , և դու կաս և մնաս յաւիտեան,, ։ Ապա թէ ասիցէ ոք , թէ ահա յայտնապէս ասաց՝ թէ կորիցեն . լո՛ւր և որ անդր եւս ասացան ։ “Ամենեքեան իբրև զձորձս մաշեսցին , և իբրև զվերարկուս փոխեսցես զնոսա , և փոխեսցին,, ։ Զի զորօրինակ մարդոյ կորուստ կոչի , ըստ բանին . “Տեսեք , ասէ , ո՞րպէս արդարն կորեաւ . և ո՛չ ոք ակն ունի ’ի սրտէ իւրմէ,, . և այսպէս ասի , թէպէտ և յարութեան ակն ունիմք և երկնից ։ “Արեգակն դարձցի , ասէ , ’ի խաւար , և լուսինն յարիւն,, ։ Խրատեսցին՝ որ ’ի մանկիքեցուոցն դարձեալ են . և մի՛ զլուսաւորս այսուհետև աստուածացուսցեն , և մի՛ զայն որ խաւարելոցն է արեգակն՝ Քրիստոս համարեսցին անօրէնութեամբ իւրեանց ։ Բայց դու լո՛ւր տեառն , զի ասէ ։ “Երկինք և երկիր անցցեն , ասէ , և բանք իմ ո՛չ անցցեն,, ։ Զի ո՛չ եթէ համեմատ ինչ են արարածք բանին Աստուծոյ ։

Արդ անցանելոց է աւադիկ որ երևին , և գալոց է այն՝ որում ակնունին , որ քան զայնս գեղեցիկ է ։ Այլ վասն ժամանակաց մի՛ ոք ամենևին իշխեսցէ քննել . զի “Ո՛չ եթէ ձեր է գիտել զժամս և զժամանակս , զոր Հա՛յր եդ յիւրում իշխանութեան,, ։ Եւ իշխել բնաւ մի՛ քննել , թէ ե՞րբ լիցի այս , գուցէ անկեալ յորսայս գայուիցես ։ “Արթո՛ւն կացէք , ասէ , զի յորում ակն ո՛չ ունիցիք , գայ որդի մարդոյ,, ։ Այլ որով պարտ է մեզ գիտել զկատարածին նշանս , և զիա՛րդ քրիստոսի ակն ունիմք . զի մի՛ ’ի խաբէութեան մնացիմք , և մի՛ ’ի

սուտ ՙՔրիստոսէ անտի 'ի մոլորութիւն դարձցուք , աստուածեղէն կամօք հաստատեալ խորհրդով միաբանեալ առաքեալքն մատեան առ Ճշմարիտ վարդապետն և ասեն : «Ասա մեզ , ե՞րբ իցէ այս , և զի՞նչ նշան քոյոյ գալստեանդ և կատարածի աշխարհի» . զի ակնունիմք քեզ միւսանգամ գալ : Իսկ նա ասէ . ուսանիկ սատանայ կերպարանի 'ի կերպարանս լուսոյ հրեշտակի . արդ 'ի զգուշի արա դու զմեզ , զի մի ընդ քո այլ ումեք երկիրպագանիցեմք : Իսկ նա զերանելի աստուածեղէն բերանն բանայր և ասէր : «Զգոյշ լերուք , գուցէ ոք զձեզ մոլորեցուցանիցէ» . այլովքն հանդերձ : Արդ և մեք որ լսեմք , իբրև աչօք մտաց մերոց այժմիկ տեսեալ համարեսցուք , թէ առաջի նորա կամք և լսեմք զնա : «Զգոյշ լերուք , գուցէ ոք զձեզ մոլորեցուցանիցէ» : Այս աղաչէ զձեզ Ճառդ՝ միտ դնել ձեզ բանիցդ ասացելոց . զի ո՛չ եթէ մատեանք ինչ են իրաց անցելոց , այլ մարգարէութիւն իրաց լինելոց , և եթէ ո՛ն թէ ո՛ն գալոց իրացն : Իբրև ո՛չ եթէ մեք մարգարէանամք , զի չեմք արժանի , այլ պատգամք զրոցն՝ որ 'ի մէջ Ճառիցս , նոքա ցուցանեն , և նշանքն որ լինին : Արդ դուտե՛ս , զի՞նչ եղեալ է , և զի՛նչ կայ լինել :

«Այս զգոյշ լերուք , զի մի՛ ոք իցէ , որ մոլորեցուցանիցէ զձեզ . զի բազումք են , որ գալոց են յանուն իմ , և ասասցեն թէ ես եմ ՙՔրիստոսն . և զբազումս մոլորեցուցանիցեն» : Այս այս եղեալ է , զի զայն ասէր սիմոնն կախարդ , և մենանդրոս և այլք ոմանք , որ անաստուած հերեսիովտացն իշ-

խանք են, ասեն առ մեզ, և յետ մեր ասելոց են:

Երկրորդ Նշան. եթէ «Լսելոց էք պատերազմունս, և զհամբաւս պատերազմաց». որպէս և այժմ լինի զմիջագետօքն ասորւոց: «Յարիցեն, ասէ, ազգ յազգաց վերայ, և թագաւորութիւնք 'ի թագաւորութեանց վերայ. և եղիցին սովք և սուր 'ի տեղիս տեղիս»: Նոյն և այս եղեալ է: «Եւ Նշանք ահագինք յերկնից, և կարեձմերունք յերկրի: Արթուն կացէք, ասէ, յորում աւուր տէրն ձեր գայ»:

Նա իսկ խնդրեմք մեք աւասիկ եկեղեցականքս ընտանի Նշան եկեղեցական գալստեան Նորա: Իսկ փրկիչն մեր ասաց. «Եւ յայնժամ գայթագղեսցին բազումք, և ատեսցեն զմիմեանս, և զմիմեանս մատնեսցեն»: Յորժամ լուիցես, եթէ եպիսկոպոսք զեպիսկոպոսաց, և ուխտականք զուխտականաց, և ժողովուրդք ժողովրդականաց արեամբ չափ գայցեն, մի խռովեսցիս, զի յառաջագոյն գրեալ է. դու մի յայդ հայեսցիս որ լինի, այլ յայն հայեսջիր, որ գրեալն է: Օ ի ո՛չ եթէ ես եմ՝ որ ուսուցանեմ քեզ, կորնչիմ, և դու ընդ իս պարտիս կորնչել. այլ պարտ է քեզ և լաւ լինել, և լաւագոյն ինչ քան զվարդապետս, և յետոյ եկեալ՝ առաջին երևեալ. քանզի ընդ մետասանաժամորդսն ընդունի տէր վարձուն: 'Ի մէջ առաքելոցն գտաւ մատնութիւն. և դու զարմանամս, եթէ 'ի մէջ եպիսկոպոսաց գտանի եղբայրատեցութիւն: Եւ ոչ միայն վասն իշխանացն է Նշանն, այլ և վասն այլոց. ասէ: «Ի բազմանալ անօրէնութեան՝ ցամաքեսցի սէր բազմաց»: Իսկ

արդ պարծեսցի ոք՝ որ սուտ կայցեն , առանց երկմնութեան սէր ունել ընդ ընկերին . որ զշրթունսն թերևս բազում անգամ բերէ 'ի համբոյր , և երեսքն ժպտիցին , և աչքն յանուանն զուարթագին հայիցին , և 'ի սրտի անդ 'ի ներքս նենգութիւն նիւթիցէ : Ոտք զչարիս ժողովիցեն , և լեզուն զխաղաղութիւն խօսիցի :

Ունիս և զայդ նշան : "Այս քարոզեսցի աւետարանս վկայութեան ընդ ամենայն տիեզերս , և ապա եկեսցէ կատարած" : Արդ որպէս տեսանես , գրեթէ ամենայն աշխարհս վարդապետութեամբ լցեալ է :

Արդ զի՞նչ ևս լիցի յետ այսորիկ : "Յորժամ տեսանիցէք , ասէ , զպիղծն յանապատին , որ ասացաւ 'ի դանիելէ մարգարէէ , զի կացցէ 'ի տեղւոջն սրբում , որ ընթեռնուցու իմասցի . ապա յայնմ ժամանակի եթէ ոք ասիցէ ձեզ , թէ ահաւասիկ է Քրիստոսն կամ աւանիկ , մի՛ հաւատայք" : Աղայլրատեցութիւն այնուհետև առնէ տեղի ներքին : Այս յառաջագոյն սատանայ պատրաստէ զհերձուածս ժողովրդեան , զի ընդունելի լիցի , որ գալոցն իցէ : Այլ քաւ լիցի ումեք 'ի ձէնջ որ աստ կայք , կամ ուր այլ ուրեք իցեն ծառայք Քրիստոսի , ընդ առաջ երթալ թշնամւոյն : Աստ սորա գրեաց առաքեալն պաւղոս յայտնապէս , և ետ նշան , և ասէ : "Եթէ ո՛չ նախ եկեսցէ ապստամբութիւն , և ապա յայտնեսցի մարդն անօրէնութեան որդին կորստեան հակառակորդն , հպարտացեալն վերացեալն 'ի վերայ ամենայնի

անուանեալն աստուած կամ պաշտօն ինչ . զի զնոյն ինքն 'ի տաճարն Աստուծոյ մտանել , նստել և երևեցուցանել զանձն իւր թէ աստուած է,, ։ Մինչև յայն վայր որ ասէ . “Որոյ գալուստն իւր ըստ զօրութեան սատանայի ամենայն զօրութեամբք նշանօք և արուեստիւք ստութեան , ամենայն պատրանօք անօրէնութեան և խաբէութեան 'ի վերայ ամենայն կորուսելոցն,, ։ Զայս պաւղոս ասաց ։ Բայց առասիկ եկեալ կայ . ապստամբութիւն . զի ապստամբ եղեն մարդիկ , և յետս կացին յուղիղ հաւատոյ անտի ։ Եւ ոմանք որդեհարութեամբ պատմեն , և ոմանք զՔրիստոս 'ի չեղելոյ եղեն ասել իշխեն ։ Այն , էին և յառաջ յայտնի հերետութիւնք , բայց այժմ լի են եկեղեցիք թագուցելովք հերեսիովտօք ։ Ապստամբ եղեն մարդիկ 'ի ճշմարտութենէ անտի , և քարէին 3 զանկանաբոլթս իւրեանց . բանք պատիրք , և ամենեքեան լեն քաղցրութեամբ . բանք դարձի ապաշխարութեան , և ամենեքեան յետս դառնան յուղիղ գործոց անտի , և առաւել զկարծեօքն ընտրեն , քան զճշմարտութիւն ։ Այս է ապստամբութիւն , և արդ ակնունել թշնամւոյն . և արդէն իսկ տակաւ տակաւ սկսաւ արձակել զիւր կարապետսն , զի ինքն կազմեալ պատրաստեալ եկեսցէ հասցէ յորս ։ Արդ զգոյշ լեր այր դու անձին քում , պատրաստեա զանձն քո . վկայութիւն դնէ քեզ եկեղեցիս աւասիկ յառաջագոյն , ուխտէ , խօսի ընդ քեզ առաջի Աստուծոյ կենդանւոյ ։ Արդ եթէ առ քև իցէ , չգիտեմք . և եթէ յետ քո իցէ , չգիտեմք ։

Բայց քեզ պարտ և պատշաճ իցէ զայս ամենայն գիտել և զգուշանալ ։

Զի Քրիստոս Որդի աստուծոյ միածին ոչ այսուհետև յերկրէ գայ ։ Եթէ ոք եկեսցէ յանապատէ, որ համբաւակոծ ցնորակոծ առնիցէ, մի ելանէք ։ Եթէ ոք ասիցէ ահաւասիկ է Քրիստոս կամ աւանիկ, մի հաւատայք ։ Յերկիր մի հայիցիս այսուհետև, զի յերկնից գալոց է տէրն ․ ոչ միայն որպէս յառաջն, այլ 'ի բազում բիւրուց բիւրուց հրեշտակաց պաշտպանեալ ․ ոչ թագուն և ոչ ծածուկ խորհրդով իբրև անձրև 'ի վերայ գեղման, այլ իբրև զփայլակն յայտնապէս ճառագայթիւք լուսաւորեալ ։ Զի ինքն իսկ ասաց, ասէ ․ “Զօրօրինակ զի արեգակն ելանէ յարևելից, և ծագէ յարևմուտս, այնպէս եղիցի գալուստն որդւոյ մարդոյ” ։ Եւ դարձեալ ասէ ․ “Տեսանիցեն զորդի մարդոյ, զի գայցէ ընդ ամպս երկնից, զի գայցէ փառօք ․ և առաքեսցէ զհրեշտակս իւր փողով մեծաւ” ․ այլովքն հանդերձ ։

Արդ զօրօրինակ մինչդեռ կամէր յառաջ գալ տէր մեր, և 'ի կուսէ անտի ծնանել որպէս ակնունէին աստուածութեան սուրբքն յերկրիս, զառաջաւոր ետ սատանայ, յառաջագոյն խորամանկութեամբ 'ի գործ անդր հայեցեալ, դիս սնոտիս պաշտամունս անաստուածս ծնանելովս կանանց, առասպելապատիրս յառաջագոյն 'ի յաշխարհ արձակեաց ․ զի վասն ստութեան որպէս նա կարծէր, թէ ճշմարտութիւնն անհաւատ լիցի ։ Այնպէս և ճշմարտութիւն երկրորդ գալստեանն Քրիստոսի,

իբրև՝ զպաշտօն դնէ զայն անմեղաց թշնամին , և մանաւանդ թլփատելոցն . ածէ 'ի մէջ այր մի դիւթ և կախարդ և մոգ , լի ամենայն կախարդութեամբք և թովչութեամբք , դիւթութեամբք հմուտ տեղեկացեալ , որ յափշտակէ յանձն իւր զհռովմայեցւոց թագաւորութիւն . և սուտ քրիստոս անձին իւրում անուանէ , և զալատեամբն Քրիստոսի անուամբն զհրեայսն՝ որ ծնելոյն Քրիստոսի ակնունէին , պատրէ . և որ 'ի հեթանոսաց անտի են , զնոսա դիւթութեամբն և կախարդութեամբն սատաչօքն աանելով զարմացուցանէ :

Արդ գայ այս սուտ քրիստոս օրինակ զայս : Յորժամ լցեալ լինի հռոմոց ժամանակք տէրութեան , և մերձեսցի կատարած ժամանակաց վախճանի աշխարհիս , ապա միանգամայն հռոմոց թագաւորք յարիցեն 'ի տեղիս տեղիս , բայց 'ի ժամանակի միում թագաւորեսցեն : Նաև յետ սոցա մետասաներորդն սուտ քրիստոս ' դիւթութեամբ և կախարդութեամբ զհռովմեականն թագաւորութեան զիշխանութիւն յափշտակեսցէ , և զերիս 'ի թագաւորաց անտի նկուն արասցէ , և զեօթանան առ ժամանակ մի ընդ իւրեաւ հնազանդեսցէ հնազանդութեամբն : Նաև զխոնարհութիւն , և զպարկեշտութիւն , և զգաստութիւն յանձն առեալ՝ կերպարանեալ կեղծաւորեսցէ . և նշանօք և արուեստիւք դիւթութեան և կախարդութեան և ստութեան առ հրէիւքն , իբրև Քրիստոսն որում ակնունէին՝ շրջիցի պատրանօք առ ժամանակ մի : Ապա յետոյ մեծապէս խստութեամբ և անօրէնութեամբ

չարեօք դատի զնոսա. իբրև յայտնի երևեալ, եթէ քան զամենայն ոք, որ յառաջ քան զնա լեալ են անիրաւս և անօրէնս, և ամբարիշտս; յորդեալ անցեալ զանցեալ գտանիցի. խստութեան և մարդասպանութեան և անողորմութեան, և ազգի ազգի չարութեան 'ի վերայ ամենայն մարդկան բարս բերեալ կրիցէ. բայց առաւելապէս 'ի վերայ քրիստոնէից զչարութեան զխորհուրդն կատարիցէ: Բայց երիս ամս միայն և վեց ամիս այսպիսի չարութեամբ իշխանն կացցէ. յերկրորդ գալըստեան անդ յերկնից փառաւոր գալստեան միածնի Որդւոյն աստուծոյ խափանիցէ: Նա խափանեսցէ զնա տէր մեր Յիսուս Քրիստոս փրկիչն, որ ճշմարիտն Քրիստոս է. հալածեսցէ և մաշեսցէ զայն սուտ քրիստոսն յոգի բարկութեան իւրոյ, և 'ի հուր գեհենի մատնեալ յուղարկեսցէ զնա:

Այլ զայս զի ուսուցանեմք մեք, ոչ 'ի բան գիտութենէ, այլ 'ի գրոց սրբոց եկեղեցական պատգամաց. և մանաւանդ 'ի դանիելի մարգարէութենէ և ուսեալք, որպէս և գաբրիէլ հրեշտակապետն թարգմանեաց, և ասէ այսպէս: "Գազանն չորրորդ՝ թագաւորութիւնն չորրորդ կայցէ յերկրի, որ առաւել լիցի քան զամենայն թագաւորս,,: Այսինքն է՝ Հռովմայեցւոց, որպէս ցուցին պատմութիւնք եկեղեցւոյ: Զի նախ առաջին երևեալ պարթևաց և թագաւորութիւն ասորեստանեայց, և երկրորդ պարսից միանգամայն. և յետ այսորիկ մակեդոնացւոց երրորդն ապաքէն թագաւորիցէ: Իսկ չորրորդ թագաւորութիւն, այսինքն է՝ Հռովմայեց-

ւոց ։ Յայտնագոյն մեկնէ գաբրիէլ և ասէ . "Զորք եղջիւրք նորա՝ չորք թագաւորութիւնք յարիցեն . և զկնի նոցա յարիցէ այլ , որ առաւելեալ իցէ չարեօք քան զառաջինն" ։ Ոչ միայն քան զտասունս , որ լինին յայնմ ժամանակի , այլ և որ յառաջ ժամանակօքն էին ։ Վասնզի 'ի տասանց անտի զերիսն կործանեսցէ , "Նա բանս ընդ բարձրելոյն խօսեսցի" . այր հպարտ և ամբարտաւան և հայհոյիչ , և ոչ զհայրենի տէրութիւն ինչ ըմբռնեալ , այլ 'ի դիւթութենէ և 'ի կախարդութենէ ։

Արդ ուստի՞ իցէ սա , կամ յորմէ՞ զօրութենէ . Ե՛կ , ասա՛ դու ցիս պաւղոս երանելի ։ "Որոյ գալուստն է , ասէ , ըստ զօրութեան սատանայի ամենայն նշանօք և արուեստիւք ստութեան" ։ Զնա ցուցանէ պաւղոս , թէ սատանայ՝ զնա իբրև գործի արարեալ 'ի կիր արկանէ դէմ յանդիման գալ մարտնչել ։ Զի ինքնին գիտէ , թէ յայսմհետէ ոչ ևս է լինել նմա հանգիստ 'ի դատաստանի . ոչ այսուհետև սպասաւորօք իւրովք և արբանեկօք իւրովք ըստ սովորութեան մարտնչի , այլ անձամբ յայտնապէս նշանօք և արուեստիւք ստութեամբ խաբէութեան գործովքն ցնորակոծ առնէ ։ Զի մարդիկ իբրև տեսանիցեն , համարիցին թէ ճշմարիտ տեսանիցեն զմեռեալս յարուցեալս , և զկոյրս լուսաւորեալս ։ Արդ լինել լինիցին նշանք , բայց բժշկութիւնք չլինին ։

Դարձեալ ասէ . "Թշնամին , հակառակորդն , հպարտացեալն , և ամբարտաւանեալն , ասէ , որ

'ի վերայ ամենայնի անուանեալ աստուած, կամ պաշտօն ինչ”․ այնպէս երեւեցուցանէ զանձն, եթէ զկուռս եւ զպաշտամունս հեթանոսաց առիցէ, մինչեւ “Գալ մտանել նմա 'ի տաճար Աստուծոյ”․ եւ նստել նմա 'ի տեղւոջն սուրբ։ Արդ խնդիր է, յո՞ր տաճար, յաւերակն 'ի քակեալն Հրէից․ այլ քաւ լիցի ասել, թէ յայս տաճար մտանէ նա, յորում մեք եմք բնակեալ։ Իսկ արդ եթէ ասիցէ ոք, եթէ ընդէ՞ր բնաւ զճառդ՝ 'ի մէջ բերեմք, վասն այսորիկ զի իբրեւ զՔրիստոս գայ, զի նախ նոքա երկիրպագցեն նմա․ զի զնոսա առաւելագոյն պատրեալ խաբիցէ, եւ ճեպս կացուսցէ 'ի վերայ տաճարին․ զի կարծիս տայցէ նոցա՝ թէ ճշմարտիւ սա է 'ի զաւակէ դաւթի, որ եկեալ է 'ի սողովմոնեան տաճարն, զաւերեալն առաջի արկեալ շինէ։ Այս նշանակն ժամանակի գալստեան նեռինն այն է, յորժամ 'ի տաճարն Հրէից քար 'ի քարի վերայ ոչ մնասցէ ըստ հրամանի փրկչին։ Զի 'ի ժամանակի իբրեւ քակտեսցի շինուածն այն, եւ կործանեսցէ զքարինս ամենայն, ոչ ասեմ զարտաքին պարիսպն, այլ զտաճարին որ 'ի ներքս ուքրովբէքն էին։ Յայնժամ եկեալ հպարտանայցէ նշանօք եւ արուեստիւք ստութեան, ճեպս կացուցանէ շինել զտաճարն։ 'Ի թշնամութեան զանձն երեւեցուցանէ 'ի վերայ ամենայն կռոց, զառաջինն մարդասիրութիւն կեղծաւորեալ երեւեցուցանիցէ, եւ յետոյ խստութեամբ դատի զամենեսեան, առաւել զսուրբսն Աստուծոյ․ եւ ասէ իսկ մարգարէն։ “Տեսանէի, ասէ, զի եղջիւրն այն տայր պատերազմ

ընդ սուրբս ամենայն„ ։ Եւ դարձեալ այլուր ասէ . “Եղիցին ժամանակքն այն նեղութեան , որպէս զի ոչ երբէք իցէ լեալ ’ի վերայ երեսաց երկրի , մինչև ’ի ժամանակն յայն„ ։ Դառն է գազանն , անհնարին է վիշապն , ամենայն պատրաստեալ է կլանել . վասն սորա բազում ինչ ունէի ասել ’ի գրոց սըրբոց , բայց առ ժամանակս շատ է վասն չափոյ ։

Վասն այսորիկ գիտակ արարեալ զհակառակորդին չարէն , զմեծի թշնամւոյն խաբէութեննէն , իբրև արգահատէ իմն երկիւղածաց իւրոց տէր և ասէ ։ “Յայնմ ժամանակի , ասէ , որ ’ի Հրէաստանի իցեն , փախիցեն ’ի լերինս„ ։ Ապա թէ գիտիցէ ոք զանձին կարծրութիւն ընդ սատանայի մարտնչել , պինդ կացցէ , հաստատուն լիցի . ոչ այսու համանեմ զայդս եկեղեցւոյ զօրութեան . այլ ասասցէ համարձակ ։ “Ո՞վ է , որ մեկնել կարիցէ զիս ’ի սիրոյն Քրիստոսի„ . այլովքն հանդերձ ։ Բայց որ վատասիրտքն են , զգոյշ կացցեն . “Զի լինիցի նեղութիւն մեծ , որպէս զի ոչ իցէ եղեալ ’ի սկզբանէ արարածոց մինչև ցայսօր , և ոչ այլ լիցի„ ։ Բայց Աստուծոյ շնորհքն , որ զբազմութիւն նեղութեանցն ընդ սակաւ աւուրբք ժամանակի փակեաց . զի ասէ ։ “Վասն ընտրելոց իմոց կարճեսցին աւուրքն այնոքիկ„ ։ Բայց թագաւորէ նեռնն զերիս ամս և զվեց ամիս , այլ զայս ասեմք ոչ ’ի ծածուկ գրոց ուսեալք , այլ ’ի դանիելի մարգարէութենէ . ասէ այսպէս ։ “Տացի ’ի ձեռս նորա , ասէ , ’ի ժամանակ , և ’ի ժամանակս , և ’ի կէս ժամանակի„ ։ Ժամանակ մի ամն է , յո-

րում դեռ անձէ գալուստն , ժամանակքն երկուք ամք անօրէնութեան նորա . երիս ամս թուեալ . և կէս ժամանակի , որ վեցամսեայ ժամանակն է ։ Դարձեալ այլ ուրեմն ասէ դանիէլ . «Թէ երդուաւ , ասէ , կենդանին յաւիտենից , թէ 'ի ժամանակս ժամանակաց , և կէս ժամանակի» ։ Արդ թերևս ոմանք յայս տարան արդեօք , զի ասէ . և «Ապա , ասէ աւուրք հազարք և երկերիւր և իննսուն» . և այլ ուրեմն ասէ . թէ «Երանի որ կարաց համբերել , և եհաս յաւուրս հազար և երեք հարիւր և երեսուն և հինգ» ։ Աստ այսորիկ պարտ է փախչել , թերևս ոչ կարասցուք սպառել զքաղաքս Աստուծոյ , մինչև եկեսցէ որդի մարդոյ ։

Արդ ո՞վ իցէ երանեալն այն , որ 'ի վերայ Քրիստոսի բարեպաշտութեամբ մարտիրոսութիւն ընկալցի . զի ես քան զամենայն մարտիրոսս համարիմ լաւ , որ յայնժամ ժամանակի մարտիրոսութեան դիպեսցի . զի որ յառաջն մարտիրոսք եղեն , ընդ մարդկան միայն լոկ տային պատերազմ . իսկ որ առ նեռամբն լինին , նոքա դէմ յանդիման գլխովին պատերազմին . և որ յառաջ թագաւորքն հալածէին , սպանումն միայն ածէին 'ի վերայ , մեռեալս ոչ կեղծաւորէին յարուցանել . և ոչ նշանօք և արուեստիւք ցնորս առաջօք ինչ երևեցուցանէին ։ Իսկ յայնմ ժամու ահին և պատրանացն յօժարութիւն , իբրև գեղեցիկ իմն պատճառք լինէին . «Մոլորեցուցանել թէ հնար իցէ և զընտրեալսն Աստուծոյ» ։ Արդ մի՞ ոք իցէ , որ 'ի ժամանակսն յայնս հասանիցեն , եթէ 'ի սրտի իւ-

րում դնիցէ , եթէ Քրիստոս զի՞նչ այլ ինչ աւելի առնէ քան զայս , և կամ որո՞վ զօրութեամբ սա զայս գործիցէ , եթէ ոչ կամօքն Աստուծոյ ։ Զի եթէ չէր կամեցեալ , թոյլ չէր տուեալ ։ Արդ զգուշացուցանէ զքեզ , և պատուիրէ առաքեալ ։ «Վասն այսորիկ առաքեսցէ Աստուած 'ի վերայ նոցա մոլար զօրութիւն» . իբրև ոչ եթէ զի զղջասցին , այլ զի «Դատապարտեսցին» . ընդէ՞ր . «Զի որ ոչն հաւատացին ճշմարտութեան , այսինքն' 'ի ճշմարիտն Քրիստոս , այլ հաճեցան ընդ անօրէնութիւն» . այսինքն' 'ի սուտն քրիստոս ։ Այլ տայ թոյլ նոցա Աստուած ըստ ժամանակի հալածանացն . իբր ոչ եթէ տկար ինչ իցէ արգելուլ , այլ համբերութեամբ ըստ սովորութեան պսակէ զիւր պատերազմողսն 'ի նմանութիւն իւրոցն առաքելոց . զի առ փոքր մի ճգնեալ ժամանակ' յաւիտենից ժառանգեսցեն զարքայութիւն երկնից ։ Որպէս և ասէ դանիէլ . «Ի ժամանակի յայնմիկ փրկեսցի ժողովուրդն քո ամենայն , որ գրեալ իցէ 'ի գիրս» . այսինքն' 'ի դպրութեան կենաց . «Եւ բազումք 'ի ննջեցելոց անտի եկեսցեն արտաքս . ոմանք 'ի կեանսն յաւիտենից , և ոմանք յամօթ և 'ի նախատինս յաւիտենից . և որ 'ի միտ առցեն , ծագեսցեն նոքա իբրև զճառագայթս արեգական . և յարդարոց անտի բազումք իբրև զաստեղս երկնից յաւիտեանս և ևս» ։

Արդ զգո՛յշ լինիջիր անձին քում այր դու . ահաւասիկ զնշանս ամենայն սուտ քրիստոսին տուեալ է քեզ , և դու մի՛ միայն 'ի մտի ունիցիս

զսէր , այլ առանց չարութեան և ակնառութեան բաշխեսջիր ամենայնի . եթէ որդի կացցէ քո մարմնով , զնա անդէն իսկ խրատեա ։ Նա եթէ վարդապետութեամբ զոք ծնար , զնա քաջ զգուշացուսջիր , զի մի զսուտն իբրև զճշմարիտն ընկալցին . զի "Խորհուրդն արդէն իսկ զօրացեալ է անօրէնութեան" ։ Երկեցուցանեն զիս պատերազմունքդ հեթանոսաց , երկեցուցանեն զիս հերձուածք եկեղեցւոյ . զահի հարեալ եմ յեղծայրատեցութենէ ։ Ասել ասացի զայս ամենայն , բայց քաւ լիցի , թէ կատարեսցի այս յամս մեր . սակայն դու զգոյշ լինիջիր ։ Այլ վասն սուտ Քրիստոսին այսչափ բանք ։

Այլ մեք ակնկալցուք տեառն մերոյ յերկնից գալստեան , որ գայ ընդ ամպս երկնից . փողք հրեշտականք յայնմ ժամանակի գոչեն . որ 'ի Քրիստոս մեռեալքն են՝ յառաջագոյն յառնեն ։ Կենդանիքն արդարքն ընդ ամպս յափշտակին , զպարգևս վաստակոցն առեալ , որ աւելի քան զամենայն մարդիկ պատուեցին ։ Քանզի 'ի վերայ ամենայն իսկ մարդկան պատերազմեցան , որպէս և ասէ իսկ պաւղոս առաքեալն ։ "Զի ինքն տէր հրամանաւ 'ի ձեռն հրեշտակապետին , և 'ի փող Աստուծոյ իջանէ յերկնից , և մեռեալք 'ի Քրիստոս յարիցեն յառաջագոյն . ապա մեք կենդանիքս որ մնացեալս եմք , ընդ նոսա յամպս յափշտակեսցուք ընդ առաջ տեառն յօդս , և այսպէս ամենեքին ընդ տեառն լիցուք" ։

Գիտեր զայս զգալուստ տեառն , և զվախ-

ճան կատարածի ժամանակաց եկլեսիաստէսն զի ասէր : "Ուրախ լեր երիտասարդ 'ի մանկութեան քում,, . այլովքն հանդերձ : "Այլ բայց արա զարտմըտութիւն 'ի սրտէ քումմէ , և անցո զչարիս 'ի մարմնոյ քոյ , և յո՛ւշ լիցի քեզ արարիչ քո . մինչչև իցեն հասեալ աւուրք չարութեան , մինչչև իցէ խաւարեալ արեգակն և լուսին , և աստեղք . և խաւարեսցին տեսանելիք 'ի ծակս իւրեանց . զտեսանողական զօրութիւն առակէ . մինչչև ընկնձեռնեալ 5 իցէ լարն արծաթոյն,, . զշաղապատեալն իսկ աստեղաց ասէ , ընդ միմեանս , ուսուցանէ զի արծաթաճաճանչ է տեսիլն . "Եւ թարշամեսցի ոսկեծաղիկն,, 6 . զոսկեճաճանչ արեգակն առակէ : Զի անթեմս այս երևելի բանջար է . բազմապատիկ որ շուրջ զիւրեաւ ունի բուսեալ ճառագայթաձևս զտերևոյն : "Եւ զարթիցէ 'ի ձայն ձագուն , և իբրև թէ 'ի բարձանց տեսցեն , և զարմանք 'ի ճանապարհի,, : Զի՞նչ տեսցեն . "Զյայնմ ժամանակի տեսցեն , ասէ , զորդի մարդոյ , զի գայցէ ընդ ամպս , և կոծեսցին ազգք առ ազգս,, : Եւ իբրև եկեսցէ , զի՞նչ լինիցի : "Ծաղկեսցի նուշն , ստուարասցի մարախն , ցրուեսցի կապարն,, : Արդ զի՞նչ ասասցեն մեկնիչքն զնուշն : Նուշ ծաղկեալ ցուցանէ զսպառել ձմերայնւոյ . զի ծաղկելոց են մարմինքն մեր յետ անցիցն ձմերայնւոյ զերկնաւոր ծաղիկն : Եւ ստուարասցի մարախ . զի՞նչ այն ինչ է , եթէ ո՛չ ոգիքն թռչունք նորափետուրք մարմնով զարդարեալք : Եւ ցրուեսցի կապարն . այսինքն է՝ փշալից անօրէնք , զի 'ի ժամանակի անդ

յայնմիկ ցրուեսցին ։

Տեսանե՞ս, զի՞որդ յառաջագոյն անդ ասեն զգալուստ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. տեսանե՞ս, զի՞որդ գիտեն զձայն ձագուն ։ Այս այն է՝ որ ասէ. «Ինքն տէր, ասէ, 'ի հրաման հրեշտակապետին, և 'ի փողն Աստուծոյ իջանէ յերկնից» ։ Հրեշտակ առաջի գոչէ, և ասէ ցամենեսեան. «Արիք մեռեալք ընդ առաջ տեառնն» ։ Այս ահագին է իջանել տեառն. զաւիթ ասէ ։ «Աստուած յայտնապէս եկեսցէ, Աստուած մեր ոչ դադարեսցէ. հուր առաջի նորա բորբոքեսցի, և շուրջ զնովաւ մրրիկ յոյժ» ։ Գայ աւանիկ առ 'ի Հօրէ ըստ գրոց, որ արդարև ընթացան ընդ ամպս ։ «Հուր առաջի նորա գնայ», փորձիչ մարդկան ։ Եթէ իցէ՝ որ գործք իւր ոսկի իցէ, լուսաւորագոյն լինի. եթէ իցէ՝ որ եղեգնախառն իցէ գործովք, արգելեալ կայ 'ի մէջ հրոյն ։ Արդ Հայր նստի 'ի հանդերձս սպիտակս իբրև զձիւն, և հեր գլխոյ իւրոյ իբրև զասր սպիտակ ։ Այլ այս մարդկօրէն վասն այսորիկ ասացաւ. քանզի թագաւոր է նա այնոցիկ, որ 'ի մեղս իւրեանց թաւալեալ են ։ «Սպիտակ արարից, ասէ, զմեղս ձեր իբրև զձիւն, և իբրև զասր սպիտակեցուցից». այսինքն է՝ թողութեան նշանակ ։ Այլ գայ յերկնից տէր ընդ ամպս, որով ամպովք երևեցաւ ։ «Ով ի տեսցեն, ասէ, զորդի մարդոյ, զի գայցէ ընդ ամպս երկնից փառօք իւրովք և զօրօք բազմօք» ։

Իսկ զի՞նչ նշան է գալստեան նորա. զի մի իշխեսցէ այլ զօրութիւն թշնամւոյն նմանել նմա ։

«Յայնժամ երեւեսցի, ասէ, նշան որդւոյ մարդոյ յերկինս»: Նշան ճշմարիտ առանձինն Քրիստոսի խաչն լուսաճաճանչ. իսկ նշան խաչին այս ինչ է. յառաջագոյն գալ քան զարքայ, յայտ առնէ զխաչելեալն յառաջագոյն, զի տեսցեն՝ զոր յայնժամ խոցեցին ընկեցին եւ նշկահեցին նոքա, կոծեսցին ազգ առ ազգս, եւ ասասցեն. սա է, որ ապտակեցաւ. սա է, որ թքաւ ընդ երեսս. սա է, որ կապեցաւն. սա է, որ խաչեցաւն, նշկահեալ յառաջ եւ անարգեալ: Արդ յո՞ փախիցուք յերեսաց բարկութեան հրեշտակական զօրացդ զմեզք շուրջ պատելովք, ո՛չ ուրեք կարեմք փախուստ գտանել: Ահ մեծ թշնամեաց խաչին նշանն, եւ ուրախութիւն հաւատացելոց, որ զնայն սիրեցին, եւ որ 'ի նայն հաւատացին, կամ 'ի վերայ նորա չարչարեցան: Ո՞վ իցէ արդեօք այն երանելին, որ յայնմ ժամանակի բարեկամ Քրիստոսի գտանիցի: Զի ո՛չ արհամարհիցէ նա զսեփհական ծառայսն, որ 'ի նայն հաւատացին. այդպիսի թագաւոր փառաւոր յայնչափ հրեշտակաց փառաւորեալ, Հօր աթոռակից: Այլ զի մի՛ խառնակեսցին ընտրեալքն ընդ թշնամիսն. «Առաքէ զհրեշտակս իւր 'ի ձայն փողոյ մեծի, եւ ժողովեսցէ զընտրեալս 'ի չորից հողմոց»: Եթէ զմի զփոքրիկ զտնանկն ո՛չ արհամարհեաց, զիա՞րդ զբազում արդարսն արհամարհեսցէ: «Եկա՛յք առ իս օրհնեալք Հօր իմոյ» ցամպեղէն կառաւորն ասիցէ, որ յամպեղէն կառսն նստեալ իցեն, եւ 'ի հրեշտակաց անտի ժողովեալ իցեն: Իսկ արդ թերեւս ասիցէ ոք՝ որ աստէն.

թէ ես տկար եմ, կամ հիւանդ եմ, կամ կին մի առ երկանս գտանիցիմ, գուցէ արդեօք արհամարհիցիմ։ Քաջալերեաց, մի՛ երկնչիր. անաչառ է դատաւորն։ "Ո՛չ ըստ կարծեաց դատի, և ոչ բանից յանդիմանէ,, . այլ դատի իրաւամբք զաղքատս, ոչ մեծարէ զճարտարս փոխանակեալ տգիտաց, և ոչ զմեծամեծս աղքատաց. եթէ յազաբակի դիպեսցիս, ընդունին զքեզ հրեշտակք։ Մ՛ի համարիր, թէ զհողակալսն առնուցուն, և զքեզ արդիւնաւորդ թողուցուն։ Որք եթէ ծառայ իցես, եթէ անանկ իցես, մի՛ ինչ տագնապիր. որ զկերպարանս եկն զծառայի զգեցաւ, զծառայս իւր ոչ արհամարհէ։ Եթէ յախտի եղեալ կայցես 'ի մահիճս, գրեալ իսկ է, ասէ. "Յայնժամ եթէ երկու իցեն 'ի մահիճս մի, զմին առնուցուն, և զմիւսն թողուցուն,,։ Եթէ 'ի հարկէ ընդ երկանս կապեալ իցես, եթէ այր իցես, եթէ կին իցես, ոչ արհամարհէ զքեզ։ "Որ հանէ զկապեալսն քաջութեամբ իւրով,,. որ եհան զյովսէփ 'ի բանտէ կապանացն յարքայութիւն, և զքեզ ազատեալ 'ի նեղութեանց աստի, ածցէ հասուցէ յարքայութիւն երկնից։ Քաջալերեա՛, գործեա՛ ևեթ, ճգնեա՛ յօժարութեամբ, զի ոչինչ կորնչի։ Գրով հաստատեալ կան ամենայն աղօթք քո և օրհնութիւնք, գրով հաստատեալ կան ամենայն ողորմութիւնք քո և տքնութիւն քո, պահ պնդութեան քո. գրով հաստատեալ կան ամենայն ամուսնութիւնք սրբութեան քո. գրով հաստատեալ կան ամենայն սրբութիւնք պնդութեան քո, որ

վասն սատանայապաշտութեան կատարեցան ։ Բայց առաջին պատկերն կան և մեան, որ կուսութեամբ և սրբութեամբ անցուցանեն ։ Դու ծագեսցէ առէ լոյս քո իբրև զհրեշտակաց ։ Արդ որպէս լուար դու միաբանութեամբ զբարիդ, սոյնպէս եւ լուր դու անաչառութեամբ զչարդ ։ Գիրով հաստատեալ կան քո ամենայն ագահութիւնք և պոռնկութիւնք, և սուտ մուտ երդմունք, և հայհոյութիւնք, և կախարդութիւնք, և գողութիւնք, և սպանութիւնք ։ Արդ այսուհետև թէ բարի գործեսցես, ամենայն ինչ որ յառաջն եղև, քեզ թողցի ։

Զի "Յորժամ եկեսցէ ասէ որդի մարդոյ փառօք իւրովք, և ամենայն հրեշտակք իւր ընդ իւր„ · քանի՞ մարդկան առաջի մնասնես 'ի դատաստան, զի ամենայն ազգ և ազինք մարդկան յայնմ ատենին ։ Արդ տղէ, եկ դու համար կալ, որչափ են ազգք հոռոմոց · կալ դու որչափ են ազգքն խուժադուժ ազգացն, որ այժմիկ կենդանի իցեն, և քանի՞ իցեն որք յառաջ քան զհարիւր ամ թաղեալ իցեն ։ Զհամար կալ դու, որ յադամայ մինչև ցայսօր եղեալ և անցեալ իցեն, և կամ որ գալոցեն ։ Արդ թէրևս բազում ինչ թուեցաւ քեզ · նա փոքր է այս առ այն, որ ասելոցն եմ, զի բազում են այն գունդք գունդք հրեշտակաց ։ Իննսուն և ինն ոչխար է այն · իսկ դու՝ այսինքն մարդկութիւնս միայն, զի ըստ մեծութեան վայրացն ամենայնի, սոյնպէս և զբազմութիւն բնակչացն համարել պարտիս ։ Աշխարհս ամենայն տիեզերօք հանդերձ իբրև ցամաքի մի է 'ի մէջ երկնից · և

այդչափ բազմութիւնս ունի յանձին իւրում . և երկինք երկնից անբաւ ունի զԹիւ նոցա : Գրեալ է ասէ . « Հազարք Հազարաց կան առաջի նորա . և բիւրք բիւրուց պաշտեն զնա » : Իբր ոչ եԹէ այս միայն է բազմութիւն , այլ զի աւելի քան զայս ոչ կարեմք իմանալ , և ոչ մարգարէն կարէր ասել : Մերձեալ կայ վասն քո Հայրն ամենայնի , և ընդ նմա նաև Քրիստոս , և ընդ նոսա Հոգին սուրբ . փողք Հրեշտակականք որ կոչեն զմեզ զամենեսեան Հանդերձ գործովք , զի բարձեալ յանձինս բերիցեմք : Արդ ո՞չ պարտիմք աստատին ճգնել , զի և 'ի փոքր ինչ պատիժս մի՛ մտցուք : Դարձեալ և զայն մի՛ փոքր ինչ պատիժս Համարիցիս , առաջի այնչափ զօրաց յայտնանախատ լինել . ո՞չ առատէն իսկ բազում անգամ լաւ Համարիմք մեռանել , քան 'ի բարեկամաց ստգիւտ լինել :

Արդ եկայք ճգնեսցուք եղբարք , զի մի՛ Աստուած ստգտեսցէ զմեզ . զի առաջի նորա Հարցափորձ ինչ կամ յանդիմանութիւնք չեն պիտոյ : Մի՛ ասիցես , Թէ 'ի գիշերի պոռնկեցայ , կամ դիւԹեցի , կամ այլ ինչ յանցեայ , և ոչ ոք ետես , և մարդ ոք չէր անդ : 'Ի քոյին իսկ մտաց խղճէ դատին զքեզ . և քոյին իսկ խորհուրդ ամբաստանեն զքէն՝ յաւուր յորում դատի Աստուած զգաղտնիս մարդկան : Ահեղ տեսիլ Թագաւորին տագնապէ ասել քեզ զճշմարիտն . մանաւանդ Թէ ոչ ասիցես , յանդիմանեալ կշտամբիս , զի քեզէն իսկ զքև արկեալ զքոյին իսկ զգործսն յառնիցես : Նա զայսնոյն ինքն դատաւորն յայտնեաց , և ասէ ,

զի ինքն Քրիստոս է, որ ասէ. “Զի ոչ եթէ Հայր դատի զոք, այլ զդատաստանս զամենայն ետ յՈրդի իւր„. Եւ ոչ եթէ ինքն զինքն ինչ օտար առնէ ’ի դատաստանէն, այլ յակնարկել անդ իւրում ’ի ձեռն Որդւոյ դատի։ Արդ յակնարկել Հօր՝ Որդի դատի։ Դարձեալ ոչ այլ է ակնարկել Հօր, և այլ ակնարկել Որդւոյ, այլ մի և նոյն է։ Արդ զի՞նչ ասէ դատաւորն վասն այնր, զի բարձեալ ունիցիս զգործս քո, և կամ թէ չունիցիս։ “Նա ժողովեսցին առաջի նորա ամենայն ազգ երկրի„. զի պարտ և պատշաճ է առաջի Քրիստոսի ամենայն ծունր կրկնել, երկնաւորաց և երկրաւորաց և սանդարամետականաց։ “Նա մեկնեսցէ զնոսա իւրաքանչիւր ’ի միմեանց, զորօրինակ հովիւ մի մեկնեսցէ զօդիս յայծեաց„։ Արդ հովիւն զիա՛րդ մեկնէ, զիա՛րդ հարցանէ գրով, զինչ օդին է, և կամ զինչ այծին։ Այնպէս եթէ որբեսցիս այր դու ’ի մեղաց քոց, և գործք քո իցեն յառաջագոյն իբրև զձանձախարիթ, որբեսցիս իբրև զասր սուրբ, և կացցէ մնասցէ առանց պղծութեան արձանդ քո, և ասիցես հանապազ։ “Մերկացայ զհանդերձս իմ, արդ զիա՛րդ զգեցայց անդրէն զնոյն„։ Ի հանդերձէ քումմէ ճանաչէ զքեզ, եթէ դու օդի ես։ Ապա թէ ձարի գտցիս ըստ Եսաւայ թաւոյ, մազեղ իցես, և պիղծ բարոյիւք իցես, որ կորոյս զանդրանկութիւն իւր վասն միոյ կերակրոյ, և վաճառեաց զանդրանկութիւնս իւր, եղիցիս դու ’ի ձախակողմն ’ի կուսէ անտի։ Այլ մի եղիցի ումանց, որ աստ կան անկանել ’ի շնորհաց անտի,

և մի՛ վասն չարութեան գործոց 'ի ձախակողմն կուսէ 'ի մեղաւորաց կարգի դասնել:

Ահեղ է ճշմարտիւ դատաստանն, և դողումն է 'ի վերայ բանիցդ ասացելոց. արքայութիւն երկնից առաջի կայ, և հուրն յաւիտենից պատրաստեալ: Իսկ արդ թերևս ասիցէ ոք, զի՞արդ ապրեսցուք 'ի հրոյ անտի, և զի՞արդ եկեսցուք մտցուք յարքայութիւն: Քանզի "Քաղցեայ, և ետուք ինձ ուտել": Արդ ուսիր դու զճանապարհն, ոչինչ պիտոյ է այդր մեկնութիւն, այլ զի կատարեսցուք զասացեալսն: "Քաղցեայ, ասէ, և ետուք ինձ ուտել: Ծարաւեցի, և արբուցէք ինձ. մերկ էի, և զգեցուցէք զիս. օտար էի, և ժողովեցէք զիս. հիւանդ էի, և տեսէք զիս. 'ի բանտի էի, և եկիք դուք առ իս". զայս ամենայն թէ արասցես, թագաւորեսցես ընդ իս. և եթէ ոչ արասցես, դատապարտեսցիս: Արդ արդէն իսկ սկսարուք գործել զայդ, և հաստատուն կացէք 'ի հաւատս. և մի՛ ըստ մորոս կուսանացն զվաճառաւ ձիթոյն լիցիս, և փակեալ գտանիցիս 'ի դրաց հարսանեաց: Մի՛ քաջալեր լինիցիս 'ի ձեռինն, այլ պահեալ ուշ արտաջին զնա նովին լուսովն վառեալ: Ծագեսցէ լոյսն քո գործոցն բարեաց առաջի ամենայն մարդկան. և մի՛ հայհոյեսցի անունն տեառն վասն քո: Այլ զոր առնուս 'ի տեառնէ, մատակարարեսջիր պիտանութեամբ. եթէ ինչք հաւատացան քեզ, մատակարարեա զայն գեղեցիկ՝ աղքատաց բաշխելով. եթէ բան հաւատացաւ, մատակարարեա գեղեցիկ: Ա երսկացու լինել կարող ես, փութասջէս

լինիցին ։ Ողջունեն զօրութիւնք բազմացեալ միաբանա-
բարութեանցն, մի որ ընդ ամենեքեան 'ի մէնջ
աղօթս եղեալ կարծանեացի ; այլ զի մեծաւ աշալր-
ջութեամբ ընդ առաւօտ երթիցուք Քրիստոսի, որ
թագաւորեալն է յաւիտեանս յաւիտենից ։ Որ-
դւոյն զմեռեալս և զկենդանիս, որ 'ի վերայ կեն-
դանեաց և մեռելոց եկն մեռանել, որպէս և պաւ-
ղոսն ասաց ։ "Այսմ աղագաւ Քրիստոս մեռաւ, և
եկաց, զի մեռելոց և կենդանեաց ամ Հաւասարակ
տիրեսցէ" ։

Որդ թէպէտև ուրեք ուրեք լսիցես յումեքէ
երբեք զի ասիցէ որ, եթէ վախճան գոյ Քրիս-
տոսի արքայութեան, առաջին զայն հարածանոր
մինչամինն ։ Ի մի ևս այլ բանն զլուխ նորոգապես
'ի կողման գաղատացւոց բանսակալ. զի եղեւեալ
ասել, թէ յետ վախճանի աշխարհիս Քրիստոս
այլ ոչ թագաւորէ . և զայս եղևեալ ասել, թէ
բանն 'ի Հօրէ եղեալ մեւսանգամ առ Հայր դառ-
ձեալ, այլ ոչ ևս է ։ Զանձն իւր Հայհոյէր այն-
պիսին, զորս իւր անդէն յանձն իւր վարեալ է .
Զի ոչ լուան որգեղք, զի ասաց ամենքն, թէ "Որ-
դի կայ մեայ յաւիտեանս" . ոչ լուան նա, զոր ա-
սացն գաբրիէլ . թէ "Թագաւորեսցէ նա 'ի վե-
րայ տանն յակոբայ, և արքայութեան նորա ոչ
գոյ վախճան" ։ Որդ այդ, զու դէտանեն կալ 'ի
վերայ բանիցդ ասացելոց . արք Հերեսիովտայք
վասն Քրիստոսի ուսուցանեն, և գաբրիէլ Հրեշ-
տակ վասն մշտնջենաւորութեան փրկչին ուսուցա-
նէ, արդ ում առաւել Հաւատասցուք . ոչ գաբ-

լինելի ։ Արդ ասէ, եկ՛ տես դու զմեծայայտութիւն 'ի նմանէ զդանիելի ․ «Տեսանէի, ասէ, 'ի տեսլեան գիշերոյ ․ և ահաւասիկ ընդ ամպս երկնից իբրև զորդի մարդոյ գայր ․ եհաս նա մինչև 'ի հին աւուրցն առաջի նորա ․ և նմա տուաւ իշխանութիւն փառք և պատիւ և արքայութիւն ․ և ամենայն ազգք և ազինք և լեզուք նմա ծառայեսցեն ։ Իշխանութիւն նորա իշխանութիւն յաւիտենից, որ ոչ անցանէ, և արքայութիւն նորա մի՛ ապականեսցէ» ։ Զայս ընկալ, մանաւանդ թէ յայսմ իսկ հաստատեալ կացցես ․ 'ի հերետիկոսաց բարբառոյ անտի հրաժարեսցես ․ յայտնապէս լուար վասն անվախճան թագաւորութեան Քրիստոսի ։

Ընկալ և զթագաւորութիւն 'ի դանիելէ մարգարէէ անտի վասն վիմին, որ հատանէր 'ի լեառնէ անտի առանց ձեռին մարդոյ ․ «Եւ թագաւորութիւն նորա այլում ժողովրդեան ոչ մնասցէ» ։ Եւ դաւիթ երբեմն ասէ ․ «Աթոռ քո Աստուած յաւիտեանս յաւիտենից» ․ երբեմն ասէ ․ «Ի սկզբանէ տէր զերկիր հաստատեցեր» ․ այլովքն հանդերձ ։ «Նոյն դու նոյն իսկ ես, և ամք քո ոչ պակասեն» ։ Եւ զայս ամենայն պաւղոս յԵբրայեցիս անդր թարգմանեաց ։

Արդ կամի՞ս գիտել դու, ուստի եկին յայն մոլորութիւն, որ հակառակն ուսուցանեն, ընթերցան նոքա զպարկեշտն չարաչար, որ ասէ ․ թէ «Պարտ է նմա թագաւորել, մինչև դիցէ զթշնամիս նորա 'ի ներքոյ ոտից նորա» ։ Եւ ասեն թէ յորժամ դիցէ զթշնամիս նորա 'ի ներքոյ ոտից նորա,

այնուհետեւ ոչ է նա թագաւոր ; չարաչար եւ անմտութեամբ զբանսն 'ի կարգ արկանեն ։ Զի որ յառաջ քան զթշնամիսն թագաւորեալ էր , զիարդ յետ յաղթութեան ոչ թագաւորեսցէ ։

Նա խօսեցին եւ զայս եւս ասել ; որ գրեալն է ասէ ․ «Ձեւ է յորժամ հնազանդեսցի նմա ամենայն ; յայնժամ եւ ինքն Որդին հնազանդեսցի այնմ ; որ հնազանդեցոյց նմա զամենայն» , եւ այս ցուցանէ ; թէ Որդին անդրէն լուծանի 'ի նոյն 'ի Հայր ։ Իսկ մեք քան զամենայն մարդիկ անմտագոյնք եմք եւ անաստուածագոյնք ; որոց Արիոսեանք դատարանօք էք ; կայք եւ մնայք , եւ Արիոսոս ոչ իմ ամենայն եղեւ , կործանեցի ։ Հայհոյութեամբ է բարբառոյ ․ եւ արք ասեն , իսկ զիարդ հնազանդեսցի , կործանեսցի՞ քեզ , եթէ մնացեալ է քեզ ։ Իսկ արդ այն որ ամենայնն է հնազանդեցեալ ասեն Որդւոյն կայ եւ մնայ ; եւ Որդին 'ի հնազանդել անդ Հօր ոչ կայ եւ մնայ ։ Այլ զի հնազանդեսցի , իբր ոչ եթէ յայնժամ սկսեալ իցէ հնազանդել Հօր , զի «Որ ես զհաճոյս նորա առնեմ յամենայն ժամ» ; այլ զի եւ յայնժամ ժամանակի հնազանդեսցի ․ ոչ եթէ շառաւ անգամ 'ի մերայ կացեալ հնազանդութեան , այլ իւրքնակամ կամօք հնազանդութեան զհնազանդութիւն առնիցէ ։ Զի ոչ եթէ ծառայ ինչ է , զի ակամայ հնազանդեսցի ; այլ Որդի է իւրքնակամ կամօք եւ գթով հնազանդեսցի ։

Նոյնց ասէ եկեղք հարցցուք զնոսա ; թէ մինչեւ կամ ցերբն հնազանդութիւն ոչ է ։ Այլ ես նմին բանի ընդդէմ երթեալ փորձեալ կործան-

եցից զհնազանդութիւն նոցա ։ [illegible] իշխեցին ասել , թէ «Մինչեւ դիցէ զթշնամիս նորա 'ի ներքոյ ոտից նորին» ։ յայսր ասանէ զկատարումն նորա ։ Եւ իշխեցին 'ի միջոյ հանել զպատերազմինս անհաւատութեանն ։ Քրիստոսի ։ Եւ [illegible] բանիւք խորհրդոց զանհնարին իշխանութիւնն ։ Որք [illegible] 'ի մէջ ընթերցուք նոցին առաջիկայն ։ «Վերացուցանել ամեն յաղագս մինչեւ 'ի մանկանց» ։ որք մինչեւ յայժմեան միայն վերանանելին , եւ այլ ոչ մնացեալն ։ նոցա յետ մարմնային ամենայն մեռանելին ։ եւ յետ օրինացն ոչ եւս եղեւ մահ 'ի վերայ մարմնոյն ։ Այսպէս առաքեալս աւետարանի , եթէ «Մինչեւ» , բայց ոչ եթէ ժամանակին իսկ է սահմանադրեալ , այլ զի ցուցանի միայն յայտ առնել պակասեցին ։ Եւ զայս զի մնասցէ առաջնորդ այն էր եւ պատուիրեալ , աւետարանն որ 'ի վերայ նոցանս ազգաց համանեցաւ ։ եհաս 'ի վերայ նոցա ։ եւ որ բառնանանելն էին ։ Իսկ այսպ 'ի վերայ որ ոչ ինչ էր մնացեալ բան [illegible] անհաւատութեան [illegible] մայ յանցաւորութեան փայլանին կերպակերպ ։

Նոյնպէս դարձեալ ասացեալ նմին այլ բանն ասէ ։ «Մինչեւ ցայսօր , ասէ , որքան որ ընթեռնուն զՄովսէս , առագաստ կայ 'ի սիրտս նոցա» ։ Արդ մինչեւ յայսօր [illegible] միայն [illegible] ; թէ մինչեւ ցայսօր , եւ մինչեւ 'ի կատարած ժամանակաց ։ Զի թէպէտ ասէ [illegible] , թէ «Մինչեւ առ ձեզ եմ հանապազ [illegible] Քրիստոսի ։ բայց յայս [illegible] հաւատովք զձեզ եւ [illegible]» ։ Տեառն [illegible] յայտնապէս , թէ «Մինչեւ» ոչ եթէ կատարած ինչ էր , այլ-

եր կին , որ զկնի երթայր ։ Արդ արդէն պարտ և պատուհասէր յիշել "Զաջմէն քեզ ․ մինչև դիցէ զթշնամիս նորա" ․ և այլուր ասէ Պաւղոս ։ "Մխիթարեցէք զմիմեանս զօրհանապազ , մինչդեռ այսօրն կոչի" ․ յայտ է թէ հանապազ ։ "Զի ի զօրօրինակ սկիզբն աւուրց ասել զ՚Քրիստոսի չէ պարտ , սոյնպէս և ոչ զկատարած Քրիստոսի թագաւորութեան եթէ ասիցէ ոք , յանձն առնուցուս ։ "Զի արքայութիւն նորա , արքայութիւն յաւիտենից" ։ գրեալ է ։

"Նաև այլ բազում վկայութիւն ունէի ՚ի գրոց սրբոց վասն անսպառ յաւիտենից արքայութեան Քրիստոսի ․ շատասցուք առ անգամ մի ասացելովքս վասն չափ ժամանակիս ։ Բայց դու որ լսող ես , նմա միայն թագաւորի երկիրպագանիջիր ․ խոյս տուեալ յամենայն հերեսիովտացն մոլորութենէ ։ Ապա եթէ տայցեն շնորհքն Աստուծոյ , և զմնացեալսն հաւատոց ըստ ժամանակին ձեզ ասացից ։ Այլ Աստուածն ամենայնի՝ զամենեսեան զձեզ պահեսցէ ․ զի յուշի ունիցիք զնշան կատարածին , և անհնարինս յաղթութեամբն արասցէ զձեզ ՚ի վերայ սուտ քրիստոսին համբերութեամբ ։ Արդ առեալ ունիս դու նշանս գալստեան մոլորականին , ունիս դու եզյանդիմանութիւնս ճշմարտութեանն Քրիստոսի , որ գալոցն է իջանելոցն է ՚ի վերուստ յերկնից ․ ՚ի նմանէ փախիջիր , որ սուտութեամբն և խաբէութեամբն գայ , և սմա ակնկալջիր , որ հանդերձեալ է ճշմարտութեամբ գալ յերկնից ։ Ասար դու զճանապարհն , զոր-

օրհնեալ յաւուր գալստեանն յառաջակողմն կուսէ անտի զատանիցիս Վ̃Քրիստոսի : Պաշտեա՛ դու վասն Վ̃Քրիստոսի զաւանդն գործովք բարութեան վայ-ելչութեան զի աշակերտութեանդ կացցես առաջի թագաւորին, զարքայութիւն ժառանգել. զի 'ի նմա և 'ի Հօրն նորա. փառք Ս̃ [illegible] սուրբ Հոգ-ւոյն կենդանարարին յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն :

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

1. Այնք չէյն վեհզամ Գրչաց, խորք բանին բերէ *հեղեալ, հոսեալ* :
2. Յօրինակին *արքայն*, ամենեքին անձանօթ. չէր և ՚ի Յոյնն. Ներքոյ *ապագայն* :
3. Որդէս յայդ է ՚ի յանձանձանէն, է բան առաւելոյն առ որձօք. Բ. զոր այսպէս ասելի մեր Թարգմանիչ ապառաժաշայնչ Գրոց. *ըստ մարմանջելոյ լսելեաց խորեանց* :
4. Յօրինակին պարունակէր *մետասաներորդն սուտ քրիստոս* :
5. Յոյնն դնէ ἀνατρέπω զոր Թարգմանիչք առաջի Գրոց *կործանել* Թարգմանեցին, Ծնն. Գլ. ԺԹ. 6 :
6. Փոխանակ *ոսկեծաղիկ* բառին Յոյնն դնէ. τὸ ἀνθέμιον τοῦ χρυσίου. զոր Թարգմանիչք *մանեակ ոսկի* Թարգմանեցին. Ծնն. Գլ. ԺԹ. 6. Օրոյն բառս յետ առաջին *անթեմս* առէ մեր Թարգմանիչ յառաջան քաղնեան վարէալ. որ նշանակէ զպատիւ իւր արքունեաց, որ բաղձաղարծ շարժ զերբեալ բառանալ ... ծանրին ծառայութեան զպերերանձն :

ԿՈՉՈՒՄՆ
ԸՆԾԱՅՈՒԹԵԱՆ
ՎԵՀՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ

Եւ ’ի Հոգին սուրբ, որ խօսեցաւ ’ի մարգարէսն. և ընթերցուած ’ի կորնթացւոց թղթոյ առաջին որ ասէ: «Վասն հոգեւորացն եղբարք ոչ կամիմ, եթէ անգէտ իցէք». այսմիկ հանդերձ: «[illegible] և բաժանմունք շնորհաց են, այլ Հոգին մի է». այսմիկն հանդերձ:

Շնորհք հոգեւորք ճշմարտիւ պիտոյ են, զի վասն Հոգւոյն սրբոյ ճառեսցուք պատգամ. իբր ոչ եթէ արժանապէս ինչ կարեմք ասել, զի անհնարին է. այլ զի զայն՝ որ գրոց սրբոց ասացեալ է, ասասցուք, և անպատուհաս անցցուք: Օհ երկիւղ է ճշմարտիւ, որպէս և յաւետարանն գրեալ է. «Այլ եթէ ոք ասասցէ բան զՀոգւոյն սրբոյ, մի թողցի նմա. ոչ ’ի ժամանակիս յայս, և ոչ ’ի ժամանակին հանդերձեալ»: Այս բազում երկիւղ է, գուցէ ոք կամ ’ի տգիտութենէ, կամ ’ի կարծեալ երկիւղածութենէ, և ասիցէ ինչ որ ոչ պարտ է վասն նորա, և առցէ նա զպատիժ պատուհասից: Արդ դատաւորն կենդանեաց և մեռելոց Յիսուս Քրիստոս ետ զվճիռ դատաստանին, եթէ ոչ գոյ թողութիւն, եթէ գթեսցէ ոք:

Արդ զինչ յոյս է, եթէ ոչ նորին շնորհացն Քրիստոսի գործ է տալ մեզ առանց արատոյ ասել, և ձեզ իմաստութեամբ լսել. զի պիտոյ են միտք իմաստութեամբ ոչ միայն ասողացն, այլ և լսողացն, զի մի՛ այլ ընդ այլոյ լուեալ, այլազգ ընդունիցին 'ի միտս իւրեանց: Ասասցի այսուհետև և 'ի մէնջ վասն Հոգւոյն սրբոյ, որպէս և գրեալ է լոկ միայն. ապա թէ գրեալ ոչ իցէ, զայն և քննել մի՛ իշխեսցուք: Ինքն Հոգին սուրբ խօսեցաւ 'ի գիրս սուրբս, ինքն վասն իւր ասաց՝ որչափ և որպէս կամեցաւ. ոչ եթէ որչափ և կամեցաւ, այլ որչափ մեք ընդունել մարթեցաք: Արդ ասասցի այնչափ, որչափ ասացն. զի զոր ոչն ասաց, զայն և քննել ոչ կարեմք:

Մի միայն է Հոգին սուրբ բարեխօս, և զոր օրինակ մի է աստուած Հայր, և ոչ գոյ երկրորդ հայր. և զոր օրինակ մի է միածին Որդին աստուծոյ, և եղբայր ոչ գոյ նորա. սոյնպէս մի է Հոգին սուրբ միայն, և երկրորդ ոչ գոյ նմա հոգի հաւասար: Եւ Հոգին սուրբ մեծ զօրութիւն, սքանչելի խմ̃ և անքննին. կենդանի է, բանաւոր է, սրբարար է, որ Աստուծոյ 'ի ձեռն Քրիստոսի եղեալ են ամենայնի: Սա լուսաւորէ զհոգիս արդարոց. սա է, որ խօսեցաւ 'ի մարգարէսն, և յառաքեալսն, և 'ի նոր կտակարանն: Եւ ատելի լիցին որպէս թշնամիք, որ մեկնել իշխեն Հոգւոյն սրբոյ զզօրութիւնս: Մի է աստուած Հայր, որ հին և նոր կտակարանացն տէր է. և մի է տէր Յիսուս Քրիստոս, որ 'ի հնումն անդ մարգարէ-

իւքն եցոյց, և Նորով եկն . և մի է Հոգի սուրբ, որ 'ի ձեռն մարգարէից խօսեցաւ վասն Քրիստոսի և վկայեաց . եկն էջ, և յայտ յանդիման եցոյց զայն, որ 'ի վերայ յորդանան գետոյն :

Արդ մի՛ ոք իշխեսցէ մեկնել զՀին կտակարանն 'ի Նորոց կտակարանաց անտի . մի՛ ոք իշխեսցէ ասել, թէ այլ է Հոգին սուրբ, որ անդ է, և այլ է, որ աստ է : Ապա թէ ոչ՝ 'ի Հոգին սուրբ մեղանչէ, որ ընդ Հօր և Որդւոյ փառաւորութեամբ պատուեալ, և 'ի ժամանակի մկրտութեան սուրբ Երրորդութեամբն Համդերձ ընկալեալ : Զի միածին Որդին աստուծոյ յայտնապէս ասաց յառաքեալսն : "Երթայք աշակերտեցէք զամենայն հեթանոսս, մկրտեցէք զնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ" : Եւ զի յոյսն մեր 'ի Հայր և յՈրդի, և 'ի Հոգին սուրբ, մեք ոչ երիս Աստուածս պաշտեմք : Կարկեսցին բերանք մարկիոնեանցւոց . արդ մի Հոգի սուրբ, միով Որդւով մի Աստուած պաշտեմք : Առանց բաժանման են Հաւատք, առանց անջրպետելոյ է սրբութիւն Երրորդութեան : Ո՛չ բաժանեմք զԵրրորդութիւն, որպէս և ոմանք . և ոչ խառնակեմք, որպէս սաբելիանոսքն գործեն : Այլ գիտեմք աստուածպաշտութեամբ մի Հայր, որ առաքեաց զՈրդի իւր փրկիչ մեզ . զմի Որդի գիտեմք, որ խոստացաւ մեզ առաքել առ մեզ առ 'ի Հօրէ զբարեխօսն զՀոգին սուրբ . գիտեմք և զՀոգին սուրբ, որ խօսեցաւ ընդ Հարսն ընդ Նահապետս և յօրէնս, և յաւուրն պենտեկոստէից՝ որ եկն էջ 'ի վերայ առաքելոցն

'ի տեսիլ հրեղէն լեզուաց՝ 'ի նմին Երուսաղեմի 'ի վերին եկեղեցի առաքելոցն : Զի ամենեցուն նոցա պատիւք առ մեզ են . աստ իսկ այսր եկն էջ Քրիստոս յերկնից , այսր եկն էջ Հոգին սուրբ յերկնից : Արժան և վայելուչ էր ճշմարտիւ , զոր օրինակ վասն Քրիստոսի յայս սուրբ գողգոթայս ասացաք , սոյնպէս և վասն Հոգւոյն սրբոյ 'ի վերնում եկեղեցւոջ անդ ասել : Այլ քանզի 'ի փառս անդ՝ որ աստն խաչեցաւ , հասարակ վայելէ Հոգին սուրբ իջեալ . սոյնպէս և որ անդն էջ , աստ խօսիմք , զի առանց բաժանելոյ է պաշտօնն Աստուծոյ :

Արդ կամիմ բանս ինչ վասն Հոգւոյն սրբոյ ասել . ոչ եթէ պատմել զզօրութենէ նորա ճշմարտիւ , զի անհնար է դա . այլ ասել զպէսպէս ոմանց զխոտորութիւն , զի մի՛ երբէք 'ի տգիտութիւն անդ և մեք կործանեսցուք . այլ կարծեսցուք զմոլորութեան ճանապարհ , զի զմի ճանապարհ զարքունի գնասցուք : Ապա եթէ ինչ ասացեալ 'ի հերեսիովտաց անտի պատմեսցուք այժմիկ վասն զգուշութեան , այս 'ի նոցուն գլուխ դարձցի . և մեք անմեղք եղիցուք որ ասեմքս , և դուք որ լսէքդ :

Զի յամենայնի անօրէն են հերեսիովտայքն . և զՀոգւոյն սրբոյ իշխեցին սրել զլեզուս իւրեանց , և իշխեն ասել զանարժանն , որպէս երիանոս մեկնիչն զհերեսիովտացն գրեաց : Զի ոմանք 'ի նոցանէ զինքեանս իսկ իշխեցին ասել զՀոգին սուրբ . որոց նախ առաջին սիմոն կախարդ՝ որ 'ի գործս առաքելոցն , որ 'ի նոցանէն իսկ կործանեցաւ , զայսպիսի ինչ ուսուցանել իշխեաց : Իսկ ոմանք՝ որ գէտքն² անուա-

նեալ են, որ անօրէնքն են, այլ ինչ վասն Հոգւոյն սրբոյ խօսեցան։ Իսկ անօրէնն մանի, բնաւ զանձն իւր իշխեաց ասել, թէ ես եմ բարեխօսն, որ 'ի Քրիստոսէ առաքեցայ։ Իսկ այլքն այլ ոգի մարգարէիցն ասեն, և այլ զայս որ 'ի նոր կտակարանսն. և բազում իմն է նոցա մոլորութիւն, մանաւանդ թէ հայհոյութիւն իսկ իցէ։ Արդ ատեաջիր դու զայնպիսիսն, և փախիջիր 'ի նոցանէ. զի հայհոյեն նոքա զՀոգին սուրբ, և թողութիւն ոչ գոյ նոցա։ Զի զինչ հաւասարութիւն է քեզ, որ այժմիկ մկրտելոց ես 'ի մի Հոգի սուրբ. զի որ մերձենայ 'ի գող անդր, և ընդ նմա ընթանայ, ընդ պատուհասիւք է. իսկ որ յանցանէ 'ի Հոգին սուրբ, զի՞նչ գոյ նորա յոյս փրկութեան։

Արդ ատեսցին մարկիոնեացիքն, որ շուրջ կրճատեցին զպատգամս հնոց կտակարանաց 'ի նորոց կտակարանաց անտի։ Նախ մարկիոն անօրէն ամպարիշտ, որ նախ երիս աստուածս քարոզեաց. գիտէր՝ թէ կան 'ի նոր կտակարանս աստ վասն Քրիստոսի մարգարէութիւն 'ի հնոց մարգարէից անտի, և կրճեաց և կտրեաց զվկայութիւնսն, որ 'ի հին կտակարանսն գրեալ է, զի անվկայ լիցի թագաւորն։ Ատեսցին, որ յառաջն ասացաք գէտքն, որ լոկ անուամբ են, և լի են տգիտութեամբ. որ իշխեցին ասել, զոր ես ասել դանդաղիմ և չիշխեմ։

Ատեսցին որ 'ի կողմանս փիւռիւգացւոց են, և մանտանոս, որ չարեացն ամենայնի առաջնորդ. և երկու յանուան մարգարէ կանայք, մաքսիմիղա, և պրիսկիղա։ Զի մանտանոս այս, որ ա-

ուղղորդէր նոցա մոլեգնելոյ. զի եթէ ոչ էր մոլեգնեալ, ոչ իշխէր ասել զայս, զի իշխեաց ասել նա, թէ ես եմ Հոգի սուրբ, պիղծն անօրէնն, ամենայն պղծութեամբ լի և գիջութեամբ. զի շատ խոկ է թէ լոկ բանիւք անուանեսցուք վասն պարկեշտութեան կանանց, որ 'ի սուրբ եկեղեցւոջ աստ են: Եւ զպեպուզաս, որ փոքրիկ ագարակ մի է, որ 'ի փռիւգիայ հասեալ ըմբռնէր, և ստութեամբ երուսաղէմ անուն կարդայր նորա. և զժանտ կանայս ժողովեալ, և 'ի նոցանէ մատաղ մանկունս զենոյր, յօշէր, կոտորէր յանօրէն կերակուր, պատճառանօք՝ որ խորհուրդն անուանեալ էր նոցա: Զի վասն նորա իսկ մինչև 'ի հալածանսն զմեզ իսկ կարծէին հեթանոսք, եթէ զայն գործ գործեմք. զի և նոքա իսկ՝ որ մանտանուն աշակերտքն էին, զհամանուն մեծ քրիստոնէից դնէին անձանց իւրեանց ստութեամբ: Իշխեաց ասել, թէ ես իսկ եմ Հոգին սուրբ, որ ամենայն պըղծութեամբ և անօրէնութեամբ լի էր, առանց պատասխանի տալոյ և առանց հարցանելոյ 'ի պատիժ պատուհասից մատնէր:

Դառնացաւ 'ի վերայ, որպէս ասացաւ և անուանն մանի, որ զհերեսիովտացն զչարիսն զամենայն ժողովեաց, և սա յետին խորխորատ կործաման եղև ամենայն կորստեան նոցա: Զի զամենայն հերեսիովտաց յինքն ժողովեաց զմոլորութիւն, և նոր գործ գործեաց, և նոր ուսումն ուսոյց զմոլորութեան իւրեանց. իշխեաց ասել, թէ ես իսկ եմ բարեխօսն, զոր խոստացաւ Քրիստոս առա-

քեալ իսկ արդ փրկիչն խոստացաւ առաքելոցն. և ասէ ։ «Դուք նստարուք՚ի քաղաքիդ Երուսաղէմ, մինչև զգեցջիք զօրութիւն՚ի բարձանց» ։ Արդ հաւատացեալ առաքեալքն կային միայն յերկերիւր ամէ հետէ մինչ գայր մանի, մինչև զգեցցին նոքա զզօրութիւն նորա ։ Այլ իշխէ ոք ասել, թէ ոչ յայնմհետէ իսկ լցան նոքա Հոգւովն սրբով ։ Իսկ որ գրեալն ասէ. «Յայնմհետէ դնէին նոքա զձեռս իւրեանց, և ընուին նոքա Հոգւովն սրբով». որ յառաջ քան զմանին էր, և ևս յառաջագոյն քան զամս բազումս լինէր այս ։

Դարձեալ իբրև իջանէր յաւուրն պենտէկոստէիցն Հոգին սուրբ, ընդէ՞ր դատապարտեցաւ սիմոնն կախարդ. ոչ վասն այսորիկ, զի մատեաւ առաջի առաքելոցն և ասէ ։ «Տուք և ինձ զիշխանութիւնդ զայդ, զի և ես յորոյ վերայ դնիցեմ զձեռս իմ, առնուցու նա զՀոգին սուրբ» ։ Այլ ոչ ասաց, թէ տուք ինձ հաղորդութիւն, այլ թէ տուք ինձ իշխանութիւն. զի առեալ՚ի նոցանէ զանվախճան վաճառն, այլոց վաճառիցէ, զոր ինքն երբեմն[3] ոչ էր ստացեալ ։ Նա և արծաթ ևս բերել մատուցանէր անստացուածիցն. և զայս ինքնին իսկ տեսանէր, զի որ բերէին զգինս վաճառելոցն, և դնէին առ ոտս առաքելոցն. ոչ աճ զմտաւ՝ թէ որ զանչափ ինչս արհամարհեն, և առ ոտն հարկանեն, և բացուստ՚ի բաց՚ի կերակուրս աղքատաց հրամայեն, սոքա չեն ինչ՚ի վարձու տալոց զիշխանութիւն Հոգւոյն սրբոյ ։ Իսկ արդ՝ նոքա տեսանե՞[4]ս, զինչ ասեն ցսիմոնն ։ «Արծաթ քո քեզ հանդերձ

'ի կորուստ երթիցէ . զի զշնորհս Աստուծոյ կամե-ցար դու քեզ ընչիւք ստանալ,, ։ Ո՛չ ի երկրորդ-յուդա իսկարիովտացի է սա, որ ակնկալաւ վա-ճառաւ զշնորհս Հոգւոյն սրբոյ ստանալ ։ Արդ եթէ սիմոնն այն, որ կամեցաւ 'ի վարձու առնուլ զիշ-խանութիւնն, 'ի կորուստ գնաց, մանի՝ որ զանձն իւր ասէր, թէ ես եմ հոգին սուրբ, ո՞րչափ ես առաւել դատապարտութեան կորստեան և պատ-ժի պատուհասից արժանի իցէ ։ Ատեսցո՛ւք ատե-լութեամբ զատելութեան արժանաւորսն . 'ի բա՛ց դարձարուք 'ի նոցանէ, յորոց դարձոյց զերեսս իւր 'ի նոցանէ Աստուած ։ Ասասցո՛ւք և մեք ամե-նայն համարձակութեամբ ցԱստուած վասն ամե-նայն հերեսիովտացն ։ “Եթէ ո՛չ զատելիս քո տէր ատեցի, և 'ի վերայ թշնամեաց քոց մաշեցայ,, ։ Ա՛յ ուրեմն է գեղեցիկ և թշնամութիւն, որպէս և գրեալ է ։ “Եդից, ասէ, թշնամութիւն 'ի մէջ-քո, և 'ի մէջ նորա . և 'ի մէջ զաւակի քո, և 'ի մէջ զաւակի նորա,, ։ Ո՛չ ի բարեկամութիւն առ օձ անդր՝ թշնամութիւն է առ Աստուած . մահ ես գործէ ։ Այլ այս մեզ 'ի վերայ կործանելոցն ա-սացեալ լիցի ։

Բայց մեք եկա՛յք դարձեալ անդրէն 'ի գիրս սուրբս . “Արբուցուք ջուր 'ի մերոց ամանոց, և 'ի մերոց ջրհորոցն աղբերացն ականց,, . այլովքն հան-դերձ ։ Արդ տե՛ս, զի՞նչ ասէ փրկիչն . “Որ հա-ւատայ յիս, որպէս ասեն գիրք, գետք յորովայ-նէ նորա հոսեսցեն ջուրց կենդանութեան,, , Ձգեաց ընկէց զքեզ 'ի հին կտակարանսն, ուր գետքն հոգե-

ւորք, ոչ զերկիր դատարկ և ոչ զերկիր փշաբեր արբուցանեն, այլ զդրախտ լուսաւորեն հաւատացելոց ։ Եւ այլուր ասէ . «Եւ ջուրն, զոր ես տաց նմա աղբիւր ջրոց կենդանութեան բղխելոյ 'ի կեանսն յաւիտենից» ։ Նորոգապէս իմն ասէ ջուր կենդանութեան, և վաղեաց 'ի վերայ արժանեաց ։

Իսկ արդ ընդէ՞ր բնաւ զհոգեւոր շնորհսն ջուր անուանեաց ։ Քանզի 'ի ջրոյ է հաստատութիւն ամենայնի . քանզի դալարարար և կենդանարար է ջուր, և յերկնից իջանեն ջուրք անձրևաց . և զի միանգամայն իջանեն, և բազմագոյն զօրանան ։ Արդ մի աղբիւր զդրախտն ամենայն արբուցանէ . միանգամայն և նոյն անձրև ընդ ամենայն աշխարհ ցօղէ . և իջեալ լինի 'ի շուշան ծաղկի սպիտակ, և մատուցեալ 'ի վարդ կարմիր երփն հարկանէ, ծիրանացեալ զմանուշակն երևեցուցանէ . և յայլս մատուցեալ երփն, երփն կապուտակի հարկանէ յակինթ ծաղիկ, և ազգի ազգի գոյնս բանջարաց յազգս յազգս բաժանեալ գտանի ։ Մատուցեալ յարմաւ այլազգ քաղցրանայ, եկեալ յայգի այլազգ լինի, և ընդ ամենայն ամենայն ինչ լինի . և ինքն միագոյն, և ոչ այլ և այլ կերպարանս բաժանեալ ։ Եւ ոչ եթէ ինքն 'ի կերպարանս կերպարանս ինչ այլագունեալ անձրևն յերկնից բաժանեալ իջանէ, այլ յամանս ընդունելեացն ըստ արարչութեան փոփոխեալ, իւրաքանչիւր ազգի պատեհութիւնս ցուցանէ ։ Այնպէս և Հոգին սուրբ մի է, և միագոյն, առանց բաժանման է . և բաժանէ զշնորհսն որպէս և կամի իւրաքանչիւր ։ Եւ

զօրօրինակ փայտ մի լոկ հատեալ 'ի զօրութիւն ջրոյ բխումն ստոց երեւեցուցանէ, սոյնպէս և որ 'ի մեղսն մեռեալ էին ոգիքն՝ ապաշխարութեան 'ի ձեռն Հոգւոյն սրբոյ արժանի եղեալ, ողկոյզս արձակեն արդարութեան ։ Ինքն մի է, միագոյն է․ և բազում յակնարկեալ աստուածութեան և յանուն Քրիստոսի զքաջութիւնս զօրացուցանէ ։ Զոմանց զլեզուս առեալ նիւթէ առ իմաստութիւն, ոմանց զոգիս լուսաւորէ առ 'ի մարգարէութիւն․ ոմանց տայ զօրութիւն դևս հանել, այլում տայ զօրութիւն գիրս սուրբս թարգմանել ։ Զոմանս զօրացուցանէ առ պարկեշտութիւն զգաստութեան, ոմանց ուսուցանէ զգութ ողորմութեանց․ ոմանց ուսուցանէ պահս պնդութեան, և արհամարհանս իրաց մարմնոյ ։ Զոմանս պատրաստէ առ հաստատութիւն վկայութեան մարտիրոսութեան, և այլ այլոց բիւրապատիկ․ և ինքն յինքն ոչ եթէ այլ և այլ է, այլ մի և նոյն, որպէս և ցուցանէ գիրս ։ “Իւրաքանչիւր տուեալ է յայտնութիւն Հոգւոյն առ 'ի յօգուտ պիտոյից․ ումեմն, ասէ, 'ի ձեռն Հոգւոյն տուեալ է բան իմաստութեան„․ այլովքն հանդերձ ։ “Այլ զամենայն հնարէ և զօրացուցանէ մի և նոյն Հոգի, և բաշխէ իւրաքանչիւր ըստ իւրաքանչիւր կարի որպէս և կամի„ ։

Այլ քանզի վասն Հոգւոյն բազում ինչ և ազգի ազգի խօսս գրեալ է 'ի գիրս սուրբս, երկիւղ անկաւ գուցէ ոք 'ի տգիտութենէ 'ի պղտորութիւն ինչ անկանիցի․ իբր ոչ գիտէ, վասն որոյ Հոգւոյ խօսիցին գիրք ։ Նարիոք թուեցաւ այժմ

զգուշանալ և զգուշացուցանել, մի իցէ, զոր ասեն
գիրք զՀոգին սուրբ: Զորօրինակ անուանեալ
օծեալ կոչի Ահարոնն, և Դաւիթ և Սաւուղ, և
այլ օծեալքն կոչին. բայց միայն մի է՝ որ ճշմարիտ
օծեալն է Քրիստոս: Այնպէս և անուն Հոգւոյն
վասն բազմապատիկ իրաց ասացեալ, լաւ է տե-
սանել և գիտել, զինչ է առանձին սեպհականու-
թեամբ Հոգին սուրբ. զի անուանեալ կոչին բա-
զում ոգիք. որպէս մեր շունչս ոգի կոչեցեալ է,
և Հրեշտակ ոգի կոչեցեալ է, և օդս այս որ շնչէ
ոգի կոչեցեալ է. և արութիւն ինչ մեծ ոգի կո-
չեցեալ է, և պիղծ ինչ ոգի կոչեցեալ, և դև Հա-
կառակորդ ոգի կոչեցեալ, և վարդապետութիւն
արդարութեան ոգի կոչեցեալ: Բայց դու զգոյշ
լինիջիր իբրև լսիցես, գուցէ յանուանարդարութենէ
անտի Համարիցիս այլ ընդ այլս ինչ: Զի վասն
Հոգւոյս մերոյ ասէ գիր. «Ելցէ, ասէ, ոգի նորա,
և դարձցի անդրէն ՚ի Հող իւր»: Եւ դարձեալ
վասն Նորին ոգւոյ ասէ: «Որ ստեղծ զոգին մար-
դոյ ՚ի նմին»: Եւ վասն Հրեշտակաց ՚ի սաղմոսա-
րանի անդ ասէ: «Որ առնէ զՀրեշտակս իւր Հո-
գիս»: Եւ վասն Հողմոյ ասէ: «Յոգի բռնութեան
խորտակեսցես զնաւսն ՚ի Թարշիշ. և զորօրինակ յան-
տառի վայրի, ասէ, յոգւոյ շարժեսցի. և Հուր և
կարկուտ և ձիւն և սառն, ոգի մրրկեալ»: Իսկ
վասն բարւոյ վարդապետութեան ինքն տէր ասէ:
«Զբանս, զոր ես խօսեցայ ընդ ձեզ, Հոգի և կեանք
են»: Իբր զի ասել թէ Հոգի և կեանք են, այ-
սինքն՝ թէ Հոգի է: Իսկ Հոգին սուրբ ոչ խօսի

լեզուաւ, այլ կենդանութիւն տայ իմաստութեամբ խօսել և ասել զնոյն ։

Արդ կամի՞ս գիտել, եթէ խօսի․ փիլիպպոս յայտնութեամբ Հրեշտակին եկն էջ 'ի Ճանապարհն, որ տանէր 'ի Գազա, ուր էր ներքինին ։ "Եւ ասէ Հոգին ցփիլիպպոս, մատիր մերձեաց դու 'ի կառադ յայնդ" ։ Տեսանե՞ս, զիարդ խօսի Հոգին սուրբ, որ լսեն նմա ։ Եւ եզեկիէլ ասէ այսպէս ։ "Եւ եղև 'ի վերայ իմ Հոգին տեառն, և ասէ ցիս, այսպէս ասէ տէր" ։ Եւ դարձեալ ասէ․ "Ասաց, ասէ, Հոգին սուրբ առաքելոցն, որ յանտիոք քաղաքի էին․ ընտրեցէք զատէք դուք ինձ զբառնաբաս և զպաւղոսն 'ի գործն, յոր կոչեցի ես զնոսա" ։ Տեսանե՞ս Հոգի կենդանի, որ ընտրէ և զատանէ, և կոչէ իշխանութեամբ, և առաքէ ։ Նաև պաւղոս ասաց․ "Թէ Հոգին սուրբ քաղաքի քաղաքի վկայէ, թէ կապանք և նեղութիւնք մնան քեզ" ։ Արդ գեղեցիկ է այս եկեղեցւոյ սրբարար և օգնական և բարեխօս Հոգին սուրբ, և վարդապետ․ վասն որոյ ասաց փրկիչն ։ "Նա ուսուցանէ ձեզ զամենայն ինչ, զոր ասացի ձեզ" ։ Ո՛չ ուսուցանէ միայն, այլ և յիշեցուցանէ զոր ինչ ասացի ձեզ․ Զի ոչ եթէ այլ վարդապետութիւնք են Քրիստոսի, և այլ Հոգւոյն սրբոյ, այլ մի և նոյն ։ Յառաջագոյն ուխտեաց պաւղոսի, որ ինչ անցք անցանելոց էին ընդ նա, զի բարեմտագոյն ևս լիցի յառաջգիտութենէ անտի առաւել ։ Այլ զայս ամենայն վասն այնորիկ ասացաք, վասն բանին զի ասաց ։ "Բանն՝ զոր ես խօսիմ ընդ ձեզ, ասէ, Հոգի

են» ։ Զի մի՛ իբրև զձայնս ինչ շրթանց զայս համարիցիս, այլ գեղեցիկ վարդապետութիւն ։

Անուանեալ կոչի հոգի և մեղք, ոչ որպէս ասացաքն միայն, այլ և այլազգապէս ևս. զի յորժամ ասէ հոգւով պոռնկութեան մոլորեցան ։ Անուանեալ կոչի ոգի և այսն պիղծ, զի իւրաքանչիւր դնելով եղեալ է անունն, զի իւր բնական անունն յայտնեսցի ։ Զի եթէ վասն ոգւոց մարդկան ասէ, զոգին յաւելորդական ասէ մարդոյն. և եթէ զհողմոյն ասէ, ոգի մրրկեալ ասէ ։ Այլ բազում ընտրութիւնք են ասէ 'ի միջի ։ Զի այսն պիղծ յորժամ գայ յանձն մարդոյ, բայց պահեսցէ զձեզ Աստուած զամենայն ոգիս լսողացդ. զի իբրև զգայլ գիշակեր պատրաստեալ 'ի վերայ գիշէ իբրև յուշկապ իջանէ. դառնագոյն վայրենագոյն է գալուստ նորա, ծանրագոյն է հեկալութիւն, և խաւարին է խորհուրդ նորա, և յարձակումն անիրաւութեան, և յափշտակութիւն օտար ստացուածոց ։ Զի 'ի մարմին օտար, յանձն օտար մտեալ իբրև զիւր ընդ գործ արկեալ բանադատէ. զկանգնուածն կործանէ, զի ընտանի է այնմիկ, որ կործանեցաւն յերկնից. թիւրէ զերդումն, ծռէ զշրթունս, փոխանակ բանից փրփուր զշրթամբք դիզանէ ։ Յիմարեալ է մարդն. բաց են աչք, և ոչ տեսանեն. թալթալ դողայ խաղալով թշուառականն յառաջ քան զմահ մարդոյ. թշնամի մարդոյ դևք են, թշնամութեամբ վարին և անողորմութեամբ ։

Իսկ Հոգին սուրբ թշնամի է նոցա, և 'ի

բարիս վարէ , և 'ի փրկութիւն հայի իրօք իւրովք : Նախ առաջին հեզութեամբ քաղցրութեամբ է գալուստ նորա . անոյշ է օգնականութիւն նորա , թեթև և փոքրոգի է բեռն նորա : Յառաջագոյն փայլեն ճառագայթք լուսոյ գիտութեան նորա , մինչև հասեալ է 'ի վերայ : Ընտրութեամբ խնամով գայ և գթով . և գայ փրկել և բժշկել , և զօրացուցանել և մխիթարել , լուսաւորել զմիտս . նախ զընդունելին , ապա նովաւ և զայլսն : Իբրև զորորինակ զի 'ի խաւարի որ իցէ յառաջագոյն , և ապա յանկարծակի զարև տեսանիցէ , զուարթանայ և զուարճանայ , և լուսաւորի ընդ մարմնոյն տեսիլ , և տեսանէ յանդիման՝ զոր յառաջն չտեսանէր : Այնպէս և որ Հոգւոյն սրբոյ արժանի լինին , լուսաւորէ զոգիսն , և առաւել քան զմարդիկ տեսանէ , զոր յառաջն չտեսանէր : Յերկրէ մարմինք , և ոգիքն նկատեն զերկինս : Տեսանէ իբրև զեսայի "Զտէրն , զի նստէր 'ի վերայ աթոռոյն բարձանց վերացելոց" : Տեսանէ իբրև եզեկիէլ . "Զայն որ 'ի վերայ քերովբէիցն նստէր" : Տեսանէ իբրև զդանիէլ . "Բիւրս բիւրոց հրեշտակաց , և հազարս հազարաց" . և փոքրիկ մարդն զսկիզբն աշխարհի տեսանէ , և զկատարած աշխարհի և զմիջին ժամանակաց , և զթագաւորութեանց փոփոխմունս գիտէ ճանաչել , զոր երբէք չէր ուսեալ , զի ընդ նմա է ճշմարիտ լուսաւորն առաջնորդն :

Արդ 'ի ներքոյ որմոյ է մարդն , և զզօրութիւն գիտութեանցն ճանաչէ 'ի հեռաստանէ . .

տեսանէ զինչ ողջ ուրեք այլուր գործէ : Ո՛չ էր անդ պետրոս , ուր անանիա և սափիրայ վաճառէին զինչս իւրեանց . այլ Հոգւովն սրբով տեսանէր . զի ասէ այսպէս : «Ո՞վ է , զի ելից սատանայ զսիրտ ձեր , և ետ ձեզ ստել Հոգւոյն սրբոյ» . չարախօս ողջ չէր , որ ամբաստանէր . վկայ չգոյր , ուստի՞ գիտէր նա զեղեալն : «Ո՛չ մինչ կայրն , ասէ , քոյն իսկ կայր . և իբրև վաճառեցաւն , ընդ քոյով իշխանութեամբ էր . զի՞ է , զի եդեր 'ի սրտի քում զիրս զայս» : Պետրոս՝ որ առանց դպրութեան էր , ուսաւ զայն , զոր ոչ գիտէին յունաց ճարտարապետքն : Ըստ նմին օրինակի և եղիշա , զի նա ձրի բժշկեաց զբորոտութիւն նեեմանայ . և գեեզի առնոյր զվարձ բժշկութեան նեեմանայ . օտար գործոցն զուղղութեան վարձն առնոյր , և առնոյր գեեզի զինչսն , և տանէր դնէր 'ի խաւարի : Նա՛ խաւար ոչ խաւարեցի առաջի սրբոցն : Նոյն իբրև եկն ասէ ցնա եղիշա 'ի նմանութիւն պետրոսի . «Ասա՛ ցիս , թէ այնչափի գնոց զգեղն վաճառեցէք» : Այնպէս և եղիշա ասէ ցգեեզի . «Ուստի՞ գայիր» . իբր ոչ եթէ չգիտեմ զուստին , այլ սուգ առեալ ունիմ զուստիոյն : Փոխանակեցեր բժշկութեան զբորոտութիւն , 'ի խաւարէ եկիր , և 'ի խաւար գնասցես , զնոյն ժառանգեսցիր : Կատարեցի ես ասէ եղիշա զհրամանն 'ի ձեռն Հոգւոյն սրբոյ , որ ասացաւ . «Ձրի առէք , և ձրի տո՛ւք» : Դու վաճառեցեր զշնորհսն . ընկա՛լ դու զգործոցն զարդիւնսն : Բայց ա՛ղէ եկ տես , զինչ ասէ եղիշա . «Ո՞չ սիրտ իմ ընդ քեզ գնացեալ

դայր» ։ Ես աստ կայի առագաստեալ խմով մարմնով, այլ հոգին իմ որ յԱստուածոյ տուեալ է, ընդ քեզ էր. և տեսանէր զգործս քո 'ի հեռաստանէ, և զայլուր եղելոյն ճշմարտիւ իբրև առաջի աչաց ցուցանէր ։ Տեսանե՞ս, զիա՛րդ լուսաւորէ զանձինս Հոգին սուրբ ։ Տեսանե՞ս, զիա՛րդ ոչ զերծանէ հանէ 'ի բաց միայն զտգիտութիւն, այլ և գիտութիւն զգեցուցանէ ։

Եսայի մարգարէ յառաջ հուպ 'ի հազար ամ, և տեսանէր իբրև զտաղաւար մի զսիոն. մինչդեռ քաղաքն շէն բարեշէն էր, վաճառօք զարդարեալ, և պատուով իւրով պսակեալ էր. և նա ասէ ։ «Սիոն իբրև զագարակ մի արօրադիր լիցի». յառաջագոյն ասէր, որ այժմիկ առ մեզ կատարեցաւ ։ Այլ դու զճշմարտութիւն տե՛ս զմարգարէութեան. ասաց թէ «Թողեալ լքեալ լիցի դուստր Սիոնի, իբրև զտաղաւար մի այգեստանի, իբրև հիւղ մրգապահաց 'ի սեխաստանի». և արդարև սեխաստանօք լի էր տեղին մինչև ցայսօր ։ Տեսանե՞ս, զիա՛րդ լուսաւորէ զարդարս Հոգին սուրբ ։ Մի՛ այսուհետև վասն կից անուանն այլ ընդ այլ ինչ գնայցես, այլ պահեսջիր զճշմարտութիւն ։

Ո՞չ իցէ քո երբեք նստեալ վասն սրբութեան, և կուսութեան խորհուրդ զմտաւ ածեալ. նորա է այն վարդապետութիւն ։ Ո՞չ իցէ քո տեսեալ բազում անգամ, եթէ աղջիկ մի յառագաստ հարսանեաց հասեալ՝ 'ի փախուստ լինէր. զայն նորա ուսուցեալ է նմա վասն կուսութեան. Ո՞չ իցէ քո տեսեալ բազում անգամ, զի արք 'ի հրա-

պտուղս էր վայելչութեամբ արհամարհեցին և Թէքին, ընկեցին զմեծութիւնս և զպատիւս, վարդապետեալք 'ի Հոգւոյ անտի սրբոյ։ Ո՞չ իցէ քո բազում անգամ տեսեալ այս երիտասարդս, զի իբրև հայեցան 'ի գեղ կանանց, խցին զտեսանելիս խուրեանց, և այրեցան 'ի պղծութենէ։ Խնդրե՞ս գիտել, թէ ուստի՞ իցէ այս։ Հոգին սուրբ ուսոյց զանձինս երիտասարդաց։ Այսչափ մեծութիւն ստացուածոց, և ոչ գիտեն սատանայ քրիստոնեայք. ուստի՞ է. 'ի Հոգւոյն վարդապետութենէ է։ Պատուական է արդարև Հոգին սուրբ բարերար. յիրաւի մկրտիմք մեք 'ի Հայր և յՈրդի և 'ի սուրբ Հոգին կենդանի։ Այր ոք այր ոք՝ դեռ անդէն 'ի մարմնի խուռամ ընդ վայրենի դեւս մարտ եղեալ յաղթէ. և իցէ՞ արդեօք բազում անգամ՝ գիտեն որ 'ի կապանս երկաթիս բազում անգամ ըմբռնեալ 'ի բազմաց ոչ հնազանդեցաւ, բանիւք լոկովք աղօթից ըմբռնեցաւ վասն զօրութեան Հոգւոյն սրբոյ, որ յառն անդ բնակեալ էր. և դուզնաքեայն փչումն երդմնեցուցչին՝ հուր լինի առ աներևոյթ հողմոյն։ Մեծ ունիմք այսուհետև յԱստուծոյ զօգնականութիւն վերակացութեան, մեծ ունիմք զվարդապետան եկեղեցւոյ, մեծ ունիմք զվերակացուն ամենեցուն։ Մի՛ երկիցուք մեք 'ի դիւաց, և մի՛ 'ի սատանայէն. իսկ գլխովին. զի մեծ է յաղթութեամբ վերակացուն քան զամենայն։ Բայց միայն բացցուք նմա զդրունս մեր. զի 'շուրջ գայ խնդրէ զարժանիս, և խնդրէ ում բաշխեսցէ շնորհեսցէ պարգևս։

Բարեխօս կոչեցեալ է վասն մխիթարութեան բարեխօսութեան և օգնականութեան տկարութեանս մերոյ ։ «Զի այն ինչ որ մեք յաղօթս կամք, որպէս արժան իցէ ոչ գիտեմք. այլ նոյն ինքն Հոգին վասն մեր բարեխօսէ ՚ի հեծութիւնս անմռունչս». այսինքն է՝ առ Աստուած ։ Բազում անգամ վասն Քրիստոսի ոք թշնամանեցաւ և անարգեցաւ տարապարտուց, ՚ի մարտիրոսութիւն գրեցաւ, տանջանք յամենայն կողմանց և սուր և հուր, և գազանք և գուբք և տապակք. այլ Հոգին սուրբ ՚ի ներքուստ ՚ի ներքս ուսուցանէ, համբեր ասէ այր դու, փոքր ինչ այդ որ անցք անցանելոց են, և բազում ինչ է այն, որ պարգևելոցն է. սակաւ ինչ ժամանակս վաստակեալ, և մշտնջենաւոր հանդերձեալ ժամանակօք ընդ հրեշտակս ծնծղեսցիս ։ «Ոչինչ է համեմատ չարչարանք ժամանակիս այսորիկ առ հանդերձեալ փառսն, որ յայտնելոց է մեզ» ։ Ակարէ առաջի մարդոյն զարքայութիւն երկնից, բերէ հատուցանել զդրախտին փափկութիւն. վկայքն բարձեալ բերեն զեբեռս մարմնոյն ՚ի հարկէ առ դատաւորն, և ՚ի ներքուստ ՚ի ներքս խորհրդով արհամարհեն զյայտնի տանջանօքն ։

Ու կամի՞ս գիտել դու, եթէ զօրութեամբ Հոգւոյն սրբոյ մարտիրոսք համբերեն. ասէ ցաշակերտսն փրկիչն ։ «Յորժամ գայցեն բերիցեն զձեզ ՚ի հրապարակս առաջի իշխանաց և պետաց, մի հոգայցէք թէ զինչ պատասխանի տայցէք, կամ զինչ խօսիցիք. զի Հոգին սուրբ տացէ ձեզ

յայնմ ժամանակի զինչ արժան իցէ խօսել ձեզ „։ Ո՛չ ինչ է մարթ, և անհնար, որ գայ 'ի վկայութիւն վասն Քրիստոսի, եթէ ոչ 'ի ձեռն Հոգւոյն սրբոյ վկայեսցէ ։

Մե՛ծ իմն է և մեծազօր շնորհքն, և սքանչելի է Հոգին սուրբ ։ Համարեա՛ց դու, քանի էք դուք որ Նստիքդ աւադիկ, քանի Հոգիք հասեալ են յայս տեղի. արդ իւրաքանչիւր ըստ իւրաքանչիւր կարգի զօրութիւնս բաշխէ, և 'ի մէջ կացեալ իւրաքանչիւր զբարս տեսանէ ։ Տեսանէ զխորհուրդս, տեսանէ և զբարս, գիտէ զինչ խօսիմք, և զինչ իմանամք, զիարդ հաւատամք ։ Մե՛ծ է ճշմարտիւ որ ասացաւդ. այլ փոքր է առ այն, որ կայ ասել ։ Արդ տե՛ս դու խորհրդով քով լուսաւորեալ 'ի Նմանէ. քանի՞ քրիստոնեայք են գաւառիս այսորիկ և քանի՞ իցեն բնաւ աշխարհիս պաղեստինացւոց ։ Եւ լայնեա՛ դու զմիտս քո 'ի պաղեստինացւոց աշխարհէ ատտի 'ի հռոմոց թագաւորութիւն. և անտի տե՛ս զպարսից աշխարհն, զհնդկաց աշխարհն, զգթաց, զսաւրոմատաց, զգաղիաց, սպանիաց, մաւրուսաց, լիբէացւոց, եթեովպացւոց, և զայլոց, զորոց անուանս չգիտեմք մեք. զի բազում ազգաց անուանք և ճառք չեն եկեալ առաջի մեր ։ Արդ տե՛ս զիւրաքանչիւր ազգաց զեպիսկոպոսս, զերէցունս, զսարկաւագս, զաբեղայս, զկուսանս, և զայլ ամենայն զաշխարհականս ։ Եւ արդ տե՛ս դու զմեծ առաջնորդն, զվերակացուն, և զտուիչն շնորհաց. զիա՞րդ ընդ ամենայն աշխարհս ումեմն տայ զօրութիւն պատերազմի,

ումեմն սրբութիւն կուսութեան , ումեմն տայ զգութ ողորմութեան , այլում տայ անստացուածութիւն , այլում տայ զօրութիւն դևս հանելոյ ։ Նա զօրօրինակ լոյս մի է , 'ի ծագել ճառագայթիցն արեգական լուսաւորէ զամենայն . նոյնպէս և Հոգին սուրբ լուսաւոր առնէ զամենայն անձինս տեսողաց ։ Արդ եթէ ոք անտեսութեամբ չլինի արժանի շնորհաց , մի Հոգւոյն սրբոյ մեղ դնիցէ , այլ իւրում թերահաւատութեան ։

Տեսե՞ր զնորա զօրութիւն , որ ընդ ամենայն աշխարհ է . մի մնար աստէն յերկրի , այլ և՛լ դու խորհրդովք քովք 'ի վեր , և հասի՛ր յառաջին երկինս , և տե՛ս դու ինձ անդ բիւրս հրեշտակաց ։ Ե՛լ դու ևս վերագոյն խորհրդովք , և տե՛ս դու ինձ հրեշտակապետս , տե՛ս դու ինձ անդ հոգիս , տե՛ս զօրութիւնս , տե՛ս անդ իշխանութիւնս ։ Բայց ամենայնի վարդապետ և բարեխօս յԱստուծոյ և սրբարար Հոգին սուրբ բարեխօս է ։ Այսու կարօտեալ էր եղիա , և եսայի 'ի մէջ մարդկան . այս պիտոյ էր գաբրիէլի և միքայելի 'ի հրեշտակս ։ Որ ո՛չ նմա ո՛ք՝ որ յեղելոցս է , հաւասարել կարէ . զի ոչինչ է յարարածս առանց նորա , թէ չէ պիտոյ նա նոցա . զի եթէ ազգ ազգ հրեշտակաց , և զօրքն ամենայն թէ ժողովին , ո՛չ կարեն հաւասարել առ Հոգին սուրբ ։ Զի ծածկէ զայս ամենայն ամենաբարի զօրութիւն բարեխօսին . և այլ ամենայն են 'ի պաշտօն առաքեալ , իսկ սա քննէ և զխորհուրդս Աստուծոյ , որպէս և առաքեալ ասէ ։ "Զի Հոգին , ասէ , զամենայն ինչ քննէ և

զխորս Աստուծոյ. զի ո՞ գիտէ 'ի մարդկանէ ինչ զմարդոյն, եթէ ոչ հոգի մարդոյն, որ 'ի նմա է. այնպէս և զԱստուծոյ ոք ոչ գիտաց, եթէ ոչ Հոգին Աստուծոյ:

Սա է, որ քարոզեաց վասն Քրիստոսի 'ի ձեռն մարգարէիցն. սա է, որ զօրացոյց զառաքեալսն. սա է, որ մինչև ցայսօր մկրտութեամբ դրոշմէ զանձինս: Նա Հայր տայ Որդւոյ, Որդի տայ 'ի Հոգին սուրբ. զի ինքն իսկ է, որ ասաց. «Ամենայն ինչ տուաւ ինձ 'ի Հօրէ իմմէ»: Նա վասն Հոգւոյն սրբոյ զի ասէ. «Յորժամ եկեսցէ նա Հոգին ճշմարտութեան», այլովքն հանդերձ. «Նա զիս փառաւորէ, զի յիմմէ առնու, և պատմէ ձեզ»: Հայր յայտնի է 'ի ձեռն Հոգւոյն սրբոյ, ամենայնի զամենայն շնորհէ. զի ոչ եթէ այլ Հօր և այլ Որդւոյ և այլ Հոգւոյն սրբոյ, այլ մի է փրկութիւն, մի է լոյս, մի է աստուած Հայր, մի է տէր միածին Որդին իւր, և մի է Հոգին սուրբ, և Հոգին բարեխօս: Նա շատ է մեզ այդչափ գիտել, այլ զքարս և զզօրութիւն մի՛ քններ. զի եթէ էր գրեալ, ասէաք. չէ գրեալ, մի՛ իշխեսցուք ասել: Շատ է գիտել մեզ առ 'ի փրկութենէ մերմէ զՀայր և զՈրդի և զՀոգին սուրբ, թէ մի է:

Այս Հոգի եկն էջ 'ի վերայ եօթանասուն երիցանցն յաման Մովսեսի: Իսկ նա բազմութիւն բանիցս աշխատութիւն առնէ ձեզ. այլ տացէ նոյն ինքն՝ վասն որոյ բանս է, զօրութիւն իւրաքանչիւր մեզ ասողացս, և ձեզ լսողացդ: «Խնդրեցան

երիցունք եօթանասունք և եկն էջ տէր ամպով, և առ յոգւոյ անտի մովսեսի, և եդ 'ի վերայ եօթանասուն երիցանցն„ . իբր ոչ եթէ ոգին բաժանեցաւ, այլ շնորհք 'ի հոգւոյ անտի բաշխեցան ըստ իւրաքանչիւր զօրութեան ըստ ամանոցն, որ ընդունելոցն էին ։ Իսկ արդ վաթսուն և եօթնն 5 անդ իսկ էին, և մարգարէացան, այլ եղդադն և բաղդատն չէին անդ, 'ի բանակի անդ էին . այլ զի յայտնի լիցի թէ ոչ մովսէս էր որ շնորհէր, այլ Հոգին սուրբ էր, որ զօրացուցանէր եղդադն և մովդադն, որ կոչեցան, և ոչ հասին անդր, սկսան անդէն մարգարէանալ ։

Զարմանայ յիշով, որ առակաւ յեսուն էր նաւեան, երկրորդն մովսեսի . և մատուցեալ ասէ ցմովսէս . զայս լուեալ է քո, զի եղդադն և մովդադն մարգարէանան, և կոչեցան և ոչ եկին . արգել դու զնոսա տէր իմ ։ Ո՛չ կարեմ արգելուլ ասէ, զի երկնաւոր են շնորհքն, և այնչափ հեռի եմ յարգելլոյ անտի, զի և ես իսկ 'ի նորին շնորհաց եմ ։ Այլ ոչ համարիմ, եթէ նախանձու ասացեր ։ "Մի՞ նախանձեցուցաներ դու զիս„ . միթէ նախանձի՞ս դու ինչ, եթէ նոքա մարգարէացան, և դու չև ես մարգարէացեալ ։ Այց մնա դու ժամանակին ։ "Իսկ արդ ո՞վ իցէ, որ տայր ինձ, եթէ ամենայն ժողովուրդն տեառն մարգարէ իցէ . 'ի ժամանակի իբրև տացէ տէր զոգի իւր 'ի վերայ նոցա„ ։ Այս զայս մարգարէութեամբ ասաց, զի ասէ տէր մինչև տացէ . զի այժմ չև է տուեալ, քանզի դու իսկ այժմ ոչ ունիս ։ Աբրահամ և

սահակ և յակովբ և յովսէփ յառաջ ոչ ևս ունէին զոգին մարգարէութեան , զի ասաց թէ յորժամ տացէ տէր . յայս առնէ թէ 'ի վերայ ամենեցուն ասէ . զի այժմ փոքր 'ի շատէ են շնորհքն , այլ յայնժամ առատութեամբ բաշխէին պարգևքն : Բայց առակ էր , որ լինելոց էր յաւուր պենդէկոստէից առ մեզ : Այլ էջ յառաջ որպէս և գրեալ է , 'ի վերայ բազմաց , ասէ լի եղև յեսու նաւեայ Հոգւով , զի եդ մովսէս զձեռն իւր 'ի վերայ նորա : Տեսանե՞ս զօրինակն 'ի հին և 'ի նոր կտակարանս անդ զնոյն , զի և առ մովսեսիւ իսկ ձեռնադրութեամբ տայ զՀոգին . և պետրոս ձեռնադրութեամբ տայ զՀոգին : Այլ ժամանելոց է և 'ի վերայ մկրտելոցն շնորհքն , այլ որպէս հասանելոց է , զայն այժմ չասեմ . զի ոչ եթէ ես յառաջագոյն ընթանամ քան զժամանակն :

Այս գնաց չոգաւ և 'ի վերայ արդարոցն ամենեցուն . զենովքն ասեմ , զենովսն ասեմ . զնոյն ասեմ , զայլսն ասեմ . զաբրահամ , զսահակն , զյակովբն : Այլ վասն յովսեփու , թէ ունէր զՀոգին սուրբ աստուծոյ յանձին , զայն և փարաւոն եհաս 'ի վերայ : Այլ և վասն մովսեսի թէ որ առ նովաւ սքանչելիքն լինէին , 'ի զօրութենէ անտի Հոգւոյն սրբոյ էր . զայն լուար դու բազում անգամ : Այնպէս և քաջն յովբ և ամենայն սուրբքն , որոց և զանուանս ասել արժան է 6 : Այսինքն՝ և 'ի հանդերձեալ 'ի վրան ժամու առաքեցաւ , և եկն ելից իմաստութեամբ զբեսելիելն , և որ ընդ նմա իմաստունքն էին :

Ի զօրութիւն Հոգւոյս այսորիկ , որպէս և ունիմք մեք 'ի դատաւորն , գոթոնիէլն դատեցաւ , գեդէոնն զօրացաւ , յեփթայեայ յաղթեաց , և սամփսոնն մինչդեռ արդարադատեցին էր՝ քան զամենայն մարդ զօրացաւ ։ Նոյն վասն սաղմուսելին և դաւթին յայտնապէս 'ի գիրս թագաւորութեան ունիմք , զի յայտնապէս 'ի զօրութիւն Հոգւոյն մարգարէացան . և ինքեանք մարգարէանայլին , և մարգարէից առաջնորդք էին ։ Նա և սամուէլ տեսանող անուանեցաւ , և դաւիթ՝ որ յայտնապէս ասէ ։ "Խօսեցաւ ցիս„ . և 'ի սաղմոսարանի անդ ասէ ։ "Զհոգի սուրբ քո մի հաներ յինէն„ . և դարձեալ ասէ . "Հոգի քո սուրբ առաջնորդեսցէ ինձ յերկիր ուղիղ„ ։ Նա և դարձեալ որպէս 'ի մնացորդս անդ ունիմք , որպէս և Հոգւովն սրբով լնուին աղարիա առ ասայիւ արքային , և ողիէլ առ յովսափաթով . և դարձեալ նոյն ազարիա , որ քարկոծեցաւ ։ Իսկ եզր ասէ . "Զհոգի քո բարկութեան ետուր դու զգաստացուցանել զնոսա„ ։ Նոյն վասն եղիայի որ վերացաւ , և եղիշէի որ հոգեկիրքն էին , թէպէտ և մեք ոչ ասեմք , յայտնի է , թէ լի էին Հոգւով սրբով ։

Ապա եթէ զամենայն ինչ ոք ասիցէ զերկոտասանիցն և զայլոց մարգարէութեանց , բազմապատիկ վասն Հոգւոյն սրբոյ մարգարէութիւնս գտանէ ։ Միքիէ ասէ յերեսաց տեառն . "Եթէ ոչ ես լցից զօրութեամբ Հոգւով տեառն„ ։ Նա և յովէլ գրէ և ասէ . "Նա և եղիցի , ասէ , յետ այ-

սորիկ ասէ Աստուած, սփռեցից 'ի վերայ ամենայն մարդկան յոգւոյ իմէ"։ Նաև անդէ մարգարէն ասէ ։ "Ես ընդ ձեզ եմ ասէ տէր ամենակալ, և Հոգին հաստատեալ կայ 'ի միջի ձերում"։ Զաքարիա զնոյն օրինակ․ "Բայց զպատգամս իմ, և զօրէնս իմ ընկալարուք, որպէս և ես պատուիրեմ ոգւով իմով ծառայից իմոց մարգարէից"։

Նաև եսայի մեծաբարբառագոյն ասէ․ "Եւ հանգիցէ 'ի վերայ նորա Հոգի Աստուծոյ, Հոգի իմաստութեան, և զգաստութեան, Հոգի խորհրդոյ և զօրութեան․ Հոգի գիտութեան և աստուածպաշտութեան, և լցէ զնա Հոգի երկիւղի Աստուծոյ"։ Յայտ առնէ, թէ մի է այս ամենայն, և առանց բաժանելոյ և բազմապատիկ զօրութիւնս ունի։ Դարձեալ նոյն ասէ․ "Յակոբ ծառայ իմ", . պղծովքն հանդերձ ։ "Եւ եդու զոգի իմ 'ի վերայ նորա"։ Դարձեալ ասէ․ "Եդից զոգի իմ 'ի վերայ զաւակի քո"։ Դարձեալ ասէ․ "Տէր տէր առաքեաց զիս և Հոգի նորա"., և դարձեալ ասէ․ "Հոգի տեառն 'ի վերայ իմ, վասն այսորիկ օծ զիս տէր"։ Դարձեալ վասն Հրէից ասէ․ "Եւ նոքա անարգեցին և բարկացուցին զոգի սուրբ նորա․ և ո՞ւր է այս, ասէ, որ եդ 'ի նոսա զոգին սուրբ իւր"։ Ունիս և զեզեկիէլ մարգարէ, եթէ ձանձրացեալ չիցես լսելովդ, որ այժմդ ասացաւ ։ "Եւ անկաւ 'ի վերայ իմ, ասէ, ոգի նորա, և ասէ ցիս այսպէս ասէ Հոգին սուրբ"։ Ոչ զի անկաւ 'ի վերայ իմ բարւոք ասացաւ, այլ և յակովբ իբրև գիտաց զՅովսէփ, գթով անկաւ 'ի վերայ պարանոցի նո-

րա • և որպէս որ յաւետարանսն գթածագործն
Հայր իբրև եգիտ զորդին բազում ժամանակօք
անդրէն դարձեալ, գթացաւ • ընթացաւ անկաւ
'ի վերայ պարանոցի նորա, և համբուրեաց զնա։
Եւ դարձեալ եզեկիել ասէ • «Եւ եկն ած զիս
յերկիրն քաղդէացւոց 'ի մէջ գերութեան տես֊
լեամբ ոգի Աստուծոյ»։ Այլ զայս ինչ վասն մկր֊
տութեան լուար • «Եւ ցանեցից, ասէ, 'ի ձեզ
ջուր սրբութեան» • այլովքն հանդերձ • «Եւ
տաց, ասէ, ձեզ սիրտ նոր, և ոգի նոր տաց ես
ձեզ»։ Եւ դարձեալ • «Զոգի իմ տաց ես ձեզ»։
Եւ դարձեալ • «Եղև 'ի վերայ իմ ձեռն տեառն,
և ասէ ած եհան զիս հոգւով տեառն»։

Դարձեալ ասէ, յայնմ ժամանակի ասէ,
ելից հոգւով զդանիէլ, զի եղիցի դատաւոր ծե֊
րոցն երիտասարդն։ Դատապարտեաց շուշան 'ի
զգաստութեան պարկեշտութեան իբրև 'ի պղծու֊
թեան, զի ոչ գոյր դատաւոր • զի ո՞վ էր՝ որ յայնմ
ժամանակի հանէր զնա 'ի ձեռաց իշխանացն։ Առին
գնացին զնա 'ի մահ, քանզի 'ի ձեռն տուեալ էր
դահճացն։ Յայն վայր գայր վաղվաղակի հասանէր,
օգնականն, որ բարեխօսն է Հոգին սուրբ կեն֊
դանի, որ ինքն սուրբ է, և սրբէ զամենայն բղջ
ծննդեան զգայաւոր։ Նա եկն հաս յայս վայր վաղ֊
վաղակի, ասէ, ցդանիէլ մանուկ • կշտամբեալ,
յանդիմանեալ զծերս՝ ախտացեալս 'ի մանկութենէ
զհիւանդութիւնս մեղաց։ Զի գրեալ իսկ է, և զոր
«Յարոյց Աստուած զհոգին սուրբ մանկանն մա֊
տաղոյ»։ Նա զի վաղվաղակի ասասցուք զվճիռ դա֊

տաստանքին , զոր արար դանիէլ . արբեցաւ զգաստն 'ի սրբութեան պարկեշտութեան խորում : Զայս ամենայն վասն վկայութեան 'ի մէջ բերաք , զի ոչ եթէ ժամանակ ինչ մեկնութեան է : Գիտէր և Նաբուգոդոնոսոր , թէ գոյր և դանիէլի Հոգի սուրբ , ասէ ցնա : "Բաղդասար իշխանն քաղդէից , զոր ես ճանաչեմ , գիտեմ ես ասէ , զի Հոգի սուրբ Աստուծոյ գոյ 'ի քեզ" : Արդ զինն արդար ասաց , և զմիւսն սուտ , և չար ասաց : Այլ զի գոյր 'ի նմա Հոգի սուրբ , զայն արդար ասաց . այլ ոչ եթէ իշխան էր նա քաղդէացւոցն , քանզի ոչ դիւթ էր , և ոչ կախարդ , և ոչ մոգ էր , այլ Հոգւով սրբով լի էր երկնաւոր իմաստութեամբ : Այս յառաջ քան զայս պատմեալ էր նորա զերազն , և մեկնեալ էր զնոյն , զոր ինքն ետես , և ոչ գիտէր , զի մոռացաւ և ասէ : "Ասա դու ինձ զերազն , զոր տեսի , և տեսի , և ոչ գիտեմ" : Տեսանե՞ս զզօրութիւն Հոգւոյն սրբոյ . որ տեսինն չգիտեն . և որ ոչն տեսին , և գիտեն , և թարգմանեն :

Այս պարտ էր բազում ինչ 'ի Հնոց կտակարանաց անտի ճշմարտիւ քաղել ընտրել և դնել , և լայնագոյնս ևս , և պարզաբանագոյնս պատմել վասն Հոգւոյն սրբոյ . բայց քանզի ժամանակս 'ի չափ հասեալ է , պարտ և պատշաճ է անխայել և 'ի չափ անդր լռողաց . զի 'ի Հնոց կտակարանաց անտի շատեալ իցէք , և որ պիտոյն իցէ 'ի Նորոց կտակարանաց անտի , եթէ կամի Աստուած , եկեալ պատմեսցուք : Այլ Աստուած խաղաղութեան 'ի

ձեռն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, և 'ի ձեռն բարւոյն Հոգւոյն սրբոյ զամենեսեան զձեզ լի արասցէ հոգեւորն երկնաւորն պարգևօք. Նմա փառք և պատիւ յաւիտեանս. ամէն։

ՈՒՂՂՈՒԹԻՒՆՔ

1. Ըստ ոճանի տպագրեալն :
2. Այսպէս այժմ հասարակ անուամբն Γνωσικοί կնոստի-կեանք կոչին, զոր մեր Ընթերցմանիչ բառ նշա-նակութեան յատկական անուանն գէտս կոչէ : Զի կնոստիկեանք խորհէին զայլ ՚ի քրիստոնէից իմիք զանազան ոմանս, և զանձինս միայն ան-կատարեալս և գիտունս ասէին. և զայս անուան պարծելով իմն երբէն անձանց, որ այժմ նախա-դասեաց անուան կոչեցեալ է ՚ի մերոց նոցա :
3. Օրինակ մի երբէք :
4. Նոյնն յանուանակցութենէ :
5. Նոյնն վաթսուն և ութն :
6. Նոյնն թեպէտ ընդ ամենեցուն անուանս ոչ անցանիցեմք :

ԿՈՉՈՒՄՆ
ԸՆԾԱՅՈՒԹԵԱՆ
ԵՕԹՆԵՏԱՍՆԵՐՈՐԴ

Սաղմն Հոգւոյն սրբոյ ծառայութիւն. և ընծայաբերութեան 'ի խորհրդական ընծայից տեղւոյ որ ասէ. "Պտղոյն Հոգւոյն սրբոյ պատուեալ է քան զիմաստութիւն", այլ և հանդերձ։

Սոյն՝ որ յառաջ քան զայս ճառ մխիթարութեան Հոգւոյն սրբոյ փոքր 'ի շատէ եդաք առաջի ձերոյ սիրոյդ լսելեաց. իսկ այս՝ որ այժմ 'ի ձեռն առաք 'ի մատուցելոց անտի 'ի նորոց կտակարանաց, ըստ օրինի դարձեալ մատուցուք 'ի կամս Աստուծոյ։ Յայնժամ վասն լսելեաց ամփոփութեան զյօժարութիւն կարծեցաք, զի անյագ իմն է վասն Հոգւոյն սրբոյ ճառք պատգամաց. բայց այժմ 'ի կողմն մի որ ինչ պիտոյ է, դարձեալ միաբանգամ առցուք. զղօղեալ մերոյ տկարութեանս 'ի բազմութենէ գլխոյն ճառից զայս այժմիկ մատղիւրութեամբ խոստովանիմք։ Զի ոչ եթէ մարդկային իմաստութեամբ ձեռն յանձին հարեալ 'ի մէջ մատչիմք, զի այն անօգուտ է. այլ այն, որ 'ի գրոց միայն յիշեցուցանեմք ձեզ։ Զի ճշմարտագոյն է, զոր երանելին պաւղոս ասաց. այն զոր

ինչ խօսիմքն ասէ . «Ոչ եթէ ուսուցեալ մարդկութեան և իմաստութեան բանիւք խօսիմք, այլ յուսուցանելոյ Հոգւոյն . իբրև ընդ հոգեւորս զհոգեւորս պատշաճեմք» : 'Ի նմանութիւն ուղևորացն կամ նաւավարացն կատարեմք, որ զմի կէտ եդեալ մեծի ճանապարհին՝ փութան յօժարութեամբ . և վասն մարդկութեան տկարութեան յազգի ազգի քաղաքս և 'ի նաւահանգիստ մատչել 'ի հարկէ սովորին :

Ընդ վասն Հոգւոյն սրբոյ վարդապետութիւնք ճառիցդ բազում անգամ յայս և յայն բաժանին . բայց ինքն Հոգին առանց բաժանման է, զի մի և նոյն է : Զորօրինակ վասն ճառից Հօրն՝ երբեմն վասն միահեծան իշխանութեան էր բանն վարդապետութեան, և երբեմն զինչ օրինակ կոչի Հայր ամենակալ, երբեմն զի արարիչ է ամենայնի . և ոչ եթէ առմեկնելով 'ի միմեանց զճառս վարդապետութեանս բաժանումն ինչ է բանին հաւատոյ . զի մի է, և մի է կէտ աստուածպաշտութեան : Եւ որպէս վասն միածնի Որդւոյն աստուածութեան, և երբեմն վասն մարդկութեան ուսուցանէաք, 'ի բազում բանս վասն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի բաժանէաք . բայց առանց բաժանելոյ զհաւատս, որ 'ի նա են՝ պատմէաք : Այնպէս և այժմիկ վասն Հոգւոյն սրբոյ, թէպէտ և յայսկոյս յայնկոյս ինչ բանք սփռեսցին, սակայն առանց բաժանման որ 'ի նա հաւատք են՝ պատմեմք : Զի մի և նոյն է Հոգին սուրբ . «Որ սփռէ և բաշխէ իւրաքանչիւր շնորհս, որպէս և

կամի,, · բայց ինքն միայն առանց բաժանման է ։ Զի ոչ եթէ այլ ոք է, որ բարեխօս է, այլ Հո-գին սուրբ է · զի մի և նոյն է անխտիր անուամբք անուանեալ ։ Կենդանի հաստատեալ, որ խօսին, և որ գործէն, և որ 'ի ձեռն Քրիստոսի եղեալ ինչ են հոգեւորք և բանաւորք, հրեշտակք և մարդիկ, ամենայնի նոցա սրբարար է ։

Այլ զի մի վասն անխտիր անուանցն զՀոգ-ւոյն սրբոյ կարծիցէ ոք 'ի տգիտութենէ, եթէ նոյնպէս և ոգին բազում ինչ, այլ և այլ ինչ է · զի նա մի և նոյն է ։ Վասն այսորիկ յառաջագոյն զգուշացուցանէ զքեզ կաթուղիկէ եկեղեցի, և ուսուցանէ 'ի մի հաւատս հաւատոց հաւատալ ։ Զի ասէ · Եւ 'ի մի Հոգի սուրբ 'ի բարեխօսն՝ որ խօսեցաւ 'ի մարգարէս · զի գիտասցես եթէ բազում են անուանք, բայց մի միայն է Հոգին սուրբ ։ Վասն որոյ անուանցն այժմիկ սակաւ ինչ ընդ ձեզ 'ի շատէ անտի ասասցուք ։

Սուրբ անուանեալ կոչի Հոգի, որպէս և այժմ իսկ ընթերցաւ · "Սւմէմ, ասէ, 'ի Հոգւոյն սրբոյ տուեալ են բանք իմաստութեան,, ։ Անուանեալ կոչի Հոգին սուրբ Հոգի ճշմարտութեան, որ-պէս և փրկիչն ասաց · "Յորժամ եկեսցէ նա Հո-գին ճշմարտութեան,, ։ Անուանեալ կոչի բարե-խօս, որպէս ասացաւն · "Իսկ բարեխօսն, ասէ, Հոգին սուրբ,, ։ Այլ զի քեզ յայտ լիցի, եթէ մի է և նոյն է Հոգին բարեխօս, և Հոգին ճշմար-տութեան, ասէ աւասիկ ։ "Եւ տաց ձեզ, ասէ, այլ բարեխօս, զի ընդ ձեզ իցէ յաւիտեանս ժա-

մանակաց զՀոգին ճշմարտութեան» . և դարձեալ ասէ . «Յորժամ եկեսցէ առ ձեզ բարեխօսն , զոր ես առաքեցից առ ձեզ առ 'ի Հօրէ զՀոգին ճշմարտութեան» ։ Անուանեալ կոչի և Հոգի Աստուծոյ , որպէս և գրեալ է . «Իբրև ետես ասէ զՀոգին Աստուծոյ , զի իջանէր» ։ Եւ դարձեալ ասէ . «Որ միանգամ Հոգւովն Աստուծոյ վարին , սոքա են որդիք Աստուծոյ» ։ Անուանեալ կոչի և Հոգի Հօր , որպէս և ասաց փրկիչն . «Զի ոչ եթէ դուք իցէք , որ խօսիցիքն , այլ Հոգին Հօր ձերոյ խօսիցի ընդ ձեզ» ։ Դարձեալ պաւղոս ասէ . «Վասն այսորիկ դնեմ ծունր առ Հայր» . այլովքն հանդերձ ։ «Եւ զօրացուցանել 'ի ձեռն Հոգւոյն իւրոյ» ։ Անուանեալ կոչի և Հոգի Տեառն , որպէս և պետրոս ասաց . «Զի՞ է , զի միաբանեցաւ ձեզ փորձել զՀոգի Տեառն» ։ Կոչի և Հոգի Աստուծոյ և Քրիստոսի . որպէս և գրեաց պաւղոս . «Այլ դուք , ասէ , ոչ էք մարմնով , այլ Հոգւով , եթէ իցէ Հոգի Աստուծոյ բնակեալ 'ի ձեզ . ապա եթէ ոք զՀոգի Քրիստոսի չունի , նա չէ նորա» ։ Կոչի և Հոգի Որդւոյ Աստուծոյ , որպէս և ասացաւ . «Այլ զի էք դուք որդիք , առաքեաց Աստուած զՀոգի Որդւոյ իւրոյ» ։ Անուանեալ կոչի Հոգի Քրիստոսի , որպէս և գրեալ է . «Յորում և յոր ժամանակի յայտնեցաւ 'ի նոսա Հոգին Քրիստոսի» ։ Դարձեալ ասէ . «Աղօթիւք ձերովք և տուչութեամբ Հոգւոյն Քրիստոսի» ։

Յայս վերայ դարձեալ և այլ զՀոգւոյն սըրբոյ զանուանս գտցես . զի կոչի «Հոգի սրբութեան» .

որպէս և գրեալ է. «Ըստ Հոգւոյն սրբութեան»: Կոչի որդի որդեգրութեան. պաւղոս ասաց. «Ո՛չ եթէ առէք դուք զհոգին ծառայութեան միւսանգամ յերկիւղ, այլ զհոգի որդեգրութեան. որով կարդամք աբբա հայր»: Կոչի և «Հոգի յայտնութեան»: Կոչի և Հոգի աւետեաց, որպէս և նոյն ինքն ասէ. «Որով հաւատացէքն դուք, և ապրեցարուք 'ի ձեռն Հոգւոյն սրբոյ, աւետեօք Հոգւոյն սրբոյ»: Նա այլ բազում անուանք անուանեալ են այսպիսի: Բայց դու լուար և յայտնապէս և յառաջին ճառէդ, զի 'ի սաղմոսարանի անդ երբեմն «Հոգի բարութեան» ասէ, երբեմն «Հոգի պետութեան»: Իսկ եսայի մարգարէ «Իմաստութեան և զգաստութեան և խորհրդոյ, և զօրութեան և գիտութեան, և աստուածպաշտութեան, և երկիւղի Աստուծոյ» անուանեալ: Յայսմ ամենայնէ որ յառաջ և որ այժմ իսկ ասացաք, հաստատեալ կայ ազգի ազգի կոչեցեալ անուանս. բայց մի և նոյն է Հոգին սուրբ կենդանի, և յամենայն ժամանակի առ Հօր և առ Որդւոյ բնակեալ: Նա ոչ եթէ 'ի բերանոյ և 'ի շրթանց Հօր և Որդւոյ խօսեալ և յօդ լուծեալ, այլ 'ի ներքս բնակեալ. որ ինքն խօսի, և ինքն գործէ, և ինքն մատակարարէ, և ինքն օրհնէ: Յայտ է թէ առանց մեկնելոյ է, և միաբանութեամբ է, և միով զօրութեամբ է. փրկութիւն նորա 'ի մեզ մատակարարի 'ի Հօրէ 'ի ձեռն առեալն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Հոգւովն սրբով, որպէս և յառաջն ասացաւ: Նոյն միշտ պարտ և պատշաճ է ձեզ ճշմարտիւ զհանգամանս

բանիցն առաքելոց յառաջագոյն , որպէս և արդար եւս լսելոց էք . զի ոչ այլ ինչ է յօրէնս և 'ի մարգարէսն , և այլ ինչ յաւետարանս և յառաքեալս , այլ մի և նոյն Հոգի սուրբ , որ 'ի Հին և 'ի Նոր կտակարանս խօսեցան գիրք ։

Նոյն Հոգի սուրբ է , որ եկն եմուտ 'ի սուրբ կոյսն Մարիամ , քանզի Քրիստոս միածին է ; որ ծնանելոցն էր . զօրութիւն բարձրելոյն հովանի լինէր նմա , և Հոգին սուրբ հասեալ 'ի վերայ սրբէր զնա . զի կարող լիցի ընդունել զայն . "Որով ամենայն ինչ եղև" ։ Նայլ ոչ ինչ պիտոյ է այժմիկ բազմութիւն բանից . բայց միայն զի գիտասցես , եթէ անբիծ և անարատ է ծնունդն ։ Բայց գիտասցէր դու , եթէ գաբրիէլ էր որ եկն առ նա , և ասէ ցնա ։ Ես քարոզ եմ իրացն հանդերձելոց , և ոչ գործակից , զի թէպէտ և եմ հրեշտակապետ , ծառայ եմ , և զչափն իմ ճանաչեմ ։ Տալ տամ զաւետիս ողջունին , այլ որպէս զինքդ ծնցիս , այն ոչ իմոց շնորհաց . զի "Հոգին սուրբ եկեսցէ 'ի վերայ քո , և զօրութիւն բարձրելոյն հովանի լիցի քեզ . քանզի որ ծնանելոցն է 'ի քէն , սուրբ կոչեսցի և Որդի աստուծոյ" ։

Զայս Հոգի սուրբ զօրացաւ եղիսաբէթ , զի ոչ միայն գիտէ զկոյս ճանաչել , այլ և զայնոսիկ որ յամուսնութենէ են . միայն թէ օրինօք իցեն ամուսնութիւնքն ։ "Եւ լցաւ եղիսաբէթ Հոգւով սրբով" , և սկսաւ մարգարէանալ , և ասէ աղախինն բարեբար վասն տեառն բարեբարի . "Եւ ուստի՞ իցէ ինձ այս , զի եկեսցէ մայր տեառն իմոյ առ իս" .

զի երանէր զնա եղիսաբէթ : Սովին Հոգւով լցեալ և զաքարիա յովհաննու հայրն, մարգարէանայր և միջնորդ լինէր բարեացն միածնին . զի և կարապետս լինէր 'ի ձեռն միածնին մկրտութեան յովհաննն այն, որ նովին Հոգւով լցեալ իսկ էր : Նաև շմաւոն արդար . "Հրաման առեալ չտեսանել զմահ, մինչև տեսցէ զօծեալն տեառն . ընկալեալ զնա 'ի գիրկս իւր," 'ի տաճարի անդ, որ ինչ վասն նորա էր ճշմարտիւ վկայեաց :

Նաև յովհաննէս լի եղեալ Հոգւով սրբով անդստին իսկ յորովայնէ մօր իւրոյ, վասն այսորիկ նուիրեալ, զի մկրտեսցէ զտէրն : Նաև ոչ եթէ տայր նմա զՀոգին սուրբ, այլ զտուիչ Հոգւոյն աւետարանէր . զի ասէ այսպէս : "Ես մկրտեմ զձեզ յապաշխարութիւն," այլովքն հանդերձ . "Իսկ որ զկնի իմ գայ, նա մկրտեսցէ զձեզ Հոգւովն սրբով և հրով," : Հրով ասէ, քանզի 'ի հրեղէն լեզուս ասէ Հոգւոյն սրբոյ լինէր իջանել : Վասն որոյ ասէ խնդութեամբ տէրն . "Հուր եկի արկանել յերկիր . և զի՞նչ կամիմ թէ արդէն իսկ բորբոքէր" :

Նոյն Հոգի սուրբ եկն էջ ընդ կնիք առնուլն տեառն . զի մի՛ երբեք մոռասցին զմկրտելոյն զպատիւ, որպէս և ասացն յովհաննէս : "Որ առաքեացն, ասէ, զիս ջրովն մկրտել, նա ասաց ցիս, յոր վերայ տեսանիցէք զՀոգին զի իջանէ և մնայ 'ի վերայ նորա, նա է՝ որ մկրտէ 'ի Հոգին կենդանի" : Բայց ա՛ղէ դու տես զի՞նչ ասէ աւետարանն . "Բացան երկինք" ասէ : բա-

ցան վասն պատուէրին այնորիկ , որ էջն . «Այս ան-ունն զՀոգւոյն աստուծոյ , զի իջանէր իբրև զաղաւնի 'ի վերայ նորա» : Այս նոյն հաւասար նմին յայտ առնէ զիջանելոյն : [1] Զի պարզ և պատշաճ էր , որպէս պատմեցին ոմանք . և 'ի սկզբան անդ և զառաջին զՀոգւոյն սրբոյ մկրտէրինն , մարդկութեան տուեալ փրկչէին . որ զայնպիսի շնորհս մատուցանել մարթ էր : [2] Այս էջ ուրեմն 'ի նմանութիւն աղաւնոյ , որպէս ասեն ոմանք զսրբոյն և զանմեղէն և 'ի վերայ ծնելոցն որդւոցն Թողութեան մեղաց . արդ եթէ չէ զուր ասացեալ , որպէս և առակաւ ասացաւ վասն Քրիստոսին յայտնապէս երևելոյն : Զի եկեղեցականն՝ ասէ վասն փեսային : «Աչք քո իբրև աղաւնիք 'ի լիութիւն ջուրց» :

Զայս իմն բերէ փոքր 'ի շատէ ըստ ոմանց և աղաւնին նոյի , զորօրինակ առ նովաւ 'ի ձեռն փայտին և 'ի ջրոյն լինէր փրկութիւն , և սկիզբն նորոյ ծննդեան մարդկան . «Այս աղաւնին դարձաւ անդրէն ընդ երեկս աւուրն , և ունէր 'ի բերան իւր պտուղ ձիթենւոյ» : Այնպէս ասէ և Հոգին սուրբ եկն էջ ասէ 'ի վերայ ճշմարիտ նոյին , որ երկրորդ ծննդոց արարիչ է , որ ազգի ազգի բուսոց բարուց ծննդեանցն զմի և զնոյն բարիսն 'ի նոյն ժողովէր . զորօրինակ բարձեալ բերէր ազգի ազգի հաստատութիւնս , որ 'ի տապանի անդ էին : Ո՛չ եթէ ըստ ժամանակիս գայլքն զգայունք՝ որ խառնեալ արածին ընդ գառինս եկեղեցւոյ , որթն և ցուլն և առիւծն 'ի միասին ճարակելոյ . որպէս և մինչև ցայսօր տեսանեմք իշխանս աշխարհակալս , զի յեկե-

ընդունականաց առաւ տանելին բերելն և ուսանելին : Ո՞րդ եկն էջ , որպէս պատմեն ոմանք՝ զգայուն աղաւնոյն 'ի ժամանակի մկրտութեան . զի ցուցանէ թէ սա ինքն է որ 'ի ձեռն խաչին փրկելոց է զհաւատացեալսն , որ հանդերձեալ էր ընդ երեկս օր ժամանակի մահուն իւրով տալ զփրկութիւն : Եւ վասն այսորիկ այսպէսակի :

Նա և այլազգ պատմեսցուք . զի վասն այսորիկ 'ի փրկչէն և այժմ լուիցուք , վասն Հոգւոյն սրբոյ որ տայց ; զի ասէ այսպէս : «Եթէ ոք ոչ ծնցի 'ի ջրոյ և 'ի Հոգւոյ , ոչ կարէ մտանել յարքայութիւն Աստուծոյ» . զի 'ի Հօրէ են շնորհքն՝ յայտ առնէ , զի ասէ այսպէս : «Որչափ ևս առաւել Հայր յերկնից տացէ զՀոգին սուրբ , որ խնդրեն զնա» : Եւ զի ասէ 'ի Հոգին սուրբ պարտ է երկրպագանել . «Այլ գայ ժամանակ և արդէն իսկ է , յորժամ ճշմարիտ երկրպագուքն Հօր , 'ի Հոգի և 'ի ճշմարտութիւն երկիրպագանեն . քանզի Հայր զայնպիսիսն խնդրէ որ երկիրպագանեն : Հոգի է Աստուած , ասէ , և որ երկիրպագանեն նմա , Հոգւով և ճշմարտութեամբ պարտ է ասէ երկիրպագանել» : Դարձեալ ասէ . «Ապա եթէ ես յոգի Աստուծոյ հանեմ զդևս» . այլովքն հանդերձ : «Վասն այսորիկ ասեմ ձեզ , ամենայն մեղք և հայհոյութիւնք թողցին մարդկան , բայց Հոգւոյն սրբոյ հայհոյութիւնք մի թողցին մարդկան . մի յայսմ աշխարհի , և մի յաշխարհին որ հանդերձեալ է» : Եւ դարձեալ ասէ . «Եւ ես աղաչեցի զՀայր , զի այլ բարեխօս տացէ ձեզ . զի

եղիցի ընդ ձեզ յաւիտեանս ժամանակաց Հոգին ճշմարտութեան, զոր աշխարհս ոչ կարէ ընդունել զնա, և ոչ ճանաչել զնա»: Եւ ասէ ցնոսա. Ես եմ պատրաստեալ տալ ձեզ սփոփելի, բայց ձեր ամենոք ոչ կարէ հանդուրժել. բայց սփոփելիկ առէք դուք շնորհս, որչափ կարէք ընդունել. բայց ակն կալջիք դուք մեծ ևս շնորհաց. «Եւ նստարուք դուք յԵրուսաղէմ, մինչև զգեցջիք զօրութիւն 'ի բարձանց»: Բայց այդ առէք դուք փոքր 'ի շատէ, այլ յայնժամ զգեցջիք դուք կատարելապէս: Զի որ ընդունին, թերևս փոքր 'ի շատէ ինչ ունելով ընդունիցին. իսկ որ զգենուն, 'ի պատմուճանէ անտի շուրջ զփարեալ ծածկեալ ունի: Ա՛յ երկնչիք դուք, 'ի զինուցն և 'ի նետից սատանայի, զի զգեցարուք դուք զզօրութիւն Հոգւոյն սրբոյ: Յուշ լիցի ձեզ որ արդէն ևս ասացաւ, թէ Հոգին ոչ է բաժանեալ, այլ շնորհքն որ 'ի նմա:

Արդ ել Յիսուս յերկինս, և զխոստացեալն զիւր կատարեաց, զի ասաց նա ցնոսա: «Եւ ես աղաչեցից զՀայր, և այլ բարեխօս առաքեսցէ ձեզ»: Արդ նոքա անցեալ նստէին, և ակն ունէին գալըստեան Հոգւոյն սրբոյ: «Իբրև կատարեցան աւուրքն պենտեկոստէից». յայնմ իսկ 'քաղաքի' յայնմ Երուսաղէմ, զի մեր իսկ է և այս պատիւ. և խոսիմք ոչ զայն ինչ որ առ այլովքն բարիք եղեն, այլ որ ինչ առ ձեզ, և ձեզն իսկ շնորհեցան: Արդ եկեալ հասեալ էր օրն պենտեկոստէից, և նոքա նստէին. եկն էջ բարեխօսն յերկնից պահապանն, և սրբարարն եկեղեցւոյ, հազարապետն

խորհրդոց, նաւաստեաց հողմակոծելոց, լուսաւորեն մոլորելոց, նաւահանգիստն ծփելոց, և պսակիչն յաղթականաց:

Այս իշխանէր, զի զանեցուցանէ զզօրութիւն, և մերժեսցէ զատաքսեալսն, զի պահէ ասէր. «Այնուք մերժեսջիք 'ի Հոգւոյ սուրբ. ոչ յետ քանզամ ինչ աւուրցս այսոցիկ: Եւ յանուհետև ոչ կէս 'ի վերայ էին շնորհքն, այլ կատարեալ զօրութիւն. զոր օրինակ որ մկրտին, 'ի ներքս 'ի ջուրս մկրտին, և շուրջ զիւրեամբք ջուրցն պատեալ լինին, սոյնպէս պէս որ 'ի Հոգւոյն սրբոյ մկրտեցան, կատարեալ մկրտեցան: Բայց այն որ 'ի ջուրս անկանի իջանեն, շուրջ զիւրեամբք ունիցին ջուրցն խողխողանեն. խոկ Հոգւոյն սուրբ և զներքինս ողողեն մկրտեն առատագոյն ընչիւքեալ: Այս զի՞ զարմանաս, մեկ սա ընթերցիր ղոռ մարմնաւոր օրինակ մի, փոքրիկ ինչ է և չնչին, բայց յայտ պիտանացու է զգուշացուցանելոյ: Այսպէս հուրս այս 'ի թանձրութիւն մանեալ երկաթոյն 'ի ներքուստ և արտաքոյ իւրև հրացոյն գործէ, և որ ցուրտն յառաջ էր, այնր եռացեալ լինի, և որ թուխն յառաջ էր, այնր առաւօտացոյն նշանեալ շողշողանէ: Եթէ հուր ՝ որ երթէ մարմին է, հուր ՝ ի մարմինս երկաթոյ մտեալ, այնպէս աներևոյթս գործէ. զի՞ զարմանաս, եթէ Հոգին սուրբ 'ի ներքս 'ի մարմինս մտեալ մարդկան, այնչափ չնորհօք լի առնէ:

Այս զի մի անտեղեակ լիցիս մեծութեանս պարգևացն, իբրև փող յերկնից գոչեաց. «Այժմեալ, ասէ, յանկարծակի ձայն յերկնից իբրև հողմոյ

բանութեան գոչեացն . նշանակեալ զզայրանս մե-ծութեան , զի և աչօք տեսցեն զՀրեղէն լեզուն , և ականջօք զգոչիւնն լուիցեն : «Այս եղև , ասէ , զամե-նայն տունն ուր անկեալ նստէին» : Այս տունն ա-ման լինէր Հոգւոյ , ուր աշակերտացն նստէին , և միա-ւորին աշակերտացն առ Հասարակ ամենայնիւ , և ոչ միայն խորշ ինչ անկեանն . լնու աւետեացն զոր խոստացաւ , զզեցան Հոգւով և մարմնով զերկ-նաւոր զաստուածեղէն Համեղերձ և զփրկութեան : «Երևեցան բաժանեալ լեզուք լեզուք իբրև ՚ի Հրոյ , և նստաւ ՚ի վերայ միոյ միոյ նոցա , և լի եղեն ա-մենեքեան Հոգւով սրբով» : Հուր ճաշակեցին , ոչ կիզեցոյց , այլ փրկութեան . Հուր ճաշակեցին , որ սատակէ և կորուսանէ զփուշն մեղաց , և սրբէ և լուսաւորէ զոգիսն ՚ի կենդանութեան : Այս գալուստ է և այժմիկ առ ձեզ , և զհեշտալից մեղս ձեր սատակէ և թեթևացէ , բայց զոգւոյն ստացուածս պատուականն լուսաւորէ և փառաւորէ . և տայ քեզ շնորհս , քանզի եա իսկ և յայնժամ առաքելոցն խորոց : Այլ իբրև ՚ի Հրեղէն լեզուաց իջանէր և նստէր ՚ի վերայ նոցա , զի նորոգապէս նորով թա-գաւն թագաւորք զարդարեալ , Հրեղէն լեզուօք Հրեղէն սաղաւարտ եղեալ , և առ առեալ Հրե-ղէն . և զոր յառաջին արգելոյր , արդ Հրեղէն լե-զուօք զփրկութիւն շնորհօքն կատարեսցէ :

«Այս սկսան խօսել լեզուս օտարս , որպէս և Հոգին տայր բարբառել նոցա» : Գալիլեացիք էին պետրոս և անդրէաս , և անդէն վաղվաղակի պարս-կանային և պարթևանային : Յովհաննէս և այլ

տուպերալքն զամենայն լեզուս ընդ հեթանոս որ ժողովեալ էին առ նոսա՝ խօսէին ։ Զի ոչ եթէ այժմիկ միայն սկսան ազգ օտարք ժողովոցս այսր , այլ յայնմհետէ ։ Զի մի՛ ոք այնպիսի վարդապետ զանձն , որ ամենայն ուսուցանել մարթ է , զոր չէ գիտացեալ ։ Նոյնքան ժամանակօք վարդապետք բազում մերենայիւք ճգնութեան ուսուցանել կարեն , լոկ պարզախօս լինել զյանդարէնն , և սակայն ոչ այնպէս ամենեքեան նմին միմեանց խօսել կարեն . այլ որ քաջ հռետորքն են , ոչ քաջ գրամատիկոսք են . և որ քաջ գրամատիկոսք են , ոչ քաջ փիլիսոփայք գտանիցին ։ Իսկ Հոգին սուրբ գիտէ միանգամայն ուսուցանել զբազմութիւն լեզուաց , զոր նոքա յամենայն կեանս իւրեանց ոչ կարեն գիտել ։ Նա և բազմութիւն իմաստութեան ճշմարիտ , այս և զօրութիւն առաքելոցն ։ Զի՞նչ հաստատութիւն է բազմաժամանակեայ գիտութեան նոցա . առ ՚ի յանկարծակի այնպէս արագ արագ զօրութեան լեզուացն փոփոխութիւն ։

Նոյն խառնակութիւն ՚ի մէջ բազմացն որ լիուանն . այս երկրորդ խառնակութիւն փոխանակ բաբելոնացւոցն չարութեան . զի անդ ՚ի խառնակել լեզուացն՝ բաժանումն լինէր բազմացն , քանզի Աստուծոյ ընդդէմ էր ամբարտաւանութիւն ։ Իսկ աստ իբրև գերեդարձ էր հաստատութեան խորհրդոյն , քանզի աստուածպաշտութեան է փութացումն ։ Զի որով եղև կործանումն , նովին եղև դարձ գերութեան ։ Զարմացեալ էին և ա-

ակին ․ «Օրինակ է , զի մեք լսեմք , զինչ խօսին նոքա» ։ Միթէ՝ եւ զարմանամք եթէ զոր ոչ գիտեմք , քանզի և նկարագրեմս ոչ կարացաք ճանաչել զՀոգ-ւոյն զգայարանն ․ քանզի վասն նորա խոկմանցս , թէ «Հոգին ուր կամի և շնչէ , և զբարբառ նորա հնչել լսես , այլ ոչ գիտես ուստի գայ կամ յո՛ եր-թայ» ։ Ապա եթէ զբարբառ նորին ոչ գիտես ուս-տի գայ կամ յո՛ երթայ , զնոյն ինքն զինչ որ իցէ՝ զխորհուրդ մտածութեան կարասցուք ։

․․․ Այլ եւ ինքեանք կատարելագոյնք և առաւելքն , խոստովանին լինել ․ եւն ․ մրմռալով ։ Ասել առաքելոյն ճշմարտութիւն , բայց կատարելագոյն առաքելոյն ։ Զի առաջարկէ նոր խոկ էր զգինին , զի նորոց կատարումանցն էին շնորհքն ․ խոկ նոր զգինիս այս ՚ի Հոգեւոր այգւոյ ամենայն էր , բազմախմբագրեալ զարմացուցանէր եղեւ ՚ի մարգարէս և ՚ի Հին կտակարանն ; և այժմ բխեալ ՚ի մէջ նոր ժողովրդեանն ։ Օրհնութեամբ այս այգի երկնաւոր կացցէ ; և կայ ինքն յինքեան , բայց լոկ ծանուցանէ ծննդեամբս նոր նոր պտղոյ բերէ ․ այսպէս նոյն Հոգին սուրբ թէպէտ և կայ միայն և միոյ , որպէս և ինքն ․ և բազում անգամ ՚ի մարգարէս զօրա-ցաւ , և նոր խմբ և զարմանալի Հանդէս երևեցոյց ։ Հասանել նշան շնորհս և ՚ի Հարսն առաքելոս , բայց կատարելապէս ՚ի նոսա ․ զի անդ էր եղեն Հոգւով սրբով , այլ առաւել կատարելապէս միաբանեցան ։

Նախ արդ որ ասէին յառաջ զՀոգին սուրբ , և գիտէր զինչ ասէին , ասէ յետոյ ։ «Որք խօսեցա-լացէք» , որ պատմել պատմէք զայսմէ մարգարէ , բայց ոչ գիտէք զինչ գրեալ է ՚ի նմա ․ «Ոչ որպէս

դուք կարծէք , եթէ սոքա արբեալք են,, ։ Ո՛չ են արբեալք , այլ ո՛չ որպէս դուք կարծէք ։ այլ որպէս և գրեալ է ։ "Արբեսցին 'ի պարարտութենէ տան քո , և 'ի վտակաց փափկութեան քո արբուսցես նոցա,, ։ Զի արբեալ են սոքա զարբեցութիւն զգաստութեան , զարբեցութիւն պատութեան մեղաց , և զարտաքս կենդանութիւն ։ Զարբեցութիւն՝ զմարմնոյ թշնամութիւն , զի այն արբեցութիւն և զխոստութեան մոռացութիւն գործէ ։ իսկ այս արբեցութիւն՝ զոր բնաւ ամենեքին չգիտեն , գիտութիւն գիտէ շնորհել ։ Արբեալ են սոքա , զի գիտացին ծանուցել զհոգեւոր այգին , որ ասաց ։ "Ես եմ այգի , և դուք որթք ։ Այլ թէ ո՛չ ես համարիք , 'ի ժամանակէ ասաց խրատակիցք ։ զի "Մեք ևս են երեք ժամ աւուրն,, ։ Զի այն՝ որ յերեքք ժամու անդ պարուածն 'ի խաչ ել՝ որպէս ասաց Մարկոս , յերրորդ ժամու առաւօտին տուքեաց շնորհս 'ի վերնոյ ժողովրդեանն ։ Զի ո՛չ եթէ այլ շնորհք էին նոքա , և այլ սորա ։ այլ որ յայնժամ 'ի խաչ ել , նորա էր խոստացեալ , և արդ առաքեաց լցաւ զոր խոստացաւն ։ Արդ եթէ կամիք ընդունել վկայութիւն , լուարուք զոր ասացաւն ։ "Այլ այս է , ասէ , որ ասացաւն 'ի Յովէլ մարգարէ ։ Եւ եղիցի յետ այսորիկ ասէ Աստուած , սփռեցից , ասէ ; յոգւոյ իմմէ,, ։ Զսփռեալն առադիկտեսանես , զխմրդ մեծապէս օրինակեաց վասն շնորհացն ։ զի ո՛չ եթէ կէս 'ի կէս մեղբր 'ի շաղէ ինչ տայր Աստուած զհոգին ։ "Զի հայր սիրէ զՈրդի , և զամենայն ինչ ետ 'ի ձեռս

նորա,, ․ և ետ նմա իշխանութիւն տալ զշնորհս ում և կամիցի ։ «Հեղից, ասէ, յոգւոյ իմմէ 'ի վերայ ամենայն մարմնոյ ; և մարգարէասցին որդիք ձեր և դստերք ձեր,, ․ այլովքն Հանդերձ ։ «Նաև 'ի վերայ ծառայից իմոց և 'ի վերայ աղախնաց իմոց յաւուրսն յայնոսիկ Հեղից յոգւոյ իմմէ, ասէ, և մարգարէասցին,, ։ Հոգին սուրբ առանց ակնառութեան է ․ զի ոչ եթէ խնդրէ պատիւ 'ի մեծամեծաց, այլ զերկիւղածութիւն զոգւոց ։ Արդ մի մեծամեծք Հպարտասցին, և մի անանկք նկուն լիցին ․ այլ իւրաքանչիւր զանձինս պատրաստեսցեն առ 'ի յընդունելութիւն երկնաւոր շնորհացն ։

Նաև արդ թերևս փառաւորեալ իցէք լսելեօք ընդ քաղաքում ճառս բանիցս այսօր աւուրս առաքելոց ։ Այս քաղաքամայրն եա իցէ այն, որ մնացեալն կայցեն ։ Նա պարտաք այսոցիկ իցեն ճշմարտութե վասն Հոգւոյն սրբոյ ուսանիմ ճառից և երեք ևս այլ մասունք, և աւելի այնոցիկ 'ի շինած բանից ։ Նա մեզ մի լիցի դնել մեզ վասն երկրացուաց կողմանց ․ զի սուրբ որ ամենից զատեալ մերձեալ է, և բանք այսօր երկայնեցաւ, և զամենայն վիճակայութիւնս զոր պարտ և պատշաճ էր 'ի նոր կատարմանց 'ի մէջ ածել՝ ոչ բովանդակեցաւ ։ Արդ այլոյ է և այլ քաղաքում 'ի գործս առաքելոցն, յորս սուրբ Հոգւոյն շնորհք 'ի ձեռն պետրոսի և սուրբ ... առաքելոցն զօրացաւ ։ Պետրոսի և այլ քաղաքում 'ի կաթուղիկէ թղթոց անուանի, և 'ի պաւղոսի չորեքտասան թղթոց անուանի ․ յոր վերայ 'ի շատէ ինչ իբրև 'ի մեծէ յաւելման աւետարանն մասամբ

աստէն թևակոխեցուք ։

Զի զօրութեամբ Հոգւոյն սրբոյ, կամօք Հօր և Որդւոյ, «Անկաց 'ի մէջ պետրոս մետասա-նիւքն հանդերձ, համբարձ զձայն իւր» ․ և որպէս գրեալ է ասէ ․ «Բարձրացո զբարբառ քո, որ աւետարանես զերուսաղէմ» ։ Հոգեւոր ցանցիւ-բանիւքն՝ երեք հազարս մարդկան 'ի ներքս ըմբռ-նեաց ։ Այս այնչափ զօրացեալ էին շնորհք Հոգ-ւոյն սրբոյ, մինչև նոքին իսկ հրեայքն, որ զտէրն 'ի խաչ հանին, մկրտէին ․ և կանխէին 'ի վար-դապետութիւն առաքելոցն յաղօթս և 'ի պաշտօն ։ Դարձեալ նովին զօրութեամբ Հոգւոյն սրբոյ պետրոս և յովհաննէս եկին ելին 'ի տաճար անդր ընդ ինն ժամ աղօթիցն, և զայն որ 'ի գեղեցիկ դրան անդ քառասնամեայ կաղն 'ի մօր յորովայնէ՝ յանուն Յիսուսի Քրիստոսի բժշկեցին ։ Այս կա-տարեցաւ բանն որ ասացաւ ․ «Յայն ժամանակի, ասէ, վազեսցէ կաղն իբրև զեղջերու» ․ և այլ հոգե-ւոր թակարդիւքն հինգ հազարս միանգամայն հա-ւատացեալս ըմբռնեցին ․ և զայն երևելի իշխանս ժողովրդեանն և զքահանայապետս կշտամբէին ոչ իւրեանց իմաստութեամբ, զի առանց իմաս-տութեան էին, այլ Հոգւովն իմաստութեամբ ։ «Յայնմ ժամանակի, ասէ, պետրոս լի եղև Հոգ-ւով սրբով, և ասէ ցնոսա» ։ Այս այնչափ 'ի ձեռն երկոտասան առաքելոցն սուրբ Հոգւոյն 'ի մէջ հաւատացելոցն շնորհքն զօրանային, մինչև լինել նոցա սիրտն և ոգին մի ․ և հաստատակաց ընչիցն վայելչութիւն ․ միայն որ ստացուածք ինչ էին,

բերել զգլխոյ երկիւղածութեամբ գնել 'ի մէջ, և կարօտութիւն ինչ ոչ լինէր նոցա ։ Բայց Անանիա և Սափիրա, որ ստելն կամեցան զՀոգին սուրբ, և զարժանի պատիժ պատուհասից զանձամբ առնուին ։

Նոյն և 'ի ձեռն առաքելոցն բազում նշանք և արուեստք լինէին 'ի մէջ ժողովրդեանն, և այնչափ իմն զեղեալ կային զառաքելովքն շնորհք հոգեւորք, մինչև սաստիկ և ահագին երևել նոցա, Թէպէտ և հեզութեամբ և խոնարհութեամբ զարդարեալք էին զառաջինն ։ "Մինչև բնաւ ամենևին ոչ ոք իշխէր մերձենալ 'ի նոսա, այլ բարձր առնէր զնոսա ժողովուրդն. և յաւելուին բազմութիւնք հաւատացելոց 'ի տէր արանց և կանանց, մինչև լի լինել քաղաքամիջացն մահճակալ և դարկճակալ հիւանդօքն. զի յորժամ՝ գայցէն պետրոս և յովհաննէս, գտնեայ թէ ստուերն հովանի եղեալ անկանիցի 'ի վերայ նոցա" ։ Եւ այլ բազումք շուրջ 'ի քաղաքաց անտի գային 'ի սուրբն Երուսաղէմ, որք բերէին զհիւանդս և զնեղեալս յայսոց պղծոց, և բժշկութիւնս լինէր 'ի զօրութիւնս յայս 'ի Հոգւոյն սրբոյ ։

Դարձեալ երկոտասան առաքեալքն 'ի բանդ արգելեալք 'ի քահանայապետիցն վասն քարոզութեան զՔրիստոս, և 'ի հրեշտակէ անտի սքանչելապէս ելեալք և ապրեալք, և յատեան 'ի տաճարէ անտի ածեալք, անաչառ դատապարտութեամբ մատուցեալ կշտամբէին ։ Նովին բանիւք, որպէս և տէր մեր Յիսուս Քրիստոս ընդ նոսա

խօսեցաւ ։ Այս զայս նա յաւելոյն, «Մի՛ և զՀո-
գին նա սուրբ ետ Աստուած, որք Հնազանդին
նմա» ։ Այլ զան արբեալք երԹային խնդութեամբ,
և ոչ զանգիտեալք և ոչ նուաղեալք, այլ ուսու-
ցանէին և աւետարանէին զտէր Յիսուս Քրիստոս ։

Այլ ոչ միայն երկոտասան առաքելոցն Հոգին
սուրբ զօրացոյց զշնորհս իւր . այլ և յանդգանիկ
որդին այսր եկեղեցւոյ, որ երբեմն ամուլ էր .
եկեղեցիս այս զեօԹանց պաշտօնէիցն ասեմ, զի
և նոքա ընտրեցան, որպէս և գրեալ է ։ «Լի Հոգ-
ւով սրբով և իմաստութեամբ» . յորմէ և անուն
եբեր Ստեփանոս, առաջին պտուղ մարտիրոսաց ։
«Այր լի Հաւատովք և Հոգւով սրբով, առնէր
նշանս և արուեստս 'ի մէջ ժողովրդեանն» . դար-
ձեալ մարտ պատերազմի եդեալ ոգորէր ընդ Հա-
կառակորդսն . «Ո՛չ ոչինչ կարէին ընդդէմ կալ
իմաստութեան և Հոգւոյն սրբոյ, որով խօսէր» ։
Թէպէտ և Հայհոյեալ և դսրովեալ յատեան դա-
տաստանի կացուցանէին, սակայն Հրեշտակական
ճառագայԹս յերեսաց անտի արձակէր ։ «Ո՛չ Հա-
յեցան ընդ նա, ասէ, ամենեքեան, որ նստէին յա-
տենի անդ, և տեսանէին զերեսս նորա իբրև զե-
րեսս Հրեշտակի» . պատրաստեալ իմաստութեամբ
և զգաստութեամբ պատասխանի տալոյն, զխստա-
պարանոցս և զանԹլփատսն սրտիւք և լսելեօք
զՀրեայսն յանդիմանեալ կշտամբէր ։ «Դուք միշտ
Հոգւոյն սրբոյ Հակառակ կայիք» ։ Տեսանէր զեր-
կինս, զի բացեալ էին . տեսանէր զՈրդի մարդոյ,
զի կայր ընդ աջմէ Հօր իւրոյ ։ Տեսանէր ոչ յիւրմէ

զօրութիւնէ, այլ որպէս ասէն գիրք, լի էր ասէ Հոգւով սրբով: "Հայեցեալ, ասէ, յերկինս և ետես զփառս Աստուծոյ, և զՅիսուս՝ զի կայր ընդ աջմէ Աստուծոյ". և լի էր Հոգւովն սրբով, այսինքն է զօրութեամբ Հոգւոյն սրբոյ:

Նաև փիլիպպոս յանուն Քրիստոսի երբեմն ՚ի քաղաքին շամրտացւոց հալածէր զայսն պիղծ, որ "Բարբառէին մեծաւ բարկութեամբ, և ելանէին": Բազում անդամ զանդամալոյծս և զկաղս և զկոյրս բժշկէր, և զբազումս ՚ի հաւատացելոց անտի զունդս զունդս առաջի Քրիստոսի յանդիման կացուցանէր: Սրոց առաջինն պետրոս և յովհաննէս, աղօթիւք և խնդրուածովք և ձեռնադրութեամբն իւրեանց ետուէին. տային սրբութեան զՀոգւոյն հաւատարութիւն, յորմէ միայն սիմոնն կախարդ օտարացեալ գտաւ յիրաւի: Երբեմն դարձեալ փիլիպպոս ՚ի Հրեշտակէ տեառն կոչեցաւ ՚ի ճանապարհին վասն ընտիր ներքինւոյն եթէովպացւոյ. և յայտ խօսք յանդիման լուաւ ՚ի Հոգւոյ անտի, եթէ "Մատի՛ր դու, և մերձեաց ՚ի կառսն յայդս". Մատեաւ մերձեցաւ ՚ի կառսն, և մկրտեաց զեթէովպացին: Նաև առաքեաց քարոզս յաշխարհս եթէովպացւոց, որպէս և գրեալ է. "Նաև հնդիկք յառաջագոյն ձեռն տացեն առ Աստուած": Նաև դարձեալ յափշտակեցաւ ՚ի Հրեշտակէ անտի, և յայլ քաղաքսն աւետարանէր:

Նոյն Հոգւով սրբով լի եղև պաւղոս առաքեալ յետ կոչմանն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. և յայս վայրի մեզ վկայ երանագոյն

Հասուցէ անանխոս ազգը . որ ննջեալ 'ի գամակալս ասէ ցնա : "Տէր առաքեաց զիս , Յիսուս որ երեւեցաւ քեզ 'ի ճանապարհին որ գայիր դու , զի բացցին աչք քո : Եւ անդէն լցաւ Հոգւով սրբով," որ զօրացոյց զնա վարդապետել , որ և զաչացն շղաթիւն փոխոխեր 'ի տեսանել . և Հոգւոյն զգիրոյշն շնորհեալ մատուցանէր . և անօթ ընտրութեան առնէր զնա , կրել զանուն նորա , որ երեւեցաւ նմա տէր , առաջի թագաւորացն և որդւոցն իսրայելի . և որ երբեմն հալածիչն էր , քարոզ առնէր զնա , ծառայ բարեգործ : Զի 'ի կողմանցն երուսաղեմի մինչև 'ի կողմանս լիւրիկոնի լնոյր զաւետարանն : Եւ դարձուցանէր զԹագաւոր քաղաքացն զՀռոմ մինչև 'ի կողմանս սպանիացւոց քարոզութեամբ յօժարութեամբն ձգտելով . և 'ի բազում պատերազմունս ճգնեալ , նշան և արուեստ ապաքեալ 'ի նորին զօրութենէ Հոգւոյն սրբոյ :

Նաև յառաջնակացն առաքելոց փակակալն երկնից պետրոս 'ի քաղաքին լիդեացւոց , որ այժմիկ ուղղափառն քաղաք կոչեցեալ է , յանուն Յիսուսի Քրիստոսի զանդամալուծն բժշկեալ յարուցանէր : Եւ 'ի քաղաքին յոպպեացւոց զբարեգործն զտաբիթայն 'ի մեռելոց յարուցանէր : Դարձեալ 'ի վերայ տանեաց զքանչելի տեսիլն զոր տեսանէր , զերկինս բացեալ , և անաստաս կախեալ իբրև մի նման կտաւոյ 'ի չորեցունց անկեանց . և այն լինէր բազմակերպ բազմազան ազգի ազգի խառնաձևան անասնովք . զի մի խորշեսցէ պղծոց կամ խառնակ համարել զոք 'ի մարդկանէ , ուսաւ ճշմարտիւ :

Դարձեալ իբրեւ 'ի կոռնելիէ անտի կոչեցաւ, յայտնապէս 'ի նոյն Հոգւոյ սրբոյ լուաւ. «Ահաւասիկ, ասէ, արք կան 'ի դրան, եւ խնդրեն զքեզ. այլ արի էջ գնա ընդ նոսա, ամենեւին մի ինչ խղճելով. զի ես առաքեցի զնոսա»: եւ յայտնապէս երեւեցի, թէ եւ որ 'ի հեթանոսացն հաւատան, շնորհաց Հոգւոյն սրբոյ հաւասարորդ լինին։ Դարձեալ իբրեւ պետրոս եկն 'ի կեսարիա, ուսուցանէր վասն Քրիստոսի, որպէս եւ ասէ գիրն վասն կոռնելեայ, եւ որ ընդ նմա էին։ «Մինչդեռ խօսէր, ասէ, պետրոս զբանս զայս, եկն Հոգին սուրբ, եւ անկաւ 'ի վերայ ամենեցուն որ լսէին զբանն. մինչեւ ամենեքեան որ 'ի թլփատութենէ անտի էին եկեալ ընդ պետրոսի, զարմանալ յիմարեալ եւ ասել. թէ զիա՞րդ եւ 'ի հեթանոսս շնորհք Հոգւոյն սրբոյ սփռեցան»։

Նոյն 'ի քաղաքն անտիոքայ առաջնոց յերեւելի քաղաքին իբրեւ զօրանայր քարոզութիւնն վասն Քրիստոսի, գործակիցք բարեացն առաքեցին զբառնաբայ յանտիոք, այր բարեգործ եւ լի հաւատովք. որ իբրեւ ետես զաստուածահաճ արդիւնս հաւատացելոցն, զպատերազմակիցն պաւղոս 'ի տարսոնէ յանտիոք առեալ ընդ իւր ածէր, այլովքն հանդերձ։ Որ 'ի ժողովրդեանն անտի ժողովեալ եւ աշակերտեալ էին. «Եղեւ անդ նախ առաջին յանտիոք քաղաքի անուանել աշակերտացն անուն քրիստոնեայս»։ Նոյն այս առաքէն 'ի Հոգւոյ անտի սրբոյ էր. որ յառաջագոյն ասացաւ 'ի ձեռն անուան մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ցհաւատացեալսն, թէ

«Մանուն նոր զինչ ձեզ»: Այլ իբրև բազմապատիկ յԱստուծոյ 'ի քաղաքին անտիոքացւոց 'ի ձեռն Հոգւոյն սրբոյ շնորհք Աստուծոյ հեղան և զեղան, բազում մարգարէք և վարդապետք ժողովրդեան էին անդ, և ընդ նոսա ինքն առաքեալս: «Այր իբրև պաշտեցին նոքա անդ զպաշտօն տեառն, և պահե-ցին, ասէ ցնոսա Հոգին սուրբ. որոշեցէք ինձ և պահեցէք զԲառնաբաս և զՊաւղոս 'ի գործ, յոր կոչեցից ես զնոսա»: Այլ ձեռնադրութեամբ 'ի վերայ եդեալ նոցա առաքեցան 'ի Հոգւոյ անտի սրբոյ: Տեսանես, Հոգին է, որ ասէ. Հոգին է, որ առաքէ. Հոգին կենդանի ընդմանեալ զօ-րացեալ, որպէս ասացաք:

Այս ինքն յայտ է, եթէ Հոգին սուրբ է հա-ւասարութեամբ Հօր և Որդւոյ նորոց կատակարա-նացն 'ի վերայ կաթուղիկէ եկեղեցւոյ 'ի մէջ եկաց. և ազատեաց զմեզ 'ի բռնանցն ծանրաբեռն օրի-նաց, 'ի խառնակ և 'ի պիղծ կերակրոց անտի, 'ի շաբաթապահ օրինաց, յամսագլուխ լուսնոյ, և 'ի թլփատութենէ, և 'ի մշտկաց սրսկմանց, և 'ի զո-հից անտի, որ առ ժամանակս տուեալ էր նոցա 'ի հանդերձեալ լինելոց իրացն: Այլ իբրև եկն եհաս ճշմարտութիւն, կարճէր այն ամենայն յիրաւի: Քանզի յանտիոք քաղաքի խնդիրք էին, և ասէին, եթէ պարտ և պատշաճ է թլփատել և պահել զօրէնս մովսեսի: Արդ իբրև առաքեցան պաւղոս և բառնա-բաս յերուսաղէմացւոց առաքելոց անտի, յամենայն կրօնաւոր առակաւոր օրինաց անտի թղթովք ձեռ-նադրութեամբ [3] զտիեզերս ամենայն ազատեցին:

Պարծեալ ոչ եթէ անձանց ինչ ետուն զձրիութիւն այնպիսի հրամանին, այլ յայտնապէս խոստովան լինէին զբան 'ի ձեռն թղթոյ. «Հաճոյ եղև, ասէ, Հոգւոյն սրբոյ և մեզ, մի ինչ բնաւ աւելորդին բեռն ծանր դնել 'ի վերայ ձեր: Բայց զայս որ կարևոր մեղքս իցեն, 'ի բաց կալ ձեզ 'ի զոհիցն, և 'ի հեղձուցիկ կերակրոց, յարենէ և 'ի պոռնկութենէ»: Աստ այսորիկ գրով ճշմարտապէս ցուցանէին. զի թէպէտ և 'ի ձեռս առաքելոցն էր մարգակոչէն թուղթն, այլ 'ի Հոգւոյ անտի սրբոյ էր արտեղերական հրամանն. զի զայն ինչ զոր առինն պատուիրս և բաժանարար, ընդ ամենայն աշխարհս հաստատեցին:

Այս մեծ բանից հաւանեալ, աղաչեմ ներել մեզ սիրոյդ ձերոյ. մանաւանդ թէ առաւել Հոգւոյն սրբոյ, որ բնակեալ էր 'ի պաւղոս. զի եթէ ոչ կարիցեմ ըստ արժանի հասանել 'ի վերայ բանիցդ ասացելոց, զայդ ականութեանս խնում զիջիք, և ձերոյ աշխատութեանդ լսելեաց: Զի երբ է, կամ ուր է, կամ ուստի է, արժանապէս պատմել զզօրութիւն Հոգւոյն սրբոյ, որ յանուն անուան մերոյ Քրիստոսի զարմանալի գործքն լինէին: Ո՞ կարէ ասել զսքանչելիսն ասեմ, որ 'ի կիպրոս 'ի վերայ եղիմայ կախարդի. եթէ 'ի քաղաքին լիստրացւոց 'ի վերայ տողնոյն՝ բժշկութեան, զսքանչելիսն կիւլիկեցւոց զփռիւգացւոց. իսկ զգաղատացւոցն, իսկ զասիացւոցն, իսկ զմակեդոնացւոցն. և կամ զայն ասացից, որ 'ի մէջ փիլիպպեցւոցն քարոզութիւն էր. և կամ զհար-

ձուկ դիւրին ըմբռնելոյ , որ յանուն Քրիստոսի հալածական եղև . և կամ զգիշերն յետ շարժման բանտապետին ընտանեօքն հանդերձ առ հաւատսն մկրտութիւն . կամ որ ՚ի Թեսաղոնիկէ , կամ որ ՚ի մէջ աթենացւոց , որ յարէոպագոսն ատենախօսութիւն . կամ որ ՚ի Կորնթոս զբանից ճգնութիւն , կամ որ ամենայն կողմանս ասպայեցւոց : Իսկ արժանապէս պատմել մարթացից , որ յեփեսոս ՚ի ձեռն պաւղոսի ՚ի Հոգւոյն սրբոյ լինէին զօրութիւնք . զոր բնաւ չգիտէին իսկ անդուստ յառաջ զէինչ իցէ , գիտացին յետոյ ՚ի պաւղոսի վարդապետութենէ . իբրև դնէր ՚ի վերայ նոցա ձեռն պաւղոս , և գայր Հոգին սուրբ ՚ի վերայ նոցա : «Խօսէին լեզուօք և մարգարէանային» : Այլ այնչափ ինչ էին ՚ի վերայ նորա շնորհքն , զի մի՛ եթէ յորժամ ինքն մերձենայր բժշկութիւնք լինէին , այլև որ յանդամոց նորա առնէին վարշամակս և թաշկինակս , բժշկէին զախտաժէտս , և հալածէին զայս պիղծս ՚ի նոցանէ : Նա և որ միանգամ զխորդակս ինչ գնացեալ էր [5] . բերէին զմատեանսն , և այրէին առաջի նորա :

Թողլից զայն՝ որ ՚ի կողմանս տրովացւոց , և կամ զեւտիքոսն՝ որ անկեալ ծանրացեալ ՚ի քնոյ իւրոյ ՚ի պատուհանէն երեքկինն պատշգամբէ , և բարձաւ մեռեալ , և անդէն վաղվաղակի պաւղոս կանգնեաց զնա կենդանացեալ : Թողլից զայն՝ որ ՚ի քաղաքին եփեսացւոց էր , և կամ որ ՚ի մելիտոնէ որ անուանեալն մարգարէքն էին , որոց յանդիման ասէր : «Եթէ Հոգի սուրբ ըստ քաղաքի քա-

ղաքի ուխտէ ընդ նմա» ։ Նոյն այն զի ասէ , եթէ ըստ քաղաքի վկայէ , յայտ առնէ պաւղոս , թէ յամենայն քաղաքս , որ զինչ լինին աքանչելիքս յոգւոյ անտի զօրութենէ , և յընտրութենէ լինելոյն հոգւոյն աստուծոյ , և յանուն նորա ընդ նմա խօսէր Քրիստոս ։ Նա և 'ի զօրութենէ հոգւոյն սրբոյ առդ փութալ փութայր նա՝ 'ի սուրբ քաղաքն երուսաղէմ վասն բանից ագաբայ , որ զինչ անցք անցանելոց էին ընդ նա , զի մարգարէացաւ յաղագս սուրբ ․ բայց քարոզէր յայտնապէս վասն Քրիստոսին , և պատմէր զամենայն համարձակութեամբ ։ Նոյն յորժամ 'ի քաղաքն կեսարացւոց անցին զնա , 'ի մէջ կացեալ ատենին դատաւորաց , երբեմն առաջի փելիքսի , երբեմն առաջի փեստոսի , և ագրիպպաս արքայի այնչափ 'ի հոգւոյ անտի սրբոյ յաղթական իմաստութիւն շնորհաց․ յանձին բարձեալ բերէր պաւղոս , մինչև նոյն ինքն թագաւորն հրէից ագրիպպաս ասէր ․ «Սակաւ ինչ պակաս է քեզ , 'ի հաւանութիւն ածել զիս քրիստոնեայ լինել» ։ Այն հոգի սուրբ պաւղոսի ետ 'ի մելիտեայ կղզւոջ անդ խածեալ 'ի քարբէն զանվնասութիւն , և զազգի ազգի ախտաժետաց զհիւանդութիւնս 'ի դնել 'ի վերայ ձեռացն զբժշկութիւն ։ Այն հոգի սուրբ և 'ի թագաւորն քաղաքաց 'ի հռոմ քարոզ առաքէր Քրիստոսի , զոր երբեմն հալածիչն գիտէին ․ որ զքաղաքս 'ի հրէից անտի որ հակառակորդքն էին , հաւատալ տայր 'ի Քրիստոս ․ և զկէսն յայլայանդիմանութեամբ կշտամբեալ յանդիմանէր և ասէր ։ «Բա-

րինք խօսեցաւ Հոգին սուրբ 'ի ձեռն եսայի մարգարէի ընդ հարսն մեր և ասէ,, . այլովքն հանդերձ :

Նաև զի զՀոգին սուրբ լցեալ ունէր պաւ-ղոս, և որ նման նմա էին ամենայն առաքեալքն, և որ 'ի նոցունց առաքեալքն էին, և ընդ նոսա էին, և յանուն Հօր և Որդւոյն և Հոգւոյն սրբոյ հաստատեցեալք . լուր դու 'ի թղթոյ անտի նորա, որպէս գրէ : "Եւ բան իմ, ասէ, և քարոզութիւն ոչ եթէ ընդունայն էին պատիր բանիւք իմաս-տութեամբ մարդկութեան, այլ յանդիմանու-թեամբ Հոգւոյն սրբոյ և զօրութեամբ,, : Դար-ձեալ ասէ . "Նաև որ դրոշմեաց զձեզ 'ի նոյն Նա-տուած, և ետ ձեզ գրաւական Հոգւոյն,, : Եւ դարձեալ ասէ . "Որ յարոյց զՔրիստոս 'ի մեռե-լոց, կենդանի արասցէ զմեռեալ մարմինս ձեր վասն այսորիկ, որ բնակեալն իցէ 'ի ձեզ Հոգին սուրբ,, : Դարձեալ առ տիմոթէոս գրէ : "Պահեղե-ցիկ զաւանդն պահեսջիր դու 'ի ձեռն Հոգւոյն սրբոյ, որ բնակեալ է 'ի ձեզ,, :

Նաև զի Հոգին սուրբ կենդանի է, և հաս-տատեալ է, և խօսի, յառաջագոյն խօսի, բազում անգամ 'ի մէնջ առ ձեզ ասացեալ է : Նոյց սա-կայն գրէ աւասիկ յայտնապէս առ տիմոթէոս պաւղոս : "Նաև Հոգին սուրբ յայտնապէս ասէ, թէ 'ի ժամանակս յետինս ապստամբք լիցին ոմանք 'ի հաւատոց անտի,, : Նաև ոչ միայն առաջնովքն մերովք, այլ և առ մերովք ամօք զհերձուածս տեսանեմք բազմապատիկ . և բիւրապատիկ զհերձ-

սփոփանացն հանգստութիւն ։ Պատասխանեալ ասէ . «Զի այլոց ազգաց ոչ յայտնեցաւ որդւոց մարդկան , որպէս այժմ յայտնեցաւ սրբոց իւրոց մարգարէից Հոգւին սրբով» . այլովքն հանդերձ ։ Պատասխանեալ ասէ . «Որպէս ասէ Հոգին սուրբ» ։ Պատասխանեալ ասէ . «Վկայէ մեզ , ասէ , Հոգին սուրբ» ։ Պատասխանեալ ընդ տառապելոյն արդարութեան խօսի և ասէ . «Նա զառաջաւորութեան փրկութեան գիրք 'ի գլուխ ասէ . և առէք զսուսերն Հոգւոյն , այսինքն է՝ բանն Աստուծոյ ամենայն աղօթիւք և խնդրուածովք» ։ Նա գործեալ ասէ . «Մի՛ արբենայք գինւով , զի 'ի նմա է գիջութիւն , այլ լցարուք դուք Հոգւով սրբով . զի խօսեցարուք դուք յանձինս ձեր սաղմոսիւք և օրհնութեամբք և երգովք հոգեւորօք» ։ Նա գործեալ ասէ . «Շնորհք տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի , և սէրն Աստուծոյ , և հաղորդութիւն Հոգւոյն սրբոյ ընդ ձեզ ամենեսին» ։

Այսու ամենայնիւ , որ և այլն իսկ են՝ որ են շատ մնացեալ են , հաստատեալ կայ , որ իմանան զբարերար և զօրացուցիչ Հոգւոյն սրբոյ զօրութիւն ։ Այլ ոչ բաւական լիցի ինձ ժամանակս , եթէ կամիցիմ պատմել զբազմազանեալ զօրութիւն Հոգւոյն սրբոյ Պաւղոսի 'ի չորեքտասան թղթոյ անտի , յորում բիւրապատիկ անսպառ աստուածպաշտութեամբ ուսուցանէր . այլ գործէր նորուն զօրութեամբ Հոգւոյն սրբոյ ։ Մեզ ներել՝ եթէ նուաղեցաք մինչ յասելոյ անտի , և ձեզ լսողացդ կատարելագոյն զգիտութիւն հաստատութեան ձեզ

ստէպ ստէպ յընթերցուածոց գրոց սրբոց ուսու-
ցանէր : Նոյնց այժմ և յայսմ ընծայութեանց առա-
ւոր և որ յառաջին ասացան , Հաստատագոյն Հա-
ւատս ունիցիս . զայն՝ որ 'ի մի ասացուած Հոգւոյն
պատմեալ , և 'ի մի անէր Յիսուս Քրիստոս յԱրդի
նորա մարմնին . և 'ի Հոգին սուրբ 'ի բարեխօս անուն ,
որ 'ի գիրս սուրբս Հաստատեալ կայ . զի անուա-
նեալ կոչի և զ Հօրէ , "Հոգի սուրբ" . որպէս
և յովհաննէս աւետարանիչն ասաց : Գովաբանեալ
վասն Նորա . "Հոգի երևոյց մեզ անէր Քրիս-
տոսի" . որպէս ասաց երեմիա մարգարէ : Գովա-
ձեալ վասն Հոգւոյն սրբոյ . "Նա բարեխօսն է Հո-
գին սուրբ" . որպէս ասացաւ : Եւ 'ի կարգս Հա-
ւատոց որ բարեխօսութեամբ տասնի , և զառաքե-
լոյ մօրութիւն 'ի բաց Հալածէ : Նշկեցուք մեզ
բանիւք որ այժմիկ ասացեալ առաքեալ զնեզ , և
յօգուտ մեր է :

Տեղջիր , զամեն լինիջիր , գուցէ ըստ օրինակի
սխալմանք մնասցիցես զու 'ի միրտութիւն այսր երկ-
մտութեամբ , և սիրտ քո ոչ խնդրիցէ զճշմարտու-
թիւն : Մեր ուխտել է , և քո զգուշանալ . եթէ
Հաստատութիւն կաս 'ի Հաւատս , երանելի ես . եթէ
զրկեցար 'ի Հաւատոց անուն , ընկեա զթերահա-
ւատութիւն քո յայսմՀետէ , և մի լեր : Զի
ըստ ժամանակի միտութեան յորժամ մտանիցես
'ի ձեռս երիցանց կամ սարկաւագաց , զի յամե-
նայնի են շնորհքն 'ի գեւղս և 'ի քաղաքս , 'ի
տաճարս և 'ի զիտուն , 'ի ծառայս և յազատս .
քանզի ոչ եթէ 'ի մարդկանէ են շնորհքն , այլ

յԱստուծոյ 'ի ձեռն մարդկան տուեալ : Պտուղ մատուցես առ այն , որ մկրտէն . մատիր դու , մի յերեսս հայեցեալ որ երեւին քեզ , այլ վասն Հոգւոյն սրբոյ , վասն որոյ այս ամենայն տացաւ : Զի սա պատրաստեալ է դրոշմել զոգի քո եւ տալ քեզ կեանս , յորում զողջան դնէք առ հասարակ , երկնաւոր իմն աստուածեղէն , որպէս եւ գրեալ է : "Զոր եւ հաւատացէք եւ դրօշմեցարուք Հոգւին աւետեաց 'ի սուրբն,, :

Այս զկափին առնուլ զոգւոց ձերոց , ոչ արկանէ զմարգարիտս առաջի խոզաց : Եթէ թերահաւատես , այժմիկ մարդիկ մկրտեն զքեզ , Հոգին սուրբ ոչ մկրտէ զքեզ . ապա թէ հաւատովք մատիցես , մարդիկ մատակարարեն զայս որ երեւին , այլ Հոգին սուրբ տայ զայն , որ ոչն երեւին . 'ի մեծ հարցումն եկեալ ես , 'ի մեծ ժողովս զօրաց , այդ 'ի միում ժամանակի անդ եթէ կորուսցես դու , անհնար լիցի քեզ չար . ապա թէ արժանի լինիս շնորհացն , լուսաւոր լինին քո հոգիքն . եւ ընդունիս զօրութիւն , զոր ոչն ունէիր յառաջ : Առնուս զէն յանձն զատակայլն դիւաց , եւ եթէ ոչ ընկեսցես զզէնն զայն , այլ պահիցես զդրոշմն Հոգւոյն սրբոյ , ոչ մատիցէ առ քեզ դեւ . այլ դողայ , զի 'ի ձեռն Հոգւոյն աստուածոյ հանեն զդեւս :

Եթէ հաւատաս , ոչ միայն առնես թողութիւն մեղաց , այլ առնուցուս զայն , որ առաւել իցէ քան զմարդկութիւնս : Տացի քեզ եւ արժանի լինել մարգարէութեան շնորհաց . զի ընդունելոց ես այնչափ շնորհս , որչափ ամանդ բաւ է :

և ո՛չ որչափ ես ասեմ. զի մարթ է ինձ սակաւիկ ասել ինչ, բայց քեզ մեծապէս ընդունել, զի լոյն են հաւատք։ Այլ հասեալ կայ առ քեզ յամենայն ժամանակս պահապանն բարեխօսն, զի հոգայ վասն քո իբրև վասն ընտանի սպասաւորին, վասն ելից քոց, վասն մտից քոց. և այս քեզ ազդի ազդի սուրս շնորհաց, եթէ ոչ մեղք սրտամտցուցես զնա, որպէս և գրեալ է. ասէ. «Մի տրտմեցուցանիցէք զՀոգին սուրբ Աստուծոյ, յոր մկրտեցարուք յաւուրն փրկութեանն»։ Իսկ արդ զի՞նչ է մեղադիր պահել զշնորհսն։ Պատրաստ լինիջիք ընդունել, և իբրև ընդունիցիք, մի ընկենուցուք ՚ի բաց։

Եւ նոյն ինքն ամենեցուն Աստուած, որ խօսեցաւ ՚ի ձեռն Հոգւոյն սրբոյ ՚ի բերան մարգարէիցն, որ առաքեաց ՚ի վերայ առաքելոցն յաւուրն պենտեկոստէից. սա նոյն ինքն և առ ձեզ առաքեսցէ, և ՚ի ձեռն նորա զմեզ հաստատեսցէ, առ հասարակ ամենեցուն տացէ զբարերարութիւն իւր։ Զի յամենայն ժամանակի զպտուղ Հոգւոյն սրբոյ մեք մատուցանիցեմք, զսէր և զխաղաղութիւն, և զերկայնմտութիւն, և զքաղցրութիւն, և զբարերարութիւն, և զհաւատս, զհեզութիւն, զժուժկալութիւն ՚ի Քրիստոս Յիսուս ՚ի տէր մեր. որում և նմին Հոգւովն սրբով փառք Հօր այժմ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

1. Թուղթս յաղագս Բաբելոնի խառնակութեան է , առակաւն իմաստն աղաւաղեալ ինչ է : *Զարմա և պատաշաճ էր , որպէս մեկնեցին , թէ 'ի սկզբան անդ նախ առաքելն զ՚Հոգւոյն սրբոյ շնորհս մխիթարութեան՝ որ առաւել լինէին որոց միայնակին , եւ մարդկութեան փրկչին · յետոյ առաւել զայն շնորհս մարթացաւ մեզ մատուցանել : Որպէս ասենք մեկ-* նեցին ասէ · զի դարս բան նախ առաջին Սիմոնա ւաաոց ընդդէմ Կերինթոսի , և յետ նորա Ապելլեայ աղանդաւորացն :

2. Այս բան և 'ի Յովհ. աւետարանն խարդ առաքելոյն · և դրեմին բաժ ... պատմելով ... մարմնոյ իւրոյ ... , և իմաստն ... էր և անմիաբանիցն : Արդ որ ինչ 'ի ձեր ձեռս եկն , այս ինչ է : Էջ 'ի *նմանութիւն աղաւնոյ , զի որպէս ասենք ասեն , պարզութիւն և անմեղութիւն իմանալեացն 'ի վերայ վերստին ծնելոցն՝ 'ի ձեռն սուրբ աւազանին թողութիւն մեղաց պարգևեսցէ : Նոյն այն զի 'ի նմանութիւն աղաւնոյ էջ , չէ և այն զուր առասցեալ , զի առաջին աղաւնի վասն Հեղ և համբոյր կերպարանացն Քրիստոսի · զի եկեղեցական և այլն :*

3. Թուղթս ձեռնադրութեամբ :

4. [illegible] , [illegible] · [illegible] χωλός, որ կաղ նշանակէ ։

5. Օրինակ ի [illegible] էր ։

ԿՈՉՈՒՄՆ
ԸՆԾԱՅՈՒԹԵԱՆ
ՈՒԹԵՒՏԱՍՆԵՐՈՐԴ

Վասն մերոյ կաթողիկէ Եկեղեցւոյ, եւ վասն մարմնաւոր յարութեան, եւ վասն կենացն յաւիտենից. եւ ընթերցուած յԵզեկիէլէ, որ ասէ. «Նա եղեւ ՚ի վերայ իմ ձեռն Տեառն, եւ վերացոյց զիս Հոգւովն Տեառն, եւ դադար եդ զիս ՚ի մէջ դաշտին, եւ այն էր խառնաղանջակոյտ ոսկերօք մարդկան». այլովքն հանդերձ։

Արմատ ամենայն բարեգործութեան՝ է յոյսն յարութեան. զի ակնկալութիւն վարձուցն հատուցման ընդարձակէ զոգիսն ՚ի գործս բարութեան։ Պատրաստ են յամենայն համբերութիւնս վաստակոցն, յորժամ յառաջագոյն տեսանիցեն զվարձս վաստակոցն։ Իսկ այն՝ որ անվարձս վաստակեն, լքանին անկանին եւ ոգիքն մարմնովք հանդերձ։ Սպառազէնքն յորժամ պարգեւաց ակն ունիցին, յօժարագոյն պատրաստեն զանձինս ՚ի պատերազմ։ Այլ ոչ ոք է, որ անիրաւ Թագաւորի զօրական է, որ ոչ տացէ զվարձս վաստակոցն, որ մտադիւրն պատերազմին մեռանել ՚ի վերայ նորա։ Նոյնպէս եւ ամենայն հոգիք, որ ոչ հաւատան յարութեանն, ՚ի կորուստ մատնեալ գտանին։ Իսկ որ հաւատանն,

թէ կայ և մնայ մարմինս յարութեանն ; անփոփոխ է 'ի պատմուճան իւր, և ոչ պիտի զնա ապականութեամբ : Իսկ որք թերահաւատեն 'ի յարութենէ անտի, համարձակ մատնեն զանձինս խաբէութեանց 'ի պոռնկութիւն, յորև զուարճանալ իմն համարելով զիւր մարմինն : Որչափ մեծ է սրբութեան կաթողիկէ եկեղեցւոյս պատուիրան և վարդապետութիւն վասն յարութեան մեռելոց . մեծ է և մեծարգոյ է, 'ի բազմաց խոտեալ, բայց 'ի Ճշմարտութենէ անտի հաստատեալ գտեալ : Սա ընդդէմ դառնան հեթանոսք, չհաւատան սամարացիք, դրսամբն հերետիկոսք . բազմադիմի է հակառակութիւնն, այլ միադիմի է Ճշմարտութիւնն :

Եւ ասեն ցմեզ այսպէս միանգամայն հեթանոսք և սամարացիքդ . անկեալ կործանեցաւ մարդն ; որ մեռաւ, փտեցաւ, նեխեցաւ, և յորդանս փոխեցաւ . ցեցք և մեզք և կորուստ յետին ընկալաւ զմարմինս, արդ զիա՞րդ յարիցէ : Որ նաւաբեկեալն էր, ատամնեօք ձկունք կերան զնա ; Եւ ինքեանք որս եղեալ՝ այլոց կերակուր անկան : Որ գազանակոծեալ եղեւ, ատամունք արջոյ և առիւծք կերան զնա, և զոսկերս փշրեցին մանրեցին : Անգեղք և ագռաւք զմեռեալ մարմինն կերան, և ինքեանք 'ի կողմանս կողմանս աշխարհիս թռեան . արդ ուստի՞ ժողովի մարմինն : Ո՛հ մարթիցի, թերևս այնց թռչնոց որ կերանն, ուրեմն դէպ եղեալ 'ի Հնդիկս մեռանել, ոմն 'ի պարսս, ուրեմն 'ի գութս, և իցեն՝ որ ընդ Հրով այրեալ իցեն, և զմոխիրն անձրևաց ողողեալ իցէ, և հողմոց հատեալ իցէ : Արդ ուստի՞

ծաղկեսցի մաքրութիւն :

Վինել մարդոյ՝ որ զայդ առնէ, փոքր և անկար ես, հեռի իմն թուի աշխարհին հեշտաց և զօրաց և պարապից : Իսկ Աստուծոյ՝ որ զամենայն արարածս ՚ի բանն խորամ առնէ, մերձաւոր է : Արդ մի զու ըստ անկարութեանդ քո զննեսցես և Աստուծոյ զօրութեանն անկարութիւն, այլ առնուլ ՚ի զօրութիւն Աստուծոյ հայեսցիս : Իսկ արեգակն այս փոքր ինչ արարած է Աստուծոյ, և ՚ի միում ծագել խորամ զամենայն արեգակս լուսաւորանէ առ հասարակ . Ապա՝ զոր Աստուած արար, զամենայն արարածս միանգամայն պաշտեն . Իսկ Աստուած՝ որ արեգականն և օդոց արարիչ է, հեռի՞ ինչ յաշխարհէ է : Ո՛չ է ինչ զի՞նչ զու ինչ ՚ի մտի քում . և համարեսցիս, թէ տեղի տեղի ներքինս առեալ ունիցիս ՚ի ձեռին քում . Քանզի հիւանդ ես առաջինք հաւատով, հիւանդագոյնս և անկարագոյնս առանս զօրինակաց բանից զնեմ քեզ առաջի : Արդ համարեալ զու, թէ տեղի տեղի ներքինս ունիս ՚ի բանին քում : Արդ զու որ մարդդ ես, զինչ թուի քեզ մեծ, յորժամ պարզես զձեռն քո զներքինսն ընդարձել՝ ուրոյն ուրոյն առնուլ ՚ի միմեանց, ընդարձակեալ զառանձնել զիւրաքանչիւր բառ տեղի խորամ, և զիւրաքանչիւր յառաջ իւր կացուցանել : Իսկ արդ քեզ՝ որ ՚ի քում բանին այդպէս է, հնար է առնուլ որպէս և կամիս . և Աստուած՝ որ յիրում բանին անդ ունի, ընդարձակութիւն ոչ մարթ է առնել, և որոշեալ և յիւրաքանչիւր տեղիս կացուցանել : Ասեմ զոր առեմ, եթէ ոչ ամփոփեր-

տութեամբ և անիրաւութեամբ իցէ ուրացութիւնդ ։

Բայց արդ ասէ, դու հայեաց ՚ի բանս արդարութեան, և ես ՚ի միտս քո ։ Ոչ զի ազգի ծառայք իցեն, և իցեն բարեբարք, և ոմանք չարաբարք․ այլապէս պատուի արժանի առնիցես զբարեբարսն․ և եթէ իցես դու այր ոք դատաւոր, այլապէս գովիցես դու զբարեգործն, և ՚ի պատիժ պատուհասի արկցես զչարագործն ։ Իսկ արդ ՚ի քեզ՝ որ մարդ մահկանացու ես իրաւունք գոն, և Աստուած՝ որ յամենայնի կարող է, որ առանց փոփոխման է, որ ամենայնի թագաւոր է, վարձք հատուցման ոչ գտանիցին ։ Այս անօրէն է ուրացութիւնդ, զոր ունիս ։ Բայց ասէ եկ դու հարց, զոր ասեսդ․ ասես բազում սպանողք են, որ ՚ի մահիճս իւրեանց առանց պատուհասի մեռան․ և իցէ արդեօք որ յիսուն մահու արժանի իցէ, և միանգամ գլուխն կորեցաւ․ արդ Երբ տայ զքառասուն և զինն վրիժուցն հատուցումն ։ Եթէ ոչ դատաստանք և հատուցումն յետ աշխարհիս այսր լինիցի, արդ անիրաւութիւն գտնիցես Աստուծոյ ։ Որդ մի զարմանար զնեղել և զյաղթել զատաստանիդ․ ամենայն ճգնողք յետ ճգնմանն կամ պսակին կամ ամաչեն․ և ոչ երբէք որ նստին ՚ի գլուխ ասպարիզին, և ՚ի վերայ ճգնմանն, եթէ յառաջ քան զճգունսն զպսակն պատրաստիցէ, այլ կայ և մնայ վախճանի պատերազմողաց․ զի յետոյ ընտրութիւն արարեալ, և զպարգևսն զպսակն բաշխել մարթիցէ ։ Այնպէս և Աս-

տուած, մինչդեռ պատերազմն յաշխարհիս յայսմիկ է, օգնել օգնէ առ անգամ մի արդարոց, բայց ապա հատուցանէ վարձս վաստակոց կատարելոյ :

Ապա թէ յարութիւն մեռելոց չիք, որպէս դուք ասես իսկ ընդէ՞ր բնաւ զդիակապուտս զգերեզմանակրկիտսն պատժէք : Զի եթէ կորեաւ մարմինն, և հատաւ յոյս յարութեանն, արդ ընդէ՞ր է մահ պատուհասի, որ զդիակունսն կողոպտեն : Տեսանե՞ս, զի թէպէտ և շրթամբք ուրանաս, կայ և մնայ աւադիկ 'ի ներքս 'ի խիղճ մտաց հաւատոն յարութեան հաստատութեամբ :

Իսկ արդ ծառն յարմատոյ անտի կորեալ բխէ միւսանգամ, և ծաղկէ. մարդ մեռեալ ոչ ծաղկէ : Այլ սերմանիքդ սերմանեալ մեռեալ՝ միւսանգամ աճեցեալք և հանդերձեալք[2] 'ի կալ պատրաստին, և մարդ մեռեալ յայլ կալ ոչ պատրաստին : Որթ այգեաց և այլոց ծառոցդ ստահատեալ կամ խլեալ՝ և այլուր տնկեալ միւսանգամ կենդանանայ, և այլուր պտղաբերէ. և մարդ՝ վասն որոյ ամենայն եղև, տնկեալ յերկիր, միւսանգամ ոչ կենդանանայցէ : Թէպէտ և դիր զբանդ 'ի կշիռս, և տե՛ս, ո՞ր մեծ իցէ. անդրի մի, որ չիցէ բնաւ ստեղծեալ, զնա նոր ստեղծանել դիւրին է, թէ որ անկեալն և կործանեալն իցէ, վերստին ձուլեալ զնա 'ի նոյն պատկեր ստեղծանել : Իսկ արդ՝ որ 'ի չնչէ արար զմեզ Աստուած, զեղեալսն և զանկեալսն միւսանգամ յարուցանել ոչ կարիցէ : Իսկ արդ թերահաւատես 'ի բան գրոյդ վասն յարութեան մեռելոց, զի հեթանոս ես. արդ են

դու 'ի բարուց բուսոյ ծննդեանն ընկեալ զարարածն . և որ ինչ մինչև ցայժմ եղեալն երևին , յայնմանէ գիտասջիր : Որդ սերմանին սերմանիք ցորենոյ , կամ այլ ինչ սերմանեաց , ապաքէն անկեալ յերկիր նեխին , և մեռանին , և անպիտան լինին այնուհետև 'ի կերակուրս : Իսկ այն՝ որ անկեալն է և նեխեալ ; յառնէ միւսանգամ կանկանչագոյն . և որ փոքրիկն է և անարգն , յառնէ միւսանգամ շքեղացեալ : Որդ ցորեան և այլ սերմանիք վասն մեր և 'ի մեր պէտս հրամայեցան . իսկ արդ որ 'ի մեր պէտս հրամայեցան մեռանին , և յառնեն , և մեք , որ այն ամենայն վասն մեր եղև , ո՞չ յարուցեալ կենդանանամք :

Զմեռն է ժամանակս որպէս և տեսանես , և կան ծառքդ իբրև մեռեալ . զի ո՞ւր է տերևն թզենւոյ , ո՞ւր է ողկոյզն այգւոյ . այլ 'ի ժամանակս ձմերայնւոյ այն մեռեալ է , և յաւուրս գարնանւոյ կանանչանայ . և իբրև ժամանակն հասանէ , յայնժամ իբրև 'ի մեռելութենէ զկենդանութիւն զգենու : Օ՜հ գիտէր Աստուած զքո թերահաւատութիւնս ; երևելովս այսուիկ ամ ըստ ամէ զյարութիւն գործեաց . զի տեսցես դու զայս անշունչ անմռունչ , և շնչաւորացն և բանաւորացն հաւատասցես յարութեան : Իսկ արդ ճանճ կամ մեղու 'ի ջուր անկեալ և հեղձեալ՝ յետ սակաւ ժամանակի և ոգի բերեալ թերևս յառնեն . և աղբք աղբք առնետոյց ձմերայնի պահեցեալ անշարժական , և գարնանեացն յառնեն : Օ՜հ ըստ քեզ չքնաւոյդ և զնչէն առակ օրինակաց մատուցանեմք : Իսկ

արդ որ անմռունչ անասնոցն և անարգացն կեն-
դանութիւն տուեալ այնչափ մատուցանէ, զմեզ՝
վասն որոյ ամենայն ինչ եղև, ո՞չ տուեալ ևս կեն-
դանացուսցէ։

Այս խնդրեն հեթանոսք զմեռելոց յարութիւն. յայտնագոյն ևս ասեն. թէպէտ և յառնեն, յայտ է թէ չէր ուրեմն հանօրէն մեռեալ և նեխեալ. և խնդրեն այսպէս, ո՞ղէ անասուն մի որ մեռեալ և նեխեալ, յարիցէ։ Արդ գիտէր Աստուած զմարդկան թերահաւատութիւն, և 'ի նմին իրի արար հաւ մի արմաւ անուն։ Զայսմանէ որպէս ցուցանեն բազումք, մի է, միածին է, յերկրին եգիպտացւոց է։ 'Ի հինգհարիւր ամի դառնայ 'ի բոյն իւր, և ցուցանէ զյարութիւն։ Այլ ո՛չ եթէ յանապատ ուրեք վայրի է, զի մի՛ յերկուացի խորհուրդն. այլ յերևելի քաղաքի է, զի յայտնապէս երևեսցի մարդկան։ Զի բոյն շինէ իւր 'ի լիբան փայտէ, և 'ի զմուռս փայտէ, և յամենայն խնկոց։ Այլ 'ի կատարել ժամանակացն գայ մտանէ 'ի բոյնն, և անդէն մեռանի և նեխի, և ապա 'ի մեռեալ և 'ի նեխեալ մարմնոյ մեռելոյն որդն ծնանի, և որդն աճեցեալ թռչուն կերպարանի։ Այլ դու մի՛ թերահաւատեր 'ի բանից այսոցիկ. քանզի և աստէն քո առաջի աչաց տեսանես զազգս մեղուաց, զիա՞րդ յորդանէ թռչուն կերպարանի, և 'ի գիճագործ ձուոց տեսի ես թռչուն, որոյ թևք և ոսկերք և ջիլք եղեալ էին, զի իջանէր։ Ապա թևակից ե-ղեալ արմաւն վերանայ յերկինս, որպէս եկն մե-ռաւ։ Արդ զի՞նչ տեսիլ յայտնի քան զայս յա-

րութիւն մեռելոց մարդկան մարթի ցուցանել ։ Աքանչելի է հաւն արմաւ , սակայն թռչուն մի անասուն անբան , որ՝ ոչ երբէք մարթանայ բանիւք օրհնել զԱստուած . թռուցեալ երթայ նա ընդ օդս երկնից , այլ ոչ գիտէ նա , թէ ուր է միածին Որդին աստուծոյ ։ Իսկ արդ անբան անասնոյն՝ որ ոչ գիտէ զյարութիւն մեռելոց , յարութիւն տուեալ է . մեզ՝ որ զբանս և զհրամանս նորա պահեմք , ո՞չ տացէ զյարութիւն մեռելոց ։

Նայց որովհետև հեռի է հաւն արմաւ , և չքնաղ է նշանն , թերահաւատ լինին բազումք . եկայք աստէն յանդիմանութիւն 'ի մէջ մեր տեսցուք ։ Մե՛ք իսկ ամենեքեան մեզէն որ խօսիմքս և լսեմքս , յառաջ քան զհարիւր ամ կամ զերկերիւր ո՞ւր էաք . զիա՞րդ ոչ գիտեմք զմերոց զօրութեանց զհաստատութիւն ։ Զիա՞րդ ոչ գիտես դու յորպիսի ընչէն յանկերպարան միագոյն իրացն ծնանիմք . և 'ի ընչէն և 'ի միագոյն և 'ի տկարէ մարմին զգեցեալ , 'ի ջլաց հաստատութիւն կերպարանի , և յաչաց լուսաւորութիւն , և յընչաց հոտոտելիս , և յականջաց լսելիս , և 'ի լեզու խօսուն , և 'ի թնդիւն սրտի , և 'ի գործս ձեռաց , և յընթացս ոտից , և 'ի բիւրազգի տեսիլս մարմնոց ։ Այլ 'ի ընչէն տկարն այն դայ լինի նաւագործ , և շինող և ճարտարապետ , և բիւրազգի արուեստից ինչ գործիչ . և զինուորանայ , և իշխանանայ , և թագաւորէ , և օրինադիր լինի ։ Իսկ արդ որ 'ի ընչէն և 'ի տկար իրաց անտի զմեզ այսպէս արար Աստուած , արդ զանկեալսն յարուցանել

ոչ կարասցէ Աստուած, որ զոչինչն այսպէս մարմնով զգեցոյց, զանկեալ մարմինն միւսանգամ յարուցանել ոչ մարթասցէ :

Ա՛կ դու ինձ, առ քեզ մեռելոց յայտնագոյն յանդիմանութիւն, 'ի վեր յերկինս 'ի մէջ լուսաւորաց ամսոյ ամսոյ յայտնապէս վկայութիւն 'ի մարմին լուսնին, յորժամ համարձակ նուազէ. զի իբրև ոչինչ իմն երևի նա, և նոյնժամայն վաղվաղակի լնու, որպէս էրն յառաջագոյն : Այլ վասն կատարեալ հաստատութեան յանդիմանութեան ըստ շրջանակի ամացն, յորժամ պակասէ լուսինն, և յարիւն յայտնապէս դառնայ, դարձեալ միւսանգամ անդրէն 'ի նոյն մարմին լուսաւորութիւն դառնայ : Զի Աստուծոյ զայս այնպէս հաստատեալ է. զի և դու մարդ որ յարեանեդ հաստատեալ ես, մեռելոց յարութեան մի թերահաւատեսցես, այլ զօրօրինակ զլուսինս յերկինս տեսանես, սոյնպէս և վասն քո անձինդ հաւատաջիր : Այսպիսի բանիւք ընդ առաջ լինիջիր հեթանոսաց, զի որք գրոյն չեն ինչ դիմակալ, անգիր զինու մարտիջիր ընդ նոսա 'ի հանճարէ միայն և յիմաստութենէ : Զի առ նա ոչ մովսէս ինչ ծանօթ է, և ոչ եսայի ինչ համարեալ է. և ոչ աւետարանն և ոչ պաւղոս :

Արդ ե՛կ փոփոխեսցի դու ինձ այսուհետև 'ի շամբուշացիս, որք ընդունել ընդունեին զօրէնս, բայց զմարգարէսն ոչ ընդունեին : Բայց ինձ այսպէս թուի, թէ ընթերցուածս եզեկիելի դատարկ թուեցի 'ի միտս նոցա. քանզի զմարգարէս չընդու-

նին, որպէս ասացաք . արդ ուստի՞ հաճեսցուք մեք զշամիրատացիս : Ն՛կ երթիցո՛ւք մեք 'ի կարգս գրոց օրինացն . ասէ Աստուած ցՄովսէս : «Ես եմ Աստուած Աբրահամու Սահակայ և Յակովբայ» : Ապաքէն իցէ Աստուած էոցն և հաստատելոցն : Իսկ արդ եթէ Աբրահամ մեռաւ, և Սահակ և Յակովբ, ապա ուրեմն իցէ Աստուած չէոցն : Իսկ արդ Երբ ասաց ուրեք Թագաւոր, թէ արքայ եմ զօրաց, որ չգոն նորա . կամ Երբ ուրեք ետես զհանդէս մեծութեան, զոր չէ ստացեալ : Ապա պարտ և պատշաճ է, թէ իցեն, և հաստատուն կացցեն Աբրահամն, և Սահակն, և Յակովբն, զի է Աստուած էոցն և հաստատելոցն : Զի ոչ եթէ ասաց Աստուած, եթէ էի ես Աստուած Աբրահամու . այլ ասէ, ես եմ Աստուած : Այլ զի գոն և դատաստանք, ասէ ցուէր Աբրահամ . «Որ դատելոց ես զամենայն երկիր, ո՞չ արասցես զայդ իրաւունս» :

Այս ընդդէմ դառնդան բանիս այսմիկ շամիրատացիքն, զի նոքա միայն են անմիտք . և ասեն այսպէս, եթէ մարթ իցէ ոգւոցն Աբրահամու Սահակայ և Յակովբու յառնել, այլ մարմինք նոցա յառնել ոչ կարեն : Արդ դաւաճանին մոլորեսի արդարոյ՝ վիճակ լինել եղև հնար . իսկ մարմնոցն արդարոց կենդանանալ և յառնել չիցէ՞ հնար : Իսկ որ արտաքոյ բուսոյ բարուց ծննդեան էր հնարեցաւ, և այս՝ որ 'ի ներքոյ բարուցս իցէ, անդրէն հնար ո՞չ իցէ դառնալ : Եւ դաւաճան ահարոնին հպատեալն և մեռեալն առանց հոտոյ ջրոյ բխեաց :

զի թեթեւ և ջրարբի վայրի էր, սակայն բազում ժամանակօք թէ բխէր. իսկ սա 'ի միում գիշերի անդ եկն, և եբեր զնշանակ բխմանն։ Իսկ արդ զգաւազանն աՀարոնի իբրև 'ի մեռելոց յարուցանէր, և ինքն աՀարոն ոչ յարիցէ 'ի մեռելոց։ Այլ անդ՝ զի զլոկ քաՀանայապետութիւնն ստուգէր նմա, փայտիւն մատակարարէր, և աստ սմին իսկ աՀարոնի զյարութիւն ոչ Հաստատեսցէ։ Այլ մի՛ արտաքս քան զկարս բուսոյ ծննդեանն աղ արձան լինէր. արդ մարմինն յաղ փոփոխէր, և մարմին 'ի մարմին անդրէն ոչ փոփոխի։ Իսկ արդ կինն ղովտայ աղ արձան լինէր, և կինն աբրաՀամու 'ի մեռելոց ոչ յարիցէ։ Կամ որո՞վ զօրութեամբ փոփոխեցաւ ձեռն մովսեսի, և 'ի միում ժամու անդ լինէր իբրև զձիւն. և դարձեալ 'ի նոյն չափ զունոյն Հաստատէր, ապաքէն աստուածութեան Հրամանաւ։ Իսկ արդ յայնժամ Հրամանն Աստուծոյ Հաստատ էր, և արդ Հրաման Աստուծոյ տկա՞ր է։

Այլ կամ ընաւ ուստի՞ 'ի սկզբանն եղև մարդն, ո՛ անմիտք քան զամենայն մարդիկ շամբոտացիք. եկա՛յք դուք յառաջին գլուխ գրոցն, զոր դուք իսկ ընդունիք։ "Այլ ստեղծ, ասէ, Աստուած Հող առ յերկրէ"։ Արդ Հողն 'ի մարմին փոփոխի, և 'ի նոյն մարմին ոչ է մարթ Հաստատել։ Բայց ա՛ղէ Հարցցուք մեք զձեզ. ուստի՞ Հաստատեցան երկինք և երկիր և ծով. ուստի՞ արեգակն, և լուսին, և աստեղք, և թռչունք, և լուղակք, որ յերկրէ ամենայն շնչաւորք. այսչափ բիւրուց յոչնչէ յինչ լինել Հաստատեցան։ Այլ դարձեալ մար-

դիկ որք ըստ պատկերի նմանութեան կերպարանաց ստեղծեալք՝ ոչ յարիցէք 'ի մեռելոց ։ Մարգարէ Թերահաւատութեամբ լի են իրքդ, և բազում դիւրովութիւն է անհաւատիցդ, յորժամ ասէ աբրահամ ցնէր. «Որ դատիս, ասէ, զամենայն երկիր»։ Եւ անհաւատ են, որ ուսան զօրէնս, զի զոր գրեալն է, եթէ յերկրէ է մարդն, և Թերահաւատ լինին զոր ընթեռնուն ։ .

Իսկ որ 'ի մարգարէից անտի հաւատացեալ էք, զի և զմարգարէսն իսկ 'ի ձեռին ունին, և Թերահաւատեն գրոցն. և բերեն մեզ անտի բան, որ ասէ. «Ոչ յարիցեն ամբարիշտք 'ի դատաստանի». և զայն զի ասէ. «Ոչ մարդ 'ի դժոխս, և այլ ոչ ևս ելցէ անդրէն»։ Եւ դարձեալ ասէ. «Ոչ եթէ մեռեալք յարիցեն, և օրհնեսցեն զքեզ տէր»։ Որք բարիոք գրոյն չարաչար ընդելանին. բարւոք է անդրէն դարձընթաց լինել արշաւանին, որչափ և պատշաճ իցէ ընդդէմ երթալ նոցա ։ Եթէ ասէ, եթէ ամբարիշտք ոչ յարիցեն 'ի դատաստան, զայս յայտ առնէ, թէ ոչ 'ի դատաստան, այլ 'ի դատապարտութիւն ։ Զի ոչ եթէ հարց և փորձի մնայ Աստուած, այլ անդրէն իբրև յառնեն ամբարիշտքն՝ զհետ երթեալ վաղվաղակի հասանեն պատիժք պատուհասից ։ Եւ թէ ասիցէ, թէ ոչ մեռեալք օրհնեսցեն զքեզ տէր. զայս յայտ առնէ, թէ ապաշխարութեան և թողութեան 'ի կենդանութեան աստ միայն 'ի ժամանակի յայսմիկ հաստատեալ է. յորում ոյք վայելեն, նոքին և օրհնեն. իբրու զի թէ ոչ գուցէ յետ մահու այ-

նուհետև իբրև ընդարձակելոց օրհնել, այլ լալ և ողբալ. զի օրհնելն գոհացելոցն է, և լալ և ողբալն տանջեցելոցն: Զի արդարքն յայնժամ օրհնեն. իսկ որ մեռան 'ի մեղս իւրեանց, ժամանակ այնուհետև ոչ գոյ ապաշխարութեան:

Այլ վասն զի ասէ, եթէ “Իջցէ անդրէն 'ի դժոխս, այլ ոչ ևս ելցէ անտի, և ոչ դարձցի անդրէն 'ի տուն իւր,,: Արդ յորժամ աշխարհս ամենայն անցանէ, և արարածք ամենայն յապականութիւն դառնայ, զիա՞րդ դարձցի մարդ 'ի տուն իւր. զի անտի անդր նոր երկինք են, և նոր երկիր լինին: Այլ պարտ և պատշաճ է նոցա լսել յովբայ զի ասէ: “Կայ և ծառոց յոյս, զի եթէ կտրեսցի, դարձեալ բխեալ բխեսցէ, և ծաղկեսցէ, և շառաւիղ նորա ոչ պակասեսցի. և ծերասցի յերկրի արմատ նորա, և ընդ վիմօք չորասցի ստեղն նորա, սակայն ընդ հո՛տով ջուրց անդրէն ծաղկեսցի, և արասցէ պտուղ իբրև նորատունկն: Մարդ մեռաւ գնաց և անկեալ մարդն այնուհետև ոչ ևս իցէ,,: Արդ բանդ մեղադիր, և պատուհաս և աղերս է. զի այսպէս արժան է ընթեռնուլ հարցանելով. եթէ անկեալ մարդն այլ ոչ յառնիցէ: Իսկ արդ փայտն անկանիցի և կանգնիցի, և մարդն անկեալ՝ վասն որոյ փայտն եղև, և ոչ յառնիցէ: Իսկ արդ մի այսպէս համարիցիս, թէ ես բանադատիցեմ ինչ. ա՛ղէ դու յառաջագոյն ևս ընթերցիր. զի յետ ասելոյն հարցանելով, “Եթէ անկեալ մարդն այլ ոչ յառնիցէ,,, անդէն ածէ և ասէ: “Եթէ մեռցի մարդ, կենդանասցի,,. դարձեալ անդրէն

անձէ և Թափէ . “Եթէ համբերից , մինչև դարձեալ եկեսցէ,, : Եւ դարձեալ այլուր ասէ . “Մի յարուցանելոց ես աստէն յերկրի զմորթս իմ , որ համբերէ չարեացս այսոցիկ,, : Իսկ եսայի մարգարէ ասէ . “Զարթիցեն մեռեալք , և յարիցեն որք կեցցեն 'ի գերեզմանս : Եւ ճշմարտագոյնս ևս մարգարէութեան 'ի ձեռն եզեկիելի ասէ : “Ահաւասիկ ես բանամ զգերեզմանս ձեր . և հանից զձեզ 'ի գերեզմանաց ձերոց,, : Եւ դանիէլ դարձեալ ասէ . “Բազումք 'ի ննջեցելոց անտի 'ի գերեզմանաց իւրեանց յարիցեն . ոմանք 'ի կեանսն յաւիտենից , և ոմանք յամօթն յաւիտենից,, :

Եւ բազումք իսկ վասն յարութեան տան վկայութիւն , վասն յարութեան մեռելոց . զի են և այլ բազում բանք վասն այսր , այլ մեք առ յիշատակէ առաջանցանեմք և զղազարու չորեքօրեայ յարութեանն , և զորդւոյ այրւոյն յարուցելոյ : Յիշեսցի և դուստր քահանայապետին . պատմեսցի և պատառեալ վիմացն , և բազում մարմնոցն ննջեցելոցն սրբոց յարուցելոց 'ի բացելոցն գերեզմանաց : Առաւել յոյժ լիցի քեզ Յիսուս Քրիստոս յարուցեալն 'ի մեռելոց : Արդ անցի զեղիային , և զորդւոյն այրւոյն 'ի ձեռն եղիայէն յարուցելոյն : Թողի զեղիշային , որ կրկին յարուցանէր զմեռեալն կենդանութեամբն և մահուամբն , հաստատէր զյարութիւն մեռելոց իւրով անձամբն : Դարձեալ զի մի միայն մեծարեսցին արդարոցն հոգիքն , այլ հաւատարիմ լիցի , թէ կայ 'ի մարմինս արդարոցն զօրութիւն նշանաց և արուեստից ,

զդիակն որ ընկեցին 'ի գերեզման անդր եղիշէի , մեռեալն 'ի մեռելոյ մարմին անդ. հասեալ՝ վասն մարգարէին անդրէն կենդանանայր վաղվաղակի . և մարմին մարգարէին մերձեցեալ 'ի մեռեալն , գործանդէն վաղվաղակի կատարէր զկենդանութեան ոգւոյ մարգարէին : Նոյն մեռեալն և անկեալն կենդանութիւն տայր մեռելոյն մերձեցելոյ : Նոյն արդտայր կենդանութիւն մեռեալն մեռելոյն , և ինքն անդէն կայր 'ի մեռելութեան : Ընդէ՞ր , զի մի՛ յարուցելոյն եղիշայի ոգւոյն միայն գրեսցին նշանք արուեստիցն , այլ յայտնի լիցին , զի թէպէտ և ոգիքն չէին առ. մարմին մեռելոյն , կայր զօրութիւն նշանացն և արուեստիցն 'ի մարգարէակիր մարմին մարգարէին մեռելոյ վասն բազում ժամանակեայ բնակութեան ոգւոյ արդարոյն , պաշտօնեայ եղեալ մարմնոյն : Նոյն մի՛ թերահաւատասցուք մեք յիրացս եղելոցն այսոցիկ : Զի եթէ վարշամակքն և թաշկինակքն առաքելին մարմնոցն մերձենային 'ի հիւանդս , և յարուցանէին զախտաժէտս , որչափ ևս առաւել նոյն ինքն մարմին մարգարէին յարուցանէր զմեռեալն :

Այլ զի պարտ և պատշաճ էր և այլ բազում ասել . որպէս զկարգ պատմել մարթէաք զիւրաքանչիւր իրացն եղելոց նշանս և արուեստս սքանչելեաց , այլ վասն աշխատութեան եղելոյ , և վաստակոյ հանգուցելոյ և տքնութեան իբրև հարևանցի ինչ բանս սերմանեալ լիցի . զի և դուք իբրև զերկիր ինչ պարարտ ընկալեալ զսերմանիս , պտղաբեր լինիջիք , և ձեզոյն լայնեալ զտոհմականս բազ-

մացուսջիք ։ Բայց և այն յուշ լիցի ձեզ, թէ և առաքեալքն մեռեալս յարուցին, որպէս պետրոս 'ի քաղաքին յոպպէացւոց զտաբիթայն, և պաւղոս 'ի քաղաքին տրովադացւոց զեւտիքէոս, և ամենայն առաքեալքն. զի թէպէտ և ոչ զամենայն ինչ գրեալ է, որ իւրաքանչիւր նշանս և արուեստս առնէին, սակայն ուրեք ուրեք յիշէին, որպէս պաւղոս յառաջին թուղթն կորնթացւոց գրեաց, ասէ. «Զինչ արդ յառնեն մեռեալք. կամ որով մարմնով գան միւսանգամ»։ Եւ զի ասէ. «Եթէ մեռեալք ոչ յառնեն, ապա և Քրիստոս ոչ է յարուցեալ». և զի անմիտս կոչեաց զայնոսիկ, որ ոչն հաւատան այնմ վարդապետութեան վասն յարութեան մեռելոց։ Եւ զի առ թեսաղոնիկեցիսն գրեաց. «Ոչ կամիմ ես, եթէ տգէտ իցէք եղբարք վասն ննջեցելոյն, զի մի տրտմիցիք դուք, որպէս և այլ հեթանոսքն, որոց յոյս ոչ գոյ նոցա». այլովքն հանդերձ. մանաւանդ զի ասէ. «Եւ մեռեալք 'ի Քրիստոս յարիցեն յառաջ»։ Առաւել զայս նշանակեաց, թէ իբրու ոչ միայն մտաւամբ ցուցանելով պաւղոս ասէ. «Պարտ և պատշաճ է, ասէ, ապականութեանս այսմիկ զգենուլ զանապականութիւն, և մահկանացուիս այսմիկ զգենուլ զանմահութիւն»։ Զի մարմինս այս յառնէ ոչ այսպէս տկարութեամբ, յառնել յառնէ, բայց զգեցեալն յառնէ զանապականութիւն. և փոփոխի, զոր օրինակ երկաթ 'ի հուր մերձեցեալ կրակ լինի. մանաւանդ թէ որպէս ինքն իսկ գիտէ, որ ամենայնի տէրն է, յառնել յառնէ մարմինս այս, այլ ոչ

եթէ 'ի սմին օրինակի լինի , այլ կայ մնայ յաւի-
տեան ։ Ո՛չ այնուհետեւ կերակուրք այսպիսի ինչ
պիտոյն առ 'ի զարմանն , եւ ոչ սանդուղք առ 'ի
վերանալ , այլ լինի հոգեւոր իմն առաւել եւ սքան-
չելապէս , որպէս զի եւ ասել 'ոք բառ արժանի ոչ մարթ
է ։ Նոյն որպէս եւ գրեալ է . «Յայնմ ժամանակի ,
ասէ , արդարքն ծագեսցեն իբրեւ զարեգակն , եւ
իբրեւ զլուսին , եւ իբրեւ զլուսաւորս 'ի հաստատու-
թեան» ։ Նոյն յառաջագոյն գիտէր զայս թերահաւա-
տութիւն մարդկան Աստուած , որդանց իմն փոքրո-
կանց յաւուրս ամարայնոյ լուսաճաճանչ իմն ծա-
գել հրամայեաց 'ի մարմնոց անտի . զի այսմ երեւե-
լոյս հաւատարիմ լիցի որ հանդերձեալն է ։ Ո՛չ ի
այն որ կեան իմն շնորհեաց , կարող է եւ զբովան-
դակն շնորհել . եւ որդան փայլել ետ , ո՞րչափ եւս
առաւել լուսաւորեսցէ զմարդն արդար ։

Արդ յառնեմք մեք զյաւիտենականն ան-
ձնքեան զգեցեալ զմարմին . այլ ոչ եթէ ան-
ձնքեան միմեանց նման յառնեմք ։ Այլ եթէ իցէ
ոք արդար , զգենու նա զմարմին զերկնաւորն , զի
կարող լիցի նա ընդ հրեշտակս արժանապէս շրջել ։
Ապա եթէ իցէ ոք մեղաւոր , զգենու նա զմարմին
յաւիտենական համբերող պատուհասից տանջա-
նաց . զի միշտ 'ի հուր այրեցեալ , երբէք մի՛ սպա-
ռեսցի ։ Նոյն յիրաւի երկոցունց սոցա Աստուած այն-
պէս ետ զայս , զի ոչինչ ուրեք առանց մարմնոյ
գործ գործեցաւ . եթէ հայհոյեմք , մարմնովք . ե-
թէ յաղօթս կամք , մարմնով . եթէ պոռնկիմք ,
մարմնով . եթէ սուրբ ոք կայք , մարմնով . եթէ

յափշտակէ ոք ձեռամբ, եթէ տուրս ոք տայ, ձեռամբ. և այլ ամենայն ըստ նմին օրինակի: Իսկ արդ որովհետև յամենայն ինչ պաշտօնեայ է մարմինս, և 'ի հանդերձեալ ժամանակս ընդ մեզ վայելէ, որ ինչ առաջի դնի:

Արդ անխայեսցուք մեղաւորք 'ի մարմինս մեր, և մի՛ իբրև զօտարոտիս խառնավարս արասցուք: Ո՛չ ըստ բանին հերետիկոսացն, զի ասեն եթէ օտար է սոյն հանդերձ մարմնոյն, այլ իբրև 'ի մեր մարմին անխայեսցուք. զի կայ դատ տալ մեզ ատեանն իւրում վասն ամենայնի, որ ինչ մարմնովս գործեցաք: Ո՛չ ասեր, եթէ ո՛չ ոք եւես զիս, և վկայ ոք իրացն եղելոց իմիջի չիք. մարդ 'ի մարդկանէ թերևս չիցէ ոք, իսկ անմոլար վկայն կայ մնայ յերկինս, տեսանէ զինչ գործին: Թէպէտ և վէրքն մեղացն անցանեն, այլ տեղիքն թէպէտ և դարման ոք առնէ, չանցանեն: Այնպէս և մեղքն խոցեն զոգիսն և զմարմինս, և կան մնան տեղիք սպեացն յամենայնի. բայց միայն ջնջին տեղիքն մեղաց 'ի մկրտութենէ աստի աւազանիս: Արդ որ անցեալս է հոգւոց և մարմնոց վէրս բժշկէ Աստուած 'ի ձեռն մկրտութեան [3]. իսկ որ կայն լինել, այսուհետև զգուշասցուք զանձինս մեր հասարակ ամենեքեան, զի զսուրբ պատմուճան մարմնոյս այսօրիկ պահել կարասցուք: Եւ մի՛ վասն չնչին իրիք պոռնկութեան և դրամոց և փափկութեան, և այլ իրիք մեղաց գործոց կորուսցուք զերկնաւորն փրկութիւն. այլ զի ժառանգորդ լիցուք արքայութեան յաւիտենից. որ զմեզ զամենեսեան իւ-

բով շնորհօքն արժանիս արասցէ տէր ։

Արդ այս ամենայն տուաւ առ 'ի յանդիմանութիւն մեռելոց, իսկ հաւատոցն պատմութիւն դարձեալ 'ի մէնջ առ ձեզ տուաւ, մեծաւ փութով զնոյն բանս իսկ որ 'ի մէնջ լուայք, պատմեսջիք և յիշեսջիք ։

Նման պատմութեան հաւատոց կարգաւ ընկալեալ. և զայն իսկ որ ասէ. Ի մի մկրտութիւն ապաշխարութեան, 'ի թողութիւն մեղաց, և 'ի մի կաթուղիկէ սուրբ եկեղեցի, և յարութիւն մարմնոյ և 'ի կեանսն յաւիտենից ։ Արդ վասն մկրտութեան և ապաշխարութեան յառաջնումն ընծայութեան անդ տուաւ ։ Իսկ վասն յարութեան մեռելոց դարձեալ այժմիկ տուաւ. այլ տասցի այժմիկ և որ տասցեալն իցէ ։ Իսկ առանդամ մի միայն տասցի, որ 'ի սուրբ կաթուղիկէ եկեղեցի. վասն որոյ մարթ և պատշաճ էր բազում ինչ ասել, բայց փոքր 'ի շատէ կարճ 'ի կարճոյ տասցուք ։

Կաթուղիկէ անուանեալ է, զի ընդ ամենայն տիեզերս 'ի ծագաց մինչև 'ի ծագս երկրի է. և զի ուսուցանէ առանձինն և անպակաս 'ի գիտութիւն գալ մարդկան 'ի կարևոր հրամանս. և վասն երևոյթ և աներևոյթ կարգաց, և երկնաւորաց և երկրաւորացս. վասն ամենայն ազգաց մարդկան զաստուածպաշտութեան հաստատութիւն, իշխանաց և զօրաց, որոց և տկարաց. և զի առանձինն բժշկեսցէ և ողջացուսցէ զամենայն ազգս մարդկան, որով հոգւովք և մարմնովք կատարեսցին ։

և ստանալ 'ի նմանէ զամենայն ազգս անուանեալ առաքինութեան գործովք և բանիւք , և ամենայն հոգևոր շնորհօք ։

Իսկ եկեղեցի կոչեցեալ է անունդրութեամբ, զի ամենեքեան կոչեցեալ են , և միանգամայն ժողովեալ որպէս և 'ի ղևտականի անդ ասաց տէր ամենայն ժողովոցն , ասէ ։ “Եկեղեցացո 'ի դուռն վրան ժամուն„․ այսինքն է ժողովեա ։ Եւ նշանակեալ լիցի այս ․ զի նախ յայսմ վայրի գրեալ է 'ի գիրս , և անուանեցաւ սա այժմիկ , 'ի ժամանակի յորում զահարոնին քահանայապետութիւնն հաստատէր տէր ։ Եւ յերկրորդ օրէնսն ասէ ։ “Յայնժամ ասէ տէր ցմովսէս , եկեղեցացո դու զժողովուրդն առ իս ; և լուիցեն զպատգամս իմ ․ զի ուսցին նոքա երկնչել յինէն„ ։ Դարձեալ զեկեղեցւոյդ անուն յիշէ , 'ի ժամանակի իբրև վասն տախտակացն ․ “Որ 'ի վերայ նոցա գրեալ էր զամենայն պատգամսն , որ խօսեցաւ ընդ ձեզ տէր 'ի լերինն 'ի միջոյ հրոյն յաւուրս ժողովոց„ ․ իբրու զի ասէ յայտնագոյն , թէ յաւուր յորում կոչեցարուք դուք յԱստուծոյ , և ժողովեցայք ։ Եւ սաղմոսարանն ասէ ․ “Խոստովան եղէց քեզ յեկեղեցիս մեծս , և 'ի ժողովս բազումս օրհնեցից զքեզ„ ։

Նախ յառաջագոյն օրհնեալ էր սաղմոսերգիչն ․ “Յեկեղեցիս , ասէ , օրհնեցէք զտէր Աստուած յաղբերացն իսրայելի ։ Իսկ յորմէհետէ վասն խարդախութեան խորհրդոց որ 'ի վերայ փրկչին եղեն , խոտորեցան հրէայք 'ի շնորհաց ․ ապա երկրորդ շինեաց 'ի հեթանոսաց փրկիչն զմեր

քրիստոնէից զեկեղեցիս . վասն որոյ ասացն իսկ ցպետրոս : “Ի վերայ այդր վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ , և դրունք դժոխոց զնա մի՛ յաղթահարեսցեն,, : Այլ վասն երկոցունց սոցա մարգարէացաւ յայտնապէս , և ասէ Դաւիթ . վասն առաջնոյն որ խոտեցաւ , ասէ այսպէս : “Ատեցի ես զեկեղեցիս չարաց,, . և վասն երկրորդին որ կանգնելոցն էր , 'ի նմին սաղմոսի ասէ : “Տէր սիրեցի զվայելչութիւն տան քո,, . և դարձեալ ասէ : “Յեկեղեցիս օրհնեցից զքեզ տէր,, : Զի այն՝ որ 'ի հրէաստանի անդ մինն խոտեցաւ , ընդ ամենայն տիեզերս այսուհետև բազմացան եկեղեցիք Քրիստոսի . վասն որոյ ասէ 'ի սաղմոսարանի անդ : “Օրհնեցէք զտէր , ասէ , յօրհնութիւն նոր , օրհնութիւն նմա յեկեղեցիս սրբոց,, . որում նման նմա ասաց մարգարէն ցհրեայսն : “Ո՛չ գոն 'ի ձեզ կամք իմ ասէ տէր ամենակալ,, . այլովքն հանդերձ . “Զանզի յարևելից մինչև 'ի մուտս արևու անուն նորա օրհնեալ է ընդ ամենայն տիեզերս,, : Դարձեալ վասն երկրորդ կաթուղիկէ եկեղեցւոյս գրէ պաւղոս առ տիմոթէոս : “Որպէս գիտասցես դու 'ի տան Աստուծոյ շրջել , ասէ , այսինքն է եկեղեցի Աստուծոյ կենդանւոյ , սիւն և հաստատութիւն ճշմարտութեան,, :

Զանզի եկեղեցւոյդ անուն բազմապատիկ իմ իրաց կոչեցեալ է . որպէս և վասն ամբոխին , որ 'ի Թատերս անդ եփեսացւոցն գրեալ է . “Եւ զայս իբրև ասաց , արձակեաց զեկեղեցին,, : Այլ հաստատութեամբ ոք Թէ ասիցէ , և ճշմարտութեամբ

եկեղեցի չարաց զժողովս հերետիկոսացն , զմանիքեցւոցն ասեմ և զմարկիոնիտեացւոցն , և զայլոցն , վասն այսորիկ զքեզ այժմ ճշմարտագոյնս ուսուցանեն հաւատք . այն զի ասէ , Թէ և 'ի մի կաթուղիկէ եկեղեցի . զի 'ի նոցա պղծութեան ժողովոց անտի փախիցես , և միշտ կանխեսցես յայս սուրբ կաթուղիկէ եկեղեցի , յորմէ վերստին իսկ ծնար : Եւ եթէ հասանիցես ուրեք 'ի քաղաք , մի՛ խառն հարցանիցես , թէ այս եկեղեցի է . քանզի և այլ անօրէն հերեսիովտայքն զայրս իւրեանց եկեղեցի իշխեն կարդալ : Եւ մի՛ ուր իցէ ինչ զոյզն , զայն եկեղեցի ասիցես : Զի սորա առանձինն սեպհական անուն է սրբոյ մօրս մերոյ ամենեցուն , որ հարսն է առեալ մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի միածնի Որդւոյն աստուծոյ , զի գրեալ է : "Որպէս Քրիստոս , ասէ , սիրեաց զեկեղեցի , և զանձն իւր ետ 'ի վերայ,, . այլովքն հանդերձ : Դարձեալ օրինակ և նմանութիւն է "Վերինն երուսաղեմի . որ ազատն է , մայրն մեր ամենեցուն,, . որ յառաջն ամուլ էր , և արդ բազմորդի :

Զի իբրև առաջինն խափանեցաւ , յերկրորդումս աստ յայսմիկ 'ի կաթուղիկէ եկեղեցիս . ,,Նախ առաքեալս , երկրորդ մարգարէս , երրորդ վարդապետս , ապա շնորհս բժշկութեանց , օգնութիւնս , վարիչս , ազգս լեզուաց,, . և ամենայն քաջութեանց , զամենայն ազգս իմաստութեան և գիտութեան , և պարկեշտութիւն , և արդարութիւն , և ողորմութիւն , և մարդասիրութիւն , և համբերութիւն 'ի ժամանակի հալածանացն և նեղութեանց ,

և հաստատութիւն և համբերութիւն, և այլ, որպէս երանելի առաքեալն ուսուցանէ ։ «Վասն զինուն արդարութեան, որ ընդ աջմէն և ահեկէն է, վասն փառաց և անարգութեան» ։ Զի յառաջին ժամանակս հալածանացն և նեղութեանցն զսուրբ մարտիրոսն բիւրաւոր և բիւրապատիկ բազմածաղիկ պսակօքն պսակէր ․ բայց այժմիկ 'ի ժամանակի խաղաղութեանս շնորհօքն Աստուծոյ զարժանի պատիւն հատուցանէր 'ի թագաւորաց և յիշխանաց, և յամենայն մարդկանէ, ազգաց և առհմաց և լեզուաց ։ Թագաւորացն՝ որ 'ի տեղիս տեղիս իւրեանց են, և ազգացն և լեզուացն ըստ սահմանացն իւրեանց ․ բայց միայն կաթուղիկէ եկեղեցւոյս ընդ ամենայն տիեզերս անսահման և անհամար են զօրութիւնք ։ Վասն այսորիկ թէպէտ և կամիցի ուրուք ինչ ասել, աւելագոյն քան զսահմանս դիտէր պատմութիւնք ։

Յայսմիկ 'ի սուրբ կաթուղիկէ եկեղեցւոյս ուսանիմք զգնացս բարութեանց, և շրջիմք բարեօք ․ զերկնից թագաւորութիւն ընկալցուք, և զկեանսն յաւիտենից ժառանգեսցուք ․ վասն որոյ զամենայն ջանս ջանամք, զի 'ի տեառնէ յայսմիկ վայելել մարթասցուք ։ Զի ոչ եթէ վասն փոքու ինչ է կէտ եղեալ, այլ վասն կենացն յաւիտենից պատերազմիմք ։ Վասն այսորիկ 'ի հաւատոյ ճառիցն ուսանիմք յետ վասն մարմնոյն յարութեան, այինքն՝ 'ի մեռելոց յարութեան, որպէս յառաջագոյնս ուսուցաք հաւատալ 'ի կեանսն յաւիտենից ։ Վասն որոյ մեզ քրիստոնէից բուռն պատերազմ ։

Արդ հաստատուն և ճշմարիտ կենդանութիւն ինքն Հայր, 'ի ձեռն Որդւոյ ամենեցուն Հոգւովն սրբով զերկնաւորն բխեցէ զպարգևացն բըխմունս ։ Արդ վասն իւրոյ մարդասիրութեան և մեզ մարդկան զերկնաւոր կենացն անշուշտ խոստացաւ զպարգևսն ։ Արդ մի թերահաւատեսցուք, եթէ անհնար ինչ իցէ այս, զի ոչ եթէ ըստ մերում տկարութեանս բաշխէ, այլ ըստ իւրում զօրութեան ։ Արդ 'ի նորա զօրութիւն հաւատալ պարտ է, զի ամենայն ինչ հնար է առաջի նորա, և ամենայնի կարող է Աստուած ։ Իսկ արդ քեզ յայտ լիցի եթէ կարող է, և մեզ կենացն յաւիտենից ակնունել արժան է․ ասէ և դանիէլ ։ "Յարդարոց անտի բազումք իբրև աստեղք յերկինս յաւիտեանս և ևս„․ և պաւղոս ասէ ։ "Նոյնպէս միշտ ընդ տեառն լինիցիմք„․ զի միշտ ընդ տեառն լինել զյաւիտենիցն ցուցանէ զկենդանութիւն ։ Յայտնապէս ասաց և փրկիչն յաւետարանին․ "Երթիցեն ոմանք 'ի տանջանս յաւիտենից, և ոմանք 'ի կեանսն յաւիտենից„ ։

Արդ բազում են վասն կենացն յաւիտենից յանդիմանութիւնք․ այլ զի ցանկամք մեք տեսանել զայս կեանս յաւիտենից, զիրք սուրբք ցուցանեն զդատաստանացն հանդամանս ։ Յայնմանէ և մեք այժմիկ վասն բանիցդ երկայնանալոյ սակաւ ինչ վկայութիւնս 'ի մէջ ածել ջանասցուք․ և զայլն ամենայն շոյտաբան գիտնոցն քննել թողասցուք ։ Աներթ զայն՝ որ 'ի հաւատոց անտի, զի գրեալ է․ "Որ հաւատայ յիս, ընդունի նա

զկեանսն յաւիտենից,,. այլովքն հանդերձ։ Դարձեալ ինքն իսկ ասաց, ասէ. "Արդարև ասեմ ձեզ, թէ որ զբանս իմ զայս լսէ, և հաւատայ, ունի զկեանսն յաւիտենից,,։ Դարձեալ 'ի ձեռն աւետարանական քարոզութեան ասէ. "Այս որ հնձէն, ասէ, վարձս ընկալցի, և ժողովէ պտուղ 'ի կեանսն յաւիտենից,,։ Այս երբեմն վասն մարտիրոսութեան, և որ 'ի Քրիստոս խոստովանութիւն է, ասէ այսպէս։ "Որ ատեաց զանձն իւր յաշխարհի աստ յայսմիկ, 'ի կեանսն յաւիտենից պահեսցէ զնա,,։ Այս դարձեալ վասն այնոցիկ ասէ, որ ընտրեցին զՔրիստոս քան զազգատոհմն իւրեանց, և զինչս աշխարհիս։ "Այս ամենայն, ասէ, որ եթող զեղբարս, կամ զքորս,,. այլովքն հանդերձ, զկեանսն յաւիտենից ժառանգեսցէ,,։ Այս վասն պահելոյ զպատուիրանս ասէ. ,,Մի՛ շնար, մի՛ գողանար, մի՛ սպանաներ,, այլովքն հանդերձ. որպէս և պատասխանի ետ այնմիկ որ մատեաւ և ասէ. "Վարդապետ բարեաց զինչ ինչ գործեցից, զի զկեանսն յաւիտենից ժառանգեցից,,։ Դարձեալ վասն 'ի չարեաց գործոց 'ի բաց լինել, և Աստուծոյ ծառայել. ասէ Պաւղոս։ "Արդ իբրև ազատեցայք 'ի մեղաց անտի, ասէ, և ընդ ծառայութիւն մտաք Աստուծոյ, ունիմք զպտուղս զայս 'ի սրբութիւն, և կատարած սորա կեանք յաւիտենից,,։

Այս բազմապատիկ իմն է ամենայն գիւտք, զոր թողլ վասն կենացն յաւիտենից. զի մարդասէր է Աստուած, ո՛չ մի, ո՛չ երկուս միայն, այլ

բազում դրունս եբաց մտին ձերոյ 'ի կեանս յաւիտենից. մինչ զի ամենեքեան, որչափ 'ի ձեռս իցէ, մտեալ վայելեսցեն առանց խափանելոյ: Զայս ամենայն ձեզ առ անգամ մի վասն կենացն յաւիտենից և Հաւատոյ ցուցեալ, վախճան վարդապետութեանս է և կատարած. եղիցի ձեզ և մեզ ամենեցուն որ ուսուցանեմքս, և որ լսողքդ էք վայելել 'ի շնորհս Նորա:

Այսուհետև եղբարք, աղաչէ զձեզ զամենեսեան բան վարդապետութեանս, պատրաստել զանձինս ձեր առ ընդունել զշնորհս երկնաւորս: Այլ վասն տուչութեան պատմութեան, զոր տուաք ձեզ, և առաքելութեան Հաւատոյ, որչափ մարթ և պատշաճ է զկոչումն ընծայութեան վասն շնորհաց տեառն ասացաք յանցեալ աւուրս սուրբս պասքին. իբրև ոչ եթէ զայս միայն ասել պարտիմք, քանզի բազում է այն, որ թողաւ. և մեծապէս ևս 'ի լաւագոյն վարդապետաց անտի իմասջիք: Այլ իբրև եկեսցէ հասցէ սուրբ օրն զատկաց, և մերոյ ևս 'ի ձեռն Քրիստոսի աւազանաւն միւսանգամ ծննդեանն, դարձեալ զինչ արժան իցէ կամօքն տեառն ուսուցանել, որպէս երկիւղածութեամբ և կարգօք մտանել պարտ և պատշաճ իցէ կոչեցելոցդ, կամ վասն որոյ լինիցի այս ամենայն խորհուրդ սրբութեան մկրտութեանս. կամ որչափ երկիւղածութեամբ պարտ և պատշաճ իցէ 'ի սուրբ մկրտութենէ անտի 'ի սուրբ սեղանն մատչել, կամ որպէս 'ի հոգեւոր յերկնաւոր խորհրդոյ անտի վայելել. զի ձեր անձինքդ 'ի ձեռն բա-

նին վարդապետութեան լուսաւորեալք այր իւրաքանչիւր ճանաչիցէ զպարգևացն Աստուծոյ զմեծութիւն շնորհացն ձեզ պարգևելոց :

Այլ յետ որդոյ աւուրն մեծի փրկութեան՝ յերկրորդ շաբաթուն անդէն վաղվաղակի օր ըստ օրէ յաւուրցն շաբաթուն՝ յետ ժողովելոյ ’ի սուրբ տեղի յարութեան փրկչին այլ վարդապետութեան լուիջիք փրկութեան, որով իւրաքանչիւր իրացն եղելոց ուսանիջիք զհանգամանս, ’ի Հին և ’ի Նոր կտակարանաց ընկալեալ զյանդիմանութիւն. Նախ վասն մկրտութեան, դարձեալ որպէս սրբեցարուք ’ի մեղաց անտի աւազանաւն ջրոց ’ի բանն հրամանի : Այլ դարձեալ, զիարդ քահանայութեամբն Քրիստոսի անուանակից լինել հաւատարեսցուք. կամ որպէս դրոշմն ձեզ տուաւ ’ի հաւատարութիւն Հոգւոյն սրբոյ : Այլ որ ինչ ’ի վերայ սեղանոյն Նորոց կտակարանացն սրբոց խորհրդոցն, որ սկիզբն աստի առեալ լինէր. զինչ գիրք սուրբք պատմեն ձեզ, կամ զինչ զօրութիւն նոցա : Կամ զիարդ մերձենալ ձեզ, կամ որպէս և զիարդ պահել ձեզ. կամ որպէս ձեզ առ յապա ժամանակն գործովքն և բանիւքն արժանապէս շնորհացն գնալ. զի կարող լինիջիք դուք ամենեքեան վայելել ’ի կեանսն յաւիտենից : Այլ զայս ամենայն կամօքն Աստուծոյ ասացի ձեզ :

“Այսուհետև եղբարք իմ, ուրախ լերուք ’ի տէր յամենայն ժամ, դարձեալ ասեմ ուրախ լերուք. զի եկն եհաս ձեզ ժամանակ փրկութեան„. և ձերում փրկութեան դունդք երկնաւոր հրեշ-

տանկաց հանդերձեալ մեան : Եւ անդէն “Ձայն բարբառոյ յանապատի, պատրաստ արարէք զճանապարհս տեառն” : Դարձեալ 'ի ձայն բարձր գոչէ մարգարէն : “Ով ծարաւիք էք, գնացէք զջուրս” . այլովքն հանդերձ : “Լուարուք ինձ և կերիջիք զբարութիւն, և զբեսցին 'ի բարիս անձինք ձեր” : Եւ դարձեալ զբարեացն ընթերցուածն լուիջիք, զի ասէ : “Լոյս առ սուրբ երուսաղէմ, զի եկեալ հասեալ է լոյս քո” : Նաև այսր երուսաղեմի իսկ ասէ մարգարէն . “Եւ յետ այսորիկ կոչեսջիր դու քաղաք արդարութեան, մայր քաղաքաց հաւատարիմ սիոնի” . վասն զի “Ի սիոնէ ելցէ օրէնք, և բանք տեառն յերուսաղեմէ” . զի ասաի ընդ ամենայն տիեզերս ցօղեաց : Նա որ և ինքն մարգարէն ասէ վասն ձեր : “Համբարձ դու զաչս քո, և տես շուրջ զքև ժողովեալ” . իսկ նա տայ պատասխանի, ասէ : “Ո՞վ են սոքա, որ իբրև զամպս թռուցեալ են, և իբրև զաղաւնիս երամաւին ձագուք հանդերձ գան 'ի վերայ իմ” : Նաև ասէ վասն հոգևորութեան, և աղաւնիս վասն անմեղութեանն : Դարձեալ ասէ . “Իսկ ո՞ լուաւ այսպիսի ինչ, կամ ետես զայս աքանչելիս, թէ երկնեաց երկիր մի օր, և ծնաւ ազգ մի զկնովին միանգամայն . որպէս երկնեաց և ծնաւ սիոնն զմանկունս իւր” : Արդ անձառ խնդութեամբ ծնաւ լցաւ ամենայն, վասն այնորիկ զի ասաց տէր . թէ “Ահաւասիկ առնեմ զերուսաղէմ 'ի ցնծութիւն, և զժողովուրդն իմ 'ի խաղաղութեան” :

Եղիցի այժմիկ ասել և վասն ձեր . “Ուրախ

լերուք երկինք, և ցնծասցէ երկիր», այլովքն հանդերձ. զի ողորմեցաւ տէր ժողովրդեան իւրում. և զխոնարհս ժողովրդեան իւրոյ մխիթարեաց»: Այլ այս ամենայն լեցի վասն մարդասիրութեան տեառն, որ ընդ ձեզ իսկ ասէ: «Ահաւասիկ ես ընջեցից իբրև զամպ զանօրէնութիւնս քո, և իբրև զմ՚գ. զմեղս քո»: Եւ դուք անուանն հաւատացելոցն արժանի լինիջիք, որպէս և գրեալ է. «Այլ ՚ի վերայ ծառայիցն իմոց, ասէ, կոչեցից անուն նոր, որ օրհնեսցի ընդ ամենայն երկիր»: Եւ տասջիք դուք ուրախութեամբ. «Օրհնեալ է Աստուած, և Հայր տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ օրհնեաց զմեզ յամենայն հոգեւոր օրհնութիւնս երկնաւորսքն ՚ի Քրիստոս. որով ընկալաք մեք զփրկութիւն ՚ի ձեռն արեան նորա, և զթողութիւն մեղաց մերոց ըստ մեծութեան շնորհաց նորա. որ առաւելաւ ՚ի մեզ». այլովքն հանդերձ: Դարձեալ ասէ. «Այլ Աստուած, որ մեծ է յողորմութեան իւրում, և վասն բազում սիրոյն իւրոյ, զոր սիրեացն զմեզ, մինչ էաք ՚ի մեղս մեր մեռեալ կենդանացոյց զմեզ». այլովքն հանդերձ: Եւ սոյնպէս զտուիչ բարեաց զտէր օրհնեցէք, և ասացէք. «Այլ յորժամ քաղցրութիւն և մարդասիրութիւն երևեցաւ փրկչին մերոյ Աստուծոյ, ո՛չ ՚ի գործոց անտի մերոց որ արդարութեան էին՝ զոր արարաք մեք, այլ ըստ իւրում ողորմութեան փրկեաց զմեզ, որ ըստ աւազանին ծննդեան և նորոգման Հոգւոյն սրբոյ, զոր սփռեացն ՚ի վերայ մեր մեծապէս ՚ի ձեռն

տեառն և փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի . զի արդարացեալ մեք շնորհօք նորա , ժառանգորդ լիցուք ըստ յուսոյն կենացն յաւիտենից” ։ Այլ ինքն “Աստուած Հայր տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի , Հայր փառաց տացէ ձեզ զոգի իմաստութեան և յայտնութեան գիտութեան նորա , լուսաւորեալ աչօք մտաց ձերոց” . պահեսցէ զձեզ յամենայն ժամանակի 'ի գործս և 'ի բանս , և 'ի խորհուրդս բարիս . զի նորա են փառք և պատիւ 'ի ձեռն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի , այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից . ամէն ։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

1. Յոյժն պատեն ։
2. Տպագրին հնձեալք ։
3. Զյաւելուածս՝ վէրս բժշկէ Աստուած 'ի ձեռն մկրտութեան եղաւ, 'ի յանձնականն ամէնայ յամենազօրութենն եկեղեցին, զի պահելայ յօրէնակին ։

ՑՈՒՑԱԿ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՆՑ

ԺԱ : Ի չորք Հաւատոյ գանձն, որ ասէ . յԱրքին Աստուածոյ միածին որ 'ի Հօրէ ծնեալ . յԱս-տուածն ճշմարիտ, որ յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս էր, որով ամենայն ինչ եղև . և ընթերցուած յեբրայեցւոց թղթոյ առաջին : “Ի սկզբան 'ի բազում նշանս, և 'ի բազում ա-ռաւելապէս յառաջագոյն խօսեցաւ Աստուած 'ի ձեռն մարգարէից . յետ այսորիկ խօսեցա-ւ ընդ մեզ 'ի ձեռն Որդւոյն իւրոյ” : 180.

ԺԲ . Ասացեալ յայն՝ որ մարգարէացաւ և մարդա-ցաւ . և ընթերցուած յեսայեայ, որ ասէ : “Յաւել Տէր խօսել ընդ Աքազու և ասէ . խնդրեա՛ դու քեզ նշան 'ի Տեառնէ Աս-տուծոյ քումմէ 'ի խորութեան կամ 'ի բար-ձրութեան” . Միւսև յայն վայր, որ ասէ . “Ա-հա կոյսն յղասցի, և ծնցի որդի . և կոչեսցեն զանուն նորա Էմմանուէլ” : - - - 201.

ԺԳ . Ի խաչելոյն, 'ի թաղելոյն, և 'ի յարուցելոյն . և ընթերցուած յեսայեայ որ ասէ : “Տէր ո՞ հաւատաց 'ի լուր մեր, և բազուկ Տեառն ու՞մ յայտնեցաւ” . Միւսև յայնվայր որ ասէ . “Իբրև զգառն 'ի սպանդ վարեցաւ, և իբրև որոջ առաջի կտրչի անմռունչ կայ” . այլովքն հանդերձ : - - - - - - - - - 234.

ԺԴ . Յայն՝ որ յարեաւն 'ի մեռելոց յերրորդ աւուր . և յերկինս համբարձեալ նստաւ ընդ աջմէ Հօր : Եւ ընթերցուած 'ի կորնթացւոց թղթոյ առա-ջի, որ ասէ . “Ծանուցանեմ ձեզ եղբարք զաւետարանն իմ, զոր աւետարանեցի ձեզ” . Միւսև յայն տեղին, որ ասէ . “Յաւուր եր-րորդի ըստ գրոց” . այլովքն հանդերձ : 214.

ԺԵ . Վասն այն՝ զի ասէ . այն որ գալոցն է փառօք Հօր դատել զկենդանիս և զմեռեալս, և

ՎՐԻՊԱԿՔ ՏՊԱԳՐԻՆ

Երես.	Տող.	Սխալ	Ուղիղ:
11	16	Թարկարթապատ.	Թակարթապատ.
104	14	անդնունդք.	անգունդք.
120	7	արդ արութիւն.	արդարութիւն.
124	20	յանձին.	յանձինս.
223	22	մինչև.	մինչչև.
229	27	ճշարտութեան.	ճշմարտութեան.
239	9	չարչարանայն.	չարչարանացն.
284	4	Աստուծոյ.	Աստուծոյ„ :
295	9	Հառակութեան.	Հակառակութեան.
320	12	Քրիստոսին.	քրիստոսին.
366	20	աստուծութեան.	աստուածութեան.